

senectus

Volume 3, Number 1, 2025 ISSN: 2980-1680 E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

ISSN: 2980-1680
E-ISSN: 2980-1745

senectus

CİLT/VOLUME 3 • SAYI/NUMBER 1 • YIL/YEAR 2025

Senectus, İstanbul Üniversitesi ile Darülaceze Vakfı arasında 16.11.2020 tarihinde imzalanan “Yaşlılık ve Yaşlanma Çalışmaları İş Birliği Protokolü” çerçevesinde yayımlanmaktadır. Bu kapsamda İstanbul Üniversitesi derginin imtiyaz sahibi, Darülaceze Vakfı ise derginin finansal destekçisidir.”

Senectus is a collaborative product resulting from the “Cooperation Protocol on Aging and Aging Studies” agreed upon by Istanbul University and the Darülaceze Foundation on November 16, 2020. As per the terms of the protocol, Istanbul University holds exclusive rights to the journal, while the Darülaceze Vakfı provides financial support.

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Dizinler / Indexing and Abstracting

DOAJ

Erih Plus

Gale Cengage

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

Sahibi / Owner

Sevtap Kadioğlu (Prof. Dr.)
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Murat Şentürk (Prof. Dr.)
İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Balabanağa Mh. Ordu Cd. No: 196 Beyazıt, Fatih 34459, İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 412 24 00/15809
E-mail: senectus@istanbul.edu.tr
<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/senectus/home>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

Limit Ofset, Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi,
ZA13 Topkapı, Zeytinburnu, İstanbul, Türkiye
<https://www.limitofset.com>
Sertifika No: 51683

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.
The publication languages of the journal are Turkish and English.

Mart ve Eylül aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli,
açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
*This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published
biannually in March and September.*

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - murat.senturk@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor-in-Chief

Doç. Dr. Adem Başpınar, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, Türkiye - abaspinar@klu.edu.tr

Yazı Kurulu Üyesi / Editorial Management Board Member

Prof. Dr. Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ayşe Canatan, Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara, Türkiye - ayse.canatan@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Akif Karan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - karanma@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Sema Oğlak, Aydın Menderes Üniversitesi, Manisa, Türkiye - sema.oglak@adu.edu.tr

Prof. Dr. A. Sinan Türkyılmaz, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye - aturkyil@hacettepe.edu.tr

Bilimsel Sekreteryä / Scientific Secretariat

Dr. Öğr. Üyesi. Zeynep Zehra Sadıkoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- zeynep.sadikoglu@istanbul.edu.tr

Editorial İlişkiler Yöneticisi / Editorial Relations Manager

Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aysen.satiroglu@istanbul.edu.tr

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Doç. Dr. Melike Akbıyık, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - melike.akbiyik@istanbul.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Metodoloji Editörü / Methodology Editor

Doç. Dr. Aynur Erdoğan Coşkun, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aynur.erdogan@istanbul.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi / Publicity Manager

Arş. Gör. Dr. Salih Ünüvar, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - salihunuvar@istanbul.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Şeyda Sevdé Tunçbilek, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sevdetuncbilek@istanbul.edu.tr

Editorial Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Hamdüsena Eşrefoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - hamdusenaesrefoglu@istanbul.edu.tr

Teknik Uzman / Technical Specialist

Arş. Gör. Ali Rıza Şan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - arsan@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

John Zacharias Crist, Kafademi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi, Kırklareli, Türkiye

ENAGO

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

YAYIN KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Mohd Salim Reshi (Assist. Prof.), Department of Zoology, School of Biosciences and Biotechnology,
Baba Ghulam Shah Badshah University, Jammu and Kashmir - *drmsreshi@bgsbu.ac.in*

Michał Boraczyński (PhD), Faculty of Health Sciences, Collegium Medicum, University of Warmia and
Mazury in Olsztyn ul. Żołnierska, Olsztyn, Poland - *michał.boraczynski@uwm.edu.pl*

Sandra Maria Barbalho (Dr.), Medical School of Marília, Brazil - *smbarbalho@gmail.com*

Dorothy A. Yen (Prof.), Brunel University London, Brunel Business School Brunel University London,
United Kingdom - *dorothy.yen@brunel.ac.uk*

Xiaoqiang Tang (唐小强), (PhD, Assoc. Prof.), State Key Laboratory of Biotherapy, West China Second
University Hospital, Sichuan University, Chengdu, China - *tang-xq@tsinghua.edu.cn*

Crescenzo TESTA, Firma il tuo 5xmille all'Università di Parma, Italy - *kre.testa@gmail.com*

Luigi De Luca (MD), Department of Neurosciences, Reproductive and Odontostomatological Sciences of
University of Naples "Federico II", Naples Naples, Italy - *luigi.deluca@unina.it*

Ameya S. Kulkarni (Ph.D), Genomics Research Center, AbbVie, North Chicago, Illinois, USA
- *ameyak225@gmail.com*

Tine Buffel (Ph.D), Director of Manchester Urban Ageing Research Group (MUARG), The University of
Manchester, UK - *tine.buffel@manchester.ac.uk*

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

EDİTÖRDEN

Norbert Elias'ın “Ölmekte Olanların Yalnızlığı Üzerine” kitabının son sayfalarını okuduğum Floransa-Roma treninde, kitabı çantama koyarken Senectus için alıntılacağım bölüme karar vermiştim: “Yaşlanmak ve Ölmek: Bazı Sosyolojik Sorunlar.” Elias, modern dönemde yaşlanmanın ve ölümün sosyolojik sorunlarla ilişkisine odaklanıyordu. Zihnimde yeni sorular belirmeye başlamıştı. Ölüm ve yaşlılara ilişkin değişen toplumsal tavırlarımızın, sosyal ilişkilerde yarattığı dönüşümün izlerini sürerken telefonuma 65+ Yaşlı Hakları Derneğinin sosyal paylaşım grubundan Ferhat Boratav'dan gelen bir mesaj düştü. Tuhaf bir rastlantıydı. Mesaj, İzmir'de evinde ölü bulunan bir yaşlının, aslında 10 yıl önce hayatını kaybettiğini bildiren bir gazete haberine aitti.

Türkiye gibi hemen herkesin birbirinden haberdar olduğunu zannettiği bir ülkede, apartmanda yaşayan yaşlı bir kadın 10 yıl önce ölmüş, ancak kimse bunu fark etmemişti. Bu haber yalnızca yaşlıların yalnızlığına ve kimsesizliğine dair bir şey söylemiyordu; aynı zamanda yaşlanma ve ölüme ilişkin algılarımızın, kavrayışımızın ve tutumlarımızın nasıl kökten değişmeye başladığını gösteriyordu.

Yalnız yaşadığı evinde ölü bulunan yaşlı kadının ölümünün 3 yıl önce değil de 10 yıl önce gerçekleştiğinin anlaşılması, bu olayı daha da trajik hâle getirdi. Ancak bu yazıda, söz konusu üzücü olayın yaşlanmayla ve ölümlle ilişkimize dair ne söylediğine odaklanmak istiyorum.

Ekonomik sermayesi, mesleği, toplumsal statüsü ve kültürel sermayesi yüksek olsa da yaşlı kadının huzurevinden kendi isteğiyle ayrılıp yeniden evine döndüğü anlaşılıyor. Bazı araştırmalar, ekonomik ve kültürel sermayesi yüksek bireylerin profesyonel destek almaya daha yatkın olduğunu gösteriyor. Ancak huzurevlerinin sosyal hayattan ve aileden kopuk yapıları, yaşlıları hâlâ yeterince destekleyemediği için, insanlar aidiyet hissettikleri, geçmişlerini ve anılarını barındıran, kimliklerinin bir parçası olan evlerine geri dönmeyi tercih edebiliyorlar.

Fiziksel koşulları iyileştirilen ve sunulan hizmetlerin niteliği her geçen gün artan huzurevlerinde, aslında gerçek ihtiyaçlar nelerdir? Huzurevlerinde tam olarak yerine getiremediğimiz şeyler neler? Daha iyi hâle getirmek için neler yapabiliriz? Ancak belki de en önemli soru şu: Yaşlıların ve yaşlanmakta olanların esenliğini sağlayacak, mimari açıdan yeterli, bireysel ve toplumsal açıdan tatmin edici modeller geliştirmekten hâlâ çok uzakta mıyız?

Dünyada ve Türkiye'de bu konu üzerine çalışan araştırmacıları Senectus'ta ağırlamaya devam ederek, fiziksel unsurlara indirgenen mekân ihtiyacını sosyomekânsal bir çerçevede ele almayı ve tartışmayı sürdürüyoruz.

Yaşlı kadın, 5 katlı, 15 daireli bir apartmanda yaşamayı ve “yerinde yaşlanmayı” tercih etmişti. Peki, bu sosyomekânsal koşullar, yaşlıların yerinde yaşlanabilmesi için hangi olanakları sağlıyordu? Komşulara, semt sakinlerine ve şehirdeki insanlara dair hangi korkular onu sosyal temastan uzaklaştırmıştı? Geleneksel medyanın—ve günümüzde giderek daha fazla etkili hâle gelen yeni medyanın—neredeyse her gün dolandırıcılık ve sahtekârlık haberleriyle dolu olması, yaşlı kadının dünyasında nasıl bir etki yaratmıştı?

Araştırmalara göre, gününün önemli bir kısmını televizyon izleyerek geçiren, artık akıllı telefonlar üzerinden haberleri, kısa videoları ve sosyal medya paylaşımlarını takip eden yaşlılar, maruz kaldıkları olumsuz içerikler nedeniyle suç korkusu yaşıyor olabilirler mi? Bu korku onları toplumdan daha fazla mı izole ediyor?

Bu sorular henüz cevaplanmayı bekliyor. Öte yandan, televizyon ve akıllı telefonlara fazla vakit ayırmayan veya vaktini dışarıda, sokakta, parklarda, meydanlarda geçirmek isteyen yaşlılar için kentlerimiz yaş dostu bir çevre sunuyor mu? Eski kent dokularında konut stoklarının getirdiği sınırlamalar nedeniyle yaş dostu çevreler oluşturmak zor olabilir, ancak yeni inşa edilen toplu konut alanlarında bu konuda bir ilerleme sağlandı mı? Yaşlılar için inşa edilen “yaşlı köyleri” gerçekten onların ihtiyaçlarına uygun mu? Türkiye’de yaşlılar için geliştirilecek mekânsal tasarımlar konusunda hangi başarılı örneklerden ilham alabiliriz?

Bu soruların bazı cevaplarını Senectus’ta yayımlanan makalelerde bulabileceksiniz.

Haberde, yaşlı kadının komşularının aktardıkları ifadeler, Elias’ın ölüme dair tutumlarımızdaki değişimi açıkça gözler önüne seriyor: “Ceset kokusu nasıl olur, bilemediğimiz için fark edemedik.” Elias, modern dönemde ölümün toplumsal hayattan nasıl dışlandığını vurgular:

“Tüm bunlar, gelişmiş toplumlarda ölümün ve ölmenin, yaşayanların ufkundan önceki zamanlarda olduğundan daha fazla çıkarılıp normal hayatın perde arkasına sürgün edilmesine katkıda bulunuyor. Hiçbir zaman insanlar, günümüz gelişmiş toplumlarındaki gibi böyle sessiz ve hijyenik ölmediler ve yalnızlığı bu kadar teşvik eden toplumsal koşullarda yaşamadılar.”

Günümüzde çocuklar, gençler ve hatta yetişkinler, ölümden ve ölümle ilgili pratiklerin tamamından uzak tutulmaya çalışılıyor. Bir insanın ölümüne, en yakınları dahi tanıklık edemiyor. Yoğun bakım ünitelerinde, günlerce hatta aylarca yakınlarını göremeden son anlarını yaşamak zorunda kalan insanlar var. Öldükten sonra ise cenaze hizmetleri profesyonel şirketler veya kamu kurumları tarafından yürütülüyor.

Ölüme dair kavrayışımız giderek azalıyor. Elias, bu durumun ölümün kendisinden değil, ölümün tasavvurundan kaynaklandığını belirtiyor. Ona göre: “Korku ve endişeyi yalnızca yaşayanların bilincindeki ölüm tasavvuru harekete geçirebilir.”

Yaşlanma ve yaşlılık da bu ölüm tasavvurunun bir parçası olarak görülüyor. Kamusal alanlarda ve toplu taşıma araçlarında—sayısal olarak az olmalarına rağmen—yaşlılar sanki çok fazlaymış gibi bir algı yaratılması ve ayrımcı bir dilin kullanılması, toplumun yaşlıları görmek istememesinin bir yansımasıdır. Medya ve televizyon endüstrisinde yaşlıların görünmez kılınması, aslında modern toplumun yaşlanma ve ölüme dair tasavvurlarından besleniyor.

Zira Elias’ın belirttiği gibi, yaşlananlar ile ölmekte olanlar özdeşleşmek istemez. “Bastırma süreci, azgelişmiş toplumlara kıyasla gelişmiş sanayi toplumlarında daha fazla görülür.” Modernleşmenin hızının arttığı günümüzde, küresel ölçekte yaşlanmanın ve ölümün giderek daha fazla bastırılacağı öngörülebilir.

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Peki, ya ölümün hiç olmadığı bir dünya olsaydı? İşte bu soruya José Saramago'nun "Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş" adlı eserinde bir yanıt bulabiliriz. Saramago, ölümün aniden ortadan kalktığı bir dünyada, insanların ve devletlerin bu durumla nasıl baş edemediğini anlatır. Ölümden korktuğumuz bu dünyada, ölümün yokluğu gerçekten bir rahatlama mı sağlar, yoksa bizi yeni endişelere mi sürükler?

Sosyal bilimcilerin, yaşlanmanın demografik etkilerinin yanı sıra, yaşlılar ve ölümle kurulan ilişkiye de odaklanması gerekiyor. Bu bağlamda, edebiyat ve sanatın sezgisel gücünden de yararlanmak büyük önem taşıyor. Senectus, yalnızca sosyal bilimlerin katkılarıyla değil, aynı zamanda edebiyat ve sanatla etkileşim içinde olmaya devam edecektir.

Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK
Baş Editör

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

EDITORIAL

While reading the final pages of Norbert Elias's *The Loneliness of the Dying* on a Florence-Rome train, I had already decided on the passage I would quote for *Senectus*: a section from Elias's book entitled "Aging and Dying: Some Sociological Problems." Elias was focused on the relationship among aging, death, and sociological issues in modern times. New questions began to emerge in my mind. As I traced the transformation in social relations our changing attitudes toward death and the elderly had caused, I received a message from Ferhat Boratav from the 65+ Elderly Rights Association's (65+ Yaşlı Hakları Derneği) social media group. It was a strange coincidence. The message contained a newspaper article about an elderly person who'd been found dead in her home in İzmir—ten years after her actual death.

In a country like Türkiye, where everyone is assumed to be aware of everyone else's lives, an elderly woman living in an apartment building had died ten years ago, and yet no one had noticed. This news revealed not only the loneliness and isolation of the elderly, but also how our perceptions, understanding, and attitudes toward aging and death have changed profoundly.

The revelation that the elderly woman had actually died ten years ago, rather than three as originally thought, made the incident even more tragic. In this editorial, however, I want to focus on what this distressing event tells us about our relationship with aging and death.

Despite her high economic and cultural capital, professional background, and social status, this elderly woman appears to have voluntarily left her nursing home to return to her own home. Some studies suggest that individuals with high economic and cultural capital are more likely to seek professional support. However, because nursing homes remain socially and emotionally disconnected from family life, they often fail to provide adequate support for the elderly. As a result, many prefer to return to the home where they feel a sense of belonging—the place that preserve their past, their memories, and a fundamental part of their identity.

What are the real needs in nursing homes, where physical conditions have improved and the quality of services has steadily increased? What are we not yet able to fully address? What improvements can be made? Perhaps the most important question is: "Are we still far from developing architectural models sufficiently designed for both individually and socially satisfying and ensuring the well-being of the elderly?"

At *Senectus*, we continue to host researchers from Türkiye and around the world to discuss aging not only as a matter of physical space, but also as a socio-spatial issue.

The elderly woman mentioned above had chosen to live in a 15-unit 5-storey apartment building, opting for what is known as aging in place. But what conditions did this socio-spatial environment provide to support aging in place? What fears did she have of her neighbors, the local community, and city residents that led her to withdraw from social contact? In a media environment where both traditional and new media are filled daily with reports of fraud and scams, how did this coverage shape her worldview?

Research has shown many older people to spend a significant portion of their day watching television. Today, however, they are also exposed to news, short videos, and negative social media content through their smartphones. Does this constant exposure to negative content increase their fear of crime and further isolate them from society?

These are questions that remain unanswered. On the other hand, do our cities provide age-friendly environments for those elderly individuals who do not spend their time watching television or on smartphones but prefer to be outdoors in the streets, parks, and public squares? While historical city structures may present limitations to creating age-friendly environments due to housing stock constraints, have newly built housing projects made any progress in this regard? Are the so-called “elderly villages” truly designed to meet the needs of the elderly? What successful models can inspire the development of age-friendly spatial designs in Türkiye? Some answers to these questions can be found in the articles published in Senectus.

The statements from the elderly woman’s neighbors in the news report vividly illustrate how our attitudes toward death have changed. As Elias notes, “We didn’t notice because we didn’t know what a decomposing body smells like.” Elias highlights how death has been removed from the social fabric of modern societies:

“All of these factors contribute to the fact that death and dying are being removed from the daily consciousness of the living and are being pushed behind the scenes of normal life to a greater extent than ever before. Never before have people in developed societies died as quietly and hygienically as they do today, nor have they lived under social conditions so conducive to loneliness.”

Today, children, adolescents, and even adults are systematically distanced from death and all its practices. Even close family members are often unable to witness the last moments of their loved ones. Many people die in intensive care units, spending their last days or even months without seeing or being near their loved ones. After death, funeral services are provided by professional companies, public institutions, or NGOs.

Our understanding of death is diminishing. Elias argues that this is not due to death itself but to “our perception of death.” He states, “Only the idea of death in the consciousness of the living can evoke fear and anxiety.”

Aging and old age are similarly constructed as part of this perceived notion of death. The way in which older people are treated in public spaces and on public transportation –where despite being a numerical minority, they are often portrayed as an overwhelming presence– as well as the discriminatory language used to describe them, is a concrete reflection of society’s reluctance to acknowledge them. The near absence of older people in the media and television industry is rooted in our perceptions of aging and death.

As Elias suggests, “People do not want to associate aging with dying.” He argues this act of repression to be more intense in developed industrial societies than in less developed ones. Given the accelerating pace of modernization, we can predict that aging and death will become increasingly repressed on a global scale.

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

But what if death did not exist at all? José Saramago explores this very question in his novel *Death With Interruptions*, in which he envisions a world where death suddenly ceases to exist. Through this narrative, he reveals how not only individuals but also institutions—governments, insurance companies, and families—struggle to cope with this unexpected phenomenon.

In a world where we fear aging and death, would the absence of death truly alleviate our fears? Or would it simply create new ones?

Social scientists need to focus not only on the demographic impact of aging, but also on the evolving relationship between society and death. This highlights the importance of engaging with literature and the arts. At *Senectus*, we recognize the need for interdisciplinary dialogue, not only through contributions from the social sciences, but also by drawing on the intuitive power of literature and the arts.

As such, we offer in this issue a brief review of Saramago's thought-provoking novel as a reminder of the deeper questions surrounding aging and death.

Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK
Editor-in-Chief

Senectus

2025, 3(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Yaşlı Bireylerde Suç Korkusu, Suç Mağduriyeti ve Cinsiyetin Toplumsal Bağlamdaki Yansımaları: Sosyal Destek, Güven ve Katılım Üzerine Bir İnceleme Reflections of Fear of Crime, Crime Victimization and Gender in The Social Context in Older Adults: A Study on Social Support, Trust and Participation 1 <i>Melek Kırtıl</i>	
Dolandırıcılık Suçu Bağlamında Yaşlılık ve Suç Korkusu Elderly and Fear of Crime in the Context of Fraud 37 <i>Gülizar Eraslan</i>	
Yaş Dostu Kent: Kayaşehir Üzerine Nitel Bir Araştırma Age-Friendly City: A Qualitative Research on Kayaşehir 71 <i>Muhammet Akkaya</i>	
Demans Köyleri Tasarımında Ölçekler Arası Parametrelerin Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi Evaluation of Inter-Scale Parameters in Dementia Village Design Through Examples 95 <i>Nisa Nur Göksel, Nuriye Nida Çelebi Şeker</i>	
Türkiye’de Yaşlıların Dijital Teknoloji Kullanımı: Nicel Bir İnceleme Digital Technology Use of the Elderly in Türkiye: A Quantitative Study 129 <i>Selin Dizbay</i>	

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş Death at Intervals 155 <i>Merve Ayar Yılmaz</i>	
Çağdaş Büyük Ebeveynliğin Şekillenmesinde Yapısal Özellikler ve Bireysel İnisiyatifler Structural Features and Individual Initiatives in Shaping Contemporary Grandparenting 159 <i>Hayriye Sena Çelik</i>	

Birikimler / Classical Article

Yaşlanmak ve Ölmek: Bazı Sosyolojik Sorunlar Ageing and Dying: Some Sociological Problems 165 <i>Norbert Elias</i>	
--	--

Yaşlı Bireylerde Suç Korkusu, Suç Mağduriyeti ve Cinsiyetin Toplumsal Bağlamdaki Yansımaları: Sosyal Destek, Güven ve Katılım Üzerine Bir İnceleme

Melek Kırtıl¹

Öz

Kent çalışmaları, kriminoloji ve yaşlanma araştırmalarında sıkça ele alınan suç korkusu, kişinin kendini güvende hissetmemesine neden olarak yaşam kalitesi, sağlık ve refah üzerinde olumsuz etki gösterir. Özellikle yaşlı nüfus arasında suç korkusunun artması toplumsal izolasyonu tetikleyerek sosyal güven, katılım ve sosyal destek düzeylerinin düşmesine yol açabilir. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey) verilerini kullanarak yaşlı bireyler arasında, cinsiyet, suç korkusu ve suç mağduriyeti değişkenlerinin, sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılım düzeyleri üzerindeki etkilerini MANOVA (Çok Değişkenli Varyans Analizi) yöntemi ile incelemektir. Çalışma 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşan, 28 farklı ülkeden elde edilen ve toplamda N=9874 katılımcının yer aldığı geniş bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, cinsiyet, suç korkusu ve suç mağduriyeti gibi faktörlerin, yaşlı bireylerin sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılım düzeyleri üzerinde anlamlı etkileri olduğunu göstermiştir. Suç korkusu, yaşlı bireylerin sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılımında mağduriyet deneyimine göre daha belirleyici bir faktördür. Mağduriyet deneyimi ise suç korkusu kadar güçlü bir etkiye sahip olmamakla birlikte yaşlı bireylerin sosyal katılım eğilimlerini kısmen etkileyebilir. Cinsiyetin etkisi oldukça sınırlı kalmış, ancak kadınların suç korkusunu daha fazla yaşadıkları gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularının, yaşlı nüfusun suç korkusunun azaltılması, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi, güven ortamının iyileştirilmesi ve sosyal katılımın artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesinde temel oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç korkusu • Yaşlılar • Sosyal destek • Sosyal güven • Avrupa Güven Araştırması

Reflections of Fear of Crime, Crime Victimization and Gender in the Social Context in Older Adults: A Study on Social Support, Trust and Participation

Abstract

Fear of crime, a significant issue in urban studies, criminology, and aging research, negatively affects the quality of life, health, and well-being by fostering insecurity. Among older adults, a heightened fear of crime can lead to social isolation, reduced trust, and lower participation. This study examines the impact of gender, fear of crime, and crime victimization on social support, trust, and participation among elderly individuals using MANOVA with European Social Survey data. The sample includes 9,874 participants aged 65+ from 28 countries. Findings indicate that gender, fear of crime, and victimization significantly influence older adults' social engagement. Fear of crime plays a stronger role in shaping social trust, support, and participation than victimization experience. While victimization has a weaker impact, it may still reduce social participation. Gender effects were minimal, but women reported a higher fear of crime. These findings highlight the need for strategies to mitigate the fear of crime, enhance social support systems, foster trust, and promote participation among the elderly.

Keywords: Fear of crime • Older adults • Social support • Social trust • European Social Survey

¹ Sorumlu yazar: Melek Kırtıl (Arş. Gör. Dr.), Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kırklareli, Türkiye. E-posta: melekirtıl@klu.edu.tr ORCID: 0000-0002-7980-0574

Atfı: Kırtıl, M. (2025). Yaşlı bireylerde suç korkusu, suç mağduriyeti ve cinsiyetin toplumsal bağlamdaki yansımaları: Sosyal destek, güven ve katılım üzerine bir inceleme. *Senectus* 3(1), 1-36. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0751>

Extended Abstract

As a key issue in criminology, urban studies, and aging research, fear of crime significantly affects people's well-being, health, and quality of life. Older individuals experiencing greater fear of crime are more likely to withdraw socially, trust others less, and engage less in communal activities. As the proportion of people aged 60 and above is expected to reach 22% of the global population by 2050 (United Nations, 2023), the impact of crime fear on elderly individuals has gained interdisciplinary attention. Fear of crime is associated with various consequences, such as mental health deterioration, weakening of the neighborhood social fabric, and increased physical vulnerability (Taylor, 1995; Lindström et al., 2006; Jackson & Stafford, 2009; Wahl et al., 2012). Previous research demonstrates that fear of crime is more prevalent among older adults, even when actual victimization rates are lower (Hale, 1996; Gabriel & Greve, 2003; Collins, 2016).

This study aimed to analyze the effects of gender, fear of crime, and crime victimization on social support, trust, and participation among older adults using data from the European Social Survey (ESS). This study examines whether these variables significantly impact social engagement and interaction among the elderly population.

Methodology

The research utilizes data from the 11th wave of the European Social Survey (ESS), an international and high-methodological standard dataset frequently employed in crime fear studies (Hummelsheim et al., 2011; Reese, 2009; Vauclair & Bratanova, 2017). The sample consists of 9,874 individuals aged 65 and above from 28 countries. The primary independent variables included gender, fear of crime, and crime victimization, while the dependent variables comprised social support, social trust, and social participation.

Multivariate Analysis of Variance (MANOVA) was used to assess the impact of the independent variables on the dependent variables. The study also employed various statistical tests, including Kolmogorov-Smirnov for normality, Levene's Test for homogeneity, and Box's M test for covariance matrix equality. Given the violations of normality assumptions, the Pillai's Trace statistic was used as a robust alternative for the MANOVA interpretation.

Findings

The results indicate that gender, fear of crime, and victimization significantly influence older adults' social support, trust, and participation levels. Fear of crime is a stronger determinant of social engagement than the victimization experience. The findings highlight the following key points: Women report higher levels of fear of

crime than men, which aligns with previous literature (Cobbina et al., 2008; Köber & Oberwittler, 2019). However, the overall effect of gender on social trust and participation is limited.

Fear of crime has a greater impact on social trust and participation than actual crime victimization. This supports the “fear-victimization paradox,” where older adults fear crime more despite having lower victimization rates (Jackson, 2009; Easton, 2013). Increased fear of crime correlates with reduced social trust and participation. Older adults who feel insecure in their neighborhoods are less likely to engage in social activities (Baum et al., 2009; Young et al., 2004).

The MANOVA results show that crime fear has a significant effect on social engagement indicators (Wilks’ Lambda = 0.021, $F(3, 9639) = 67.414$, $p < 0.001$). However, gender and victimization have smaller effects, with victimization primarily influencing social participation rather than trust or support.

Discussion and Recommendations

The findings of this study indicate that fear of crime plays a substantial role in limiting the social engagement of older adults. The impact of crime fear goes beyond individual concerns, shaping broader community interactions and weakening social cohesion. Addressing this issue requires a comprehensive approach involving policymakers, urban planners, law enforcement agencies, and social institutions.

One of the most effective strategies is the implementation of community-based safety initiatives. Community policing, neighborhood watch programs, and increased public security measures can help mitigate fear among older residents. Establishing stronger neighborhood ties and fostering a sense of collective efficacy can also reduce crime-related anxieties.

Urban design and environmental factors play a crucial role in alleviating crime fear. Well-lit streets, accessible public spaces, and enhanced surveillance in high-crime areas can improve the perceptions of safety. Incorporating “defensible space” principles into urban planning can make communities feel safer and encourage older adults to engage more actively in social life.

The role of the media in amplifying crime fear should also be addressed. Sensationalized crime reporting can distort perceptions of actual crime risks. Media literacy programs for older adults, as well as balanced crime reporting strategies, can help reduce unnecessary anxieties.

Furthermore, social support mechanisms should be strengthened. Programs that encourage intergenerational interactions, volunteering opportunities, and senior-

friendly community events can enhance social trust and participation. By fostering inclusivity and providing platforms for older adults to engage with their surroundings, policymakers can create safer and more socially active environments.

Conclusion

This study highlights the significant impact of crime fear on the social support, trust, and participation of older adults. The findings indicate that fear of crime is a more influential factor than actual victimization experience in shaping the social behaviors of elderly individuals. Addressing crime fear through comprehensive social policies, urban planning strategies, and community-based interventions is crucial for improving the quality of life of older adults.

While gender differences exist, with women reporting higher fear levels, the overall impact of gender on social engagement remains limited. This shows that fear of crime operates through broader social and psychological mechanisms rather than through direct victimization experiences.

Future research should focus on exploring additional determinants of crime fear, such as personal health status, mobility limitations, and media consumption patterns. Comparative studies between different cultural and socioeconomic contexts can provide deeper insights into how crime fear manifests globally.

Overall, reducing crime fear and fostering social trust are essential steps toward ensuring the well-being of older adults. By adopting targeted interventions, policymakers can create safer, more inclusive environments where the elderly can remain active and engaged members of society.

Yaşlı Bireylerde Suç Korkusu, Suç Mağduriyeti ve Cinsiyetin Toplumsal Bağlamdaki Yansımaları: Sosyal Destek, Güven ve Katılım Üzerine Bir İnceleme

Suç korkusu aktif yaşlanma için önemli bir konudur. 2050’de 60 yaş ve üzeri nüfusun küresel nüfusa oranının %22’ye çıkması beklenirken (Birleşmiş Milletler Dünya Sosyal Raporu, 2023) yaşlılıkta artan suç korkusunun son yıllarda disiplinler arası düzeyde ilgi görmesi ve sosyal politikada önemli bir tartışma alanı olması şaşırtıcı değildir. Kriminoloji, gerontoloji, sağlık ve kent araştırmalarında suç korkusu pek çok sonuçla ilişkili görünmektedir: yaşlılarda suç korkusu ruh sağlığı ve refahı olumsuz etkileyebilir, mahallelerin sosyal dokusuna ve düzenliliğine zarar verebilir, fiziksel kırılganlığın arttığı ve faaliyetlerin kısıtlandığı bir yaş döneminde yere/mekâna bağlılığı zayıflatabilir (Taylor, 1995; Lindström vd., 2006; Markowitz vd., 2001; Jackson ve Stafford, 2009; De Donder vd., 2012; Wahl vd., 2012; Skogan, 2015). Duygusal, davranışsal ve bilişsel boyutları içeren çok yönlü bir yapı olarak suç korkusunun yaşlılıkla ilişkisine dair tartışmalar mağduriyet anketlerinin 1960 ve 1970lerde uygulanmaya başlamasıyla birlikte gündeme gelmiştir (Hale, 1996; Gabriel ve Greve, 2003; Collins, 2016). Time dergisinin “Yaşlılar: korku mahkumları” (Time, 1976) manşetinden de anlaşılacağı üzere Goldsmith ve Tomas (1974) gibi isimlerin gerçekleştirdiği öncü çalışmalar yaşlıların suç korkusunun mağduriyet risklerinden bağımsız bir şekilde yüksek olmasını vurgulamıştır. Bu konu hakkında çalışıldıkça söz konusu durum detaylandırılmış ve yaşlılarda suç korkusunun nedenleri ve sonuçları ile ilgili psikolojik ve sosyal mekanizmalar gündeme gelmiştir (Greve, 1998). Bu araştırmalar yaşlıların suç korkusunun mağduriyet riskiyle ilişki olmadığını ancak genel olarak evlerinden dışarıdayken kendilerini güvende hissetmediklerini ortaya koymuştur; bu da yaşlıların belirli yerlerden ve geç saatlerde dışarıda olmaktan kaçınmasına, çevreleriyle sosyal etkileşimi azaltmasına ve günlük hayatlarını güvensizlik algılarına göre şekillendirmesine neden olmaktadır (Kappes vd., 2013; Greve, 1998; Greve vd., 2017). Suç korkusu yaşlıların sosyal katılımını, sosyal güven ve sosyal destek algısını etkileme potansiyeli olan “güçlü bir şekilde yerleştirilmiş bir sosyal biliştir” (Köber vd., 2022, s. 2). Araştırmacılar genellikle suç korkusunun belirleyicileri hakkında pek çok çalışma yapmıştır ancak odak noktası genelde suç korkusunun birey düzeyindeki nedenleri olmuştur; suç korkusunun sosyal katılım, sosyal güven ve sosyal destek gibi toplumsal sonuçlarla olan ilişkisi aynı düzeyde ilgi görmemiştir. Bu çalışmada, yaşlı insanların toplumsal hayatlarının önemli bileşenleri olan ve sosyal sermayenin (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Putnam, 2000; Putnam vd., 1993) alt boyutları olarak ele alınan sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılım düzeylerini, cinsiyet, suç korkusu ve suç mağduriyeti gibi değişkenlerin etkileri bağlamında incelemek amacıyla çok değişkenli analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın temel sorusu şu şekilde formüle edilmiştir: suç korkusu, suç mağduriyeti ve cinsiyetin farklı kategorilerinin sosyal güven, sosyal katılım ve sosyal güven üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır? Bu noktada

çalışmada hem bağımsız değişkenlerin sosyal destek, güven ve katılım üzerindeki doğrudan etkilerinin hem de bu değişkenlerin etkileşimlerinin sosyal yapı göstergelerinde yarattığı farklılıkların ortaya konması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda Avrupa Sosyal Araştırması'nın (European Social Survey) 11.turundan elde edilen veriler kullanılmıştır. ESS verileri suç korkusu çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (bkz. Hummelsheim vd., 2011; Reese, 2009; Semyonov vd., 2012; Vauclair ve Bratanova, 2017; Visser vd., 2013).

Yaşlılarda Suç Korkusu ve Suç Mağduriyeti

Suç korkusu insanların yaşam kalitesini düşüren, sağlık ve refah üzerinde olumsuz etki gösteren önemli bir sosyal problem ve halk sağlığı sorunudur (Jackson ve Gray, 2010). Warr (2000, s. 453) suç korkusunu “bir tehlikenin farkında olunması ya da beklenmesinden kaynaklanan bir duygu, bir alarm ya da dehşet hissi” olarak tanımlamaktadır. Ferraro (1995, s. 8) ise “suça ya da kişinin suçla ilişkilendirdiği sembollere karşı duyulan dehşet ya da kaygının duygusal bir tepkisi” olarak tanımlamaktadır. Suç korkusunun hem bireysel hem toplumsal düzeyde etkileri vardır: bireysel düzeyde hareket özgürlüğünü kısıtlayabilir ve yaşam memnuniyetini azaltabilir, toplumsal düzeyde ise suç korkusunun ve güvensizliğin kişiler arası güveni olduğu kadar toplumsal güveni de aşındırdığı ve sosyal uyumu zayıflattığı bilinmektedir (Marković ve Filipović, 2024). Özellikle halihazırda toplumsal dezavantajları bulunan gruplar yer değiştirme veya korunma için gerekli kaynaklardan yoksun oldukları için suç korkusundan daha fazla etkilenmektedirler. Ancak burada sosyoekonomik statü (düşük gelir ve düşük eğitim seviyesi) ile suç korkusu arasındaki ilişki konusunda literatürdeki bulguların çelişki olduğundan bahsetmek gerekir. Düşük gelirin bireyin mağduriyet riskini arttırabilecek kötü çalışma ve barınma koşulları gibi fiziksel korelasyonlarla ilişkisine binaen suç korkusunu arttırması beklenirken bazı çalışmalar yüksek sosyoekonomik statüye sahip bireylerin kaybedecek daha çok şeyleri olduğu için daha fazla suç korkusu yaşadığını belgelemiştir (Macassa vd., 2023).

Risk algısı, güvenlik endişesi, mağduriyet olasılığı gibi farklı kavramsallaştırmalarla da ifade edilebilecek suç korkusu kavramı suç nesneleriyle ilgili daha dar ve somut tanımlardan gece sokağa çıkmaktan korkmaya kadar varan daha bilişsel ve davranışsal bir yelpazede incelenebilir (Đurić ve Popović Ćitic, 2013b). Bireylerin kendilerini tehlikede hissetmesi daima nesnel ampirik göstergelerinden kaynaklanmak zorunda değildir; tehlike ve güvensizlik algısının sosyal inşa, sosyalleşme ve kolektif anlaşılmaya dayanan kökleri nedeniyle suç korkusunun oluşumunda nesnel dayanaklar dışında farklı bilişsel çerçeveler de rol oynayabilir (Simpson, 1996). Yalnız bu noktada sosyal gerçekliğin karmaşıklığını göz ardı ederek suç korkusunu tamamen bilişsel boyuta indirgeyen yaklaşımlara karşı dikkatli olunmalıdır. 1970lerden bu yana büyüyen bir literatür suç korkusu olgusunun karmaşık karakteri üzerinde yükselmektedir (Farrall

vd., 2021; Visser vd., 2013). Zamanla suç korkusunu tanımlamada rasyonalist yaklaşımdan sembolik yaklaşıma geçiş olmuştur, rasyonalist paradigmadaki suç korkusu doğrudan mağduriyete ve suça ilişkin savunmasızlığın bir sonucu olarak ele alınırken; sembolik paradigmadaki suç korkusunun mağdur olma korkusu olarak anlaşılamayacağı ve çok çeşitli güvensizliklerin bir yansıması olarak ele alınması gerektiği ifade edilmektedir (Elchardus vd., 2008; Hale, 1996; Jackson, 2006).

İnsanlar için suç ve düzensizlik tehdidi bir suç mağduriyeti deneyiminden daha fazlasını, toplumlarındaki ekonomik, fiziksel ve sosyal konumlarına dair bir dizi anlamı sembolize etmektedir (Farrall vd., 2021, s.345). Bauman (2006, s.130) bu konuda şunları ifade etmektedir: “Tarihteki diğer tüm insanlardan daha rahat ve şımartılmış bir şekilde yaşayan bu insanlar, geçmişteki ve günümüzdeki çoğu toplumdaki insanlardan daha fazla tehdit altında, güvensiz ve korkmuş, paniğe daha meyilli, güvenlik ve emniyetle ilgili her konuda daha tutkulu hissediyorlar”. Dolayısıyla herkes az ya da çok düzeyde suç korkusu yaşamaktadır, ancak yaşlıların suç korkusu yaşa özgü diğer hassasiyetlerle birleştiği için daha detaylı ele alınması gereken bir konudur. Daha yüksek düzeyde suç korkusu bildiren spesifik demografik grupların olduğu bilinmektedir, bu grupların tipik özelliği sosyal olarak daha kırılgan/savunmasız olmalarıdır (Marković ve Filipović, 2024). Bu şekilde karakterize edilen gruplar arasında kadınlar, yaşlılar, (fiziksel olarak) daha zayıf hissedenler, ekonomik açıdan dezavantajlı olanlar, ayrımcılık tehdidi altında olanlar ve daha düşük eğitim seviyesine sahip olanlar yer almaktadır (Đurić ve Popović Ćitić, 2013a). Yaşlı bireyler ile kadınlar özellikle suçtan daha fazla korkmaktadırlar (Cobbina vd., 2008; Hummelsheim vd., 2011; Köber ve Oberwittler, 2019). Çünkü “... erkeklere veya gençlere zararsız veya nispeten önemsiz görünen durumlar veya olaylar, ima ettikleri veya işaret ettikleri suçlar nedeniyle kadınlar ve yaşlılar için daha tehlikeli olarak görülmeye yatkındır” (Warr, 1994, s. 19). Ayrıca “daha az kaynağa sahip olanlar (tipik olarak kadınlar, yaşlılar ve düşük sosyo-ekonomik gruplarda yer alanlar) kendilerini daha az koruyabilir ve sonuçlarla daha az başa çıkabilir ve bu nedenle mağduriyetle ilgili kaygı bildirme olasılıkları daha yüksektir” (Jackson vd., 2007, s. 5). Kadınların daha fazla suç korkusu hissetmesinin nedenleri arasında algılanan tecavüz tehdidi, farklı sosyalleşme biçimleri, fiziksel kırılganlık ve ataerkillik de yer almaktadır (Erkan ve Topçu, 2021; Johansson ve Haandrikman, 2021).

Suç korkusu çalışmalarında mağduriyet perspektifi mağduriyet yaşamış kişilerin yaşamamış kişilere kıyasla suçtan daha çok korkacaklarını varsaymaktadır (Akers vd., 1987; Farrall vd., 2009), ancak kimi çalışmalar bu beklentiyi doğrulamamış ya da iki durum arasında çok zayıf bir ilişki bulmuştur (Ferraro, 1995; LaGrange vd., 1992; Wanner ve Caputo, 1987). Bu durum ileri yaş gruplarındaki çok daha düşük mağduriyet riskine rağmen daha yüksek suç korkusu duyma uyumsuzluğunu ifade etmek için kullanılan “mağduriyet-korku paradoksu” kavramı ile açıklanabilmektedir (Jackson,

2009; Easton, 2013). Mağduriyet paradoksunun bir açıklaması korku bildiren bireylerin dolaylı mağduriyet denilen medya veya doğrudan temas ile mağdur olmuş birini tanınmaları olabilir (bkz. Doran ve Burgess, 2011; Hale, 1996). Diğer bir açıklama ise riske karşı duyarlılığı ifade eden bireysel savunmasızlık/ kırılگانlıktır (Kruřichová, 2018).

Savunmasızlık “saldırıya karşı koyacak güçsüzlük ve saldırıya uğranması halinde travmatik fiziksel (ve muhtemelen duygusal) sonuçlara maruz kalmaktır” (Maxfield ve Skogan, 1981, s. 69). Gerontoloji çalışmalarının ortaya koyduğu üzere orta yaş bitiminde insanlar fiziksel olarak gerilemektedir (Baltes ve Smith, 2003; Frederiksen vd., 2006) bu nedenle yaşlı insanlar bedensel güçlerinin azalmasıyla birlikte kendilerini daha savunmasız algılama eğilimindedir (Hale, 1996). Bireysel kırılگانlık sosyal ve fiziksel kırılگانlık olmak üzere ikiye ayrılır; fiziksel kırılگانlık fiziksel saldırıya uğrama, karşı gelememe ve sonrasında iyileşmenin zor ve acı verici olmasına; sosyal kırılگانlık ise toplumsal statüden kaynaklanan nedenlerle mağduriyet soncunda yaşanabilecek kayıpları telafi edememeye işaret etmektedir (Franklin vd., 2008; Maxfield ve Skogan, 1981). Bu nedenle kadınlar, yaşlılar ve yoksullar savunmasızlık teorisine göre suç korkusu duyma riskini daha fazla taşımaktadırlar.

Yaşlıların genç kohortlara göre daha yüksek bir suç mağduriyeti riski taşımamasına rağmen mağduriyet korkularının daha yüksek olduğu bununla birlikte yaşlıların riskten kaçınma ve gençlerden farklı bir yaşam tarzı sürmeleri nedeniyle yüksek riskli suç mağduru (şiddet ve mülkiyet suçları ile vandalizm) olma ihtimallerinin düşük olduğu pek çok çalışmada doğrulanmıştır (Cook ve Cook, 1976; Liang ve Sengstock, 1983; Malinchak ve Wright, 1978; Morgan ve Mason, 2014). Yaşlılar, suçla ilgili kaygı duymanın gerçek anlamda suç mağduru olma riskiyle aynı şey olmadığını fark edememektedir (Ceccato ve Bamzar, 2016).

Suç korkusu ile ilgili bir diğer açıklama bireysel deneyimlerden ziyade yaşanan bölgedeki sosyal kontrol eksikliğine vurgu yapmaktadır (Lewis ve Salem, 1986; Maxfield ve Skogan, 1981). Çöpler, kırık camlar, terk edilmiş binalar gibi fiziksel bozuklukların veya dilenciler, başı boş gezen gençler gibi sosyal göstergelerin daha çok görüldüğü mahallelerde suç korkusu oranları artmaktadır (LaGrange vd., 1992). Avustralya ve Almanya’da yürütölen geniş kapsamlı iki çalışma kadınların erkeklerden daha çok ve yaşlıların da gençlerden daha çok korku duyduğunu göstermiştir, buna ek olarak bir bölgedeki şiddet suçu oranları yerleşmiş suç korkusunu açıklamada çok az katkı göstermiştir (Köber vd., 2022). Bu durum literatürde sıkça ifade edilen güvenlik algısının kökenlerinin mahalle ile ilgili suç oranlarından ziyade mahalleye dair algıda yattığı görüşünü desteklemektedir (Ham vd., 2012; Sampson, 2019).

Yaşlılarda genel olarak güvenlik algısının düşük olmasına neden olan çeşitli faktörler arasında (i) düşük sosyoekonomik seviye, fiziksel kırılگانlık ve kötü sağlık durumu;

(ii) yaşam ortamının hem özel hem de mahalle düzeyinde kalitesi ve (iii) demografik yapının değişmesiyle zarar gören sosyal ağlar, sosyal uyum ve kontrol kaybı hissi bulunmaktadır (Cecatto ve Bamzar, 2016). Bu faktörlerden hareketle yaşlıların gençlere göre çevresel koşullardan daha çok etkilenme eğiliminde olduğunu ifade eden çevresel uysallık hipotezi temel olarak şu görüşe dayanmaktadır: “Organizma - sağlık, zeka, ego gücü, sosyal rol performansı veya kültürel evrim açısından - ne kadar yetkin olursa, çevresindeki fiziksel nesnelere veya koşullara atfedilebilecek davranıştaki varyans oranı o kadar az olacaktır” ve aksi durumda ise “yetkinlikteki bir azalma veya ‘yoksun statü’, dış koşullara olan davranışsal bağımlılığını artırır” (Lawton ve Simon, 1968, s. 108). İleri yaşlar tipik olarak düşüş gösteren sosyal rollerin sayısı, ekonomik refahın azalması, daha fazla sağlık sorunu ve fiziksel güç kaybı ile karakterize edilir ve bu faktörler yaşlıları dışsal etkilere karşı daha kırılgan hale getirir (Köber vd., 2022, s.3). Tulloch (2003, s. 475) nitel çalışmasından hareketle korku yaşayanların kendilerini “güçlü ötekilerin (suç çeteleri, yırtıcı erkekler, silahlı saldırganlar, pedofiller vb.) ve şansın (saldırıların rastgele piyango benzeri doğası nedeniyle) insafına kalmış” gördüklerini ifade etmiştir. Aksine korku duymayanlar kendilerini daha korunmuş görmekte ve çevreleri üzerinde daha yüksek düzeyde kontrolleri olduğunu hissetmektedir (Jackson vd., 2007).

Yaşlı insanların suç korkusunun araştırıldığı ilk yıllardan itibaren yaşlıların gençlerden daha fazla korkmadığı yönünde karşıt görüşler de mevcut olmuştur, örneğin Maxfield (1984: 246), mahalleler ve suç korkusu üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında: “Suç, mahalle ortamının belirli bir özelliği olduğunda, yaşlı sakinlerin yüksek korku seviyeleri daha genç komşuları tarafından paylaşılmaktadır. Bu tür mahallelerde herkes daha fazla korkmaktadır” demiştir. Ancak bu görüş çok az destek görmüştür. Yaşlanma literatüründe yaşlıların gençlerden daha yüksek suç korkusuna sahip olmadığı görüşünün açıklamasını Wahl ve arkadaşları (Wahl vd., 2007, 2012) şu şekilde yapmaktadır: aynı mahallede ya da semtte çok uzun süredir yaşamakta olan yaşlılar güçlü bir yer/mekân bağlılığı veya yer kimliği duygusu” geliştirebilmektedir (Wahl ve Gerstorf, 2018: 163). Bu sayede yaşlı insanlar “doğasında riskler barındırsa bile tanıdık ev ve mahalle ortamlarına değer verebilirler” (Wahl vd., 2012: 309). Almanya ve Avustralya’daki 4 kente yürütülen iki bağımsız anket verilerini kullanan Köber ve meslektaşları sosyal dezavantajlı bölgelerde yaşayan yaşlıların topluluk bağları daha güçlü olduğunda çevresel tehditlere karşı daha az duyarlı olduğunu bulmuştur (Köber vd., 2022). Örneğin çok kötü mahallelerde ikamet süresi 20 yıl ve daha fazla olan yaşlılar daha az korku duymuştur, benzer şekilde yaşadıkları yere bağlılık hisseden yaşlılar hissetmeyenlere göre çok daha az korku duymaktadırlar. Bununla birlikte iyi koşullara sahip mahallelerde bile yaşlı insanların suç korkusu düzeyleri gençlerden çok daha fazla çıkmıştır. Bu da yaşlıların güvenlik algısının çevresel koşullarla doğrudan ilişkili olmadığı ve yaşa özgü diğer faktörlerden de etkilendiğini göstermektedir.

Yaşlılarda Suç Korkusunun Sosyal Destek, Güven ve Katılımla İlişkisi

Topluluk ağlarını oluşturan sosyal destek, güven ve katılım yalnız yaşayan yaşlıların sayısının giderek arttığı günümüzde yaşlıların uygun hizmet ve desteğe erişimleri ve bağımsızlıkları açısından önem taşımaktadır (Pollack ve von dem Knesebeck, 2004; Sirven ve Debrand, 2008; Bedney vd., 2010). Yaşlılıkta sosyal katılım, sosyal güven ve destek gibi sosyal sermaye unsurları öznel refahla, sağlıkla, ölüm oranlarıyla ve yaşam kalitesiyle güçlü bir ilişkiye sahiptir (Kawachi vd., 1997; Litwin ve Shiovitz-Ezra, 2011; Nilsson vd., 2006; Pollack ve von dem Knesebeck, 2004). Ancak yaşlılık fiziksel ve bilişsel yeteneklerde yaşanan azama nedeniyle çeşitli kısıtlılıkların da gündeme geldiği bir dönemdir ve bu dönemde yaşlıların güven, katılım ve destekte daralma yaşamaları olasıdır (Metz, 2000; Glass ve Balfour, 2003). Suç korkusu bu unsurlar üzerinde negatif bir etki gösterebilir. Örneğin ikamet edilen mahalleyi güvende bulma düzeyi ile komşulara katılma ve onlarla etkileşime girme arasında pozitif bir ilişki olduğu çeşitli çalışmalarda belgelenmiştir (Baum vd., 2009; Young vd., 2004). Düşük gelirli ve güvende görülmeyen mahalleler sosyal sermayeyi aşındırmaktadır (Baum ve Palmer, 2002). Sosyal katılım, sosyal güven ve sosyal destek gibi göstergelerin mahalle düzeyinde bileşik bir göstergesi olarak yorumlanabilecek mahalleye bağlılığın suç korkusu yüksek yaşlılarda olukça düşük seviyelerde olduğu da daha önceki çalışmalarda doğrulanmıştır (Köber vd., 2022).

Suç korkusu, suça ve sosyal düzensizliğe karşı gelişen bir tepki olarak sosyal uyumu ve güveni zayıflatmaktadır, örneğin suç korkusunu yüksek olduğu mahallerde sosyal düzensizlik seviyeleri de yükselmektedir (Taylor, 2001; Robinson vd., 2003; Brunton-Smith ve Jackson, 2012; Brunton-Smith vd., 2014; Skogan, 2015). Almanya ve Avustralya’da gerçekleştirilen iki çalışma bir bölgedeki suç oranlarının sosyal dezavantaj ve sosyo-demografik değişkenler kontrol edildikten sonra suç korkusu üzerinde istatistiksel olarak hiçbir etkisi olmadığını göstermiştir (Sargeant vd., 2017). Benzer şekilde İngiltere, Amerika ve İsveç gibi ülkelerde yürütülen çalışmalarda suç korkusunun kayıtlı suç oranları ile ilişkisi çok zayıf düzeyde bulunmuştur (Brunton-Smith ve Sturgis, 2011; Scarborough vd., 2010; Cossman vd., 2016; Mellgren, 2011). Bu beklenmedik bulgular suç korkusunun algılanan mağduriyet risklerinden bağımsız bir şekilde “yerel topluluktaki ve daha geniş toplumdaki sosyal sorunların bir metaforu” (Jackson, 2004, s. 961) olarak anlaşılabilirliğini göstermektedir. Dolayısıyla bozulmuş bir sosyal yapıyla karakterize mahallelerde ikamet eden yaşlıların suç korkusu duymaları şaşırtıcı değildir, suç korkusu hem mahalledeki emniyetsizlik hissinden, mahalle sakinleri arasındaki düşük güven ve uyum seviyesinden etkilenmekte hem de bu koşulları yeniden üretmektedir (Garcia vd., 2007; Sampson, 2009; Tolsma vd., 2009; Hinkle, 2013; Wickles, 2017; Laméris vd., 2018).

Suç korkusu söz konusu olduğunda mahalleler özel bir öneme sahiptir (De Donder vd., 2012) çünkü yaşlı insanlar mahallelerini güçlü bir sosyal kimlik kaynağı olarak

görmektedirler (Gilleard vd., 2007; Phillipson vd., 1999). Suç oranlarının yüksek olduğu mahallelerde yaşayan ve mahallelerini güvenli algılamayan yaşlıların yaş, cinsiyet ve hane geliri kontrol edildiğinde bile depresif semptomlar gösterdiği (Wilson-Genderson ve Pruchno, 2013) ve mahallelerinde güvende hissetmeyen yaşlıların yürüme sıklığının azaldığı bulunmuştur (Mendes de Leon vd., 2009). Suç korkusu hisseden bireyler özellikle karanlık saatlerde potansiyel kişisel güvenlik endişeleri nedeniyle sosyal katılımdan geri durmaktadırlar (Van Hoof vd., 2022). Dünya Sağlık Örgütü raporuna göre geniş çaplı sivil etkinlikler de yaşlılarda bu nedenle endişe yaratmaktadır (DSÖ, 2007). Yaşlılar arasında sosyal katılım kamusal alanların veya binaların yani genel olarak dış çevrenin güvenlik hissi vermediği kentlerde özellikle düşmektedir.

Bireye destek ve güven sağlayan sosyal ağların sayısı ile güvensizlik hissi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır (Kanan ve Pruitt, 2002). Sosyal ilişkilerin yaşam döngüsü boyunca değişkenlik gösterdiği (Antonucci vd., 2009) ve yaşlıların daha az sosyal ağa ve daha seyrek etkileşime sahip olduğu düşünüldüğünde (Ajrouch vd., 2011) yaşlılıkta suç korkusunun yaşlıların sosyal bağlantılarını, bu bağlantılardan gelen desteği ve yaşlıların genel güven seviyelerini etkileme gücü açıktır (Acierno vd., 2004; Beaulieu vd., 2007).

Türkiye kökenli suç korkusu çalışmalarına bakıldığında uluslararası literatürle benzer bulgular göze çarpmaktadır. Türkiye’de suç korkusu ile ilgili çalışmalar 2000li yıllarda başlamıştır (Yazgan, 2017, s. 68). Bu çalışmalarda özellikle kentte hangi koşulların suç korkusunu arttırdığı araştırılmış ve kentsel güvenlik teması öne çıkmıştır (Arpa ve Uğurlar, 2019; Erkan vd., 2021; Gündoğdu ve Metintaş, 2022; Karasu, 2017, 2018; Kul, 2021; Sipahi, 2016a, 2016b; Uludağ, 2010; Savaş-Yavuzçehre, 2022). Birçok çalışmada beklenildiği üzere suç korkusunun suç oranlarının artmasıyla birlikte arttığı ancak suç oranlarının düşmesiyle birlikte azalmadığı ve kadınların erkeklerden daha fazla suç korkusu hissettiği görülmüştür (Özaşçılar ve Ziyalar, 2009; Dolu vd., 2010; Erken ve Topçu, 2021; Yazgan, 2017). Ulusal nicel çalışmalarda genellikle Ferraro (1995) tarafından geliştirilen ve Kul (2009) tarafından uyarlanan suç korkusu ölçeğinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ölçeği kullanarak Burdur ve Antalya’da veri toplayan Şen (2022) suç korkusu ve çevresel düzensizliklerin sosyal sermayenin olumlu etkisini azalttığını bulmuştur, “suç korkusu, insanlarda güvenmeme, endişe duyma, asosyal olma, yabancılaşma, psikolojik rahatsızlıklara sebep olma gibi etkiler bırakarak ... kişiler arası ilişkileri zayıflatmakta, toplumun güven duygusunu zedelemekte ve dolayısıyla da sosyal sermayeyi zayıflatmaktadır” (s. 87). Benzer şekilde Mersin’de yürütülen bir başka çalışmada da suç korkusu ile sosyal sermaye arasında negatif ilişki olduğu ve kadınların erkeklerden daha çok korktuğu görülmüştür (Öztürk, 2016, 2018). İstanbul’un çeşitli ilçelerinde ikamet eden 65 yaş üstü 243 bireyle yürütülen bir başka çalışmada ise kadın yaşlıların hem yaşam memnuniyeti hem de suç korkusu

ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur, ancak bu çalışmada suç korkusu ile yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Yazgan ve Kurtkapan, 2020). Karakuş'un (2013) İstanbul'un 60 farklı mahallesinde ikamet eden 1800 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmada da kadınların daha çok korku duyduğu ve sosyal sermaye arttıkça suç korkusunun azaldığı belgelenmiş ancak beklenmedik bulgular da ortaya çıkmıştır: gençlerde yaşlılara kıyasla suç korkusu daha fazladır ve sosyal kontrol arttıkça suç korkusu da artmaktadır. Çalışkan (2023) tarafından Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü ile Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilerle gerçekleştirilen çalışmada ise suç korkusu ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Türkiye'de gerçekleştirilen suç korkusu çalışmaları genelde kentsel güvenlik temasıyla ele alınan ve betimleyici türde olan çalışmalardır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) da suç korkusu ile ilgili kesitsel bir veriye sahiptir, 2003-2022 yılları arasında bireylerin suç korkusu "yaşadığı çevrede gece yalnız yürürken kendini güvende hissetme" sorusu ile ölçmüştür. Veriler durumunu güvensiz olarak değerlendirenlerin ortalamasının %20,6, çok güvensiz olarak değerlendirilenlerin ortalamasının %7,2 olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2023). Ancak söz konusu ulusal veri setinde suç korkusu ile ilgili detaylı analizlere imkân verecek başka sorulara ihtiyaç vardır. Görüldüğü üzere Türkiye'de suç korkusu ve özellikle yaşlılarda suç korkusu ile çalışmaların mevcut durumu konuyu farklı boyutlarıyla ele almak açısından henüz başlangıç noktasındadır.

Literatür sosyal destek, sosyal güven, katılım gibi sosyal sermaye göstergelerinin yaşlıların refahı için hayati rolünü doğrularken bu faktörlerin suç korkusu ile ilişkisi daha az nettir. Üstelik çoğu çalışma sosyal sermaye faktörlerinin suç korkusu üzerindeki etkisini incelemiş ve genelde bu çalışmalar yalnızca bir faktörün suç korkusu üzerindeki etkinin değerlendirmiştir. Bu çalışmada ise suç korkusunun belirleyenlerine değil sonuçlarına odaklanılmış ve bu amaçla yaşlı insanların sosyal destek, güven ve katılım gibi önemli toplumsal kaynaklara erişimlerini etkileyen temel unsurlar olarak suç korkusu, suç mağduriyeti ve cinsiyet bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Literatürde bu değişkenlerin, yaşlı insanların risk algısı ve sosyal davranışları üzerinde belirgin etkileri olduğuna dair ampirik bulgular yer almaktadır, dolayısıyla bu çalışmada bu unsurların sosyal dinamikleri anlamada kritik rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Bu çalışma Avrupa Sosyal Araştırması (ESS) veri setini kullanmaktadır. ESS, Avrupa genelinde yürütülen, uluslararası geçerliliğe sahip ve yüksek metodolojik standartlara uygun olarak toplanan bir veri kaynağıdır. Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik, suç korkusu, mağduriyet ve sosyal faktörler arasındaki ilişkiyi kapsayan geniş ölçekli bir veri setinin bulunmaması, ESS veri setinin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Mevcut ulusal veri setleri, yaşlı bireylerin suç korkusu ve mağduriyet deneyimlerinin sosyal ilişkileriyle olan etkileşimini kapsamlı bir şekilde analiz etmeye uygun değildir. Bu nedenle, çalışmanın amacı doğrultusunda geniş bir yaşlı örneklemini içeren ve uluslararası

metodolojik standartlara uygun olarak toplanan ESS verisi tercih edilmiştir. Bu çalışmada ülkeler arası bir karşılaştırma yapılmamış, yalnızca geniş yaşlı örneklemi kullanılarak suç korkusu, mağduriyet ve sosyal bağlar arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, belirli bir ülke bağlamına özgü çıkarımlarda bulunmak yerine, genel eğilimleri anlamak ve bu eğilimlerin Türkiye’deki yaşlı nüfus için ne anlama gelebileceğini tartışmaktır. Bu bağlamda ESS verisi Türkiye’nin hızla yaşlanan nüfus yapısı göz önüne alındığında, gelecekteki sosyal politika önerilerine ışık tutabilecek geniş çaplı bir perspektif sağlamaktadır.

Yöntem

Veri

Avrupa Sosyal Araştırması (The European Socail Survey-ESS), bağımsız araştırmacılar, akademisyenler, politika yapıcılar ve sivil toplum için yüksek kalitede erişilebilir veri sağlayan, kendi yasal statüsüne sahip (ESS, 2013 yılında Avrupa Araştırma Altyapısı Konsorsiyumu (ERIC) statüsüne sahip olmuştur) resmi bir pan-avrupa araştırma altyapısıdır (The European Social Survey, 2024, s. 3-4). Avrupa Bilim Vakfı, Avrupa Komisyonu ve çeşitli ulusal fon sağlayıcı kuruluşlar küresel ölçekte sosyal bilimler topluluğu için karşılaştırmalı, titiz ve yüksek standartlara sahip bu araştırmayı finanse etmektedir. Çok sayıda ülkenin taahhüdü ile artan göç, iklim değişikliği, refah yapılarındaki zorluklar, yaşlanan nüfus, siyasi istikrarsızlıklar, sağlık eşitsizlikleri ve savaş gibi pek çok zorlu konuyla yüz yüze olan Avrupa’nın sosyal dokusundaki değişiklikleri ortaya koyan yüksek kaliteli veri sunmaktadır. ESS yüksek bir metodolojik titizlik hassasiyetine sahiptir. Soruların güvenilirliğini ve geçerliliğini değerlendirmek amacıyla her turda çeşitli deneyler gerçekleştirilmektedir. Çok Özellikli Çoklu Yöntem (Multi Trait Multi Method (MTMM) deneyleri taslak anket sorularının sahada uygulanmasından önce güvenilirlik ve geçerliliklerini tespit etmelerine yarayan bir Anket Kalite Tahmincisi (Survey Quality Predictor- SQP) veri tabanı için de kullanılmaktadır (The European Social Survey, 2024, s. 18).

Avrupa Sosyal Araştırması her iki yılda bir sosyal davranış ve tutumları ölçmektedir. 2002/03 döneminde anketlerin ilk turu gerçekleştirilmiştir ve 22 ülkeden veri toplanmıştır. Çalışmaların başladığı 2001 yılından bu yana 39 ülke ESS’nin en az bir turuna katılım sağlamıştır. Avrupa’nın değişen sosyal değerlerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilen anketler çeşitli konulardaki tutumları izlemek için karşılaştırmalı bir zaman serisi desenine sahip bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle iki yılda bir uygulanan anketlerin ana çekirdek bir bölümü bulunmaktadır: soy, cinsiyet, hane halkı yapısı, eğitim, mali durum, cinsiyet ve ebeveyn bilgileri gibi sosyodemografik bilgiler bu bölümde sorulmaktadır. Tüm turlarda veri toplanılan temel konular ise şöyle sıralanabilir: “iklim değişikliği ve enerji; suç ve adalet, demokrasi ve hükümet; göç,

sağlık ve refah; kurumsal ve sosyal güven, medya ve internet kullanımı; Avrupa, ulusal ve etnik kimlik; algılanan ayrımcılık, siyasi bağlılık, ilgi ve katılım; din; sosyal dışlanma ve değerler” (The European Social Survey, 2024, s. 4). Ayrıca her turda farklı konularda tasarlanmış sorular da yer almaktadır.

Örneklem

ESS bir dizi temel ilke ve katılımcı ülkeleri bağlayan şartnamedeki gereklilikler tarafından yönlendirilen bir örnekleme prosedürü uygulamaktadır. Örneklem dil, vatandaşlık ve uyruğa bakılmaksızın her ülkede 15 yaş üstü tüm nüfusun temsiliyetini gerektirmektedir. Katı bir şekilde rastgele olasılık yöntemleri kullanılarak bireyler seçilir. Kota örnekleme hiçbir aşamada kabul edilmemektedir. Katılımcı ülkeler en az 1.500 ya da 800 “etkili örneklem büyüklüğü” hedeflemelidir (The European Social Survey, 2024, s. 20).

Bu çalışmada European Social Survey (ESS) verileri kullanılarak ikincil veri analizi yapılmıştır. İkincil Veri Analizi yöntemleri kapsamında, halihazırda toplanmış ve etik ilkeler çerçevesinde anonimleştirilmiş kamuya açık veri setleri kullanıldığından ilgili araştırmacının ek bir etik kurul izni almasına genellikle gerek duyulmamaktadır. Zira, bu tür veriler, katılımcıların mahremiyetini koruyacak şekilde anonim hale getirilmiş ve ESS’nin resmi internet sitesinde araştırmacılara açık halde sunulmaktadır.

Verilerin Toplanması

ESS’ye katılan her ülke bir ulusal koordinatör atamak zorundadır, ayrıca saha çalışmasının yürütülmesinden sorumludur ve genel olarak bu süreç bir yüklenici tarafından yürütülür. ESS dilsel eşdeğerlik için ulusal araçların kullanımında çevirmenlere yardımcı olmak için kaynak soru formunda açıklamalara yer vermektedir. Anket Şartnamesi gereğince her ulusal koordinasyon heyeti uygun bir örnekleme tekniği belirleyerek örneklem tasarımlarını belirlerler. Anketçi eğitimleri ve bilgilendirme oturumları için ESS gerekli materyalleri sağlamaktadır. Tutarlı ve açık veri ESS için hayati önem taşımaktadır (The European Social Survey, 2024, s. 6). ESS Çekirdek Bilimsel Ekibi katılımcı ülkelere veri toplama esnasında destek olur ve veri kalitesini denetler, ayrıca uluslararası veri dosyasının derlenmesini ve korunmasını da sağlar (The European Social Survey, 2024, s. 12). ESS’de veri toplama işlemi farklı dillerin konuşulduğu pek çok ülkede yapıldığı için çevirinin mümkün olan en yüksek kalite kriterlerini karşılaması çok önemlidir. ESS, anlam karmaşası olabilecek kelimeler için soru formuna açıklamalar eklemektedir. Ayrıca çeviri sürecinde bir ekip yaklaşımı kullanılmaktadır. Ülke temsiliyetlerini sağlamak için anket aracı her ülkede nüfusun yüzde beşinden fazlasının ana dil olarak konuştuğu tüm dillere çevrilmiştir.

15 yaş ve üzeri kişiler evlerinde yüz yüze görüşmeler yapılarak kesitsel çalışmalara dahil edilmiştir. Katılımcı ülkelerin anketi Bilgisayar Destekli Kişisel Görüşme

aracılığıyla uygulaması gerekmektedir (The European Social Survey, 2024, s. 16). Koronavirüs nedeniyle 10.turda bazı ülkelerin yüz yüze saha uygulaması yapamaması ve web ve kâğıt üzerinden kendi kendine tamamlama tekniğini kullanması sonrası Mayıs 2022’de “ESS ERIC Genel Kurulu, veri toplamanın yüz yüze görüşmelerden önce web üzerinden kendi kendine doldurma tasarımına geçirilmesine yönelik bir planı onaylamıştır” (The European Social Survey, 2024, s. 17). Bu değişiklik yüz yüze katılımcı sayısının az olması ve zamanla kendi kendine doldurulan anketlerin kalitesinin artması nedeniyle uygun görülmüştür (The European Social Survey, 2024, s. 18).

Anket Tasarımı

Çekirdek Modül: ESS Avrupa ülkelerinde toplumun değişen değerlerini ve tutumlarını izlemek amacıyla bir zaman serisi olarak dizayn edilmiştir. Bu amaçla en kapsamlı sosyo-yapısal değişkenler setini barındıran bir çekirdek modül tasarlanmıştır. Soru sayısı turdan tura değişmektedir.

Dönüşümlü modüller: ESS’nin her turunda anket içinde yer alacak iki dönüşümlü modülün belirlenmesi için çok uluslu araştırmacı grupları seçilir. Dönüşümlü modüllerin ne olacağı açık bir teklif çağrısı ile belirlenir. Yeni modüller teklif edilebileceği gibi karşılaştırma yapabilmek amacıyla önceki turlarda kullanılan modüller de tekrar kullanılır ve tekrarlayan modüller de bazı soruların aynı kalması mümkünken bazı sorular da eklenebilir (The European Social Survey, 2024, s. 17). Bu çalışma için kullanılan veriler 11.turdan gelmektedir.

Değişkenler

Bağımsız Değişkenler

Veri analizinde kullanılan birinci bağımsız değişken “ikamet ettikleri mahallelerdeki güvensizlik hissini ölçen standart suç korkusu maddesinin bir versiyonudur” (Köber vd., 2022, s. 10). Suç korkusu değişkeni “Hava karardıktan sonra mahallenizde yalnız yürürken kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?” sorusuyla ölçülmüştür. Bu soru 1 Çok güvende 2 Güvende 3 Güvensiz 4 Çok güvensiz şeklinde bir sıralama değişkeni olarak tasarlanmıştır. Ancak çalışmada nominal bir değişkene dönüştürülmüştür ve iki kategorisi bulunmaktadır: güvende hissi ve güvensizlik hissi (Markovc ve Filipovic, 2024, s.4). Diğer bağımsız değişken suç mağduriyeti değişkenidir, katılımcıların son 5 yılda herhangi bir suç nedeniyle mağdur olup olmadığını sorgulayan “Siz veya hane halkınızdan biri son 5 yıl içinde bir hırsızlık veya saldırı mağduru oldu mu?” şeklinde formüle edilmiştir ve Evet/ Hayır şeklinde cevaplanmaktadır. Diğer bağımsız değişken ise cinsiyet değişkenidir.

Bağımlı Değişkenler

İlk bağımlı değişken olan sosyal destek değişkeni 2 sorudan oluşmaktadır: (i) kişisel ve özel konuların tartışılabileceği kişi sayısı (“Eğer varsa, mahrem ve kişisel meselelerinizi konuşabileceğiniz kaç kişi var?”) sorusunun cevabı “Kimse yok”, 1 “1”, 2 “2”, 3 “3”, 4 “4-6” ve 5 “7-9” şeklindedir ve (ii) (“Bu kartı kullanarak, arkadaşlarınızla, akrabalarınızla veya iş arkadaşlarınızla ne sıklıkla sosyal olarak buluşuyorsunuz?”) sorusunun cevabı 1 “Hiç”, 2 “ayda bir kereden az”, 3 “Ayda bir kere” 4 “Ayda birkaç kez”, 5 “Haftada bir”, 6 “Haftada birkaç kez”, ve 7 “Her gün” şeklindedir.

Diğer bağımlı değişken olan sosyal katılım değişkeni ise “Sizin yaşınızdaki diğer insanlarla karşılaştırdığınızda, sosyal faaliyetlere ne sıklıkla katıldığınızı söyleyebilirsiniz?” sorusundan oluşmaktadır. Bu soruya verilen yanıtlar 1 “Çoğundan çok daha az”, 2 “Çoğundan daha az”, 3 “Yaklaşık aynı”, 4 “Çoğundan daha fazla” ve 5 “Çoğu kişiden çok daha fazla” şeklindedir.

Son bağımlı değişken ise üç sorunun ortalama puanından hesaplanan sosyal güven değişkenidir: “(i) Bu kartı kullanarak, genel olarak konuşursak, çoğu insana güvenilebileceğini mi yoksa insanlarla ilişkilerinizde çok dikkatli olamayacağınızı mı söylersiniz? Lütfen bana 0 ile 10 arasında bir puan verin; 0 çok dikkatli olamayacağınız, 10 ise çoğu insana güvenilebileceği anlamına gelir”, “(ii) Bu kartı kullanarak, çoğu insanın ellerine fırsat geçtiğinde sizden faydalanmaya çalışacağını mı yoksa adil olmaya çalışacaklarını mı düşünüyorsunuz?” (Cevaplar: 0-10 arasında değişmektedir, 0 “Çoğu insan benden faydalanmaya çalışıyor.”, 10 “Çoğu insan adil olmaya çalışır”) ve (iii) “İnsanların çoğu zaman yardımcı olmaya çalıştıklarını mı yoksa çoğunlukla kendilerini mi düşündüklerini söylersiniz?” (Cevaplar: 0- 10 arasında değişmektedir, 0 “İnsanlar çoğunlukla kendilerini düşünürler”, 10 “İnsanlar çoğunlukla yardımcı olmaya çalışır”) sorularından oluşmaktadır.

Sosyal destek ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,628, sosyal güven ölçeğinin ise 0,782 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, sosyal destek ölçeğinin kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu, sosyal güven ölçeğinin ise iyi düzeyde güvenilirlik sağladığını göstermektedir.

İşlemler

İşlemlere geçmeden önce veriler hazırlanmıştır. Bu çalışmada, yalnızca 65 yaş ve üzeri bireylerin yer aldığı ESS verileri kullanılmıştır. Farklı ülkelerden elde edilen verilerin örneklem büyüklükleri ve orijinal tasarım ağırlıkları arasında meydana gelen farklılıkları dengelemek amacıyla, ülke bazında yeniden ölçeklendirilmiş bir ağırlık değişkeni (combined_weight) oluşturulmuştur. İlk olarak, her ülkedeki bireylerin orijinal ağırlıkları (dweight) toplanmış ve bu toplam değerler kullanılarak her ülke için bir ölçeklendirme faktörü (scaling_factor = 1000 / country_total) hesaplanmıştır.

Daha sonra, her bireyin orijinal ağırlığı, ilgili ölçeklendirme faktörü ile çarpılarak combined_weight değişkeni elde edilmiştir. Tüm analizler, SPSS programı kullanılarak ve bu ağırlık değişkeni göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bağımsız değişkenleri; cinsiyet, suç korkusu ve suç mağduriyeti olarak belirlenirken, bağımlı değişkenler ise sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılım düzeyleridir. Bu çalışma, söz konusu bağımsız değişkenlerin sosyal yapı üzerindeki çok boyutlu etkilerini aynı anda test edebilme imkânı sunarak, gruplar arası farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını değerlendirmektedir. Bu amaçla Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) uygulanmıştır. MANOVA, birden fazla bağımlı değişkeni aynı anda analiz ederek bağımsız değişkenlerin etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Field, 2000; Warne, 2014). Analizde, bağımsız değişkenlerin her bir bağımlı değişken üzerindeki ayrı ayrı etkilerinin yanı sıra, birden fazla bağımlı değişken üzerindeki birleştirilmiş etkileri de incelenmiştir.

Analizin Uygulanması

Çok değişkenli varyans analizi uygulanmadan önce, temel varsayımlar test edilmiştir. Bağımlı değişkenlerin (sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılım) sürekli ölçekte, bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, suç korkusu ve mağduriyet) ise kategorik olması nedeniyle değişken türleri açısından varsayım sağlanmıştır. Normallik varsayımı, Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ihlal edilmiş olsa da ($p < 0,05$), büyük örneklem büyüklüğü nedeniyle Merkezi Limit Teoremi gereği analiz sürdürülebilir kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Ayrıca bağımlı değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri $\pm 1,5$ aralığında olup, büyük ölçüde normalliğe yakın bir dağılım sergiledikleri belirlenmiştir. Bağımlı değişkenlerin varyanslarının homojen olduğu varsayımı Levene's Testi sonuçlarına göre ihlal edilmiştir (sosyal destek: $F(7, 9641) = 10,850, p < 0,001$; sosyal güven: $F(7, 9641) = 5,692, p < 0,001$; sosyal katılım: $F(7, 9641) = 2,910, p = 0,005$). Benzer şekilde, kovaryans matrislerinin eşit olduğu varsayımı da Box's M testi ile reddedilmiştir (Box's $M = 150,901, F(42, 1976972,828) = 3,578, p < 0,001$). Bu ihlaller göz önüne alınarak, Wilks' Lambda yerine Pillai's Trace testi kullanılmıştır. Pillai's Trace istatistiğinin Wilks' Lambda'ya göre daha robust (sağlam) bir test olduğu ve özellikle kovaryans matrislerinin eşit olmadığı (Box's M testi anlamlı çıktığında) veya varyans homojenliği ihlal edildiğinde (Levene's testi anlamlı çıktığında) daha güvenilir olduğu literatürde geniş bir şekilde kabul edilmektedir (Mertler ve Reinhart, 2016). Bağımlı değişkenler arasında doğrusal ilişki olduğu belirlenmiş ($r = 0,199 - 0,368, p < 0,01$), ayrıca bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağımlılık problemi olmadığı görülmüştür (Tolerance $> 0,10$; VIF < 5). Tüm varsayımlar göz önüne alındığında, MANOVA'nın uygulanabilir olduğu belirlenmiş ve analiz sürecine devam edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1, cinsiyet, suç korkusu ve mağduriyetin 65 yaş ve üstü katılımcıların ülkelerine göre dağılımını göstermektedir. Toplam katılımcılar arasında kadınlar (%52,8) erkeklere (%47,2) kıyasla biraz daha fazladır. Bu, çalışmanın cinsiyet dağılımının dengeli olduğunu göstermektedir. Genel olarak, katılımcıların büyük bir kısmı (%79,9) kendilerini “güvende” hissederken, daha az bir kısmı (%20,1) “güvensiz” hissetmektedir. Ülke bazında bakıldığında, Hırvatistan (%90,3), İzlanda (%89,2) ve Norveç (%94,1) katılımcılarının kendilerini en fazla “güvende” hissettikleri ülkeler arasında yer alırken, İtalya (%59,3) ve Yunanistan (%61,9) katılımcılarının kendilerini “güvensiz” hissetme oranlarının görece yüksek olduğu görülmektedir. En düşük suç mağduriyeti oranı Macaristan (%2,0) ve Polonya (%4,0) gibi ülkelerde görülmektedir. En yüksek suç mağduriyeti oranı ise Belçika (%15,0) ve Fransa (%14,6) gibi ülkelerde rapor edilmiştir. Suç mağduriyeti oranı yüksek olan ülkelerde (ör. Belçika, Fransa), katılımcıların “güvensiz” hissetme oranlarının da daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1

Cinsiyet, Suç Korkusu ve Suç Mağduriyeti Dağılımı (Ülke Bazında)

	Cinsiyet			Suç Korkusu/ Güvende Hissetme			Suç Mağduriyeti		
	Erkek (N)	Kadın (N)	Toplam (N)	Güvende (N)	Güvensiz (N)	Toplam (N)	Evet (N)	Hayır (N)	Toplam (N)
Avusturya	138	204	342	280	61	340	9	334	343
Belçika	195	211	406	295	108	403	61	345	406
İsviçre	189	210	399	339	55	394	44	355	399
Kıbrıs	189	213	402	247	151	398	40	360	400
Almanya	213	190	403	304	97	402	30	374	404
İspanya	193	213	406	322	80	403	57	349	406
Finlandiya	207	208	415	375	40	415	58	357	415
Fransa	203	217	420	303	102	405	61	357	418
Birleşik Krallık	190	171	361	271	82	353	22	337	359
Yunanistan	199	242	441	272	167	439	39	401	440
Hırvatistan	200	261	461	409	43	453	17	445	462
Macaristan	184	358	542	449	82	532	11	527	538
İrlanda	175	171	346	250	90	341	18	326	344
İzlanda	213	185	398	355	43	398	34	364	398
İtalya	218	256	474	274	189	462	46	428	474
Litvanya	142	264	406	277	116	392	29	378	407

Tablo 1
Devamı

	Cinsiyet			Suç Korkusu/ Güvende Hissetme			Suç Mağduriyeti		
	Erkek (N)	Kadın (N)	Toplam (N)	Güvende (N)	Güvensiz (N)	Toplam (N)	Evet (N)	Hayır (N)	Toplam (N)
Hollanda	197	194	391	325	63	387	35	356	391
Norveç	215	193	408	384	24	407	33	374	407
Polonya	214	242	456	402	36	438	18	437	455
Portekiz	170	191	361	271	87	358	24	337	361
Sırbistan	189	194	383	339	37	376	29	352	381
İsveç	216	173	389	343	46	388	52	337	389
Slovenya	218	240	458	412	35	446	29	429	458
Slovakya	190	216	406	274	125	399	16	389	405
Toplam	4657	5217	9874	7772	1959	9729	812	9048	9860

Tablo 2
Çeşitli Sosyal ve Kişisel Sorulara Verilen Yanıtların Tanımlayıcı İstatistikleri

	Yaş	Aynı yaştaki diğer kişilere kıyasla sosyal faaliyetlere katılma	Arkadaşlarınızla, akrabalarınızla veya iş arkadaşlarınızla sosyal olarak ne sıklıkta görüşüyorsunuz?	Mahrem ve kişisel konuları konuşabileceğiniz kaç kişi var?	Çoğu insana güvenebilirsiniz ya da çok dikkatli olamazsınız	Çoğu insan sizden faydalanmaya çalışır ya da adil olmaya çalışır	Çoğu zaman insanlar yardımseverdir ya da çoğunlukla kendilerini düşünürler
Ortalama	73,84	1,7385	2,3514	2,2261	5,05	5,76	5,19
S.Sapma	6,556	0,72359	0,74552	0,56649	2,571	2,419	2,497
Çarpıklık	0,618	0,441	-0,671	-0,017	-0,283	-0,436	-0,262
Basıklık	-0,476	-1,003	-0,919	-0,341	-0,677	-0,385	-0,600
Minimum	65	1,00	1,00	1,00	0	0	0
Maximum	90	3,00	3,00	3,00	10	10	10

Tablo 2, çeşitli sosyal ve kişisel sorulara verilen yanıtlara dair tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 73,84'tür ve yaş aralığı 65 ile 90 arasında değişmektedir. Bu, analizdeki katılımcıların çoğunlukla ileri yaş gruplarından oluştuğunu göstermektedir. Sosyal katılım ortalaması 1,7385, sosyal görüşme sıklığı

ortalaması ise 2,3514'tür. Her iki değişkenin de düşük seviyede olduğu görülmektedir, bu da katılımcıların sosyal etkileşimlerinin sınırlı olduğunu düşündürülebilir. Katılımcıların mahrem ve kişisel konuları konuşabileceği kişi sayısının ortalaması 2,2261'dir. Bu, çoğu katılımcının en fazla iki veya üç kişiyle mahrem konuları konuşabildiğini göstermektedir. “Çoğu insana güvenebilirsiniz” sorusunun yanıt ortalaması 5,05'tir. Bu, orta düzey bir güven algısına işaret etmektedir. “İnsanların adil davranışı” değişkeni ortalaması 5,76, “insanların yardımseverliği” değişkeni ise 5,19'dur. Bu da katılımcıların genel olarak olumlu bir algıya sahip olduklarını ancak bu algının güçlü olmadığını düşündürmektedir. Tüm değişkenler için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri, dağılımların büyük ölçüde normal olduğunu göstermektedir. Minimum ve maksimum değerler, tüm değişkenlerin beklenen yanıt aralıkları içinde yer aldığını doğrulamaktadır.

Tablo 3
Mağduriyet Durumuna Göre Güvenlik Algısı

		Hava karardıktan sonra yerel alanda tek başına yürürken kendini güvende hissetme		Toplam	χ^2	sd	p
Katılımcı veya hane halkı üyesi son 5 yılda hırsızlık/saldırı mağduru		Güvende	Güvensiz		91,424	1	,000
	E	538 (%66,9)	266 (%33,1)	804 (%100)			
	H	7225 (%81,0)	1691 (%19,0)	8916 (%100)			
Toplam		7763 (%79,9)	1957 (%20,1)	9720 (%100)			

Tablo 3, mağduriyetin bireylerin güvenlik algısını güçlü bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Son 5 yılda hırsızlık veya saldırıya uğramış bireylerin yalnızca %66,9'u kendilerini “güvende” hissederken, mağdur olmayan bireylerde bu oran %81,0'dir. Bu fark, mağduriyet deneyiminin bireylerin suç korkusunu artırdığını göstermektedir. Daha çarpıcı olan, mağdur olmayan bireylerin %19,0 gibi kayda değer bir oranının kendilerini güvensiz hissetmesidir. Bu durum, suç korkusunun yalnızca kişisel mağduriyetle değil, toplumsal algılarla da ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ki-kare testi sonuçları ($\chi^2 (1) = 91,42$, $p < 0,001$), mağduriyet ile güvenlik algısı arasındaki bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, bireysel güvenlik politikalarının yalnızca mağduriyet deneyimi yaşayan bireylere değil, genel toplumsal güvensizlik algısına yönelik stratejiler içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Cinsiyet, bireylerin güvenlik algısını güçlü bir şekilde etkilemektedir. Kadınların suç korkusunun erkeklere göre daha yüksek olduğu (Chi-Square testi sonuçları, cinsiyet ile güvenlik algısı arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (1) = 363,645$, $p < 0,001$)) bu analizin bulgularıyla desteklenmektedir. Cinsiyet ile son 5 yılda hırsızlık/saldırı mağduru olma durumu arasında da küçük ancak anlamlı

bir fark bulunmuştur ($\chi^2 (1) = 5,168, p = 0,023$). Erkeklerin mağduriyet oranı %8,9 iken, kadınlarda bu oran %7,6'dır. Bu fark, erkeklerin kadınlara göre biraz daha yüksek risk altında olduğunu işaret etmektedir. Genel mağduriyet oranı ise %8,2 olup, her iki cinsiyet için de mağduriyetin düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4
Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyonları

	Sosyal katılım	Sosyal destek	Sosyal güven
Sosyal katılım	1	,368**	,199**
Sosyal destek	,368**	1	,292**
Sosyal güven	,199**	,292**	1

Not: **p<.001

Tablo 4, sosyal katılım, sosyal destek ve sosyal güven arasındaki korelasyonları göstermektedir. Sonuçlara göre, sosyal katılım ile sosyal destek ($r = 0.368, p < .001$) ve sosyal destek ile sosyal güven ($r = 0.292, p < .001$) arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal katılım ile sosyal güven arasındaki ilişki ise daha zayıf ancak pozitifdir ($r = 0.199, p < .001$). Bulgular, sosyal bağların ve destek mekanizmalarının sosyal güvenle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 5
Multivariate Tests (Çok Değişkenli Testler)

	Pillai's Trace	F	df1	df2	p	η^2 (Etki Büyüklüğü)
Cinsiyet	0,001	4,093 ^b	3	9639	0,007	0,001
Suç mağduriyeti	0,004	14,203 ^b	3	9639	<0,001	0,004
Suç korkusu	0,021	67,414 ^b	3	9639	<0,001	0,021
Cinsiyet * Suç mağduriyeti	0,000	,877 ^b	3	9639	0,452	0,000
Cinsiyet * Suç korkusu	0,000	,960 ^b	3	9639	0,410	0,000
Suç mağduriyeti* Suç korkusu	0,001	2,734 ^b	3	9639	0,042	0,001
Cinsiyet * Suç mağduriyeti* Suç korkusu	0,001	2,843 ^b	3	9639	0,036	0,001

a. Design: Intercept + Cinsiyet + Suç mağduriyeti + Suç korkusu + Cinsiyet * Suç mağduriyeti + Cinsiyet * Suç korkusu + Suç mağduriyeti + Suç korkusu + Cinsiyet * Suç mağduriyeti * Suç korkusu; b. Exact statistic

MANOVA sonuçları, suç korkusunun bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir, Pillai's Trace = 0,021, $F(3, 9639) = 67,414, p < 0,001, \eta^2 = 0,021$. Ayrıca, mağduriyetin de anlamlı bir etkisi bulunmuştur, Pillai's Trace = 0,004, $F(3, 9639) = 14,203, p < 0,001, \eta^2 = 0,004$. Cinsiyetin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır, ancak etki büyüklüğü oldukça küçüktür (Pillai's Trace = 0,001, $F(3, 9639) = 4,093, p = 0,007, \eta^2 = 0,001$). Etkileşim efektleri incelendiğinde, cinsiyet $\times$ mağduriyet ve cinsiyet $\times$ suç korkusu etkileşimleri anlamlı bulunmamıştır ($p >$

0,05). Ancak, mağduriyet $\times$ suç korkusu etkileşimi anlamlıdır (Pillai's Trace = 0,001, $F(3, 9639) = 2,734$, $p = 0,042$, $\eta^2 = 0,001$), bu da suç korkusu ile mağduriyetin birlikte değerlendirildiğinde bağımlı değişkenlerde farklılıklar yarattığını göstermektedir. Üçlü etkileşim (cinsiyet $\times$ mağduriyet $\times$ suç korkusu) de anlamlı çıkmıştır (Pillai's Trace = 0,001, $F(3, 9639) = 2,843$, $p = 0,036$, $\eta^2 = 0,001$), ancak etki büyüklüğü oldukça küçüktür, dolayısıyla bu değişkenlerin birleşik etkisinin pratik önemi sınırlı olabilir.

Tablo 6

Tests of Between-Subjects Effects (Bağımsız Değişkenlerin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkisi)

		F	p	η^2 (Etki Büyüklüğü)
Düzeltilmiş model	Sosyal destek	25,841	<0,001	0,018
	Sosyal güven	39,997	<0,001	0,028
	Sosyal katılım	19,627	<0,001	0,014
Cinsiyet	Sosyal destek	2,468	0,116	0,000
	Sosyal güven	11,464	0,001	0,001
	Sosyal katılım	0,064	0,801	0,000
Suç mağduriyeti	Sosyal destek	25,678	<0,001	0,003
	Sosyal güven	0,478	0,489	0,000
	Sosyal katılım	30,458	<0,001	0,003
Suç korkusu	Sosyal destek	84,232	<0,001	0,009
	Sosyal güven	162,223	<0,001	0,017
	Sosyal katılım	42,100	<0,001	0,004
Cinsiyet * Suç mağduriyeti	Sosyal destek	0,051	0,822	0,000
	Sosyal güven	2,555	0,110	0,000
	Sosyal katılım	0,006	0,938	0,000
Cinsiyet * Suç korkusu	Sosyal destek	1,099	0,295	0,000
	Sosyal güven	0,016	0,900	0,000
	Sosyal katılım	0,691	0,406	0,000
Suç mağduriyeti * Suç korkusu	Sosyal destek	1,446	0,229	0,000
	Sosyal güven	6,974	0,008	0,001
	Sosyal katılım	0,080	0,778	0,000
Cinsiyet * suç mağduriyeti * suç korkusu	Sosyal destek	0,920	0,338	0,000
	Sosyal güven	4,000	0,046	0,000
	Sosyal katılım	5,964	0,015	0,001

MANOVA sonrası yapılan tek değişkenli varyans analizleri (ANOVA), suç korkusunun bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Suç korkusu, sosyal destek ($F(1, 9639) = 84,232$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,009$), kişiler arası güven ($F(1, 9639) = 162,223$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,017$) ve sosyal katılım ($F(1, 9639) = 42,100$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,004$) değişkenleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Mağduriyet, sosyal destek ($F(1, 9639) = 25,678, p < 0,001, \eta^2 = 0,003$) ve sosyal katılım ($F(1, 9639) = 30,458, p < 0,001, \eta^2 = 0,003$) üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir, ancak kişiler arası güven üzerinde etkisi anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,489$). Cinsiyetin yalnızca sosyal güven üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmuştur ($F(1, 9639) = 11,464, p = 0,001, \eta^2 = 0,001$), ancak etki büyüklüğü düşüktür.

Etkileşim analizleri, mağduriyet ve suç korkusunun birleşik etkisinin kişiler arası güven üzerinde anlamlı olduğunu göstermiştir ($F(1, 9639) = 6,974, p = 0,008, \eta^2 = 0,001$), ancak etki büyüklüğü çok düşüktür. Düzeltilmiş model sonuçları, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinin düşük ama istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Sosyal destek için $R^2 = 0,018$ ($F(7, 9641) = 25,841, p < 0,001$), sosyal güven için $R^2 = 0,028$ ($F(7, 9641) = 39,997, p < 0,001$) ve sosyal faaliyetlere katılım için $R^2 = 0,014$ ($F(7, 9641) = 19,627, p < 0,001$) olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, bağımsız değişkenlerin etkisinin sınırlı olduğunu, ancak istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar düşük R^2 değerleri (sosyal destek için $R^2 = 0,018$; sosyal güven için $R^2 = 0,028$; sosyal katılım için $R^2 = 0,014$), bağımsız değişkenlerin açıklayıcılığının düşük olduğunu gösterse de bu durum çalışmanın önemini azaltmamaktadır. Sosyal bilimlerde birey davranışları ve toplumsal süreçler çok boyutlu faktörlerin etkisi altındadır ve sosyal gerçekliğin karmaşık doğası göz önüne alındığında R^2 değerlerinin genellikle düşük olması beklenen bir durumdur (Cohen, 1988). Özellikle sosyal güven ve sosyal destek gibi değişkenler, bireysel faktörlerin yanı sıra ekonomik, kültürel, politik ve çevresel değişkenlerden de etkilenmektedir (Putnam, 2000). Bu nedenle, yalnızca suç korkusu, mağduriyet ve cinsiyet gibi değişkenlerle bu tür toplumsal olguları yüksek oranda açıklamak beklenmemelidir.

Tartışma ve Sonuç

Suç korkusu veya güvensizlik hissi son 50 yıldır sosyal politikada ve literatürde önemli bir tartışma alanı olmuştur. Bu çalışma, yaşlı bireylerde suç korkusu, mağduriyet ve cinsiyetin sosyal destek, sosyal katılım ve sosyal güven üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçlar suç korkusunun sosyal güven üzerinde en büyük etkiye sahip olduğunu, suç mağduriyetinin ise sosyal destek ve sosyal katılım üzerinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Ancak, etkileşim etkileri büyük ölçüde anlamlı değildir ve değişkenler arasındaki ilişkiler düşük etki büyüklükleriyle sınırlıdır. Suç korkusunun tüm bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olması, ancak mağduriyetin ve cinsiyetin etkilerinin daha sınırlı olması yaşlı bireylerin toplumsal bağlarını ve güven duygularını belirleyen temel faktörün, doğrudan mağduriyet deneyiminden çok, suç korkusunun kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, mağduriyet paradoksuna işaret etmektedir (Đurić ve Popović Ćitić, 2013a) ve suç korkusunun kökeninde her zaman mağduriyet deneyiminin yatmadığı, korkunun daha çok medya

söylemleri, toplumsal güvensizlik algısı ve yaşlı bireylerin kırılabilirlik hissiyle şekillenebileceğini göstermektedir.

Yaşlı bireylerde suç korkusunun yüksek olmasının toplumsal izolasyona yol açtığı bilinmektedir (Fattah ve Sacco, 2012). Yaşlı bireyler, fiziksel kapasitelerinin azalması, kendilerini savunma konusunda duydukları yetersizlik ve medyada suçun dramatize edilmesi gibi faktörler nedeniyle daha yüksek korku seviyeleri bildirmektedirler. Bu bağlamda, yaşlanmayla ilgili sosyal kopukluk teorisi duruma açıklayıcı bir bağlam sunabilir, sosyal kopukluk kuramına göre yaşlılık dönemi sosyal hayattan geri çekilme ve toplum tarafından yaşlıların aktif rollerden uzaklaştırması ile karakterizedir. Çalışmanın sonuçları yaşlıların geri çekilmesinin fiziksel ve biyolojik bir zorunluluk olduğu kadar çevresel faktörler, güvenlik kaygısı ve suç endişesi gibi faktörlerden de kaynaklandığını göstermektedir (Cumming, 1964).

Çalışmadan çıkarılacak bir başka şaşırtıcı sonuç beklenenin aksine mağduriyet deneyimi ile yaşlı bireylerin sosyal güven seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki olmamasıdır. Bu, mağdur olan bireylerin topluma olan güvenlerinin doğrudan değişmediğini, ancak sosyal destek ve sosyal katılım seviyelerinde düşüş yaşanabileceğini göstermektedir. Yaşlı bireyler mağduriyet sonrası sosyal bağlarını güçlendirmeye daha çok ihtiyaç duyuyor olabilirler. Güven ve destek ağlarından müteşekkil sosyal sermaye kazanımlarını koruma konusunda halihazırda risk altında olan yaşlıların sosyal katılım düzeylerinin mağduriyetten olumsuz etkilendiğini belirtmek gereklidir. Bu bulgu yaşlıların kamusal alanlarda daha tedbirli davranması ve günlük rutinlerini değiştirme ya da kısıtlama yoluna gittikleri şeklinde yorumlanabilir. Yaşlıların mağduriyet deneyimi sonrası daha güvenli ve daha yakın sosyal destek hissettikleri özel alanlarına çekilmeleri olasıdır.

Cinsiyetin bağımlı değişkenler üzerinde genel olarak istatistiksel olarak anlamlı ama pratik olarak küçük bir etkisi olduğu görülmüştür. Kadınların erkeklere göre sosyal güven seviyelerinin daha düşük olduğu ve suç korkusunu daha yoğun yaşadıkları bulgusu literatürle uyumludur (Đurić ve Popović Ćitić, 2013a; Erkan ve Topçu, 2021; Johansson ve Haandrikman, 2021; Warr, 2000). Ancak, bu çalışmanın sonuçları, yaşlılarda cinsiyete göre sosyal destek ve sosyal katılım bakımından önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, cinsiyetin yaşamın ilerleyen dönemlerde sosyal ilişkilerdeki ayrımları ortadan kaldırdığı ve yaşlı bireylerin cinsiyet fark etmeksizin toplumsal durumlarda benzer eğilimler gösterdiğini düşündürmektedir. Gelecek araştırmalar kadın yaşlıların suç korkusunun sosyal yaşamlarını nasıl etkilediği konusunda daha detaylı ele alabilirler.

Özetlemek gerekirse bu çalışmanın sonuçları, suç korkusunun yaşlı bireylerin sosyal destek, sosyal güven ve sosyal katılımında belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Mağduriyet deneyimi ise suç korkusu kadar güçlü bir etkiye sahip değildir, ancak yaşlı

bireylerin sosyal katılım eğilimlerini kısmen etkileyebilir. Cinsiyetin etkisi oldukça sınırlı kalmış, ancak kadınların suç korkusunu daha fazla yaşadıkları gözlemlenmiştir. Araştırma bulguları, suç korkusu, mağduriyet ve cinsiyetin yaşlı bireylerin sosyal ilişkileri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen, genel açıklayıcılığının düşük olduğunu göstermektedir ($R^2 < 0,03$). Bu durum, yaşlı bireylerin sosyal güven ve sosyal destek algılarının yalnızca güvenlik kaygılarıyla değil, aynı zamanda sağlık durumu, sosyoekonomik faktörler, yaşam tarzı ve kültürel değerler gibi birçok değişkenden etkilendiğini düşündürmektedir. Açıklayıcılığın mütevazı olması bu çalışmanın suç korkusu ve mağduriyetin sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini anlamaya yönelik bir başlangıç noktası olduğunu göstermektedir ve gelecek araştırmalarda, modelin sosyoekonomik statü, eğitim düzeyi ve psikolojik iyi oluş gibi ek değişkenler dahil edilerek genişletilmesi önerilmektedir.

Çalışmadan çıkarılacak birtakım politika önerileri bulunmaktadır. Suç korkusunun bireysel düzlemde ele alınacak bir mesele değil, toplumsal yapı ve kamu politikalarıyla ilişkili makro düzeyde tartışılması gereken bir durum olduğunu anlamak önemlidir. Yaşlı insanlar suç korkusu duymaktadır ve bu korku onları sosyal izolasyona itmektedir. Bu nedenle, sadece suç mağduru olmuş yaşlıların değil, genel olarak yaşlı bireylerin güven duygularını artıracak kentsel ve sosyal düzenlemeler yapılmalıdır (Pain ve Townshend, 2002). Yaşlı bireylerin suç korkusunu körükleyecek medya içeriklerine alternatif olarak yaşlıların bilinçlenmesini ve farkındalık kazanmalarını sağlayacak içerikler üretilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Jackson ve meslektaşlarına göre “Medya aracılığıyla suçu duymak mağduriyeti hayal edilebilir hale getirebilir- özellikle de mağdurun kendine benzediği görüldüğünde veya olay tanıdık koşullarda meydana geldiğinde” (2007, s. 6). Yerel yönetimlerin de bu noktada yaşlı nüfus için güvenlik seminerleri düzenlemeleri faydalı olabilir.

Suç korkusunun azaltılmasında özellikle yalnız yaşayan yaşlılar için sosyal destek programları geliştirilebilir. Bunun yanı sıra mahalle düzeyinde komşuluk projeleri, sosyal dayanışmayı arttıracak uygulamalar da suç korkusunu düşürmede ve toplumsal katılımı arttırmada önemli rol oynayabilir. Ayrıca cinsiyete duyarlı çalışmaların öneminden bahsetmek gerekir. Yaşlı kadınların suç korkusunu azaltacak psikososyal destek mekanizmaları bu noktada düşünülmelidir. Son olarak suç korkusunun belirleyicilerinin de kapsamlı bir şekilde incelenmesi korkunun azaltılmasında daha hedefli stratejileri oluşturmada önemlidir. Örneğin suç korkusunun belirleyenleri arasında yerleşim yeri çoğu çalışmada güçlü bir belirleyendir (Marković ve Filipović, 2024). Yaşlı bireyler fiziksel ve zihinsel kırılganlıkların daha hissedilir hale gelmesiyle çevresel olumsuzluklara karşı daha hassas hale gelmektedir ve yaşlılık çalışmaları bu dönemde yaşanan yerin yaşlıların hayatında gençlere göre daha önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Gerstorff vd., 2010; Cagney ve Cornwell, 2018; Wahl ve Gerstorff, 2018). “Çevresel uysallık hipotezi” olarak adlandırılan ve yaşlıların refahında dış

koşulların katkısına odaklanan bu yaklaşımı doğrulayan ampirik kanıtlar bulunmaktadır (De Donder vd., 2013; Annear vd., 2014). Mahallenin çöküşüne dair işaretler ve sosyal kontrolün yokluğuyla ilgili algılar da suç korkusu ile güçlü bir ilişkiye sahiptir (Garland, 2011; Lewis ve Salem, 1980; Ferraro, 1995). Smith (1986, s. 128) “korkunun en fazla, müdahale etme güçleri olmadığında toplumlarının çöküşte olduğunu düşünen insanlar arasında görüldüğünü” ve bu kontrol eksikliği ile ilgili algının kısmen “...çok çeşitli diğer kentsel olayların yarattığı belirsizliklerden” (1987, s. 10) kaynaklı olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Topluluğun gayri resmi sosyal kontrol uygulama kapasitesi ve sosyal düzensizlik seviyesi suç korkusu ile doğrudan ilişki olabilir (Bursik ve Grasmick, 1993; Sampson ve Raudenbush, 1997). Örneğin Covington ve Taylor (1991) mahalle ile ilgili algılanan nezaketsizliğin nesnel koşullara göre suç korkusunu 3 kat daha fazla yordadığını göstermiştir, bu durum mahalleler le ilgili sosyal düzensizlik algısının yaşlıların suç korkusunu belirlemede ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Wahl ve Gerstorff (2018: 163) yaşlı bireyler için güçlü bir ‘yer kimliği duygusunun’ koruyucu rolünü vurgulamaktadırlar, bu doğrultuda yaşlıların yaşadıkları mahallelerin koşullarının düzeltilmesi uzun vadede suç korkusunu azaltıcı etki gösterebilir. Örneğin parklar ve ağaçlandırma suç korkusu yaşayan yaşlıların sosyal sermayeleri üzerindeki negatif etkisini azaltabilir (Hong vd., 2018). Kamusal alanların güvenliği artırılmalı ve ulaşım/altyapı sistemlerin özellikle yaş dostu olmasına dikkat edilmelidir. Yerel yönetimlerin yaşlı dostu şehir planlamaları, ışıklandırma sistemleri ve güvenli kamusal alanların artırılması gibi önlemler olarak suç korkusunu azaltmaya yönelik politikalar üretmesi gerekmektedir.

Yaşlılar düşme ve kazalardan, hırsızlık mağduru olmaya kadar bir dizi endişe ile mücadele etmektedir, siber suçlar da yaşlıların korktuğu yeni bir alandır. Dolayısıyla suç korkusu esasen yaşlılık kaynaklı büyük bir emniyet ve güvenlik ekosistemi içinde ele alınması gereken bir konudur (Van Hoof vd., 2022). Bu nedenle politika yapıcılar yaşlılarda güvenlik duygusunu etkileyen birçok parametreyi birlikte düşünmek zorundadır. Örneğin suç korkusunu azaltmada yaş dostu kentsel tasarımın öneminde hareketle mimarlar, coğrafyacılar, şehir planlamacıları fiziksel çevrenin kalitesini arttırmaya katkıda bulunabilirler (De Donder vd., 2013). Çünkü suç korkusuyla düşen sosyal katılımın önünü açmak için önemli bir adım fiziksel çevrenin güvenliğine dair daha fazla önlem alınması olabilir (kendi kendine örgütlenen yaşlı grupları veya daha fazla polis) (Van Hoof vd., 2022). Dünya Sağlık Örgütü’nün yaş dostu şehirlere yönelik raporu yaşam çevresinin fiziksel ve sosyal kalitesinin güvenlik algısını etkileyeceğini belirtmektedir (DSÖ, 2007). Ancak çeşitli nitel araştırmaların suç korkusunu etkileyen en önemli faktörlerin fiziksel çevre değil, yerel düzeydeki sosyal belirleyiciler (örneğin, komşular arası güven, mahalledeki sosyal bağlar, topluluk içindeki dayanışma veya sosyal kontrol mekanizmaları) olduğunu gösterdiğini de eklemek gerekir (Lorenc vd.,

2014). Sakinlerine aşına olduklarını, uzun süredir aynı mahallede ikamet eden yaşlılar mahallelerinde daha çok sosyal uyum algılamakta ve geniş sosyal ağları sayesinde daha az korku hissetmektedirler. Bu faktörlere odaklanmak suçu azaltmaya yönelik önlemlere kıyasla suç korkusunu düşürmede daha etkili olabilir (Macassa vd., 2023).

Bu çalışmada ESS verilerini kullanan önceki araştırmalardakine benzer şekilde mağdur oranının yüksek olduğu ülkelerde suç korkusu oranları daha az; suçla daha az karşılaşılacak ülkelerde ise daha yüksek çıkmıştır (Krucichová, 2018; Hummelsheim vd., 2011). Bu durum aslında yaşlıları suçtan korumaktan ziyade bulundukları yerde kendilerini nasıl daha güvende hissedeceklerine odaklanan politikaların daha önemli olduğunu göstermektedir. Yaşlıların güvensizlik duygularını azaltmak için önemli bir adım karşılıklı iletişim ve etkileşimi arttıracak toplumsal projeler ve kamu hizmetleri tasarlamaktır (Gainey vd., 2011).

Yaşlılarda suç korkusunu azaltmak için bağlama özgü, yerel koşullara uyumlu ve yerel sakinlerin deneyimlerden hareketle dizayn edilmiş müdahale programlarına gereksinim duyulurken (De Donder vd., 2013) Türkiye’de henüz yaşların suç korkusuna dair mevcut bilgi birikimi yeterli düzeyde değildir. Literatürdeki mevcut durumda kullanılan suç korkusu ve güvenlik algısı anketlerinin sınırlılıkları göz önüne alındığında yeni bir ölçüm aracı geliştirebilir. Bu adımı tamamlayıcı nitelikte yaşlıların suç korkusu ve daha geniş emniyet hissi ile alakalı olarak odak grupları ve mülakatlarla Türkiye’deki yaşlıların suç korkusuna dair çok yönlü durum daha özgün bir bağlamda açığa çıkarılabilir. Yaşlılarda suç korkusunun ve güvenlik hissinin evrensel nitelikleri olduğu kadar yerel ve kültürel özellikleri de bulunmaktadır. Bu nedenle yaşlı nüfusun özgün sorun ve ihtiyaçlarını anlamaya çalışan, yerel bağlamı dikkate alan araştırmalara ihtiyaç vardır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada yaşlıların suç korkusu yaygın olarak kullanılan standart bir suç korkusu maddesi ile ölçülmüştür, ilgili soru literatürde uzun zamandır kabul görmüş uygun bir sorudur (Greve, 1998; Gibson vd., 2002; Alper ve Chappell, 2012; Sargeant vd., 2017) “Yerelleştirilmiş korku” olarak adlandırılan bu korku türü yerleşim bölgesindeki güvenliği sorgulamaktadır ve üstü kapalı bir şekilde “şiddet içeren sokak suçlarına örtük olarak” odaklansa da (Köber vd., 2022, s. 4,11), bu soru maddesi ile ilgili devam eden bir endişe korku nesnesi olarak açıkça diğer suç türlerine atıfta bulunulmamasıdır ((Ferraro ve LaGrange, 1987). Dolayısıyla bu maddenin gerçek anlamda suç korkusunu ölçüp ölçmediği ya da spesifik bir soru olmaması nedeniyle kadınların bu soruyu cinsel saldırı ile, yaşlıların ise düşme ya da yaralanma gibi daha geniş riskler ile ilişkilendirmesi ile ilgili eleştiriler vardır (Köber, 2022). Ancak pek çok araştırma insanların bu soruyu suçla ilişkilendirdiğini doğrulamıştır (Reuband, 2000). Yine de suç korkusunun daha ayrıntılı ve açık bir ölçümü mümkündür. Bir başka sınırlılık bağımsız değişkenlerle

ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkide nedenselliğinin tespit edilememesidir. Verilerin kesitsel yapısı nedeniyle ilişkilerin zamansallığı belirlenememektedir. Boylamsal çalışmalar bu konu hakkında daha detaylı bilgi sağlayabilir. Son sınırlılık ise açıklanan varyansın miktarı ile ilgilidir, gelecekteki çalışmalar yaşlılarda sosyal katılımın, sosyal destek ve güvenin değişen seviyelerini anlamada ek faktörlerin incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Etik Onay: Bu çalışmada European Social Survey (ESS) verileri kullanılarak ikincil veri analizi yapılmıştır. İkincil Veri Analizi yöntemleri kapsamında, halihazırda toplanmış ve etik ilkeler çerçevesinde anonimleştirilmiş kamuya açık veri setleri kullanıldığından ilgili araştırmacının ek bir etik kurul izni almasına genellikle gerek duyulmamaktadır. Zira, bu tür veriler, katılımcıların mahremiyetini koruyacak şekilde anonim hale getirilmiş ve ESS'nin resmi internet sitesinde araştırmacılara açık halde sunulmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethical Approval: In this study, secondary data analysis was conducted using European Social Survey (ESS) data. Within the scope of Secondary Data Analysis methods, there is usually no need for the relevant researcher to obtain an additional ethics committee permission as publicly available data sets that have already been collected and anonymized within the framework of ethical principles are used. This is because such data is anonymized in a way that protects the privacy of the participants and is made available to researchers on the official website of ESS.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Acierno, R., Rheingold, A. A., Resnick, H. S., & Kilpatrick, D. G. (2004). Predictors of fear of crime in older adults. *Anxiety Disorders*, 18, 385–396.
- Ajrouch, K. J., Antonucci, T. C., & Janevic, M. R. (2001). Social networks among Blacks and Whites: The interaction between race and age. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 56B(2), 112–118.
- Akers, R. L., La Greca, A. J., Sellers, C., & Cochran, J. (1987). Fear of crime and victimization among the elderly in different types of communities. *Criminology*, 25(3), 487–506.
- Alper, M., & Chappell, A. T. (2012). Untangling fear of crime: A multi-theoretical approach to examining the causes of crime-specific fear. *Sociological Spectrum*, 32(4), 346–363.
- Annear, M., Keeling, S., Wilkinson, T. I. M., Cushman, G., Gidlow, B. O. B., & Hopkins, H. (2014). Environmental influences on healthy and active ageing: A systematic review. *Ageing & Society*, 34(4), 590–622.
- Antonucci, T. C., Birditt, K. S., & Akiyama, H. (2009). Convoys of social relations: An interdisciplinary approach. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Pulney, & M. Silverstein (Eds.), *Handbook of theories of aging* (2nd ed., pp. 247–260). Springer Publishing Company.
- Arpa, E., & Uğurlar, A. (2019). Suç ve mekân bağlamında güven algısı: Van örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 293–323.
- Aykut, Ç. (2023). A model design for determining social parameters and their importance regarding fear of crime levels. *Journal of Penal Law and Criminology*, 11(2), 146–167.

- Baltes, P. B., & Smith, J. (2003). New frontiers in the future of aging: From successful aging of the young old to the dilemmas of the fourth age. *Gerontology*, 49(2), 123–135.
- Baum, F. E., Ziersch, A. M., Zhang, G., & Osborne, K. (2009). Do perceived neighbourhood cohesion and safety contribute to neighbourhood differences in health? *Health & Place*, 15(4), 925–934.
- Baum, F., & Palmer, C. (2002). ‘Opportunity structures’: urban landscape, social capital and health promotion in Australia. *Health Promotion International*, 17(4), 351–361.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Polity Press.
- Bedney, B. J., Goldberg, R. B., & Josephson, K. (2010). Aging in place in naturally occurring retirement communities: Transforming aging through supportive service programs. *Journal of Housing for the Elderly*, 24(3-4), 304–321.
- Birditt, K. S., & Akiyama, H. (2009). Convoys of social relations: An interdisciplinary approach. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Putney, & M. Silverstein (Eds.), *Handbook of theories of aging* (2nd ed., pp. 247–59). Springer.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research in the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwald.
- Brunton-Smith, I., & Jackson, J. (2012). Urban fear and its roots in place. In V. Ceccato (Ed.), *The urban fabric of crime and fear* (pp. 55–82). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-4210-9_3
- Brunton-Smith, I., Jackson, J., & Sutherland, A. (2014). Bridging structure and perception: On the neighbourhood ecology of beliefs and worries about violent crime. *British Journal of Criminology*, 54(4), 503–526.
- Bursik, R. J., & Grasmick, H. G. (2002). *Neighborhoods and crime: The dimensions of effective community control*. Lexington Books.
- Cagney, K. A., & Cornwell, E. Y. (2018). Place, aging, and health. In National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (Ed.), *Future directions for the demography of aging: Proceedings of a workshop* (pp. 131–155). National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/25064>
- Ceccato, V., & Bamzar, R. (2016). Elderly victimization and fear of crime in public spaces. *International Criminal Justice Review*, 26(2), 115–133.
- Cobbina, J. E., Miller, J., & Brunson, R. K. (2008). Gender, neighborhood danger, and risk-avoidance strategies among urban African-American youths. *Criminology*, 46(3), 673–709.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120.
- Collins, R. E. (2016). Addressing the inconsistencies in fear of crime research: A meta-analytic review. *Journal of criminal justice*, 47, 21–31.
- Cook, F., & Cook, T. (1976). Evaluating the rhetoric of crisis: A case study of criminal victimization of the elderly. *Social Service Review*, 50, 632–646.
- Cossman, J. S., Porter, J. R., & Rader, N. E. (2016). Examining the effects of health in explaining fear of crime: A multi-dimensional and multi-level analysis. *American Journal of Criminal Justice*, 41, 565–582.
- Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighbourhoods: implications of between- and within- neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249.

- Cumming, M. E. (1964). New thoughts on the theory of disengagement. In M. E. Cumming & E. Henry (Eds.), *New thoughts on old age* (pp. 3–18). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-662-01107-1_1
- De Donder, L., Buffel, T., Dury, S., De Witte, N., & Verté, D. (2013). Perceptual quality of neighbourhood design and feelings of unsafety. *Ageing & Society*, 33(6), 917–937.
- De Donder, L., De Witte, N., Buffel, T., Dury, S., & Verté, D. (2012). Social capital and feelings of unsafety in later life: A study on the influence of social networks, place attachment, and civic participation on perceived safety in Belgium. *Research on Aging*, 34(4), 425–448.
- Doran, B. J., & Burgess, M. B. (2011). *Putting fear of crime on the map: Investigating perceptions of crime using geographic information systems*. Springer Science & Business Media.
- Đurić, S., & Popović Ćitić, B. (2013a). Fear of crime, gender differences in risk perception. *Socioloski Pregled*, 47(4), 537–554.
- Đurić, S., & Popović Ćitić, B. (2013b). Fear of crime in the capital cities of the former Yugoslav Republics. *Sociologija*, 55(1), 91–114.
- Easton, M. E. (2013). *Fear of crime and older adults: a metanarrative review of the literature* (Master's thesis). Simon Fraser University, Burnaby, (British Columbia), Canada.
- Elchardus, M., De Groof, S., & Smits, W. (2008). Rational fear or represented malaise: A crucial test of two paradigms explaining fear of crime. *Sociological Perspectives*, 51(3), 453–471.
- Erkan, N. Ç., & Sevin Topçu, B. (2021). Gender-based differences in fear of crime in public spaces: An investigation of a safe district in Istanbul. *Urbani Izziv*, 32(2), 91–104.
- Erkan, N. Ç., Kaya, F. Ş., & Güney, K. (2021). İstanbul'da ulaşım mekanları ile toplu taşıma araçlarında suç korkusu ve güvenlik algısı üzerine nitel bir araştırma. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, 9–34.
- European Social Survey European Research Infrastructure. (2024). *European Social Survey prospectus: Updated April 2024*. https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2024-04/prospectus_updated.pdf
- Farrall, S. D., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford University Press.
- Farrall, S., Gray, E., & Jones, P. M. (2021). Worrying times: The fear of crime and nostalgia. *Current Issues in Criminal Justice*, 33(3), 340–358
- Fattah, E. A., & Sacco, V. F. (2012). *Crime and victimization of the elderly*. Springer Science & Business Media.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. State University of New York Press.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. (2017). The measurement of fear of crime. In *The fear of crime* (pp. 277–308). Routledge.
- Field, A. P. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows: Advanced techniques for beginners*. Sage.
- Franklin, T. W., Franklin, C. A., & Fearn, N. E. (2008). A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime. *Social Justice Research*, 21, 204–227.
- Frederiksen, H., Hjelmberg, J., Mortensen, J., McGue, M., Vaupel, J. W., & Christensen, K. (2006). Age trajectories of grip strength: cross-sectional and longitudinal data among 8,342 Danes aged 46 to 102. *Annals of Epidemiology*, 16(7), 554–562.

- Gabriel, U., & Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives. *British journal of criminology*, 43(3), 600–614.
- Gainey, R., Alper, M., & Chappell, A. T. (2011). Fear of crime revisited: Examining the direct and indirect effects of disorder, risk perception, and social capital. *American Journal of Criminal Justice*, 36, 120–137.
- Garcia, R. M., Taylor, R. B., & Lawton, B. A. (2007). Impacts of violent crime and neighborhood structure on trusting your neighbors. *Justice Quarterly*, 24(4), 679–704.
- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford University Press.
- Gerstorf, D., Ram, N., Goebel, J., Schupp, J., Lindenberger, U., & Wagner, G. G. (2010). Where people live and die makes a difference: Individual and geographic disparities in well-being progression at the end of life. *Psychology and Aging*, 25(3), 661.
- Gibson, C. L., Zhao, J., Lovrich, N. P., & Gaffney, M. J. (2002). Social integration, individual perceptions of collective efficacy, and fear of crime in three cities. *Justice Quarterly*, 19(3), 537–564.
- Gilleard, C., Hyde, M., & Higgs, P. (2007). The impact of age, place, aging in place, and attachment to place on the well-being of the over 50s in England. *Research on Aging*, 29, 590–605.
- Glass, T. A., & Balfour, J. L. (2003). Neighborhoods, aging, and functional limitations. *Neighborhoods and Health*, 1, 303–34.
- Goldsmith, J., & Tomas, N. E. (1974). Crimes against the elderly: a continuing national crisis. *Aging*, 236(June/July), 10–13.
- Greve, W. (1998). Fear of crime among the elderly: Foresight, not fright. *International Review of Victimology*, 5(3-4), 277–309.
- Greve, W., Leipold, B., & Kappes, C. (2018). Fear of crime in old age: A sample case of resilience? *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(7), 1224–1232.
- Gündoğdu, H. M., & Metintaş, F. (2022). Kırklareli merkezde kadın ve suç korkusu üzerine bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1–17.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International review of Victimology*, 4(2), 79–150.
- Hinkle, J. C. (2013). The relationship between disorder, perceived risk, and collective efficacy: A look into the indirect pathways of the broken windows thesis. *Criminal Justice Studies*, 26(4), 408–432.
- Hong, A., Sallis, J. F., King, A. C., Conway, T. L., Saelens, B., Cain, K. L., ... & Frank, L. D. (2018). Linking green space to neighborhood social capital in older adults: The role of perceived safety. *Social Science & Medicine*, 207, 38–45.
- Hummelsheim, D., Hirtenlehner, H., Jackson, J., & Oberwittler, D. (2011). Social insecurities and fear of crime: A cross-national study on the impact of welfare state policies on crime-related anxieties. *European sociological review*, 27(3), 327–345.
- Jackson, J. (2004). Experience and expression: Social and cultural significance in the fear of crime. *British journal of criminology*, 44(6), 946–966.
- Jackson, J. (2006). Introducing fear of crime to risk research. *Risk Analysis*, 26, 253–264.
- Jackson, J. (2009). A psychological perspective on vulnerability in the fear of crime. *Psychology, Crime & Law*, 15(4), 365–390.

- Jackson, J., & Gray, E. (2010). Functional fear and public insecurities about crime. *The British Journal of Criminology*, 50(1), 1–22.
- Jackson, J., & Stafford, M. (2009). Public health and fear of crime: A prospective cohort study. *The British Journal of Criminology*, 49(6), 832–847.
- Jackson, J., Farrall, S., & Gray, E. (2007). *Theorising the fear of crime: The cultural and social significance of insecurities about crime* [Working paper]. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1012393>
- Johansson, S., & Haandrikman, K. (2023). Gendered fear of crime in the urban context: A comparative multilevel study of women's and men's fear of crime. *Journal of Urban Affairs*, 45(7), 1238–1264.
- Kanan, W. J., & Pruitt, M. V. (2002). Modelling fear of crime and perceived victimization risk: The (in)significance of neighborhood integration. *Sociological Inquiry*, 72(4), 527–548.
- Kappes, C., Greve, W., & Hellmers, S. (2013). Fear of crime in old age: Precautious behaviour and its relation to situational fear. *European journal of ageing*, 10, 111–125.
- Karakuş, Ö. (2013). Suç korkusunun sosyolojik belirleyenleri: sosyal sermaye mi? sosyal kontrol mü? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1–19.
- Karasu, M. A. (2017). Kentsel mekânda suç korkusu-Şanlıurfa örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 41–76.
- Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332–347.
- Kawachi, I., Kennedy, B. P., Lochner, K., & Prothrow-Stith, D. (1997). Social capital, income inequality, and mortality. *American Journal of Public Health*, 87, 1491–1498.
- Koeber, G., & Oberwittler, D. (2019). How older people became less afraid of crime—An age- period-cohort analysis using repeated cross-sectional survey data. *Social science research*, 79, 211–225.
- Kul, M. (2009). *Toplumda suça ilişkin korkunun yapılaşması* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kul, M. (2021). *Suçtan daha büyük suç korkusu*. İlgi Kültür Sanat Yayıncılık Ltd. Şti.
- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F., & Supancic, M. (1992). Perceived risk and fear of crime: Role of social and physical incivilities. *Journal of research in crime and delinquency*, 29(3), 311–334.
- Laméris, J., Hipp, J. R., & Tolsma, J. (2018). Perceptions as the crucial link? The mediating role of neighborhood perceptions in the relationship between the neighborhood context and neighborhood cohesion. *Social Science Research*, 72, 53–68.
- Lawton, M. P., & Simon, B. (1968). The ecology of social relationships in housing for the elderly. *The Gerontologist*, 8(2), 108–115.
- Lewis, D. A., & Salem, G. (1986). *Fear of crime: incivility and the production of a social problem*. Transaction Publishers.
- Lewis, D. A., & Maxfield, M. G. (1980). Fear in the neighborhoods: An investigation of the impact of crime. *Journal of research in crime and delinquency*, 17(2), 160–189.
- Liang, J., & Sengstock, M. C. (1983). Personal crimes against the elderly. In J. Kosberg & M. A. Littlejohn (Eds.), *Abuse and mistreatment of the elderly: Causes and Interventions* (pp. 40–67). John Wright-PSG.
- Lindström, M., Lindström, C., Moghaddassi, M., & Merlo, J. (2006). Social capital and neo-materialist contextual determinants of sense of insecurity in the neighbourhood: A multilevel analysis in Southern Sweden. *Health & Place*, 12(4), 479–489.

- Litwin, H., & Shiovitz-Ezra, S. (2011). Social network type and subjective well-being in a national sample of older Americans. *The Gerontologist*, 51, 379–388.
- Lorenc, T., Petticrew, M., Whitehead, M., Neary, D., Clayton, S., Wright, K., ... & Renton, A. (2014). Crime, fear of crime and mental health: synthesis of theory and systematic reviews of interventions and qualitative evidence. *Public Health Research*, 2(2), 1–398.
- Macassa, G., McGrath, C., Wijk, K., Rashid, M., Hiswåls, A. S., & Soares, J. (2023). The association between fear of crime, educational attainment, and health. *Epidemiologia*, 4(2), 148–162.
- Malinchak, A. A., & Wright, D. (1978). Older Americans and crime: The scope of elderly victimization. *Aging*, 281, 10–39.
- Marković, A., & Filipović, B. (2024). Neighbourhood, crime and fear: Exploring subjective perception of security in Serbia. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 30(1).
- Markowitz, F. E., Bellair, P. E., Liska, A. E., & Liu, J. (2001). Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear. *Criminology*, 39(2), 293–319.
- Maxfield, M. G. (1984). The limits of vulnerability in explaining fear of crime: A comparative neighborhood analysis. *Journal of research in Crime and Delinquency*, 21(3), 233–250.
- Maxfield, M. G., & Skogan, W. G. (1981). *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*. Sage.
- Mellgren, C. (2011). *What's neighbourhood got to do with it? The influence of neighbourhood context on crime and reactions to crime* (Doctoral dissertation, Malmö University, Faculty of Health and Society).
- Mendes de Leon, C. F., Cagney, K. A., Bienias, J. L., Barnes, L. L., Skarupski, K. A., Scherr, P. A., & Evans, D. A. (2009). Neighborhood social cohesion and disorder in relation to walking in community-dwelling older adults: a multilevel analysis. *Journal of aging and health*, 21(1), 155–171.
- Mertler, C. A., & Reinhart, R. V. (2016). *Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation* (6th ed.). Routledge.
- Metz, D. H. (2000). Mobility of older people and their quality of life. *Transport Policy*, 7(2), 149–152.
- Morgan, R. E., & Mason, B. J. (2014). *Crimes against the elderly, 2003–2013*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
- Nilsson, J., Rana, A. K., & Kabir, Z. N. (2006). Social capital and quality of life in old age: Results from a cross-sectional study in rural Bangladesh. *Journal of Aging and Health*, 18, 419–434.
- Ozascilar, M. (2013). Predicting fear of crime: A test of the shadow of sexual assault hypothesis. *International Review of Victimology*, 19(3), 269–284. <https://doi.org/10.1177/0269758013494130>
- Öztürk, M. (2016). Düzensizlik ve toplumsal kaygı teorileri bağlamında suç korkusu: Mersin örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1), 281–291.
- Öztürk, M. (2018). Kadın ve erkeklerin suç mağduriyetleri ile suç korkuları arasındaki ilişki: Mersin örneği. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 15(2), 66–79.
- Pain, R., & Townshend, T. (2002). A safer city centre for all? Senses of community safety in Newcastle upon Tyne. *Geoforum*, 33(1), 105–119.
- Phillipson, C., Bernard, M., Phillips, J., & Ogg, J. (1999). Older people's experiences of community life: Patterns of “neighbouring” in three urban areas. *Sociological Review*, 47, 715–739.

- Pollack, C. E., & von dem Knesebeck, O. (2004). Social capital and health among the aged: Comparisons between the United States and Germany. *Health & Place*, 10, 383–391
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Reese, B. (2009). Determinants of the fear of crime: The combined effects of country-level crime intensity and individual-level victimization experience. *International Journal of Sociology*, 39(1), 62–75.
- Reuband, K. H. (2000). Der» Standardindikator «zur Messung der Kriminalitätsfurcht-in» skandalöser Weise «unspezifisch und in der Praxis dennoch brauchbar? *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 83(3), 185–195.
- Robinson, J. B., Lawton, B. A., Taylor, R. B., & Perkins, D. D. (2003). Multilevel longitudinal impacts of incivilities: Fear of crime, expected safety, and block satisfaction. *Journal of quantitative criminology*, 19, 237–274.
- Sampson, R. J. (2019). Neighbourhood effects and beyond: Explaining the paradoxes of inequality in the changing American metropolis. *Urban Studies*, 56(1), 3–32.
- Sampson, R.J. and Raudenbush, S.W, and Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277, 918–924.
- Sargeant, E., Liu, Y., St John, N., Fong Hong, N., Huu, T., Chen, J., & Mazerolle, L. (2017). Social capital and fear of crime in Brisbane. *Journal of Sociology*, 53(3), 637–652.
- Savaş-Yavuzçehre, P. (2022). Kentsel dönüşüm uygulaması sonrası suç korkusu üzerine bir değerlendirme: Denizli Aktepe Mahallesi örneği. *Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 1–17.
- Scarborough, B. K., Like-Haislip, T. Z., Novak, K. J., Lucas, W. L., & Alarid, L. F. (2010). Assessing the relationship between individual characteristics, neighborhood context, and fear of crime. *Journal of criminal justice*, 38(4), 819–826.
- Semyonov, M., Gorodzeisky, A., & Glikman, A. (2012). Neighborhood ethnic composition and resident perceptions of safety in European countries. *Social Problems*, 59(1), 117–135.
- Simpson, R. (1996). Neither clear nor present: The social construction of safety and danger. *Sociological Forum*, 11(3), 549–562.
- Sipahi, E. B. (2016a). Türkiye’de kent sakinlerinin suç korkuları üzerine bir araştırma. *Journal Of International Social Research*, 9(43), 2158–2169.
- Sipahi, E. B. (2016b). *Suç korkusu: Türkiye kentlerinde bir alan araştırması*. Çizgi Kitabevi.
- Sirven, N., & Debrand, T. (2008). Social participation and healthy ageing: an international comparison using SHARE data. *Social science & medicine*, 67(12), 2017–2026.
- Skogan, W. (2015). Disorder and decline: The state of research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52(4), 464–485.
- Smith, S. J. (1986). *Crime, space and society*. Cambridge University Press.
- Smith, S. J. (1987). Fear of crime: beyond a geography of deviance. *Progress in Human Geography*, 11(1), 1–23.
- Şen, G. (2022). *Toplumda suç korkusu ve sosyal sermaye dinamikleri açısından afet direnci: Burdur-Antalya kent merkezi örneği* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir).

- Tabachnick, B. G., & Fidel, S. L. (2001). *Using multivariate statistics* (4th ed.). Allyn and Bacon.
- Taylor, R. (2018). *Breaking away from broken windows: Baltimore neighborhoods and the nationwide fight against crime, grime, fear, and decline*. Routledge.
- Taylor, R. B. (1995). The impact of crime on communities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539(1), 28–45.
- Time. (1976, July 26). The elderly: Prisoners of fear. *Time*, 108, 21.
- Tolsma, J., Van der Meer, T., & Gesthuizen, M. (2009). The impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands. *Acta Politica*, 44, 286–313.
- Tulloch, M. (2003). Combining classificatory and discursive methods: Consistency and variability in responses to the threat of crime. *British Journal of Social Psychology*, 42(3), 461–476
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Yaşam memnuniyeti araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-MemnuniyetiArastirmasi-2022-49691>
- Uludağ, Ş. (2010). Vatandaşların suç korkusu (Güvenlik endişesi) hücrelerini etkileyen faktörler ve alınabilecek önlemler: Malatya örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12(1), 1–28.
- Van Ham, M., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L., & MacLennan, D. (2011). Neighbourhood effects research: New perspectives. In *Neighbourhood effects research: New perspectives* (pp. 1–21). Springer Netherlands.
- Van Hoof, J., Dikken, J., van Staalduinen, W. H., van der Pas, S., van den Hoven, R. F., & Hulsebosch-Janssen, L. M. (2022). Towards a better understanding of the sense of safety and security of community-dwelling older adults. the case of the age-friendly city of The Hague. *International journal of environmental research and public health*, 19(7), 3960.
- Vauclair, C. M., & Bratanova, B. (2017). Income inequality and fear of crime across the European region. *European journal of criminology*, 14(2), 221–241.
- Visser, M., Scholte, M., & Scheepers, P. (2013). Fear of crime and feelings of unsafety in European countries: Macro and micro explanations in cross-national perspective. *The Sociological Quarterly*, 54(2), 278–301.
- Wahl, H. W., & Gerstorf, D. (2018). A conceptual framework for studying COntext Dynamics in Aging (CODA). *Developmental Review*, 50, 155–176.
- Wahl, H. W., Iwarsson, S., & Oswald, F. (2012). Aging well and the environment: Toward an integrative model and research agenda for the future. *The Gerontologist*, 52(3), 306–316.
- Wahl, H. W., Mollenkopf, H., Oswald, F., & Claus, C. (2007). Environmental aspects of quality of life in old age: conceptual and empirical issues. *Quality of Life in Old Age: International and Multi-Disciplinary Perspectives*, 101–122.
- Wanner, R. A., & Caputo, T. C. (1987). Punitiveness, fear of crime, and perceptions of violence. *Canadian Journal of Sociology*, 12(4), 331–344. <https://doi.org/10.2307/3340952>
- Warne, R. (2014). A primer on multivariate analysis of variance (MANOVA) for behavioral scientists. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 19(1), Article 17. <https://doi.org/10.7275/sm63-7h70>
- Warr, M. (1994). Public perceptions and reactions to violent offending and victimization. In A. J. Reiss & J. A. Roth (Eds.), *Understanding and preventing violence: Volume 4. Consequences and control* (pp. 1–66). National Academy Press.
- Warr, M. (2000). Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy. *Criminal Justice*, 4, 451–489.

- Wickes, R. (2017). Social disorganization theory: Its history and relevance to crime prevention. In B. C. Welsh & A. A. Braga (Eds.), *Preventing crime and violence: Advances in prevention science* (pp. 57–66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44124-5_5
- Wilmoth, J. R., Bas, D., Mukherjee, S., & Hanif, N. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. UN.
- Wilson-Genderson, M., & Pruchno, R. (2013). Effects of neighborhood violence and perceptions of neighborhood safety on depressive symptoms of older adults. *Social Science & Medicine*, 85, 43–49.
- Yazgan, Ç. Ü., & Kurtkapan, H. (2020). Yaşlı bireylerde yaşam memnuniyeti ve suç korkusu durumunun belirlenmesi: tanımlayıcı bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 373–381.
- Yazgan, Ç. Ü. (2017). *Suç korkusu. Suç sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi.
- Young, A. F., Russell, A., & Powers, J. R. (2004). The sense of belonging to a neighbourhood: can it be measured and is it related to health and well being in older women? *Social science & medicine*, 59(12), 2627–2637.

Dolandırıcılık Suçu Bağlamında Yaşlılık ve Suç Korkusu*

Gülizar Eraslan¹

Öz

Bu çalışma Türkiye genelindeki yaşlıların dolandırıcılık suçu korkularının kaynakları ve sonuçlarını anlamaya yönelik nitel bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir. Yapılan bu nitel çalışmayla; yaşlılarda dolandırıcılık suçu korkusunun bulunup bulunmadığını, bulunuyorsa ne boyutta olduğunu araştırmak ve ortaya çıkan sonucun sebeplerini göstermek araştırmanın amaçlarındandır. Dolandırıcılık suçu bağlamında bir çalışma yürütülmesinin nedeni literatürde suç korkusunun tek bir suç türü özelinde değil tüm suç türlerini ihtiva edecek şekilde araştırılmasının eleştirisi konusu yapılmış olmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda araştırma deseni olarak insan deneyimlerini odağa alan fenomenolojik yaklaşım belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme ile araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmaya bilgi sunma açısından nitelikli kişiler seçilerek derinlemesine araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan ve gerektiğinde sondalardan da yararlanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yapılan görüşmeler enformel kaynaklarla, enformel tarzda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri 11 katılımcıdan yaşadıkları mağduriyet deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmaları istenmiş, sonrasında her katılımcıya yaşamış olduğu olay bağlamında sorular yöneltilmeye devam edilmiştir. Sorulan sorulara verilen yanıtlarda genel itibarıyla katılımcıların bu dolandırıcılık fiilinden kaynaklanan bir korku yaşadıkları çok net görülmekle birlikte korku dışında yaşadıkları birtakım duygulara şahit olunmuştur. Katılımcıların korku dışında öfke ve utanç duyduklarına dair dikkat çeken ifadelerle rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı • Yaşlanma sosyolojisi • Dolandırıcılık suçu • Suç korkusu • Mağduriyet

Elderly and Fear of Crime in the Context of Fraud

Abstract

This study aims to make a qualitative assessment to understand the sources and consequences of the fear of fraud among the elderly in Türkiye. With this qualitative study, the aims of the study are to investigate whether the fear of fraud exists in the elderly, to what extent it exists, and to show the reasons for the resulting result. The reason for conducting a study in the context of fraud crime is that the fear of crime is not specifically focused on a single type of crime but rather includes all types of crimes, which has been criticized in the literature. In this context, the phenomenological approach focusing on human experiences was determined as the research design. With purposeful sampling, qualified individuals were selected in order to provide information for the research in accordance with the purpose of the research and an in depth research was attempted. The interviews were conducted using a semi structured interview form consisting of open ended questions and, when necessary, probes were used, and informal sources were used in an informal manner. 11 participants aged 65 and over residing in different cities of Türkiye were asked to convey their victimization experiences in their own words, and then questions were continued to be asked to each participant in the context of the event they experienced. Although it is not clear from the answers given to the questions that the participants generally experienced a fear stemming from this act of fraud, some emotions other than fear were witnessed. There were striking statements that the participants felt anger and shame except fear.

Keywords: Elderly • Sociology of aging • Fraud • Fear of crime • Victimization

* Bu çalışma Gülizar Eraslan tarafından Haziran 2022 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Yaşlılık ve Dolandırıcılık Suçu Korkusu" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ **Sorumlu yazar:** Gülizar Eraslan (Avukat), İstanbul Barosu, Ankara, Türkiye. E-posta: av.eraslangulizar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1009-9334

Atfı: Eraslan, G. (2025). Dolandırıcılık suçu bağlamında yaşlılık ve suç korkusu. *Senectus* 3(1), 37-69. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0747>

Extended Abstract

This qualitative study explores the dynamics of fear of crime among elderly individuals in Türkiye, focusing specifically on experiences of fraud. Although numerous studies address fear of crime through generalized or quantitative methods, this research employs a phenomenological approach to investigate how individuals aged 65 and over, who have experienced fraud victimization, perceive and emotionally respond to such incidents. Data was collected through semi-structured, in-depth interviews with 11 participants residing in various Turkish provinces. The findings reveal a nuanced emotional landscape in which fear is often intertwined with shame, anger, and self-blame rather than manifesting as an overt, singular reaction. The study provides a critical sociological insight into the emotional aftermath of fraud in later life, highlighting the relevance of vulnerability theories and the broader social construction of fear among older populations.

Introduction and Theoretical Framework

Fear of crime, particularly in old age, is a critical issue situated at the intersection of criminology, gerontology, and sociology. Despite empirical evidence indicating that older adults are less frequently victimized compared to younger populations, they consistently report higher levels of crime-related fear. This apparent paradox—widely known as the *fear-victimization paradox*—demands deeper investigation, especially in the context of non-violent yet psychologically intrusive crimes such as fraud.

This study is grounded in multiple theoretical perspectives that explain the fear of crime through both individual and environmental lenses. These include the *vulnerability perspective*, emphasizing physical and socio-economic frailty among elderly individuals; the *victimization approach*, focusing on the psychological impact of either direct or indirect exposure to crime; and the *social disorder* and broken windows theories, which link environmental cues to perceptions of insecurity. Additionally, the *risk perception framework* and *social anxiety theory* offer broader insight into how structural and cultural conditions shape subjective experiences of fear.

Methodology

A phenomenological qualitative research design was adopted to capture the lived experiences of elderly fraud victims. Purposeful sampling was utilized to select 11 participants—6 women and 5 men—aged between 65 and 83 years, residing in various regions of Türkiye, including urban and rural contexts. Data were gathered through semi-structured interviews, incorporating open-ended questions and thematic probes to elicit detailed narratives.

Participants were encouraged to recount their fraud experiences in their own words, focusing on emotional responses and behavioral adaptations post-victimization. To

minimize response bias, the term “fear” was intentionally avoided in the questioning process, allowing participants to define their experiences in terms of diverse emotional and psychological reactions.

Interviews were analyzed through descriptive and thematic content analysis, with attention to recurring emotional patterns, perceived causes of vulnerability, and changes in social behaviors following the incidents.

Findings

The findings suggest that the fear of fraud among elderly individuals is multifaceted and not always consciously articulated as “fear.” Emotional reactions ranged from anxiety, confusion, and shock to more deeply internalized responses such as self-blame, shame, and feelings of humiliation. Several participants reported persistent psychological distress, including sleep disturbances and anxiety attacks, long after the incident occurred.

One notable theme was *self-directed anger*. Many participants blamed themselves rather than the perpetrators, expressing regret and guilt for being deceived. This self-blame often stemmed from internalized beliefs that “being vigilant” should have prevented victimization. These reactions align with cultural narratives that stigmatize gullibility and overemphasize personal responsibility, even in the face of sophisticated scams.

Additionally, the study found that gendered differences shaped emotional expression. Male participants were more likely to underreport emotional distress, aligning with societal expectations of masculine strength, while female participants more openly discussed their emotional vulnerability.

Another important theme concerned *behavioral changes* in daily life. Participants reported increased caution in answering phone calls, hesitance in sharing personal information, and in some cases, complete withdrawal from online transactions. Some took technical measures, such as installing fraud-detection apps or switching to virtual credit cards. Despite such actions, many still expressed lingering doubts about their ability to recognize or prevent future fraud attempts.

A few participants explicitly stated that the fraud experience did not lead to fear, while others described residual wariness or mistrust, especially in interactions with strangers or unfamiliar institutions. One participant’s quote captures this dichotomy well: “*I don’t fear people now, but I no longer trust as easily.*”

The *loss of trust*—both in interpersonal relationships and institutional actors (such as banks or law enforcement)—was another recurrent theme. Participants frequently

reported dissatisfaction with institutional responses, including police negligence or banks' inability to protect their assets. This dissatisfaction exacerbated their emotional distress and contributed to a sense of systemic vulnerability.

Discussion

The study's results resonate strongly with the vulnerability approach, demonstrating how physical, social, and institutional vulnerabilities intersect in the emotional aftermath of fraud. While some participants denied experiencing "fear" *per se*, their narratives revealed significant psychological strain, diminished self-confidence, and lasting suspicion—all of which can be categorized as indirect manifestations of fear.

These findings also support the social constructionist perspective, which argues that fear is not merely a reaction to objective risk but is socially and culturally shaped. Participants' perceptions of themselves as "less useful" or "socially excluded" contributed to their susceptibility, both to fraud itself and to its emotional consequences.

The notion of moral failure—expressed in feelings of shame and the desire to conceal the event from friends and family—suggests that fraud victimization is experienced not just as a material loss, but as a personal and moral defeat. This points to the importance of understanding fear in older age not solely as a product of crime exposure but as a complex psychosocial process mediated by age, gender, and societal norms.

Conclusion

This study contributes to the under-researched area of fraud-related fear among older adults in Türkiye by employing a qualitative lens that foregrounds personal narratives. It reveals that the emotional aftermath of fraud cannot be reduced to "fear" in a narrow sense but involves a constellation of feelings—shame, anger, anxiety, self-blame, and mistrust—that collectively shape the lived experience of victimization.

Policy implications include the need for more culturally sensitive victim support services, public awareness campaigns tailored to elderly populations, and more responsive institutional mechanisms for addressing fraud. Methodologically, the study underscores the limitations of quantitative surveys in capturing the full emotional range of crime-related fear and advocates for greater use of qualitative methods in future research.

Dolandırıcılık Suçu Bağlamında Yaşlılık ve Suç Korkusu

Kronolojik olarak belli bir yaşa gelmek anlamına gelen yaşlılık son derece hassas ve titizlikle ele alınması gereken bir dönemdir. Bu dönemde karşı karşıya kalınan olay ve durumların tesiri daha fazla olabilmektedir. Suç olayları neticesinde duyulan suç korkusu, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Gabriel ve Greve (2003:13), mağduriyet deneyimini meydana getiren bireysel ve durumsal koşullar altında suç korkusu eğiliminin arttığını ya da azaldığını belirtmiştir. Çalışmada yaşlılıkta duyulan suç korkusu dolandırıcılık suçu özelinde değerlendirilecektir. Literatüre bu olgu her ne kadar “suç korkusu” olarak girmiş olsa da korku yerine endişe ya da anksiyete kavramlarının kullanımına da rastlandığını belirtmek gerekmektedir. Suçla ilgili günlük endişeler “worry” terimi ile ifade edilirken daha yaygın endişeler için “anxiety” terimi tercih edilmiştir (Farrall, Jackson ve Gray, 2009). “Anxiety” zihinsel duruma daha yaygın olarak atıf yaparken (Hough, 2004), “worry” endişenin zihinsel sonuçlarını somutlaştırmaya atıf yapmaktadır (Farrall ve Gadd, 2004). Bazı araştırmacılar, suç korkusunu incelemeyi amaçlayan birçok anketin aslında kızgınlık, öfke, üzüntü ve utanç gibi diğer duygulara temas ettiği iddiasındadır (Innes, 2004; Farrall ve Ditton, 1999).

Bu kavramla ilgili mevcut kafa karışıklığı birinci jenerasyon “mağduriyet anketleri”nde kendisini gösterir. Katılımcılara yöneltilen gece mahallede yalnız yürürken ya da evdeyken güvende hissedip hissetmediği gibi sorularla, bireylerin yaşadıkları bölgelerde gerçekleşen suçların ne ölçüde yaygın olduğuna ilişkin tahmin yürütülür. Bu soruları suç mağduriyetlerinin gerçek deneyimini hatırlatan sorular takip etmektedir. Bu türden sorular bir dizi sorun çıkarmaktadır (Walklate, 1998:405). Bu sorularla risk üzerinden suç korkusu kavramı işlevsel hâle getirilmeye çalışılmaktadır. Anketlerde kullanılan “gece” ve “mahalle” gibi kavramların katılımcılar tarafından farklı şekilde anlaşılabilmesi ya da yorumlanabilmesi göz önüne alındığında özgüllük eksikliği de yaratabilmektedir. İkinci jenerasyon anket sorularındaysa ilk jenerasyondaki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmış ve suç korkusunun farklı bileşenleri arasında ayırım yapılmıştır. Sorularda suç kelimesinin kullanılmasından çekinilmemiş ve suç türleri de sorularda yer bulmuş ve daha fazla detaya yer verilmiştir. (Garofalo ve Laub, 1978; Hale, 1996). Ancak bu türden soruların sınırlılığı ise suç riskinin diğer bilişsel değerlendirmelerini göz ardı ederek algılanan mağdur olma olasılığına odaklanmaları olmuştur (Ferraro, 1995; Warr, 1987: Akt.: Gouseti, 2016).

Suç korkusunun bilhassa kırılğan dönemlerindeki bireyler üzerindeki etkilerini anlamamızın önemi yadsınamaz; suç kadar suç korkusunun da azaltılmasına atfedilen değer bu öneme açıkça işaret etmektedir (Brand ve Price, 2000). Kişisel düzeydeki suç korkusu hareket ve faaliyet kısıtlamasının akabinde kişisel özgürlüğü azaltır. Kişide kaygı ve korku, topluma yabancılaşma ve memnuniyetsizlik ile insanların ve toplumun gereksiz olarak abartılı şekilde korunmasına neden olur, gayri-resmi sosyal kontrolü

azaltır, kentin kamusal cadde/sokaklarını tehlikeli alanlara dönüştürür, kentsel alanların kullanımını, ilçenin bütünlüğünü ve koordinasyonunu azaltır ve aynı zamanda mahalle birliklerine ve sosyal gruplara katılımı azaltır. Birçok insan suçun kendisinden ziyade suç korkusundan etkilenir (Rezvani ve Sadra, 2019). Bu etki nüfusun bir kısmında daha bariz görülebilir. Yaşlılık zamanlarında bazı insanlar geçmiş yıllara göre hassas bir tutum içerisinde olabilmekte ve bu da deneyimledikleri olayların günlük yaşantılarına daha fazla tesir etmesine neden olabilmekte, rutin yaşamlarını aksatabilmekte veya kısıtlayabilmektedir. Korku bilhassa bazı sosyal gruplar için zayıflık ve kırılganlıktır, yani korku her zaman suça karşı gösterilen tepki anlamına gelmemektedir (Kinsey ve Anderson, 1992. Aktaran: Pain, 2000:367).

Sosyal anlamda mağdurlaşan yaşlı kesimler günümüzde dezavantajlı olarak adlandırılan en önemli kesimlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Yaşlılığın genelde sosyal dışlanma ve marjinalleşme ekseninde değerlendirilmesi ve yaşlıların üretim süreçlerinin uzağında kalıyor olması (Bilton, Bonnett, Jones, Lawson, Skinner, Stanworth ve Webster, 2008) nüfus grupları içerisinde yoksulluğa en yakın grup olarak yaşlıları öne çıkarmaktadır (Canatan, 2004:105). Kentsel süreç içerisinde bakıldığında Sanayi Devrimi öncesi dönemde yaşlıların bilgi aktarımına kaynaklık etmeleri ve yaşam sürelerinin kısalığı gibi etkenler yaşlılığın sosyal bir sorun olarak algılanmasını engellemiştir. Ancak Sanayi Devrimi sonrasında yaşlılık sosyo-ekonomik bir sorun hâline gelmeye başlamıştır. Üretim ve bölüşüm ilişkilerinin değişmesi, kentli nüfusun artması ve artan bu nüfusun yaşlılara evlerinde bakabilme olanaklarının azalması, ortalama yaşam süresinin uzaması yani yaşlı nüfusun artması yaşlılığı sosyal bir sorun hâline getirmiştir (Artan, 2012:35).

Yaşlı nüfusun hem dünya genelinde hem de ülkemiz özelinde artış gösterdiği aşîkârdır. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının %10'u geçmesi nüfusun yaşlandığının bir göstergesidir (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2023). Dünyadaki yaşlı nüfus Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistikleri 2023 verilerine göre %10'u bulurken, Türkiye'de bu oran %10,2'dir. Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre Türkiye nüfusu 2050 yılında 100 milyona ulaşacak ve nüfusun %30'unu 60 yaş ve üzeri bireyler oluşturacaktır (Şentürk ve Ceylan, 2015:14). Tuna ve Tenlik'e (2017) göre yaşlılık gelişmekte olan ülkeler için öncelikli sorun hâline gelme eğilimindedir.

Yaşlanma sürecini ve yaşlı bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerini inceleyen gerontoloji çalışmaları mahalle ve çevrenin gençlere kıyasla yaşlı bireylerin refahı ve yaşam kalitesini şekillendirmede daha önemli bir rol oynadığını göstermiştir (Buffel, Verté, De Donder, De Witte, Dury, Vanwing ve Bolsenbroek, 2013). Kimsenin birbirine güven duymadığı bir çevrede suçlular daha rahat hareket edebildiklerinden ve suçlar konusunda toplumsal duyarsızlık korkuyu etkileyebildiğinden (Haynie, 2001), güvensizlik durumu aslında bir kısır döngüye sebebiyet vermektedir. İnsanların içerisinde

yaşamış oldukları çevrede hareketlerinin kısıtlanmıyor olması da önemlidir. Sınırlı hareketlilik, sosyal yoksunluk ve dışlanma hissini yükseltebilir (Urry, 2007). Bu noktada parklara dikkat çekmek gerekmektedir. Kentsel yeşil alanlar tüm yaş gruplarına hitap eden, şehirlerdeki yaşlı bireyler için rekreasyon ile sağlık ve refahı iyileştirmenin temel yerleri olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Kentsel parklara erişilebilirliğin iyileştirilmesi, yaşlı bireylerin fiziksel aktivitelere katılımının kolaylaştırılması ve dolayısıyla sağlık ve refahlarının artmasına katkıda bulunabilir (Kimic ve Pulko, 2022). Gubrium (1974) ayrıca, akran arkadaşlık ilişkilerinin fazla olduğu alanlarda yaşayan yaşlıların daha destekleyici ilişkiler kurduğu tezini ileri sürmüştür. Bu tür ilişkilerin yaygın olmadığı yaş açısından heterojen alanlarda, akranlarından izole bir şekilde mağdur olma korkusuyla mücadele etmek zorunda kalacaklardır.

İstatistikler her ne kadar yaşlılara yönelik suç oranının düşük olduğunu gösterse de, bu durum suç korkusunun yaşlı bireylerde neden fazla olduğu konusunda çelişki yaratmaktadır. Buna literatürde “*Korku-Mağduriyet Paradoksu*” adı verilmiştir (Greve, Leipold ve Kappes, 2017; Hale, 1996; Lupton ve Tulloch, 1999). Ancak şu da bir gerçektir ki yaşlılar, toplum içerisinde kırılgan ve özel hassasiyet gerektiren gruplar arasındadır. Hassas olan bu dönemlerinde suça maruz kalmaları ve kayıplarını telafi için yeterli zamanlarının bulunmaması meydana gelen zararları katlamaktadır. Yaşlılar, suçun sonuçlarından fiziksel, psikolojik ve finansal bakımdan daha fazla etkilendikleri için, korku düzeylerinin yüksek olması kaçınılmazdır. Ferraro ve LaGrange (1987) özellikle yaşlıların fiziksel yönden güçsüz olmalarının, parasal ve sosyal desteğe her zaman gereksinim duymalarının onların suça ilişkin daha fazla korku yaşamalarına neden olduğunu belirtmektedir.

Birçok araştırmacı yaşlı bireylerin nesnel riskle uyumlu olmayan kaygı düzeylerini mantıksız olarak etiketlemeyi seçmiştir. Bu tarz bir yorum “ageist/yaşçı” alt metinler barındırabilir (Burt ve Katz, 1975). Greve (1998) yaşlılıktaki mağduriyet oranlarının yüksek olmasını farklı açıdan değerlendirerek daha uzun yaşam deneyimleri olan yaşlı bireylerin yaşamlarının bir noktasında mağdur olma olasılıklarının yükseldiğine işaret etmiştir; yani ortada olağandışı bir durum yoktur, aksine hayatın olağan akışının gerektirdiği bir durumdur.

Kriminoloji başta olmak üzere sosyoloji, psikoloji, hukuk, gerontoloji ve viktimolojinin ele aldığı bu konunun çeşitli boyutlarına dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Kriminoloji literatüründe suç korkusuna ilişkin yapılmış olan çoğu araştırma, suç oranlarındaki artışa paralel olarak artan suç korkusunun, suç oranlarındaki düşüşle birlikte düşmediğini göstermektedir (Dolu, Uludağ ve Dolutaş, 2010: 58). Yine Stafford, Chandola ve Marmot (2007) çalışmasında, gerçek suç oranlarındaki azalmanın suç korkusunun (ve sonra da sağlık üzerinde etkisinin) azalmasında yeterli olmayabileceğini ifade etmektedir. Bu durum ciddi bir probleme işaret etmektedir.

Suç korkusuna dair çalışmaların çoğu, nicel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Bu konu ile ilgili nitel çalışmalara rastlamak güçtür (Yücel, 2009:289). Suç korkusu araştırmasında kullanılan yaygın veri toplama tekniği ankettir. Diğer bir kısım çalışma ise epistemolojik olarak sosyal yapılandırmacılığa ve ampirik olarak nitel metodolojiye dayanmaktadır. Bazı çalışmalarda rastlanan nitel yaklaşımlar bir dereceye kadar nicel araştırma sınırlılıklarını ele almak için geliştirilmiştir, ama ana metodolojik yaklaşımı oluşturmamaktadır (Ferraro ve LaGrange, 1987, Akt.: Gouseti, 2016:15). Ülkemizde suç korkusuna dair hem nitel hem nicel yöntemle tasarlanmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte yaşlıları odağa alan nitel bir çalışmaya rastlanamamıştır (Bkz.: Çolpan Erkan ve Sevin, 2018; Dolu, Uludağ ve Doğutaş, 2010; Ömeroğlu, 2012; Çoklar ve Solak, 2017; Vural, 2018).

Yazgan ve Kurtkapan (2020) yaşlıların en çok korktukları suç türünün dolandırıcılık olduğunu, yaşlı bireylerin yaşam memnuniyeti ortalamaları ile suç korkusu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediğini belirtmiştir. Sözü edilen çalışmadaki dikkate değer bulgudan hareketle bu çalışmada nitel yöntem kullanılarak dolandırıcılık suçu mağduriyeti yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin deneyimleri ve yaşamlarında bu suça ilişkin bir korku taşıyıp taşımadıkları incelenmektedir. Mağduriyet teorisi mağduriyet fikrinin kendisinin korkuyu artırdığı kabulüyle suç korkusunu açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın dolandırıcılık suçuna maruz kalmış bireylerle yapılmasının nihai amacı bu teori bağlamında kişilerin deneyimleri ile yaşadıkları/yaşamadıkları suç korkusunu analiz etmektir.

Suç Korkusunu Açıklayan Temel Yaklaşımlar

Literatürde suç korkusunu odağa alan ve birbirini tamamlayan birçok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin bir kısmı bireysel faktörlere vurgu yaparken (Kırılgnalık Yaklaşımı ve Mağduriyet Yaklaşımı gibi), bir kısmı da çevresel faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Sosyal Kaygı Yaklaşımı gibi).

Kırılgnalık/Savunmasızlık Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre kırılgn gruplar, diğer deyişle yaşlılar, kadınlar, düşük gelire sahip olanlar ya da sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlar, eğitim seviyesi düşük olanlar veya daha az finansal kaynağa sahip olanlar ve azınlıklar korkunun en yüksek seviyesini deneyimlerler. Bu gruplara dahil olanların suçtan korkmaya ve mağduriyet risklerini diğerlerinden daha yüksek algılamaya eğilimli oldukları varsayılır (Killias, 1990). Kırılgnalık Hale'e (1996) göre hızlı koşamadıkları ya da saldırganları engelleyecek fiziksel yeteneklerden yoksun oldukları için evlerini ya da kendilerini koruyamayacaklarını düşünen, maddi veya fiziksel yaralanmalarının iyileşmesi ortalamadan daha uzun süren insanlara vurgu yapar (Akt.: Hansmaier vd., 2018). Wyant'a (2008) göre bu yaklaşım, bireylerin olası tehditlerle karşı karşıya geldiklerinde fiziksel dezavantajları olduğunu algıladıklarında

ve/veya diğerleriyle karşılaştırıldığında olası mağduriyet zararına (yaralanma, mal kaybı gibi) karşı daha hassas olduklarına inandıklarında daha büyük korku duyacaklarını ifade eder. Her iki tanımda da kırılganlık yaklaşımı, bireylerin algıladıkları fiziksel saldırı riskiyle ilişkilendirilmiştir.

Risk Algısı/Risk Değerlendirme Yaklaşımı: Literatürde riskin çoğunlukla objektif (gerçek/nesnel) ve subjektif (algılanan) risk olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Objektif risk istatistiksel olarak ölçülebilen, nesnel bir risk iken, herhangi bir olayın gerçekleşme sıklığına bağlı geçmiş sayısal veriler temelinde ilgili olayın bireyin başına gelme olasılığına gönderme yapmaktadır. Subjektif (algılanan) risk ise sosyal şartlar tarafından belirlenen, sosyal etkileşim sürecinde üretilen, değiştirilen ve müzakere edilen bireyin algıladığı risktir (Thompson ve Dean, 1996). İnsanların algıladıkları risk onların sadece ne hissettiğini değil ne yaptıklarını da etkilemektedir (Ferraro, 1995:54-55).

Mağduriyet Yaklaşımı: Winkel'e (1998) göre mağduriyet fikrinin kendisi korkunun artmasına neden olmaktadır. Mağduriyet korkusu, daha önce mağdur olan kişilerde olduğu gibi, hiç mağdur olmadığı hâlde mağdur olabileceği endişesi taşıyanlarda da görülmektedir. Çünkü bireyler, başkasının travmasını sahiplenebilmektedir (Göka, 2005). Kadınlar, yaşlılar, siyahiler, yoksullar, az eğitim alanlar ve ayrıca yüksek suç oranlarıyla karakterize edilmiş düzensiz topluluklarda yaşayanlar mağdur olma korkusunu daha fazla yaşarlar (Garofalo ve Laub, 1978; Garofalo, 1979; Clemente ve Kleiman, 1977. Akt.: Ross, 1993). Kriminologlar suç mağduriyeti kavramının sanıldığından fazlasını ifade ettiğinin farkına vararak bu mağduriyetin iki türüne işaret ettiler: İlkiyle kastedilen yaralama gibi vücut dokunulmazlığına karşı ya da hırsızlık gibi malvarlığına karşı işlenen suçlardan mağdur olan geleneksel suç mağdurlarıyken, diğeriyle kastedilen kişisel olarak herhangi bir suç deneyimine sahip olup olmadığına bakılmaksızın bu kavram içerisinde yer bulan suç mağdurlarıydı. İkinci türden mağdur kabul edilen bireylerin ilkinde göre daha fazla zarar görme potansiyeli olduğu ortaya konulmuştur (Williams, McShane ve Akers, 2000). Conklin (1971), doğrudan-dolaylı mağduriyet kavramları ile doğrudan mağdur olmayan bireylerin tutum ve davranışlarının onların çevrelerinde yaşanan ya da onların algıladıkları suç miktarındaki artış ölçüsünde değişebileceğini öne sürmüştür. Yani, kişilerarası iletişimin mağduriyet yaratma potansiyeli bulunmaktadır.

Düzensizlik Yaklaşımı/Kırık Camlar Teorisi: Bu teori, suç ve güvensizlik hissi arasında bağlantı olduğunu varsaymaktadır. Wilson ve Kelling'e (1982) göre düzensizlik mahallede ikamet edenlerin bir diğerine karşı güvenini sarsmakta, mahallenin informel sosyal kontrolünü yıpratmakta ve neticede insanları suç işlemek için cesaretlendirerek diğer bireyler için de suç korkusuna sebebiyet vermektedir. Düzensizliğin mahallelerdeki kentsel çöküşe katkısına ilişkin araştırmasında Skogan (1990) düzensizliğin aynı zamanda gerek

informel sosyal kontrolü zayıflatması, gerekse de toplumsal ahlaki düşürmesi bakımından doğrudan suç korkusu yordayıcısı olduğunu ileri sürmüştür. Warr (2000) korkunun, suçla ilişkili olmaları dolayısıyla tehlike anlamı çıkarılan çevresel ipuçlarına tepki verdiklerinde ortaya çıktığını öne sürmüştür. Algılanan yerel çevre düzenlemesi kalitesinin yaşlıların güvensizlik hissini etkileyebileceğini ortaya koyan De Donder, Buffel, Dury, De Witte ve Verté (2012:930) algılanan bozukluğun, erişilebilirlik ve altyapı olanakları kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Kentsel hareketlilik, düşük sosyo-ekonomik statü ve etnik çeşitlilik, resmi ve gayri resmi sosyal kontrollerin zayıflamasına yol açmakta, bu da daha yüksek suç seviyelerine sebep olmakta ve son olarak suç korkusunu tetiklemektedir (Shaw ve McKay, 1942. Akt.: Gouseti, 2016). Fiziksel düzensizlik daha çok grafiti ve duvar yazıları, çöp, terkedilmiş arsa, araba ve evler, kepenkleri kapalı dükkanlar gibi çevresel düzenle alakalı uyumsuzluklardır. Sosyal düzensizlikler ise mahalle kavgaları, uyuşturucu alışverişi, fahişelik, sarhoşluk, kabadayılık ve gençlerin zaptedilemeyen taşkınlıkları gibi uyumsuzluklardır. Her iki tür düzensizliğin de mukimler (sakinler) arasında suç korkusunu artırdığı bulunmuştur (Wyant, 2008).

Sosyal Kaygı Yaklaşımı: Toplum içerisindeki uyumsuzlukların bireylerde meydana getirdiği kaygı ve endişeyi temele alan bir yaklaşımdır. Yerel sosyal ağların eksikliği ve mahallenin kötüye gittiğine dair farkındalık korkuyu artırmaktadır. Düzensizlik yaklaşımında suç korkusunu etkilediği söylenen fiziksel ve sosyal düzensizlikler, toplumun parçalanmasıyla ilgili bu endişeleri artırabilmektedir (Covington, 1991).

Sosyal Kontrol Yaklaşımı: Bu yaklaşım korkunun, insanların kendi yaşam alanlarını ve diğerlerinin davranışlarını ve faaliyetlerini kontrol etme becerisine bağlı olarak belirlendiğini ileri sürmekte ve korkuyu insanların mağduriyet yaratacak şeyin üstesinden gelemediği ve onu engellemekte yetersiz kaldıklarını düşündükleri zaman yaşadıkları üzerinden temellendirmektedir (Rezvani ve Sadra, 2019).

Çeşitli teorik yaklaşımlar, suç korkusunun yalnızca bireysel özelliklerle açıklanamayacağını, çevresel ve toplumsal faktörlerin de önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle kırılgan grupların suç korkusu deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi, bu grupların toplumdaki konumlarını ve toplumsal yapının bireyler üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemidir. Farrall, Bannister, Ditton ve Gilchrist (1997:661) nicel yöntemlerle hazırlanan anket sorularının korkunun üretildiği sosyokültürel durumları, geçici ve mekansal korkuyu içermediğini öne sürmekte, nitel yöntemlerin bu konudaki gücüne vurgu yapmaktadır. Pain (1997:120), çoğu araştırmada geniş ölçekli suç anketleri kullanıldığını, bu “snap-shot anketler yoluyla suç korkusunun belirli bir zaman ve mekana oturtulamadığını öne sürmektedir. Fattah ve Sacco (1989),

suça maruz kalma korkusu ya da diğer bir ifadeyle suç korkusunu nicel yöntemlerle ölçmeye kalkışmanın korkuyu bireylerin somut tutumu olarak görmeye neden olacağını savunmaktadır; bu durum korkunun bulanık ve problemli sosyal yapısını göz ardı etmeye yol açmaktadır. Fattah ve Sacco'ya (1989) göre nicel yöntemler korkunun zamana göre değişmekte ve gelişmekte olduğunu göstermemektedir (Akt.: Hale, 1996:85). Hale (1996:92), bireysel farklılıkları ortaya çıkarmak, katılımcıların geçmişte yaşadıkları hakkında bilgi edinmek için odak grup ve derinlemesine mülakatı içeren nitel çalışmaların artması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Keza Walklate (1995) de nicel yöntemin kullanılmasının nüfusun kalabalık olduğu yerlerde yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik özelliklerin suç korkusu üzerindeki etkisini ölçmek için kolaylık sağladığını ancak insanların neden korktuklarını açıklamada yetersiz kaldığını, nicel yöntemle sorulan soruların yanlı olabileceğini ifade etmektedir. Özellikle kapalı uçlu soru kullanıldığı zaman katılımcıların daha fazla korku duydukları sonucu ortaya çıkarken, açık uçlu soruların sorulması ile katılımcıların kendi fikrini daha fazla belirttikleri saptanmıştır (Chadee ve Dittan, 2003:418).

Bu çalışma özelinde nitel araştırma yöntemi, bünyesinde daha çok yorumu barındırması dolayısıyla suç korkusu kavramına katılımcıların her biri tarafından ayrı ayrı yüklenen anlamlar ile olay ve olgulara yönelik bütüncül bir bakış açısını yansıtabilecektir. Bu bağlamda araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım belirlenmiştir.

Katılımcılar Türkiye'nin çeşitli illerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri, dolandırıcılık fiili neticesinde mağduriyet yaşamış bireylerden oluşmaktadır. Amaçlı örnekleme ile araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmaya bilgi sunma açısından nitelikli kişiler seçilerek derinlemesine araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Nitel analiz tekniklerinden mülakat ve gözlem kullanılarak Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan 11 yaşlı bireyle (6 kadın, 5 erkek) görüşülmüştür. Bu süreçte görüşmecilerin cinsiyet, eğitim, medenî durum ve ikamet ettikleri yerler bakımından farklı özellikler göstermelerine dikkat edilmiş ve homojenlikten uzak, heterojen bir görüşmeci grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Erkek-kadın sayılarının dengeli tutulmasına azami dikkat gösterilmiştir. Li, Wong, Manning ve Yeung (2022) çalışmalarında erkek katılımcıların, başkalarının önünde güçlü ve sert bir imaj oluşturmak için gerçekte deneyimlediklerinden daha düşük bir korku seviyesine sahip olduklarını iddia ettikleri varsayımının erkeklerin dolandırıcılığa karşı daha savunmasız olduğu ancak gerçek mağduriyet bildirme olasılıklarının daha düşük olduğu bulunan önceki çalışmalar tarafından desteklendiğini ifade etmiştir. Yazgan ve Kurtkapan (2020) kadınların suç korkusu puan ortalamasının erkeklerinkinden daha yüksek olduğunu bulurken aynı şekilde Kılıç (2022) da araştırmasında erkeklerin mağduriyet yüzdesinin yüksek olmasına rağmen kadınların suç korkusunun ve mağdur olma risk algısının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle araştırmanın dengeli bir cinsiyet dağılımı ile yapılmış

olması önem taşımaktadır, erkek katılımcı ağırlıklı bir suç korkusu çalışması araştırmanın sağlıklı şekilde yürütülmesi noktasında sorun yaratabilecektir.

Literatürdeki suç korkusu çalışmalarında “korku”nun açıkça sorularda belirtilmiş olması eleştiri konusu olduğundan korku ifadesinin kullanımına azami şekilde dikkat edilmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılara soru yöneltilirken suç olgusuna yönelik farklı bir algı ya da duygu barındırılıyor olunabileceği ve korku kavramına vurgu yaparak katılımcıları olası bir yönlendirme ihtimalini minimize etmek düşüncesiyle korku kavramını sürekli yinelemekten kaçınılmaya çalışılmıştır. Çünkü insanların baş etmeye çalıştıkları duyguyu korkudan farklı şekilde tanımlamaları olasıdır: endişe, gerginlik, kızgınlık, mutsuzluk, güvensizlik, yalnızlık, stres ve anksiyete gibi. Muğlak bir kavram olan korkuyu diğer duygulardan ayırmak, suç korkusu araştırmalarındaki uyumsuz sonuçlar bakımından önem taşır (Doran ve Burgess, 2012:70).

Çalışmada betimsel analiz yöntemi ile mülâkatlar gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, yüzeysel olmakla birlikte araştırmının kavramsal yapısının önceden belirlendiği araştırmalarda kullanılır. Bu çalışmayla da amaçlanan yaşlı bireylerin dolandırıcılık suçu bağlamında kişisel deneyimlerini aktarmaları olduğu için kavramsal tartışmalardan ziyade deneyimlere odaklanılmıştır.

Katılımcıların coğrafi olarak farklı bölgelerde ikamet etmeleri nedeniyle mülâkatların bir kısmı telefon aracılığıyla gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır. Bu yolla yapılan mülâkatlarda, katılımcılarla doğrudan temas imkânı bulunmadığından iletişim sınırlı kalmıştır. Bir diğer konu ise gerek katılımcı grubunun hassasiyeti gerekse de araştırma konusuna karşı toplumun büyük kesimi tarafından çekinceyle yaklaşılması gibi nedenlerle bazı katılımcı potansiyeli bulunan kişilerle mülâkat gerçekleştirilememiştir. Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınmıştır (Tarih: 21.03.2022; No: 796735). Görüşme öncesinde ise katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışmanın sınırlıkları arasında katılımcıların ya tek başına yaşamaları ya da ailesiyle yaşamaları da sayılabilir. Zira huzurevi de yaşlılar için ikâmet edebilecekleri bir yaşam alanıdır ve yeni bir çalışmada yakınlarıyla yaşayan bireyler ile huzurevinde yaşayan bireyler arasında suç korkusu bağlamında anlamlı farklılık bulunmuştur, yakınlarıyla yaşayan bireylerin risk algısı huzurevinde yaşayan bireylerden daha fazladır (Apa, 2022). Çalışmaya huzurevinde yaşayan yaşlılar da dâhil edilseydi daha heterojen bir katılımcı kitlesine ulaşılabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Bulgular

Tanımlayıcı Bulgular

Katılımcılar Türkiye’nin çeşitli illerinde ikamet eden 65 yaş ve üzeri, dolandırıcılık fiili neticesinde mağduriyet yaşamış 11 bireyden oluşmaktadır. Görüşmecilerin cinsiyet,

eğitim, medeni durum ve ikamet ettikleri yerler bakımından farklı özellikler göstermelerine dikkat edilmiş ve homojenlikten uzak, heterojen bir görüşmecî grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. 5 katılımcı İstanbul'da ikamet etmekte olup 4'ü kadın 1'i erkektir. Diğer katılımcılar Ankara (E), Antalya (E), Çorum (K), Kütahya (E), Yalova (E) ve İzmir (K) illerimizdendir. Yaşları ise 65 ile 83 arasında muhtelif yaşlardan oluşmaktadır.

Amaca Yönelik Bulgular

Dolandırıcılık suçu mağduru 65 yaş ve üzeri yaşlı 11 bireyin bu mağduriyet deneyimleri üzerinden suç korkusuna mağduriyet teorisi perspektifiyle bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Suç Failleriyle Temas Anı

Katılımcılardan karşılaştıkları olayı özgün ifadeleriyle betimlemeleri istenmiştir. Ayrıca dolandırıcıların ne tür yöntemlerle kendileriyle temasa geçtiği de bu soruya eklenerek katılımcılara yöneltilmiştir. Buradaki maksat, dolandırıcıların kullandıkları yöntemin katılımcılar üzerinde etki bırakıp bırakmadığını anlayabilmektir. Zira faille yüz yüze temas ile telefon ya da herhangi başka yöntemle temasın katılımcı üzerinde yaratacağı etki bakımından fark olacağı aşikardır.

Dolandırıcıların çoğunun katılımcılara telefon vasıtasıyla ulaştığı anlaşılmıştır. Katılımcılardan biri [01, K, 65, İstanbul] telefonla bir yakınının ismi kullanılarak arandığını ve arayan kişinin samimi bir şekilde kendisiyle muhabbet ettikten sonra maddi durumunun sıkışık olduğunu, paraya ihtiyacı olduğunu ama bunu kimseye söylememesini istediğini, parayı ikamet ettiği evinden kendisinin değil de bir başkasının almaya geleceğini söylediğini ifade etmiştir.

Bir yakınının ismi kullanılarak aranan diğer bir katılımcı, yıllardır aramayan yeğeninin hiç hesapta yokken arandığını ve maddi kaygıları bulunduğunu söyleyerek para istemesini esasında şaşkınlıkla karşıladığını ama dolandırıcı şahıs tarafından bir şekilde ikna edildiğini belirtmiştir [02, K, 83, İstanbul].

Bir katılımcı bankadan aradıklarını iddia eden kişilerce özel bir numaradan aranarak kendisine hesabından para çekildiği söyleniyor ve bu parayı iade etmek için şifresi talep ediliyor. Katılımcı sabahın erken saatleri olduğundan uyku sersemliğiyle şifreyi vermiş bulunduğunu, telefonuna birden fazla kez şifre geldiğini ve tüm bu şifreleri de kendisini sürekli konuşturmak ve kişinin kafasını bulandırmak suretiyle kendisinden aldıklarını ifade etmiştir [04, E, 67, Antalya].

Bir diğeri kendisini sigortacı olarak tanıtan kişi tarafından arandığını, kendisine sigortanın süresi dolduktan sonra para ödemediği gerekçesiyle bu paranın ödenmesi

gerektiği söylendiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine kendisinden istenen banka hesap numarasını kendi deyiimiyle kuzu kuzu veren katılımcı sadece istenilen cüzi miktarın çekilmesi için gönderilen şifreyi şahıslara verdiğini düşünmüştür. Bu olayın akabinde defalarca aranan katılımcı durumdan şüphelenmeye başladığını, sonra tekrar birtakım mesajlar gönderildiğini, ancak bankanın uyarısı sayesinde yeniden aynı eyleme maruz kalmadığını belirtmiştir [07, K, 66, İzmir].

Bir katılımcı dolandırıcı şahsın sosyal medya üzerinden kendisine ulaştığını, tanıdığı bir arkadaşının hack’lenen (sisteme izinsiz erişim sağlanan) hesabından yazarak yabancı bir kişi tarafından kendisine hediye verileceği yalanıyla dolandırıldığını ifade etmiştir. Katılımcı bir tuhafılık olduğunu fark etmesine rağmen nasıl dolandırıldığını hayret ederek dolandırıcının sürekli kendisiyle yazıştığını, telefonu bırakmasına izin vermediğini ifade etmiştir [09, K, 72, İstanbul].

Çoğu katılımcı, dolandırıcıların telefonla iletişime geçtiğini belirtmiştir. Telefonla aranan bazı katılımcılar, bir yakınının isminin kullanıldığını ifade etmiştir. Bazıları bankadan aradıklarını iddia eden kişilerin şifrelerini alarak kendilerini dolandırdıklarını belirtmiştir. Bir katılımcı, bankasına ait şifreleri vermek üzere ikna edilmiş, ardından aynı tür mesajlarla tekrar dolandırılmaya çalışılmış, fakat bankanın uyarısıyla bu olayın önüne geçilmiştir. Diğer bir katılımcı ise, sigortacı olarak kendisini tanıtan dolandırıcılar tarafından kandırılmış ve banka bilgilerini onlara vermiştir. Bir katılımcı ise sosyal medya üzerinden kendisini dolandıran bir kişiyi anlatmıştır. Bu kişi, tanıdığı birinin hack’lenen hesabını kullanarak ona hediye vaadiyle dolandırıcılığı gerçekleştirmiştir. Katılımcı, bir tuhafılık fark etmesine rağmen dolandırıcıyla yazışmaya devam etmiş ve telefonu bırakmasına izin verilmemiştir. Sonuç olarak, dolandırıcıların kullandığı yöntemlerin çoğu telefon ve sosyal medya üzerinden gerçekleşmiş, bazı katılımcılar dikkatli olmalarına rağmen çeşitli manipölasyonlarla dolandırılmıştır.

Dolandırıcılık Suçu ve Failleri Üzerine Bir Konuşma

Katılımcıların dolandırıcılık suçu mağduriyetlerinin ardından ne tür duygular yaşadıkları ve bu olayın tekrarını yaşayıp yaşamayacaklarına ilişkin fikirleri alınmaya çalışılmıştır. Dolandırıcılık mağduru olan katılımcıların yaşadıkları duygusal etkiler ve düşünceleri ele alınmıştır.

Katılımcı [01]’in, başına gelen olaydan daha kötü bir olayla da karşılaşabileceği (bilhassa hayata ve vücut dokunulmazlığına yönelik suçlar) kaygısını taşıdığını ifade eden cümle dikkat çekicidir. Yaptığı bu vurgu ile faille karşılaşma ve bu karşılaşmadan malına yönelik meydana gelen zararının yanı sıra bir de bu olaydan bedenen bir zararla da çıkılabiliyor olacağı korkusunu taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır. Katılımcının “kendi kendime kızdım hep” ifadesi de dikkat çekicidir. Katılımcı, sözünü etmiş olduğu dolandırıcılık olayında mağdur sıfatı taşımasına rağmen kendisini suçlamaktadır.

Mülakat sırasında yaşadığı olayın ardından kendisine karşı öfke duyduğunu vurgulamıştır. Kendisinde gördüğü bir eksiklik ya da zayıflık dolayısıyla bu olayın vuku bulunduğunu düşünmektedir. Yaşadığı olayın onu çok etkilediğini, sinirlerinin yıprandığını ve sinirlerini yatıştırmak için ilaç kullanmak zorunda kaldığını, olayın ardından yıllar geçmesine rağmen ilacını hâlâ düşük dozajlarla kullanmayı sürdürdüğünü ifade etmiştir:

“Olaydan sonra üzülüm, dedim ki kahretsın. Yani kendi kendime kızdım hep, hep kendime kızdım. Sinirlerim çok bozuldu, kurdeşen döktüm, gene işlerimi ediyorum tabii ama artık sinir hapi kullanıyorum, depresyon hapi kullanıyorum, hep 40-50 miligramını, çok kötü oldum.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [09] olaydan sonra bir süre kendisine gelemediğini, bankanın uyarısı sayesinde olaydan kıl payı kurtulduğunu (suçun teşebbüs aşamasında kaldığını) ama maddi bir kaybı oluşmamış olsa dahi kendisini bu olayın sarstığını dile getirmiştir. Katılımcı gelen mesajda yazan meblağı önce büyük bir meblağ olarak okuduğunu ve bu sanrısı dolayısıyla şok geçirdiğini söylemiştir. Ayrıca katılımcı [01]’e benzer şekilde sadece kendisine kızdığını, kendisini kusurlu bulduğundan dolayı bir süre bu olayı kimseyle paylaşmamaya kararlı olduğunu da eklemiştir:

“Ben önce 1 milyon 666 bin lira diye okudum, öyle şok geçirdim. Ya dedim banka uyanmasaydı da ben bu parayı şey yapsaydım. Yani ne kadar korkunç bir şey olacaktı değil mi? Ya birkaç gün kendime gelemedim yani gerçekleşmediği hâlde. ... Şimdilik kimseye söylemeyeceğim, çünkü kendime çok kızdım, önce kendime sinirlendim yani, bu kimseden kaynaklanan bir şey değil.” [09, K, 72, İstanbul]

Diğer katılımcı da dolandırıcıya dahi kızgın olmadığını bu olayda sadece kendisine kızgın olduğunu ifade etmiştir [10, E, 71, Yalova]. Diğer katılımcı dolandırıcı şahsa karşı sinirlendiğini, onunla tartışma yaşadığını ifade etmiştir [03, E, 65, Kütahya].

Katılımcı [08] de kendisini olaydan sonra kötü hissettiğini, yaşamış olduğu bu olayın kendisi için yıllarca utanç kaynağı olduğunu, geceleri uykularının sık sık bölündüğünü ve uyuyamadığını, bu stresli dönemde çeşitli sanrılara kapıldığını, yaşadığı olayı ailesi hariç kimseye söylemediğini, diğer insanların kendisine iyi şekilde bakmayacakları düşüncesinde olduğunu, bu durumun onda büyük bir endişe yarattığını, bu yüzden özellikle iş yerinde kimseyle yaşadığı olayı paylaşmadığını, paylaşacak olsaydı onu suçlayacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca kimlik fotokopisini talep eden kişi ya da kurumlara yönelik de aşırı bir hassasiyet geliştirmiş olup kendisinden herhangi bir işlem için kimlik fotokopisi istendiğinde “beni dövse de bunu istemese” cümlesini sarfetmiştir:

“Çok kötü hissettim. Sanki ahlâksızlık yapmış gibi utandım bu işten dolayı uzunca bir yıl. 1 yıl belki inanmayacaksınız, 8 ay 6 ay ben gecede 15 dakika uyku uyuyarak yattım ve korkuyla kalktım. Zaman zaman dudaklarım, ağzım, burnumun uçukladığını sandım. Böyle bir korku ve panik içinde

yaşadım. Çünkü hayatta böyle bir şey ilk defa benim başıma geldi. Herkese söyleyemiyorum, utanıyorum. Sanki herkes diyecek ki; ben o dolandırıcıların içindeyim. Bir de ben faydalanmış insan gözüyle bakılacağını düşündüm. Çünkü ben işyerinde güvenilir, dürüst çalışan, ahlâklı, hiçbir insanın yaptığı yanlışımı bana göstermeyen tipte bir insanım. E ben öyle bir.. diyecekler aaa bize ahkam kesiyordu, dürüstlük yapıyordu ama bak ne dolandırıcılığı yapmış. Yapmasan bile birçok insan bunu yayardı eminim. Onun için korkudan sineye çektim. ...Yani korkular içindeyim. Gideceğim bir kurumda iş yapacağım, kimliğini fotokopini ver, tapuyla işlem yapacağım, tapunun fotokopisini ver. Benim böyle diken diken oluyor. Keşke adam beni dövse de bunları istemese... Çünkü benim ne kabuslar yaşadığımı o adam bilmiyor ki. Şimdi benim karşıma da bir öğrenci gelse kimliğini vermek istemese bu manyak mı ne derdim. Bak açıkça söylüyorum, başıma geldiği için şimdi anlıyorum.” [08, K, 68, İstanbul]

Bir katılımcı korkusunu açıkça dile getirmiştir:

“Korktum. Ne yapacağımı bilemedim. Avukatlarda çare aradım. Çok kızdım sinirlendim. İyilik yaptım ama karşılığında kötülük gördüm.” [05, K, 72, Çorum]

Katılımcı [02] dolandırıcı şahsın yakalandığını, polislerin adamın üzerinde para olduğunu ve gelip parasını alabileceğini söylediklerini, ancak onu görüp de tekrar sinirlenmemek için karakola gitmediğini söylemiştir. Bir daha dolandırıcıların hedefi olmayacağına dair inancından ötürü korku duymadığını, yine tanımadığı insanlara kapıyı açacağını ama artık kendisini kandırmalarının güç olduğunu ifade etmiştir:

“Ben aldanmam diyordum. Ama bana Şekip beni gönderdi dedi. Gelemedi, Şekip’in yüzü yok, ben geldim dedi. Zaten bu, adam yakalandı, hatta bana haber geldi, memurlar polisler tekrar geldiler eve. Teyze git dediler söyle senin paranı ödesin, biz adamı yakaladık, üstünde para var. Beni ağız yoklaması yaptılar; sinirli olduğumu da biliyorlar; benim paramı karakola almışlar; bana verilecek 5 milyar. Ben gitmedim karakola, adamı görüp sinirlenirim. (Korku duyduunuz mu?) Hiç korkmuyorum, korku da duymadım. Düşünmedim de bir daha gelirlerse böyle. Zaten gelemezler de... Gelirlerse... Tahmin ederim paranın kokusunu alır gelirlerse, kanmam. Korkmuyorum. Hiç korkmuyorum. Hiç, hiç korkmuyorum. Hiç korkum yok. Ben anında da kapıyı açarım.” [02, K, 83, İstanbul]

Bazı katılımcılar eninde sonunda bir şekilde tanımadığı numara da olsa işinden ötürü ya da günlük yaşantılarında gelen aramaları cevaplamak zorunda olduklarını, ancak bilmedikleri aramaları cevaplarken artık daha dikkatli davrandıklarını ifade etmiştir. Katılımcı [04] kendisinden ziyade eşinin bu konudaki aşırı hassasiyetini dile getirirken, katılımcı [06] bu konudaki hislerini “çaresiz”, günlük yaşamda kullandığı araçları (kredi kartını) “güvensiz” olarak nitelemiştir. Hemen ardından kart limiti yüksek olsaydı yani kendi tabiriyle “daha çok parası olsaydı” korku duyacağını belirtmiştir. Bu olay sonrası katılımcının yönlendirilmeye ihtiyaç duyduğu ve çevresindekiler her ne dediyse onu yapmaya istekli davranışlar içerisine girmiş olduğu anlaşılmaktadır:

“Evet, mesela hanım yani çok şey yapıyor. Aman dikkat et, aman şey yapma, sakın cevap verme açma falan diyor da. Tabii... Yani bilemiyorsun normal arayanlara cevap vermek zorundasın. Ama artık şimdi daha dikkatliyim, evet.” [04, E, 67, Antalya]

“İlk öğrendiğim anda çok çaresiz hissettim ne yapacağımı bilemedim daha sonra bankadakiler ve savcılıktakiler ne dediyse onu yaptım. Aslında günlük yaşamda kullandığımız her şeyin ne kadar güvensiz olduğunu düşündüm. Kart limitim fazla olmadığı için çok korkmadım, ama çok fazla param olsaydı korkardım.” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [07] bu olayın onu üzdüğünü, meblağın küçük olmasından ötürü “olan oldu” düşüncesiyle bu olayın üzerinde çok durmadığını, meblağın daha yüksek olması durumunda daha büyük hissiyatlar içerisinde olacağı düşüncesini dile getirmiştir. Bankadan emekli bir insan olarak kendisinin bankada çalışırken bu türden olaylarla sıklıkla muhatap olması dolayısıyla böyle bir dolandırıcılık eylemine nasıl kandığına dair şaşkınlığını ifade etmiş, bu eylemlerin özellikle yaşı büyük olanlara yönelik gerçekleştirildiği fikrinde olduğunu belirtmiştir:

“Valla o olaydan sonra neden bu böyle oldu dedim. Üzüldüm, üzüntü hissettim. Ben kimseyi yani hiçbir şeyde yargılayan bir insan değilim, sadece üzüliyordum, neden böyle oluyor diye, bilhassa yaşı büyük olanlara yapıyorlar; nasıl vicdanları kaldırıyor bu gibi şeyleri diye, o gibi hislere kapılıyordum. Yani onlara (mağdurlara) kızmak ya da şey yapmak ya da onları yargılamak gibi hiçbir durumum yok, yoktu daha doğrusu, üzüliyordum sadece. ... Zaten olan oldu diye şey yaptım ama bir daha şimdi... Belki meblağ çok büyük olsaydı çok daha büyük şeyler hissedecektim. Onu bilemem ama üzüldüm. Neden geldi, neden kandım (vurguluyor)? Dediğim gibi ben bir bankada çalışmış insanım, bankadan emekli olmuş bir insanım. Neden böyle bir şeye kandım birdenbire, nasıl kapıldım böyle bir şeye de bu parayı verdim diye üzüldüm. Daha uzatmadım da mevzu.” [07, K, 66, İzmir]

Katılımcı [11] dolandıran şahsın kendisine hakaret ve tehditlerde dahi bulunduğunu, geçmişte her ne kadar endişe uyandırmış olsa da şu an kendisinin unutulmuş olduğu düşüncesi sebebiyle bu dolandırıcı şahısların kendisi için herhangi bir endişe kaynağı oluşturmadığını belirtmiştir:

“Tehdit edildiğimi falan ben savcılığa söyledim, en azından telefon kaydımı almaları gerekirdi, ölüm tehlikesi var; küfür var. Ama yapılmadı. Şu an endişe uyandırmıyor, 2 sene önce yaşamıştım, 2 senede belki 100 kişiyi daha dolandırdılar; o yüzden ben unutulmuşumdur yani.” [11, E, 67, Ankara]

Katılımcılar olay sonrası kendilerini suçlamış, öfke duymuş, korku ve utanç yaşamışlardır. Bazıları, dolandırıcıyı yakaladıktan sonra bile sinirlenmemek için karakola gitmemiştir. Bazıları olay sonrası sinir hapi kullanmak zorunda kalmıştır. Genel olarak, katılımcılar daha dikkatli olmaya çalışmış ve özellikle tanımadıkları numaralardan gelen aramalara karşı temkinli davranmışlardır. Olayı kimseye anlatmamaya karar verenler de olmuştur. Kimi katılımcılar, olayın küçük meblağlarla ilgili olmasından ötürü fazla etkilenmemiş, ancak daha büyük bir kayıp yaşasalar farklı hissedeceklerini ifade etmiştir.

Olay Sonrası Gündelik Yaşantıları ve Aldıkları Önlemler

Katılımcılardan bazıları bu mağduriyetin hayatına etki etmediğini belirtmiştir. Katılımcı [02] aksine artık hiç evde durmadığını, evine gelen ve içeriye girecek olan

olursa kendisini bulamayacaklarını, çünkü gün içerisinde hep dışarıda olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı [08] önceden böyle bir olay tecrübe etmediği için önlem almadığını belirtmiştir. Katılımcı [01], günlük işlerine eskisi gibi devam ettiğini, ancak artık sınırlarının yıprandığını söylemiştir. Aldığı önlem olarak da sadece telefonunda kayıtlı numaraları cevapladığını belirtmiştir:

“(Değişiklik) Oldu. Sınırlarım çok bozuldu, kurdeşen döktüm, gene işlerimi ediyorum tabii... (Aldığınız önlemler var mı?) Şimdi var tabii. Telefon çalarsa numaraya bakıyorum, hiç alo demiyorum kapatıyorum. Benim numaralarım zaten hep kayıtlıdır. Yeğenlerim arar hep, kendi akrabalarım arar, hep isim yazar. (Dolandırıcı şahıs aradığında) Ertuğrul yazmadı ki, o yazı yoktu ki...” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [10] zorluklarla kazandığı parayı birden kaybedince buhran dönemine girdiğini, bu olayın işlerine olan etkisinin yanı sıra aldığı bazı önlemlerden de söz etmiştir:

“Çok ciddi değişiklikler yarattı. En önemlisi hani maddi kayıptan ziyade biraz da işime olan inancımı da kırdı. Çünkü zar zor kazandığım bir para benim için de büyük olan bir miktar bir anda gidince böyle beni bir buhran dönemine soktu 1 haftadır. Müşterilere cevap vermemeye, siparişleri geç çıkartmaya başlayınca dolandırıcılığın yanı sıra bunlar da ek olarak maddi zarara uğrattıyor tabii, psikolojik olarak da insan kötü hissediyor kendini yani, gün içinde sürekli aklına geliyor.....Bir uygulama indirdim şimdi, arayan soran numaraların daha önce insanlar tarafından nasıl kaydedildiğini gösteriyor ve şu an aldığım diğer önlem de internet üzerinden alışveriş yapmayacağım sanırım artık.” [10, E, 71, Yalova]

Katılımcı [07] bankadan vs. aradıklarını iddia edenlerin doğru olup olmadığının teyidini bizzat bankayı arama yoluyla sağladığını, artık kimsenin telefonunu yanıtlamadığını, mesaj atmalarını istediklerini, meblağ büyükse polise gideceğini belirtmiştir:

“Yoo, hayır hayır olmadı. Aynı aynı devam ediyor çok şükür. Ama tabii daha uyanığım bu gibi konulara. (Herhangi bir önlem alıyor musunuz?) Neresi muhatapsa oranın telefon numarasını alıp oradan bir kişiyi bulup onunla görüşmeyi tercih ediyorum artık önlem olarak. Şimdi kimsenin telefonunu açmıyorum, mesaj atsın (gültüyor)... Cevap vermem ya da bir polise giderim meblağ büyükse, bir şey yaparım, yani işlem yaparım sonuçta. Oo hemen ödeyeyim, tamam siz haklısınız demem. çünkü onlar, bu işlemleri yapan kişiler çok profesyonel, ikna kabiliyetleri çok büyük, gerçekten.” [07, K, 66, İzmir]

Bazı katılımcılar kredi kartı bilgilerini değiştirdiğini, bir katılımcı da artık kredi kartı bilgilerini tanımadığı insanlarla paylaşmama kararlılığında olduğunu, ama farklı bir hikâyeyle gelecek olan olursa kafasının yine karışabileceğini, bundan emin olmadığını, internet üzerinden yapılan sanal alışverişlerde kredi kartı bilgisini yazarken tedirgin olduğunu, bu tedirginliği aşmak için eşiyle sanal kart oluşturmak gibi çözümler bulduklarını, böylece kredi kartlarını olabildiğince az kullandıklarını ifade etmiştir:

“Artık daha önceki kart kullanım bilgilerimi değiştirdim, kimseyle bir şey de paylaşmıyorum artık. Önceden de beni arayan kişilere hiçbir bilgimi vermezdim güvenmediğim bilmediğim

yerlerden alışveriş yapmazdım beni telefonla arayan kişilerle bankadan arıyoruz falan diye (bilmediği numaraları kastediyor), onlarla hiç görüşmezdim.” [06, E, 75, İstanbul]

“En azından en çok yapmam gereken şey; kredi kartı bilgilerimi hiç kimseye söylememek. En başta alabileceğim önlem bu. Yani başka onun dışındaki şeyleri yeni bir hikayeyle karşıma çıkan birisine... Bilemiyorum yine de, zayıf tarafıma denk gelir, bir şey olur mu onu bilemiyorum. Şeylerde biz en çok tedirgin oluruz, bu sanal alışverişler var ya internet üzerinden orada kredi kartını en çok kullanıyoruz. Mesela eşim ona çözüm bulmaya çalışıyor işte, sanal kart üretiyor, onunla alışveriş ediyoruz falan. Kredi kartlarını mümkün mertebe kullanmamaya çalışıyoruz ama yine de başımıza gelir mi gelir. Büyük söylememek lazım, artık ondan korkmaya başladım yani, büyük söylememek gerekir diye düşünüyorum.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcıların çoğu akıllarında hiç böyle bir fikrin olmadığını, akıllarında olmayanın başlarına geldiğini söylemiştir. Hatta katılımcı [02] tedbirli davranması dolayısıyla başına böyle bir olayın geleceğini düşünmediğini, kendisini arayan kişi bir akrabası olduğunu söyleyince ondan şüphe duymadığını ifade etmiştir. Aynı durum katılımcı [1]’in başına gelen olayda da yaşanmıştır; dolandırıcı şahıs, yeğenin kocası rolüyle ve sıkıntıda olduğu yalanıyla kendisinden para talebinde bulunmuştur:

“Hayır. Hiç aklımın ucundan geçmezdi. Düşünmüyordum ki böyle bir şeyin olurluğu. Zaten tedbirliyim diyordum ya uyanığım, ama ne uyanığı. Şekip’in adıyla gelince.” [02, K, 83, İstanbul]

“Telefonum çaldı, ev telefonum. Açtım telefonu. Hala nasılsın dedi bana, bak, hala nasılsın? (Katılımcı bu kısmı vurguluyor) Şimdi ben de sandım ki, yeğenimin kocası. O da hep hala der bana. Ben iyiyim dedim, sen nasılsın, sen kimsin Ertuğrul sen misin? Bak ben Ertuğrul sen misin dedim ha, bizim damat da Ertuğrul idi. Hala benim dedi, daha ne ediyorsun ne var ne yok, böyle bir candan konuştu benle ki. Öyle konuştuk ettik, sonra dedi ki: Hala dedi, bugün bir sıkıntım var çok dedi, kimseye bir şey diyemiyordum dedi. Para var mı? 8 milyar para lazım bana dedi.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [04] dolandırıcılıkla karşılaşacağını düşünmediğini, hatta tanıdığı kişilere sıklıkla dolandırıcılık olaylarına karşı dikkatli olmaları konusunda uyarılarda bulunduğunu, ancak şahıs erken saatte kendisini arayınca uyku sersemliğiyle boşluğuna geldiğinden dolayı bu olayın başına geldiğini söylemiştir. Katılımcı [10] da benzer şekilde başına gelen olay öncesi dolandırıcılık mağdurlarına dikkatli olmaları yönünde kendi deyişiyle cüretkâr söylemleri olmasına rağmen kendisinin de bu olayın mağduru olduğunu ifade etmiştir:

“Asla, asla düşünmezdim. Ona buna ben telkin ederdim, hani sakın dikkat edin, böyle, dolandırıcılık var, böyle yapıyorlar falan... Her seferinde de bana şey gönderiyor banka, şifrenizi kimseye paylaşmayın diye. Banka personeli dahil... Ona rağmen böyle, yani, böyle bir boşluğa geldik. Uyku sersemliği biraz da, tabii o şekilde yani. Ben uyuyordum o saatte, uyuyordum uyandırdılar 8 buçuk falandı saat. 9’a geliyordu, öyle oldu.” [04, E, 67, Antalya]

“İşte en acı kısmı o, ben hiç tahmin etmiyordum. Hatta ailemin de başına bu durum geldiğinde onlara da biraz tepki gösterdim yaptım, nasıl inanabiliyorsunuz falan. Dikkatli olsaydınız keşke gibi çok cüretkâr söylemlerim vardı. Çok tahmin etmiyordum açıkçası. Benim başıma gelmez

diyordum. Diyordum ki beni ararlarsa ben onlara küfür edip kapatırım. İşte her zaman en uyanığım diyenin başına geliyormuş.” [10, E, 71, Yalova]

Bazı katılımcılar, bu olayın herkesin başına gelebilecek bir olay olduğunu düşünmektedir. Katılımcı [06] önceden kendisini bu olayın başına gelebilecek son kişi olarak gördüğünü, bu tür olayların insanların başına kendi hataları dolayısıyla geldiğini düşündüğünü, ama artık bu fikrinin değiştiğini, kendisinin başına geldiğine göre herkesin de bu suçun mağduru olma potansiyeli taşıyabileceğini ifade etmiştir. Katılımcı [07] ise önlemini aldıktan ve bu olaylara karşı uyanık olduktan sonra korkmaya gerek olmadığını cümlelerine eklemiştir:

“Herkesin başına gelebilecek bir olay olarak düşünüyorum artık. Bu olay başına gelecek en son kişi bendim. İnsanların kendi hatasından olduğunu düşünürdüm, artık anladım ki öyle değilmiş, benim başıma geldiğine göre herkesin başına gelebilir. Çünkü bu konulara çok dikkat ederim, bilmediğim işlere karışmam.” [06, E, 75, İstanbul]

“Şöyle bir şey söyleyeyim ben, her olayın başıma gelebileceğini düşünüyorum, çünkü öyle bir yapım var dediğim gibi, insansanız her olay herkesin başına her an gelebilir. Her olayla karşılaşabilirsiniz. Çünkü, mesela ben bankacıydım, bankada çalışıyordum ki, bu gibi olaylara benim açık göz olmam lazım, ben banka emeklisiyim. Yani öyle olduğu hâlde bunu yaşadım, ama başka şeylerde de aynı şeyi düşünüyorum, herkesin başına her an her şey gelebilir diye düşünüyorum. (Bu düşünce dolayısıyla korku duyar mıydınız?) Yok korkusunu yaşamıyordum. Öyle korkularım yoktur yani. Endişelerim yok o yönde... Şimdi de gelirse önlemini alırım sonuçta.” [07, K, 66, İzmir]

Katılımcılar, dolandırıcılıkla karşılaştıktan sonra daha dikkatli davranmaya başlamış, telefon numaralarına, internet alışverişlerine ve kredi kartı bilgilerine karşı daha temkinli davranmışlardır. Bazı katılımcılar, bu tür olayların herkesin başına gelebileceğini fark etmiş ve uyanık olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Genel olarak, yaşadıkları deneyim sonrasında güvenliklerini artırmak için çeşitli önlemler almışlardır.

İnsan İlişkileri ve Otoriteye Duyulan Güven

Katılımcı [01] dolandırıcılık suçuna maruz kalmadan önce rahatlıkla insanlara güvenebiliyor olduğunu, ancak başına gelen bu olay sonrasında insanlara karşı şüphe duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcı [05] de benzer şekilde başına gelen olaya kadar insanlara olan güveninin sürdüğünü ancak olay sonrası insanlara karşı mesafesini artık korumaya başladığını belirtmiştir:

“Güven bağı kurardım. Ne bileyim inanamıyorum herkese, şüpheleniyorum, inanamıyorum bu olaydan sonra. Ondan önce o kadar yoktu. Tanımadığım kişilerle ben hiç şey etmezdim kızım. Hiç... Basiretim bağlandı ben nebileyim. İyiyim, selamünaleyküm derim konuşuruz, ederiz. Öyle... Konuşkanım. Öyle çok yani şey ederim ama...” [01, K, 65, İstanbul]

“Bir döneme kadar güvenirdim. Şimdi güvenemiyorum tanımadıklarına. Artık mesafeliyim.” [05, K, 72, Çorum]

Katılımcı [02] olaydan önce ya da sonra bir değişiklik olmadığını, yine aynı rahatlıkla insanlarla ilişki kurabildiğini, hatta bilhassa tanımadığı insanlarla çok çabuk diyaloga girebildiğini, katılımcı [06] da benzer şekilde özellikle tanımadıklarıyla daha kolay kaynaşabildiğini ifade etmiş, ancak bu katılımcı artık insanlarla kolaylıkla güven ilişkisi içerisine girmemeyi tercih ettiğini de ifadelerine eklemiştir. Katılımcı [07] yapısının pozitif olması nedeniyle insanlarla iletişim konusunda rahat olduğunu, katılımcı [10] ise çok kolay ikna edilebildiğini ifade etmiştir.

Katılımcı [08] aynı şekilde yaşadığı olay sonrası insanlara olan güveninde değişiklik olmadığını ancak bu ilişkiyi kurmanın artık onun için biraz zaman gerektirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı [09] insanlara karşı güven konusunda şüpheli davranmadığını, onlara güvenmeyi tercih ettiğini, bu sebeple başına zaman zaman kötülük geldiğini belirtmiştir:

“Evet öyle bir sorunum yok. Yani güven sorunum yok. Genelde kolay dostluk kurarım ve güvenmeyi tercih ederim genelde. Çok şüpheli değilim. Biz ailecek insanlara güvenmeyi seven insanlarız. Yani şüphe etmekten çok güvenmeyi tercih eden bir aileyiz. Oradan başımıza zaman zaman tabii bunun cezalarını çekiyoruz, işte böyle şey olarak olmasa bile. Yani bu artık üçkağıtçılık. Olmasa bile kötü insanlar çıkabiliyor. Olabilir hayat bu, bilemiyorum artık inşallah çıkmaz.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcılardan bazıları başlarına gelen olay sonrası şikâyetlerini yaptıklarını ancak sonrasında bu şikâyetlerinden istedikleri neticeleri alamadıklarını ifade etmiştir. Birisi polislerin yeterli araştırma yapmadıkları için faile ulaşılamadığını belirtmiş, diğeriyse savcılık harici dolandırıcılık olayıyla alakalı bankaya yaptığı bildirimle banka tarafından tutarın bloke edildiğini ancak birkaç ay sonra blokenin kaldırıldığını belirtmiştir:

“Hemen telefon ettim. Geldi polisler. Dediler ki, bakarız, kameralara baktılar. Bizim bu sokağın yok, ama o sokağın var idi, ona bakmadılar, orayı görmediler. Yaa yok ya kızım. Sonra bir gün ben araştırıyorum ya, çıktım, baktım orada kamera.” [01, K, 65, İstanbul]

“Bulunduk, tabii tabii bulunduk. Evet... Ya bankaya da bulundum. Bankada 35 lira bloke vardı, onu Halkbank hırsıza iade ediyor, bana vermiyor. Benim adıma, benim bankam Türkiye Finans bloke ediyor, söylüyor Akbank’a. Diyor sakın bunu vermeyin, hırsızlık bu. Bankada durdu iki ay, üç ay. Tuttu yine hırsıza verdi, o çalanlara verdiler. Bankayı da dedim avukata dava et onu da. Tamam dedi falan, bilmiyorum ne oldu sonra. Yani banka da böyle, düşünün hırsıza verdi parayı. Yazı gittiği hâlde... Türkiye Finans oraya şeyi gönderdi, yazılı mesaj gönderdi. Ben gittim, dedim bakın bu para benim. Dedim bana vermediler daha, hırsıza verdiler. Yani öyle bir şey de oldu. Onu da dahil edecek (davaya).” [04, E, 67, Antalya]

Katılımcı [06] şikâyet sürecinde banka tarafından yapılan muamelenin kendisine zorluk yaşattığını, derdini anlatabilmek için kendisinin epey bir çaba sarfetmek mecburiyetinde bırakıldığını belirtmiştir:

“Savcılığa ifade vermeye gittim, banka tarafından da arandım, banka tarafından şüpheli gibi davranılması da benim için üzücü oldu. Bankaya işlemi kendimin yapmadığını anlatmakta güçlük çektim, bu süre beni ayrıca zorladı.” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [06], yaşadığı olayda kimlik bilgilerinin kopyalanması suretiyle kendisi adına birden fazla hat açıldığını ifade etmiş, karakola çağrıldığının ve bu olay dolayısıyla çevresindeki insanların kendisini dolandırıcıların içinde sanacağına dair korku yaşadığını belirtmiştir. İkinci bir mağduriyet oluşturma potansiyeli taşınması dolayısıyla mağdurlar üzerinde aynı suç olayından kaynaklanan farklı bir korku kaynağı meydana gelmesi dikkat çekmektedir.

Katılımcı [02] başlatacağı hukuki sürecin uzun ve yorucu olduğunu düşündüğünden, katılımcı [03] de yalnız yaşadığını belirterek başına bir iş gelmesinden korktuğundan polise ya da savcılığa müracaat ederek şikâyetçi olmadığını, ikisi de bu tür işlerle uğraşmak istemediklerini ifade etmişlerdir:

“İş uzar. O yolları ben çok biliyorum. Benim annem avukat gibi bir hanımdı, kafası çok çalışırdı. Amcam da öyle... Çok idam kararları vermiş. Öyle devlet kapılarıyla uğraşmak zor kızım, hayır... Uğraşmak istemedim, sinirliyim, zekatım olsun dedim. Dokunmadı o para bana yani, sarsılmadım.” [02, K, 83, İstanbul]

“Hayır, öyle başım ağrımasın diye ben şikâyetle bulunmadım hiç. Onlar kalabalıktırlar, ben gurbette yalnızım diye ondan şey yapmadım. Çekindim.” [03, E, 65, Kütahya]

Katılımcı [07] ilgili mercilere şikâyet yoluna miktar az olduğundan dolayı gitmediğini, bunun yerine dolandırıcı şahıslara gözdağı vermek maksatlı hakkını arayacağını belirtir bir mesaj göndermekle yetinmiştir. İlgili mercilere şikâyet yoluna gitmemesinin arkasında yatan sebep ise ceza almayacakları düşüncesi olmuştur. Katılımcı [09] da benzer şekilde şikâyet yoluna gitmediğini, bu olayı kendi açısından aptallık olarak nitelendirerek polisin bu noktada bir şey yapamayacağını belirtmiştir:

“Valla bulunmadım. Ödediğim miktar da çok fazla değildi. Gerek duymadım ama insanların bunu yapması gerekiyor bence. Ama kendilerine mesaj çektim, avukata verileceksiniz en kısa zamanda diye, ben sizi avukata vereceğim diye, öyle mesaj çektim sadece. Bir daha gelmedi zaten. Çünkü ceza alacaklarını sanmıyorum. Yapanın yanına kâr kalıyor, bu ülkede adalet yok. Banka zararımı karşıladı ama yani zararım olmadığı hâlde bu yaşadıklarımı yaşamak istemezdim, bir sürü uğraştılar öyle mi o mu bu mu 10 saat konuşturdular. Nasıl yani giderilecek?” [07, K, 66, İzmir]

“Hiç şikâyet etmedim. Çünkü şey de aynı şeyi söyledi, Mahmur da (diğer bir mağdur arkadaşı). Yani internette yazışma yaptığım arkadaşım. Dışarıda dedi bunların şeyleri, yani polis de bir şey yapamıyor, yapanlar da oldu dedi yeğenim şikâyet etti. Ay bir de istemedim, sonuçta olumsuz bir şey olmadı. Demek ki şanslarını deniyor, polis de diyecek ki yani zaten polisten biliyorsunuz sık sık böyle mesajlar gelir, bu tip şeyleri aldırış etmeyin, dikkate almayın falan diye geliyor mesajlar. Ben o kadar aptallık ettiysem diye kendi kendime polise de gitmedim.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcılardan bazıları ilgili devlet kurumlarınca yeterli önlem alınmadığı düşüncesini paylaşmıştır. Katılımcı [07] devletin bu konu üzerine yeterince düşmediğini, şayet düşseydi dolandırıcılık suçuna ilişkin artış yaşanmayacağını, sadece devletin değil özel şirketlerin de bu konuda elini taşın altına koyması ve mevcut çalışanlarının/önceden çalışanı olan kişilerin takibini yapması gerektiğini belirtmiş, devlet kurumlarınca gönderilen mesajların bazı insanlar için faydalı olduğunu eklemiştir:

“Hayır düşünmüyorum. Bence önem verilmiyor; verilse bu kadar artmaz, artış olmaz. Valla daha çok denetlenebilir bu şirketlerden ayrılanların portföy açısından. Sadece devlet açısından değil, devletin değil, bütün kurumların bunun üstüne gitmesi lazım, bir bankanın, bir sigorta şirketinin, ne bileyim başka şeyin, hepsinin bunun için bir özel önlemi olması gerekiyor bence. Şimdi geçenlerde şöyle bir olay daha mesela ... Su arıtma cihazının şeyinde bile bu üç kağıdı yapıyorlar. Düşünebiliyor musunuz? Su arıtma cihazından arıyoruz diye geliyorlar, gelip uyduruk bir şey takıp onlardan su arıtma cihazı talep etmenizi bile istiyorlar. Öyle bir olay bile duydum, düşünebiliyor musunuz? Bunların sadece devlet tarafından değil, tüm kurumlar tarafından izlenmesi gerekiyor bence. Kızkardeşim yaşadı bunu da, ama tabii şey yapmadık biz, daha önceden yaşayanlar anlattığı için biz uyanıktık bu konuda. (Bazı devlet kurumlarınca telefon numaralarımıza gönderilen mesajlar hakkındaki düşünceniz nedir?) İyi iyi bence, bence iyi düşünüyorlar, çünkü bunları düşünmeyen insanlar da cevap veriyor bunlara, bu gibi kişilere, itibar ediyorlar. Onun için göndermelerinde hiçbir sakınca görmüyorum, daha çok iyi olarak görüyorum göndermelerini.”
[07, K, 66, İzmir]

Katılımcı [10] da benzer şekilde yeterince önlem alındığını düşünmediğini, bu suçun bu kadar yaygınlaşmasına hayretle dolandırıcı şahısların yargılama neticesinde az ceza aldığı düşüncesini “birkaç ay hapiste tatil yapıp çıkıyorlar” sözleriyle paylaşmıştır. Suç fiilinin icrası esnasında failin hesabına ya da eline paranın geçmesini önleyici bir mekanizmanın oluşturulması gerektiğinin altını çizmiş, şikâyetlere daha hızlı dönmeleri gerektiğini eklemiştir. Ayrıca devlet kurumlarından gelen uyarı ihtiva eden mesajlara ilişkin olarak da dolandırıcıların kişileri etkisi altına aldığı noktada bu mesajların hiçbir ehemmiyeti kalmadığını, dolandırıcı şahısların etkili kullandıkları yöntemler dolayısıyla insanların fırsatı değerlendirme telaşına ya da korkuya gark edildiğini ve onun acelesiyle önceden yapılmış uyarıların insanların aklına dahi gelmediğini ifade etmiştir:

“Kesinlikle düşünmüyorum. Böyle yüz kızartıcı bir suç özellikle son dönemde nasıl bu kadar yaygınlaşabiliyor, gerçekten aklım almıyor. Yani insanların paralarını çalıp çalıp tabiri caizse birkaç ay hapiste tatil yapıp çıkıyorlar. Bu gerçekten insanın çok canını sıkıyor. Devlet kesinlikle gereken önlemleri, cezai yaptırımları uyguluyor. Bu paraların dolandırıcıların eline geçmesinin önüne bir engel konulabilir. Olayı anladıktan sonra bankada provizyon işlemiyle paramızı geri çekmek istedik ya da en azından blokeli olarak kalmasını istedik. Mesela banka bizden direkt bir izin istedi, resmi bir kurumdan izin almamızı istedi. Ama bizim onu o arada yapacak vaktimiz yoktu. 48 saat vakit var zaten geçmesi için, parayı tutamadık mevzuuya uyandıktan sonra bile, şikâyetlere daha hızlı dönebilirler. Şikâyetçi olana kadar atı alan Üsküdar'ı geçti, çok yavaş kalıyorlar önlem için. (Bazı devlet kurumlarınca telefon numaralarımıza gönderilen mesajlar hakkındaki düşünceniz nedir?) Dolandırıcıların çok etkili kullandığı yöntemler var, dolandırmak istediği kişiye bir şeyi mutlaka harekete geçirebiliyor, onu telaşa sokabiliyor ya da bir şeyi kaçırmama isteğini devreye sokuyor. Ona bir fırsat sunuyor. Dolayısıyla yani dolandırılan kişi o nokta da bana böyle bir mesaj gelmişti buna dikkat etmeliyim gibi bir düşünceye kapılması hiç olağan değil. Zaten ben kendi açımdan çok uygun bir şey bulduğumu zannederek buna katıldım, tam o işlem üstünyken bile bana bir kamu kurumundan dikkat edin dolandırılmayın diye bir mesaj gelmiş olsaydı bile onu fark etmeyecektim. Çünkü dolandırıcı beni çoktan etkisi altına almış oldu. Yani bu bence aynı şekilde savcılık tarafından aranan ve parasını bankaya bırakan için de geçerli, çünkü onda da bir korku hâli var.” [10, E, 71, Yalova]

Diğer bazı katılımcılar da katılımcı [7]'nin söylediklerine benzer şekilde devletten ziyade banka gibi özel kuruluşların dolandırıcılık olaylarına yönelik güvenlik önlemlerini artırmaları gerektiğini, bu suçla mücadelede bireylerin de rol oynadığını, dolandırıcıların insanların zaaflarından faydalandığını, bu yüzden insanların mağdur olmamak için bu türden zaaflarının önüne geçmeleri gerektiğini belirtiyor:

“Devlet kurumlarının değil özel teşebbüs olan bankaların aldığını düşünmüyorum. Milyarlarca dolar kâr eden bankalar üç beş tane dolandırıcının bulmuş olduğu yöntemlere karşı bir güvenlik oluşturamıyorlarsa bunlar devletin değil, özel şirketlerin hatasıdır. Devlet ne yapsın? Bankalar güvenlik sistemini geliştirebilir benim onayım olmadan para transferine ya da internetten alışverişi önleyebilir, önlemesi de gerekir. Devlet yapacağını yapıyor, bu iş biraz insanlarda bitiyor ve şirketlerde.” [06, E, 75, İstanbul]

“Biraz da bize bağlı yani, bireysel ilişkilere de bağlı. Devlet, tamam söylüyor İçişleri Bakanlığı şey gönderiyor mesaj, güzel, ama, insanın kendine bağlı, bireysel şeyler bunlar, hatalar...” [04, E, 67, Antalya]

“Şöyle bir şey var şimdi toplumda; nedense indirimdi, bedavaydı, hediye çekiydi, bunlar hoşumuza gidiyor garip bir şekilde. Hak etmediğimiz bir şeyi böyle havadan gelen şeyler... O zaafı yenmemiz lazım bence. Yani herkeste var bu, bende de var demek ki bu şeye girdim. Öncelikle bundan kurtulmamız gerekiyor. Havadan gelecek bir şeye sahip olmak yani niye bu kadar cazip olsun?... Ama burada bence insanların daha uyanık olması gerekiyor, hepimizin. ... Benim mesela bilgilerimi nasıl elde ediyor yani bilemiyorum ama. Burada ben devletten çok kişileri suçluyorum. Yani burada bir şeyden... Vodafone'dan para kazanma şeyi... Bu bir yerde kendi adıma çok kızdım. Böyle bir şey tamah etmek gibi geldi. Biz insanların zaafından kaynaklanıyor bu. Yani ben de Vodafone'luyum, öyle bir şey varsa bana da gelir, bir ikinci kişinin onayına gerek yok. Yani bu biraz da insani zaaflarımızdan kaynaklanıyor diye devleti de çok suçlamadım Türkçesi. Yani ne yapabilir ki devlet, ben böyle bir aptallık yaptıysam ne yapsın o. Ya bu resmen kendi adıma kendimi suçladım yani, devleti değil.” [09, K, 72, İstanbul]

Katılımcı [08] kanunların sadece kendisi için işlediği ve bu işte profesyonel olanların bir şekilde boşluk bularak hukuk sisteminden kaçabildikleri düşüncesini belirtmiş, bu sebeple hukuk sistemine dair güven ve saygısını yitirdiğini söylemiştir:

“Valla bana göre almadı. Ben yani açık söylüyorum ben öyle bir şey yapsam devletin bana ne cezalar vereceği... şimdi yapsam devlet bana çok ceza verir, ama bu işi yapana profesyonele devlet hiçbir şey yapmıyor. Gerçekten bak. Ben aynı yanlış yapsam hemen kanun anayasa suç ceza... Allhtan korkar gibi kanunlardan korkuyordum. Bu olayı yaşadıktan sonra benim kanunlara karşı güvenim ve saygım kalmadı.” [08, K, 68, İstanbul]

Son olarak katılımcıların kendilerini dolandıran şahsın/shahısların cezalandırılacağı ya da yerinde bir cezayla cezalandırılacağı konusundaki algısı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcı [01] şahsın yakalanmadığını, olayın üzerinden üç yıl geçtiğini, geçen bu sürede yakalanmadığından bundan sonra da yakalanacağına dair bir umudunun kalmadığından söz etmiştir:

“Ben inanmıyorum, bulsalar bulurlardı şimdiye kadar. Süleyman Soylu'ya bile gittim, o etti telefon ama. Karakol, hemen geldi, şey ettiler, bir daha hırsızlık edecek ki şey edecekler.” [01, K, 65, İstanbul]

Katılımcı [06] ceza alacaklarına ilişkin bir düşüncesi olmadığını, banka tarafından zararının karşılandığını ama yine de bu süreç onun için yorucu olduğundan bu yaşadıklarını yaşamamış olmayı dilediğini belirtmiştir:

“Ceza alacaklarını sanmıyorum. Yapanın yanına kâr kalıyor, bu ülkede adalet yok. Banka zararımı karşıladı ama yani zararım olmadığı hâlde bu yaşadıklarımı yaşamak istemezdim, bir sürü uğraştılar öyle mi o mu bu mu on saat konuşturdular. Nasıl yani giderilecek?” [06, E, 75, İstanbul]

Katılımcı [08] duruşmalar boyunca birisinin mahkemeye getirildiğini o şahsın da “Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB)” ile serbest bırakıldığını, hakim tarafından kendisine yapılan uzlaşma teklifine yaşattıkları mağduriyet dolayısıyla sinirlendiğini, kendisinin bu olay sonrası adalet mekanizması ve kanunlara güvenini yitirdiğini, istenirse şahsa farklı bir ceza verilebileceğini, hakim kendi ailesinden olan bir kişinin mağduru olduğu bir olayda aynı tavırda olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir:

“Biriyle yüzyüze gelebildim. O da gayet beyefendi. Tamam efendim, hayır efendim dedi. İyi hâl ve hareketinden dolayı affedildi. Takip edilecek, bir daha suç işlediğinde ceza verilecek, o kadar. Benim kendimi paraladığım da bana kaldı. Hatta hakim dedi ki uzlaşın dışarda. Ne uzlaşıcım ben onla ya?! ...Onların her an her dakika beni gözettiklerini sanıyordum. Ben Gölbaşı'na (Ankara) gittim, yanıma mecburen bir erkek buldum, yakın akrabamdan. Onun bilet parasını karşıladım, onun yemek parasını karşıladım. E bu da bi mağduriyet! Valla bana göre alması gereken cezayı almadı. Cezalar yetersiz. Ne yani istese üzerine gidebilir, benim çalışmam yapmış o dönemde, ya arkadaşım senin o dönemde çalışanın kimdi bilmiyordum diyebilir mi? Bilmiyorsa o zaman o adama resmi işlem yapmamış sigorta yapmamıştır, o da bir suç. Üstüne gitse gider. Şimdi kendisinin karısı, kızı olsa öyle mi yapacak sanıyorsun?!... Mesela şeylere çok daha yaptırım gücü konabilir de adamların hepsi rahat bırakıldı. Benim huzursuz kalmam, benim psikolojimin bozulması da benim yanıma kaldı. Mesela bu şeylere daha sıkılık getirebilirlerdi... Ama canıma tak dedi ya. Dedim o masum masum duruyor, benim uykularım kaçıyor benim sinirlerim bozuk. Şu an o gayet masum, ben edepsiz konumundayım dedim. O suç işlemiş de onun için öyle duruyor diyor.” [08, K, 68, İstanbul]

Katılımcı [09] kişilerin şahsi bilgilerine erişim konusunda önlemler alınması gerektiğinin altını çizerek etkisi olmayan cezalandırmaların ülkemizde büyük bir problem olduğu, dolandırıcılık suçunun geçmişinin diğer suçlara nazaran daha yeni olduğundan mevcut ceza maddesinin tam anlamıyla oturmadığı, eksik kaldığı yönündeki görüşünü paylaşmıştır:

“O konuda bilemeyeceğim, çok düşünmedim üzerinde, ama daha ciddi olabilir, daha ciddi önlemler alınabilir. Hani niye Vodafone'dan bana gelen mesajlar belli ki benim bilgilerim verilmiş oraya ki geliyor. Ama belki onların da bunu o kadar eminler ki gelen şeylerden takip edemeyebilirler yani bilemiyorum. Belki cezalar daha güçlü olursa yani şey de bizim en büyük sorunumuz bu,

suçların karşısında verilen cezalar... Bunlar yeni yeni oluşan suçlar; belki ceza maddelerinde bile tam yeri yok. Çıkış yolu buluyorlar büyük ihtimalle onlar da yakalandıklarında. Şeye giriyor bu artık, üçkağıtçılığa giriyor, çok küçük cezalarla kurtuluyorlar herhalde, bilemiyorum nedir sonucu.” [09, K, 72, İstanbul]

Dolandırıcılık mağduru katılımcılar, suç sonrası güven, ilişkiler ve hukuki süreçler hakkında çeşitli görüşlere sahiptir. Bazı katılımcılar, dolandırıcılık sonrası insanlara karşı güvenlerini kaybettiklerini belirtirken, diğerleri güven konusunda daha dikkatli olduklarını ifade etmiştir. Hukuki süreçler ise genellikle zorluklarla doludur; bazı katılımcılar, polis ve bankaların yeterli desteği sağlamadığını belirtmiş, bazıları ise şikâyetçi olmayı tercih etmemiştir. Ayrıca, devletin ve özel sektörün dolandırıcılıkla yeterince mücadele etmediği düşünülmektedir. Katılımcılar, dolandırıcıların cezalandırılacağına dair umutsuzluklarını dile getirmiştir.

Tartışma

Çalışmada sorulan sorulara verilen yanıtlarda genel itibarıyla katılımcıların bu deneyimlerinden kaynaklanan bir korku yaşadıkları çok net görülmemekle birlikte korku dışında yaşadıkları duygulara şahit olunmuştur. Nitel görüşme tekniği, Güven’e (2006:170) göre gözlemin akışı içinde ortaya çıkan ve önceden düşünülmemiş olan durumlarda da bilgi sağlayabilmektedir. Keza bu araştırmada da suç olgusuyla alakalı korku kavramı üzerinde yoğunlaşılmasına rağmen katılımcıların suç olgusuna yönelik farklı duygular içerisinde oldukları, bilhassa kızgınlık ve utancın ağır bastığı gözlenmiştir. Bu yönüyle bazı araştırmacıların suç korkusunu incelemeyi amaçlayan birçok anketinde buldukları diğer duygulara (Bkz.: Innes, 2004; Farrall ve Ditton, 1999) benzer sonuçlara rastlanmıştır. Malvarlığına yönelik işlenen suçlar, bünyesinde fiziksel zarar tehdidini kişiye karşı suçlara nazaran daha az barındırdığından Garofalo (1981)’ya göre insanlarda korku uyandırmaktan ziyade kaygı uyandırmaktadır.

Dolandırıcılar çeşitli yöntemler kullanarak suç eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Ancak internet ve telefon kullanımının yaygınlaşmasının dolandırıcılık faaliyetlerine hız kazandırdığı aşikârdır. İnternet, telefon, e-mail gibi sanal ortamlarda faaliyetlerini gerçekleştirdikleri gibi nadiren de olsa yüz yüze de çeşitli senaryolarla mağduriyet yaratabilmektedirler. Dolandırıcılar bilişim sistemlerindeki güvenlik sistemlerini aşamadıkları noktada sosyal mühendislik adı verilen yöntemle güvenlik sisteminin en zayıf halkası olan insandan bilgi ve menfaat sağlayabilmektedirler (Agin, 2019). Ödül/para kazandığınız yalanıyla, hesabınızdan birilerinin işlem yaptığı gibi güvenlik açığının bulunduğunu gerekçe göstererek, emniyetten ya da savcılıktan arıyoruz gibi otoriteye olan güven ve bağlılığınızı kullanarak ya da terör örgütüyle olan bağlantınız tespit edildi gibi korkutma yoluyla, sigorta masrafı, kredi dosya masrafı, kredi kartı aidatlarının iade edileceği gibi vaatlerle, sadece şu bilgiyi vermeniz yeterli gibi önemsiz ya da eksik bilgi talep ediyormuş izlenimi yaratarak suç fiilini harekete geçirmektedirler.

Bazen sadece aradığı kişiye özel teklifler sunduğundan ya da şubeye kadar yorulmalarını istemediklerinden ve işlemin telefonda halledilebileceğinden bahisle karşıdaki kişinin kendisini değerli hissetmesini sağlama bazen de tekliflerinin sadece bugüne özel ya da şu gün şu saate kadar geçerli olduğundan bahisle hızlı karar vermelerini sağlama gibi birtakım manipülasyon yöntemleriyle mağdurları tuzaklarına düşürebilmektedirler. Robot çağrılar da son zamanlarda dolandırıcılar tarafından eylemlerini gerçekleştirebilmek için sıklıkla kullanılan bir yol olmaya başlamıştır. Bu tür bir arama yapıldığında, arayan tarafça birtakım sorular sorulmakta ve verilen cevaplar (örneğin evet) kayıt altına alınmaktadır, sonrasında da şahıs suç eylemini harekete geçirmektedirler.

Yapılan mülâkatlarda yaşlı bireylerin çoğunlukla kitle iletişim araçları (telefon, internet vs.) yoluyla dolandırıcıların hedefi oldukları anlaşılmıştır. Dolayısıyla dolandırıcılar katılımcılarla yüz yüze gelmeden amaçlarını gerçekleştirmiş ya da dolandırıcılık suçuna teşebbüste bulunmuşlardır. Çoğunlukla katılımcılara yakın bir şahıs gibi ya da onlara kaçırılmaması gereken bir fırsat sunuyormuş gibi davranarak eylemlerini hayata geçirmişlerdir. Katılımcıların çevrelerinden duymuş oldukları dolandırılma olaylarını kendileri tecrübe edene dek ciddiye almadıkları, tecrübe etmelerinin ardından ise ağırlıklı olarak öfke (genelde kendilerine karşı) ve utanç gibi duygular içerisine girdikleri anlaşılmıştır. Az katılımcıdan korku duyduğuna dair cevap alınsa da bu korkunun daha çok yaşadıkları eve kadar gelen yabancı şahıslara yönelik olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcılardan bazılarının aileleri hariç çevrelerindeki insanlarla bu deneyimlerini paylaşmaya istekli olmaması dikkat çekicidir. Bu durum, dolandırıcılık suçunda çok sayıda karanlık sayının ya da başka bir deyişle gizli kalan suçun mevcudiyetine işaret ediyor olabilir ve ayrıca bilhassa küçük meblağlarla dolandırılmalarda şikâyetle bulunmaya lüzum görülmemesi dolayısıyla bu bilginin gizli tutulması daha olasıdır. Paylaşımında bulunulmasından imtina ediliyor olmasının sebebi insanların kendilerini yargılama ihtimali olması ve böyle bir durumla karşı karşıya kalmak istememeleri olabilir. Katılımcıların bu tür deneyimlerini çevrelerindeki insanlara açmaması yine akranlarının dolaylı mağduriyet yaşamalarının önüne geçebilecektir. Dolayısıyla dolaylı mağduriyet yoluyla suç korkusu duymaları çok olası olmayabilir. Bu durumda medya kanalıyla öğrenilen dolandırıcılık olaylarından kaynaklanan bir suç korkusundan bahsedilmesi mümkündür.

Dolandırıcıların birebir temas ettikleri katılımcılardan katılımcı [1]'in (dolandırıcı para ve altınları almak için evine gelmişlerdir) daha fazla kaygı yaşadığı görülmektedir. Ancak katılımcı [1]'in haberlerde takip ettiği dolandırıcılık olaylarından haberdar olduğunda endişe duyup duymadığı sorusuna verdiği yanıtta kapkaç olayına dair endişesini paylaşmasından bu kaygının daha ziyade faille karşı karşıya gelme ve failin

vücut dokunulmazlığına yönelik bir tehdit unsuru olması noktasında bir kaygı olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı katılımcının “elinde bir siyah çanta, o çantaya aletler bir şeyler bıçak mıçak vardı illaki” ifadesiyle bu düşünce pekişmiştir. Mala yönelik suçlara dair korku çoğu katılımcıda gerçek bir korku olarak yorumlanmamıştır. Ancak dolandırıcılık eylemi neticesinde maddi olarak büyük kayıplara uğramış katılımcılar üzerinde bu suçun etkilerinin daha belirgin olarak yaşandığı görülmüştür.

Şikâyet sonrası hukuki süreçle uğraşmanın zor olduğu düşüncesini taşıyan yaşlı bireylerin adalet mekanizmasına katılmayı reddetmekte olduğu anlaşılmıştır. Dolandırıcılık suçunun az risk taşıdığı inancı da yaşlıların başlarına gelen bu suç olayını ilgili makamlara (polis/savcı) bildirme olasılığını düşürmektedir. Başına iş geleceği korkusu ise bireyleri ilgili makamlara müracaattan geri bırakan en dikkat çekici olanıdır ki bu korku sosyal devlet ve hukuk devletinin temel ilkeleriyle çelişmektedir. Sosyal bir hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlettir. Yaşlı hakları arasında sayılan güvenli bir ortamda yaşama, kendisi ve ailesi için sağlığına ve huzuruna uygun standartlarda bir hayat sürdürme hakkına da ters düşmektedir (Evren, 2018). Anayasa’nın “Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler” başlıklı 61’inci maddesinin üçüncü fıkrasında buna ilişkin bir düzenleme de doğrudan bulunmaktadır: “Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.” Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu da Temmuz 2022’de yayımladığı Türkiye Yaşlı Hakları Raporu’nda “Yaşlı Hakları Örnek Belgesi” kilit unsurları arasında “eşitlik ve sosyal adalet erişim hakkı”nı belirtmiştir. Yaşlıların adalet sistemine erişimlerinin önündeki engellerin tespit edilerek ortadan kaldırılması gerekliliğini vurgulayan rapor bu bağlamda önem taşımaktadır.

Sonuç

Suç olgusu her ne kadar daha çok bireyle alakalı görünse de toplumsal düzeyde derin etkiler yaratabilecek potansiyele sahip olması dolayısıyla sadece fail bakımından değil, suçun mağduru bakımından da değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Suç eylemi ciddi psikolojik ve toplumsal sonuçları olan bir eylemdir. Yaşlı bireylerin zaten pek çok dezavantajlı durumu mümkün kılacak risk faktörlerine maruz kaldığını düşünürsek, bir de suç nedeniyle kısıtlanmalarının önüne geçmek için korku ya da endişe kaynaklarını anlamak ve bu çalışma özelinde bilhassa dolandırıcılık suçu bağlamında kaybetmekten korktukları şeylerin nasıl korunacağı ile ilgili çözüm önermek önemlidir. Yaşlıların ikincil mağduriyete uğrayacakları endişeleri göz ardı edilmemeli, bu endişeleri nedeniyle ilgili makamlara müracaat etmedeki çekincelerini aşmalarını sağlamak gerekmektedir. Bunun için tüm mağdurlara bilhassa mağdur olmuş yaşlı bireylere güven veren ve onların prosedürel olarak daha az yorulmalarını sağlayacak yaklaşımlar ve tutumlar sergilenmeli, uygulamalar geliştirilmeli.

Mülâkatlarda katılımcıların korku dışında yaşamış olduklarına yönelik dikkat çeken ifadelerden biri; küçük düşme / düşürülme hissine yapılan atıf olmuştur. Bu olay neticesinde

küçük düşecekleri kaygısı yaşlı bireylerin kendilerini kötü hissetmelerine sebep olmuştur. Dolandırılan kişilerin “saf”, “çabuk kandırılabilen”, “yetersiz” insanlar olduğu söylemleri bu suçun mağdurları üzerinde son derece negatif yansımaları olan söylemlerdir. Mağdurlar bu tarz sıfatlarla anılmak istemediklerinden mağduru oldukları dolandırıcılık suçu faillerine yönelik şikâyetlerinden de vazgeçmeyi tercih edebilmektedirler. Bu sebeple haber bültenlerinde yer alan dolandırıcılık haberlerinde mağdurun ne şekilde yansıtıldığı yeniden bir mağduriyet yaşatılmaması için önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra pek çok dolandırıcılık olayının bankalardan temin edilen kartlar üzerinden yapıldığı gerçeğine özellikle dikkat çekilmelidir. Banka ve ayrıca da bir katılımcının olayında altını çizdiği üzere sigorta kurumlarının şirket bünyesi dahilindeki müşteri portföyleri konusunda azami özen göstermeleri, bir çalışanlarının işten çıkması ya da çıkarılması sonrası müşterilere ilişkin özel bir veriyi beraberlerinde şirketten çıkarmamış olduklarından olabildiğince emin olmaları yarar sağlayabilir. Zira bahsi geçen şirketlerde çalışan kişilerin kişisel verilere ulaşımı çok daha kolaydır.

Şirketlerin alabileceği önlemler haricinde bireylerin de bu konuda bilinçli olmaları son derece önem taşımaktadır. Katılımcıların yaşadıkları olaylarda dikkat çeken fırsat dürtüsü, kaçırılırsa bir daha böyle bir fırsatla karşılaşma ihtimalleri bulunmadığı düşüncesiyle bundan muhakkak kâr elde etme zaruretinde hissetmek insanların çok daha kolay bir şekilde dolandırıcıların tuzaklarına düşmelerine sebep olabilmektedir. Tüm bunlar dışında yaşlıların suç mağduriyeti noktasında toplum infialinin ve yaşlılara yönelik suç olaylarına verilen tepkilerin yeterli düzeyde olmadığını belirtmek gerekmektedir; yaşlı mağduriyetinin bu sebeple göz ardı edilmesi ihtimal dâhilindedir.

Bu çalışma sadece mağduriyet yaşamış olan bireylerle yapılmış olup mağduriyet yaşamamış bir karşılaştırma grubuyla da bir çalışma yapılabileceği öneri olarak sunulabilir. Böylece suç korkusu konusunu daha ayrıntılı bir perspektiften incelemek imkânı doğabilir. Ya da korku kavramı dışarıda bırakılarak yaşlı bireylerin suç sonrası yaşadıkları olaya bakış açılarının, kendilerine hakim olan hislerin diğer yaşlardaki bireylerle benzerlikler gösterip göstermediği de araştırma konusu yapılabilir.

Etik Onay: Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmıştır (Tarih: 21.03.2022; No: 796735).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethical Approval: Permissions were obtained for this study from Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Committee (Date: 21.03.2022; No: 796735).

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants before the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Agin, N. S. (2019). *Türk ceza hukukunda bilişim sistemlerinin ara olarak kullanılması suretiyle dolandırıcılık suçu* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Apa, S. (2022). *Yaşlılarda suç korkusu ve sosyal destek: İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.
- Artan, T. (2012). *Yerel yönetimlerde sosyal hizmetler*. SABEV Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Siyasal Yayınevi.
- Buffel, T., Verté, D., De Donder, L., De Witte, N., Dury, S., Vanwing, T., & Bolsenbroek, A. (2013). Theorizing the relationship between older people and their immediate social living environment. *International Journal of Lifelong Education*, 31(1), 13–32.
- Canatan, A. (2004). Yoksulluk ve yaşlılık. R. B. Şen (Ed.), *IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildiriler Kitabı* (s. 103–107). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Chadee, D., & Ditton, J. (2003). Are older people most afraid of crime? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad. *The British Journal of Criminology*, 43(2), 417–433. <https://doi.org/10.1093/bjc/43.2.417>
- Clemente, F., & Kleiman, M. B. (1976). Fear of crime among the aged. *The Gerontologist*, 16(3), 207–210. <https://doi.org/10.1093/geront/16.3.207>
- Conklin, J. E. (1971). Dimensions of community response to the crime problem. *Social Problems*, 18, 373–385.
- Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between- and within-neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00355.x>
- Çoklar, İ., & Solak, N. (2017). Suç korkusu: Tanım, ölçüm ve belirleyiciler. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(10).
- Çolpan Erkan, N., & Sevin, B. (2018). Suç korkusu konusunda bir inceleme: Kadıköy örneği. *Planlama*, 28(3), 315–327. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.82787>
- De Donder, L., Buffel, T., Dury, S., De Witte, N., & Verté, D. (2012). Perceptual quality of neighbourhood design and feelings of unsafety. *Ageing and Society*, 33, 917–937. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000207>
- Doğuş, C. (2010). Suç korkusu: Nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65, 57–81. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002154
- Dolu, O., Uludağ, Ş., & Doğuş, C. (2010). Suç korkusu: Nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65, 57–81. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002154
- Doran, B. J., & Burgess, M. B. (2012). *Putting fear of crime on the map: Investigating perceptions of crime using geographic information systems*. Routledge.
- Doran, B. J. ve Burgess, M. B.: Putting Fear of Crime on the Map: Investigating Perceptions of Crime Using Geographic Information Systems, New York–London. 2012.67
- Evren, Ç. C. (2018). Hukukta yaşlı ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetlerin idare hukuku açısından değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2).
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the ‘fear of crime’: Findings from a major methodological study. *The British Journal of Criminology*, 37(4), 658–679.

- Farrall, S., & Ditton, J. (1999). Improving the measurement of attitudinal responses: An example from a crime survey. *International Journal of Social Research Methodology*, 2(1), 55–68.
- Farrall, S., & Gadd, D. (2004). Research note: The frequency of the fear of crime. *The British Journal of Criminology*, 44(1), 127–132. <http://www.jstor.org/stable/23639025>
- Farrall, S., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford University Press.
- Fattah, E. A., & Sacco, V. F. (1989). *Crime and victimization of the elderly*. Springer.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. State University of New York Press.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. (2000). The measurement of fear of crime. In J. Ditton (Ed.), *The fear of crime* (pp. 277–308). North Carolina.
- Gabriel, U., & Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime: Conceptual and methodological perspectives. *British Journal of Criminology*, 43(3), 600–614.
- Garofalo, J., & Laub, J. (1978). The fear of crime: Broadening our perspective. *Victimology*, 3, 242–253.
- Gouseti, I. (2016). *Fear of crime as a way of thinking, feeling and acting: An integrated approach to measurement and a theoretical examination of psychological distance and risk construal* (Doktora tezi). The London School of Economics and Political Science.
- Greve, W. (1998). Fear of crime among the elderly: Foresight, not fright. *International Review of Victimology*, 5(3–4), 277–309. <https://doi.org/10.1177/026975809800500405>
- Greve, W., Leipold, B., & Kappes, C. (2017). Fear of crime in old age: A sample case of resilience? *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*.
- Gubrium, J. F. (1974). Victimization in old age: Available evidence and three hypotheses. *Crime and Delinquency*, 20, 245–250.
- Güven, S. (2006). *Toplum bilimde araştırma yöntemleri*. Ezgi Kitabevi.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4(2), 79–150. <https://doi.org/10.1177/026975809600400201>
- Haynie, D. (2001). Delinquent peers revisited: Does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106(4), 1013–1057.
- Hough, M. (2004). Worry about crime: Mental events or mental states? *International Journal of Social Research Methodology*, 7(2), 173–176. <https://doi.org/10.1080/1364557042000194559>
- Innes, M. (2004). Signal crimes and signal disorders: Notes on deviance as communicative action. *The British Journal of Sociology*, 55, 335–355. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2004.00023.x>
- Kılıç, Y. (2022). *18-65 yaş arası bireylerin suç korkusu düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algısı ve adil dünya inancı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Killias, M. (1990). Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime. *Violence and Victims*, 5(2), 97–108.
- Kimic, K., & Polko, P. (2022). The use of urban parks by older adults in the context of perceived security. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4184. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074184>
- Kinsey, R., & Anderson, S. (1992). *Crime and the quality of life: Public perceptions and experiences of crime in Scotland* (Central Research Unit Paper). Scottish Office.

- Li, J. C. M., Wong, G. T. W., Manning, M., & Yeung, D. Y. (2022). Financial fraud against older people in Hong Kong: Assessing and predicting the fear and perceived risk of victimization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1223. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031233>
- Ömeroğlu, Ö. (2012). Suç korkusu, cezanın caydırıcılığı ve küçük suçlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(4), 329–370.
- Pain, R. (1997). ‘Old age’ and ageism in urban research: The case of fear of crime. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21, 117–128.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: A review. *Progress in Human Geography*, 24(3), 365–387. <https://doi.org/10.1191/030913200701540474>
- Rezvani, M., & Sadra, Y. (2019). Sociological explanation of fear of crime in public spaces: Case study Mashhad. *Social Criminology*, 7(1). <https://doi.org/10.48550/arXiv.1709.08300>
- Ross, C. (1993). Fear of victimization and health. *Journal of Quantitative Criminology*, 9(2), 159–175. <http://www.jstor.org/stable/23365800>
- Shaw, C., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquency in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. University of Chicago Press.
- Skogan, W. G. (1990). *Disorder and decline: Crime and the spiral of decay in American neighborhoods*. The Free Press.
- Stafford, M., Chandola, T., & Marmot, M. (2007). Association between fear of crime and mental health and physical functioning. *American Journal of Public Health*, 97, 2076–2081.
- Şentürk, M., & Ceylan, H. (2015). *İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması*. Açılım Kitap.
- Tuna, M., & Tenlik, Ö. (2017). Türkiye’de ve dünyada yaşlanma. In İ. Tufan & M. Durak (Eds.), *Gerontoloji* (1. Cilt).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *İstatistiklerle yaşlılar, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2023-53710>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2022, Temmuz). *Türkiye yaşlı hakları raporu*. Ankara.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Polity Press.
- Vural, B. (2018). *Suç korkusunun toplum ve birey davranışları üzerindeki etkileri: Bursa örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Walklate, S. (1995). *Gender and crime: An introduction*. Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.
- Walklate, S. (1998). Excavating the fear of crime: Fear, anxiety or trust? *Theoretical Criminology*, 2(4), 403–418. <https://doi.org/10.1177/1362480698002004001>
- Warr, M. (1984). Fear of victimization: Why are women and the elderly more afraid? *Social Science Quarterly*, 65, 681–702.
- Warr, M. (2000). *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*.
- Williams, F. P., McShane, M. D., & Akers, R. L. (2000). Worry about victimization: An alternative and reliable measure for fear of crime. *Western Criminology Review*, 2(2), 1–26.
- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, 249, 29–38.

- Winkel, F. (1998). Fear of crime and criminal victimization: Testing a theory of psychological incapacitation of the ‘stressor’ based on downward comparison processes. *The British Journal of Criminology*, 38(3), 473–484. <http://www.jstor.org/stable/23638701>
- Wyant, B. R. (2008). Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime: Isolating endogenous impacts. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(1), 39–64. <https://doi.org/10.1177/0022427807309440>
- Yazgan, Ç. Ü., & Kurtkapan, H. (2020). Yaşlı bireylerde yaşam memnuniyeti ve suç korkusu durumunun belirlenmesi: Tanımlayıcı bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of International Social Sciences*, 30(1), 373–381.

Yaş Dostu Kent: Kayaşehir Üzerine Nitel Bir Araştırma*

Muhammet Akkaya¹

Öz

Araştırmanın amacı yaş dostu kent kavramı ışığında İstanbul'un Başakşehir ilçesine bağlı Kayaşehir bölgesinin bu kısıtlara uygun olup olmadığını ve yaşlıların ihtiyaçlarına cevap verip vermediğini ele almaktır. Fenomenolojik yaklaşımı esas alan bu nitel araştırmada yaşlıların deneyimlerini anlamak için amaçlı örnekleme yapılmış, 65 yaş ve üstündeki 13 kişinin yanında 4 de yerel aktörle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, bölgenin genel itibarıyla yaşlıların ihtiyaçlarına cevap verebildiğini ancak bu cevap verebilirliğin değişmeye başladığını göstermektedir. Bulgulara göre, DSÖ kriterleri açısından bakıldığında bölgenin konut, bina, ulaşım, yeşil ve açık alan, iletişim ve bilgiye erişimin yanı sıra sosyal katılım imkanlarıyla bir "yaş dostu kent" görünümüne sahip olduğu söylenebilir. Kayaşehir bölgesi hem sahip olduğu imkanlarla kentin içinde hem de doğasıyla kentin çeperinde bir görünüm sergilemektedir. Ancak şehrin artan konut ihtiyacı bu kırsal görünümün bozulup yeşil alanların azalmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, bölgenin değişen nüfus yapısı, yaşlıların güvenlikle ilgili endişeler yaşamasına neden olarak söz edilen görünümün değişmesine yol açmaktadır. Bu noktada yerel yönetimlere, politika yapıcılara ve uygulayıcılara yaşlıların taleplerini dikkate alarak gereksinimlerini karşılamaları ve dünyadaki uygulamaları takip ederek yaş dostu bir kentler oluşturmak için çalışmalar yapmaları gibi önemli roller düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaş dostu kent • Aktif yaşlanma • Yaşlılık sosyolojisi • Kent sosyolojisi • Sosyal politika

Age-Friendly City: A Qualitative Research on Kayaşehir

Abstract

This study aims to evaluate whether the Kayaşehir region, located in Istanbul's Başakşehir district, aligns with age friendly cities criteria and adequately addresses the needs of older adults. Using a phenomenological approach, this qualitative research employed purposeful sampling to understand the experiences of older adults, conducting semi-structured interviews with 13 individuals aged 65 and above, along with 4 local stakeholders. The findings indicate that the region generally meets the needs of older adults; however, its capacity to do so is beginning to decline. According to the results, Kayaşehir demonstrates the characteristics of an "age-friendly city" in terms of housing, buildings, transportation, green and open spaces, access to communication and information, and social participation opportunities. The region uniquely combines urban amenities with a natural environment, presenting itself both as part of the city and as an area on its periphery. However, the increasing demand for housing in the city threatens to diminish this rural aspect, reducing green spaces. Furthermore, the changing demographic composition of the area raises safety concerns among older residents, causing an altered perception of the region. Therefore, local authorities, policymakers, and practitioners have essential roles in responding to the needs of older adults, considering their demands, and monitoring global best practices to foster age-friendly cities.

Keywords: Age-friendly city • Active aging • Sociology of aging • Urban sociology • Social policy • Aging in place

* Bu çalışma Muhammet Akkaya tarafından Haziran 2022 tarihinde tamamlanan "Yaşlılara Yönelik Kamu Konut Politikalarının Sosyal Haklar Ve Yaş Dostu Kent Bağlamında Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ **Sorumlu yazar:** Muhammet Akkaya (Yüksek Lisans Mezunu), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: muhammetakkaya.tr@gmail.com ORCID: 0000-0003-1309-7780

Atfı: Akkaya, M. (2025). Yaş dostu kent: Kayaşehir üzerine nitel bir araştırma. *Senectus* 3(1), 71-93. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0745>

Extended Abstract

As the world's population continues to age, the population of older people is likely to increase significantly. Because the majority of societies and older people worldwide are now residing in urban areas, there is a growing demand for urban adaptations that will improve the health of older people and build age-friendly cities that meet their requirements. The urban design changes—such as enhancing accessibility, encouraging social interaction, and offering essential services like transport and shelter—are synthesized by the philosophy of “age-friendly cities.” According to the World Health Organization's (WHO) guidelines of 2007, age-friendly cities must respond to eight priority areas: (1) community and health care, (2) transportation, (3) housing, (4) social participation, (5) outdoor spaces and buildings, (6) respect and social inclusion, (7) civic participation and employment, and (8) communication and information.

In line with social welfare values, urban spaces must be able to serve the increasing population of older persons not only physically but also socially, economically, and culturally. This research assesses sustainable urban policies using the framework of public housing, with a focus on the social rights of older persons and the age-friendly city concept, using the Kayaşehir area in Istanbul as a case study. Shelter is not being tackled but a social multidimensionality that necessitates a far-reaching analysis of needs among old people. Its overall goal is to provide a feasibility analysis of shelter policy addressing older adults' requirements in the vision of the maximum welfare society as well as in the scope of age-friendly cities.

The research qualitatively investigates the following question: “How do older residents of social housing experience their relation to the city and space, social integration, and daily life practices?” The research employed a phenomenological research design to gain a deeper understanding and was conducted in Kayaşehir, within the Başakşehir municipality of Istanbul. Participants included 13 older individuals above the age of 65 who lived in social housing, in addition to neighborhood stakeholders such as an imam, mosque cleaners, a property agent, and neighborhood managers. The stakeholders were chosen because of their regular interactions with older residents. Purposeful sampling guided participant selection.

Data collection was done through semi-structured interviews conducted in July 2022 and supported by direct observation. The research produced 726 minutes of audiotaped data, which were transcribed into 126 pages and anonymized for confidentiality reasons. Thematic analysis was used to produce three broad themes with fourteen sub-themes. The broad themes are housing and space, economic conditions and belonging, and communication and participation. Results concerning housing are five closely interconnected sub-themes: housing acquisition, housing-environment interaction, physical accessibility, availability of green space, and social

aspects of housing. Economic circumstances were analyzed under the sub-themes of income and retirement, appreciation, and economic participation. Belonging, communication, and participation themes addressed cultural and social affiliation, interaction in common spaces, participation and representation, communication networks, social similarities, and religious spaces and their role in community integration.

The interview findings revealed that Kayaşehir initially allocated social housing through a lottery, offering accommodation to nearly all applicants due to an initial low demand. Affordable housing and payment in installments initially attracted older residents. In addition, proximity to nature, despite being within the city boundary, proved most attractive to the old p relocating from Istanbul's more congested districts. Interviews with a local real realtor indicated that increasing housing prices across Istanbul have also affected Kayaşehir, making it less affordable than before. Interviews with local officials, including an imam and mosque staff who interact with older people residents on a regular basis, and a neighborhood manager, revealed a shift from lower- and middle-income families to upper-class families, including Arab communities, altering the demographic profile of the area.

Overall, Kayaşehir is consistent with WHO's age-friendly city standards, and older people benefit from the combined urban and rural nature, good transport, and open, accessible spaces that allow for social interaction. Despite the new residential areas and skyscrapers, the area remains rural , providing a rural atmosphere that is appreciated by older people. However, rapid urbanization and increasing housing demands threaten to undermine these green spaces and rural elements, which poses concerns for future sustainability.

While some old folks view the city as peaceful and serene, others experience anxiety in relation to the changing demographic trend and the more foreign resident population. Such anxieties are not because of xenophobia but fear of handling unknown individuals. This truly refers to the importance of familiarity and understanding one another to co-exist harmoniously.

Although vertical architecture is the pride of the neighborhood, ramps and elevators extend accessibility. In terms of the economy, people's incomes largely sustain needs but are insufficient for overall social participation, with thankfulness being the principal coping mechanism. Although Kayaşehir generally perceives safety, the demographic shift has heightened issues of safety.

In conclusion, Kayaşehir largely complies with the WHO standards for an age-friendly city, but shifting demographics and housing requirements are serious threats. Local authorities must proactively redesign older people's homes, possibly subsidizing

renovation charges based on residents' affordability. Quality construction materials and meticulous attention to details, such as balconies, which older people residents especially value, are essential considerations. Finally, central and local governments must prioritize the creation of social amenities and public spaces to enhance the quality of life for older people and promote their social engagement.

Yaş Dostu Kent: Kayaşehir Üzerine Nitel Bir Araştırma

Dünya nüfusunun giderek yaşlanması ve yaşam süresinin uzamasıyla yaşlıların gelecek yıllarda nüfus içindeki oranının yükseleceği öngörülmektedir. Toplam nüfus içinde kentlerde yaşayan insan oranının yüksek olması ve gelecekte bu popülasyonun kentlerde yaşamaya devam edeceği şekilde öngörüler bu kentli nüfus içinde yaşlıların sorunlarının neler olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Özellikle yaşlanmanın beraberinde getirdiği sağlık sorunları, yaşlı nüfusun kentlerde toplanması ve dahası buraya bağımlı kalmaları sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (Dye, 2008).

Yaşlanan bu nüfusun önemli bir bölümünün kentlerde yaşaması kentlerin yaşlıların da ihtiyaçlarına uygun şekilde planlanmasını gerekli kılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda kent nüfusunun büyük bölümünün yaşlılardan oluşacağı düşünüldüğünde yaşlı ve yaşlanan bireylerin kent alanına katılımı, mekânsal olarak erişebilirliği, kent içi ulaşımı ve barınması da Avrupa’da “yaş dostu kent” olarak kullanılan kavramın önemini yansıtmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlı bireylerin fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ve ekonomik olarak yaşama katılım sağlamalarının da teşviki için 1990’lı yıllarda aktif yaşlanma kavramını geliştirmiştir (Gutman, 1997). Yaş dostu kentler düşüncesinin zeminini hazırlayan bu hareket 2007 yılında DSÖ’nün “Küresel Yaş Dostu Kentler Projesi”ni başlatmasıyla devam etmiştir (DSÖ, 2007). DSÖ, 2007 yılında yayımladığı rehber ile kentin yaşlı bireylere sağlaması gereken imkanları tanımlamıştır. Yayımlanan bu listeye göre yaş dostu kentlerin 8 açıdan “yaş dostu” olma niteliği taşıması beklenmektedir: (1) açık alanlar ve binalar, (2) ulaşım, (3) konut, (4) sosyal katılım, (5) saygı ve sosyal dahil etme, (5) sivil katılım ve istihdam, (7) iletişim ve bilgi, (8) toplum ve sağlık hizmetleri (DSÖ, 2007). 2015 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler de “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar” başlıklı 11. Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) kapsamında kentlerin herkes için yaşanılabilir kılınmasını vurgulamıştır. Bu da yaş dostu kentler yaklaşımını destekler nitelikte bir girişim olmuştur (BM, 2015).

Dünya’da Kanada, Japonya, İsveç gibi ülkeler yaşlı bireylerin kent yaşamına aktif katılımını sağlamak üzere projeler yürütmektedir (DSÖ, 2018; Fitzgerald vd, 2014; Hong vd.). Ülkemizde ise yaş dostu kent uygulamalarına yönelik çalışmalar İstanbul, Ankara, İzmir ve Eskişehir gibi büyükşehirlerde pilot uygulamalar şeklinde yürütülmektedir (Kadıköy Belediyesi, t.y; Taş vd., 2023; Tural ve Üstün, 2009). Dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaş dostu kent anlayışı yaşlıların sadece fiziksel çevrelerinin düzenlenmesine yönelik olmayıp sosyoültürel ve ekonomik anlamda da yaşlıların aktif katılımını desteklemeye yöneliktir. Bu çalışma da yaş dostu kent kavramı ekseninde yaşlıların konutla ilişkisini ele almaktadır. Kentin değişen düzeni ile konut, yaşlılar için hem güven alanı hem de giderek hayat standardını düşüren bir yapı durumuna gelebilmektedir. Yaşlanan bireylerin sosyal ve mekânsal katılımı ile aktif

yaşlanmasını mümkün kılmak amacıyla “Yaş dostu mekân” kavramı da önem taşımaktadır (Akyıldız, 2016, s. 58). Buradan hareketle bu araştırmada yapısal mekanlarda ve konutlardaki yaş dostu uygulamaların önemi vurgulanmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda kamu kaynaklı çok sayıda konut üretildiği bilinmektedir. Kamunun ürettiği bu konutların bir kısmı da yaşlıların kullanımına sunulmaktadır. Politika bakımından yaşlıların konut imkanlarından yararlandırılması, bu konutlardaki yaş dostu uygulamalar konusunda merak oluşturmaktadır. Zira yaşlanan bireyler için konut, barınak olmaktan öte bir anlam taşıyabilmektedir. Yaşlanmanın beraberinde getirdiği fiziksel güçlükler, sosyal etkileşimin azalması, ekonomik güçlükler gibi nedenlerle eve daha bağımlı hale gelen bu dönemde, bireylerin yaşadığı konutun ve konut çevresinin sunduğu imkanlar önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın odağında olan yaş dostu kent kavramı da bu konuya işaret etmekte; makalede yaşlıların konutlarının sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlara ne kadar cevap verdiği ele alınmaktadır.

Konut politikaları oluşturulurken farklı nüfus gruplarının gereksinimleri düşünülerek hareket edilmesi gerekmektedir. Sosyal devlet anlayışıyla kentte artan yaşlı nüfusa uygun konut yapımının gelecekte önemi yüksek bir politika başlığı olacağı gerçeği kaçınılmazdır. Sadece fiziki olarak değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel olarak birçok boyutu olan yaş dostu kent kavramı, yaşlı bireylere yönelik sosyal kapsayıcılık bağlamında toplumsal tüm süreçlere katılımını sağlamak bakımından önemlidir. Böylelikle bu çalışmada söz konusu kamu konut politikaları üzerinden yaşlıların sosyal hakları ve yaş dostu kent kavramı ekseninde sürdürülebilir kent politikalarına Kayaşehir bölgesi örneği üzerinden bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

Barınma ve ev kavramlarına bu anlamda yakından bakmakta yarar bulunmaktadır. Tarihsel süreçte barınak ve ev gibi tanımlamalarla andığımız yaşam alanları, başlangıçta bireyleri dışarıdaki tehlikelerden koruyan bir sığınak görevi görürken ilerleyen süreçlerde sosyoekonomik bir gösterge de olmuştur. Barınma ihtiyacı Maslow’un tanımladığı ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağında yani birincil ihtiyaçlar arasında yer almaktadır (Aydın, 2022, 239). Barınılan konut ise yaşamın güvenilirliği ve konforu açısından önemli bir noktadadır. Konutun içinde yer alan mobilya ve beyaz eşyalar gibi tüketim malları ise bireylerin konforlu bir yaşam sürdürmesine katkı sağlayan unsurlardır. Bu çalışmada konutu salt barınma çözümü olarak değil çok boyutlu bir sosyal gerçeklik olarak görerek yaşlı bireylere yönelik ihtiyaç analizleri yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı, bu gerçeklikler ve gelecekteki refah toplumu ideali göz önünde bulundurularak sosyal devlet ve yaş dostu kent bağlamında ihtiyaçlara yönelik konut politikalarına fizibilite oluşturacak analizler ortaya koymaktır.

Yöntem

Bu araştırma “Sosyal konutlarda yaşayan yaşlı bireylerin kent ve mekan ile ilişkileri, sosyal uyumları ve günlük yaşam pratikleri nasıldır?” sorusuna odaklanmaktadır. Nitel araştırmalar “nasıl?” ve “niçin?” soruları ile araştırma probleminin derinlemesine anlaşılması fırsatı sağlamaktadır. Araştırma sorusunun daha iyi anlaşılabilmesi için derinlemesine görüşmeler Kayaşehir sosyal konutları bölgesinde yaşlı bireylerin zaman geçirdiği site bahçeleri, camiler ve cami avluları gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, günlük yaşam pratiklerinin de gözlemlenmesi fırsatı doğmuştur (Creswell, 2017).

Araştırmanın Deseni

İstanbul’un Kayaşehir bölgesindeki toplu konutlarda yaşayan yaşlıların gündelik yaşam pratiklerini, sosyal uyumlarını, kent ve mekana ilişkin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik beklentilerini değerlendirme için tasarlanan nitel bir çalışmadır. Araştırmada, bu sorunların tespit edilmesi ve sosyal içermeyle ilişkili unsurlar değerlendirilmiştir. Zira nitel araştırmalar karmaşık, bilinmeyen ve keşfedilmeye muhtaç sorunların ele alınmasında önemli bir yöntemdir (Pope ve Mays, 2013). Araştırmanın deseni ise konunun anlaşılmasına yönelik olarak fenomenolojik yaklaşım ile yapılandırılmıştır. Fenomenolojik desen bireylerin, bir konu hakkındaki deneyimlerini ve bunlara yükledikleri anlamların anlaşılmasını sağlamaktadır (Heidegger, 2010). Bu anlamda bu çalışma, Kayaşehir bölgesinde ikamet eden yaşlıların konu ile ilgili deneyimlerini ve onların bu deneyim hakkındaki değerlendirmelerini anlamaya çalışmaktadır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalar, katılımcıların çoklu bakış açılarından genel ve öznel değerlendirmeler çıkarılabilmesi fırsatı sağlamaktadır (Creswell, 2017). Bu şekilde çalışma gruplarının seçilmesinin nedeni ise şöyledir: Uzun yıllar burada ikamet eden katılımcılardan mekânın ve çevrenin geçmişteki durumuna ilişkin veri toplayabilmek ve yeni ikamet eden yaşlıların bu mekânda ve çevrede kendilerini buldukları ve ikamet etme sebeplerini ve ikamet sonrası süreci öğrenebilmektir.

Araştırmanın çalışma grubu Kayaşehir bölgesinde yaşayan 65 yaş üstü bireyler ile bu bölgeyi yakından tanıyan ve orada ikamet eden imam, cami temizlik personeli, esnaf (emlakçı) ve muhtarlardan oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme biçiminde, katılımcılar araştırma sorusu hakkında bilgi edinmek ve problemi anlamak için amaca uygun şekilde seçilmektedir (Creswell, 2017). Araştırmaya 65 yaş ve üzeri 13 yaşlı sakin ile (biri imam, cami temizlik personeli, esnaf [emlakçı] ve muhtar olmak üzere) 4 yerel aktör katılım sağlamıştır. Çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Bu çerçevede İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik

Kurulu'ndan onay alınmıştır (Tarih: 28.06.2022; Sayı: 1001790). Ayrıca araştırmada gönüllü katılım esas alınmış ve aydınlatılmış onam formu kullanılmıştır.

Yaşlı olmayıp bölgede yaşayan imam, cami temizlik personeli, esnaf (emlakçı) ve muhtar; yaşlı bireylerin temas ettiği kimseler olması bakımından kıymetli veriler sağlayacağı düşünüldüğünden araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan yaşlı bireylere bu kimseler vasıtasıyla ulaşılmış ve güven ilişkisi kurulmuştur. Araştırmada bölgeyi iyi tanıyan imam, cami temizlik personeli, esnaf (emlakçı) ve muhtar gibi toplum temsilcilerinin düşüncelerine yer verilmesi, bölgedeki yaşlı nüfusun çevresel ve sosyal bağlamını daha iyi anlama fırsatını sağlamaktadır. Bu katılımcıların gözlemlerine, geniş ölçekli bir bakış sunması amacıyla başvurulmuş, bulguları desteklemek üzere ifadelerine doğrudan değil dolaylı anlatım yoluyla yer verilmiştir.

Tablo 1
65 Yaş ve Üzeri Katılımcıların Bilgileri

Sayı	İsim	Yaş	Meslek	Kimlerle Yaşadığı	Mülkiyet Durumu
1	Mustafa	76	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
2	Seyfi	67	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
3	Seniha	68	Ev Hanımı	Eşi ve çocuklarıyla	Kendi Evi
4	Basri	70	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
5	Şemsettin	69	Emekli	Kızıyla	Kira
6	Hülya	65	Emekli	Yalnız	Kendi Evi
7	Hava	67	Ev Hanımı	Eşi ve çocuklarıyla	Kira
8	Cengiz	76	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
9	Yasin	66	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
10	Gonca	73	Ev Hanımı	Eşiyle	Kendi Evi
11	Sadık	69	Emekli	Eşi ve çocuklarıyla	Kendi Evi
12	Kemal	72	Emekli	Eşiyle	Kendi Evi
13	Hacer	65	Ev Hanımı	Eşiyle	Kendi Evi

Tablo 2
Diğer Katılımcıların Bilgileri

Sayı	İsim	Yaş	Meslek
1	Kasım	42	İmam
2	Yusuf	47	Cami Temizlik Personeli
3	Kenan	34	Esnaf (Emlakçı)
4	Hamit	59	Muhtar

Veri Üretimi

Bu çalışmanın verileri, araştırmacıların alan yazın incelemesi neticesinde oluşturmuş olduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır (Der, 2005). Araştırmanın verileri 2022 yılı Temmuz ayında toplanmıştır. Ayrıca bu araştırmanın bulguları hem katılımcıların değerlendirmelerine hem de araştırma esnasında araştırmacıların gözlemlerine dayanmaktadır.

Creswell (2017) nitel araştırmalarda sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için verilerin, sorunun tecrübe edildiği alanda toplanmasının kıymetli olduğunu öne sürmektedir. Bu araştırmanın verileri de doğrudan Kayaşehir bölgesinde toplanmış ve bölgede gözlem yapılabilme fırsatı oluşmuştur. Araştırmanın verileri katılımcıların rahat hissedebilecekleri sessiz alanlarda toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın bulguları tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tematik analiz yöntemi, araştırma verilerinden anlamlı desenler ve temalar oluşturulmasına olanak sağlayan bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2024). Bu analiz sürecinde, kayıt altına alınan 726 dakikalık veri, yazıya geçirilmiş ve 126 sayfalık metin elde edilmiştir. Analiz etmek üzere düzenlenen metin, anonimleştirilmiş ve katılımcıların gizliliği sağlanmıştır. Araştırmada yapılan nitel görüşmeler genel bir görüş oluşması amacıyla iki defa okunmuş, katılımcıları tanımlamak üzere gerçek olmayan kod isimler atanmıştır. Anahtar kavramlar ve cümleler belirlenerek ilişkisel bir yaklaşımla tema ve alt temalar oluşturulmuş, içerik analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu ana temalara bağlı olarak oluşan alt temalar gruplandırılmıştır. Belirlenen temalar, “yaş dostu kent” kavramı perspektifinden incelenmiş ve bağlamsal anlamları ele alınmıştır. Oluşan temalar ve alt temalar akışa bağlı olarak bulgular bölümünde sırayla ele alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın temalarının oluşturulmasında araştırmanın amacı esas alınmış ve (1) konut ve mekan, (2) ekonomik durumlar ve (3) aidiyet, iletişim ve katılım olmak üzere üç tema şekillenmiştir.

Tablo 3
Araştırmanın Temaları ve Alt Temaları

Tema	Alt tema
Konut ve mekan	Konuta geliş ve konutu edinme
	Konut-çevre etkileşimi
	Fiziksel erişebilirlik
	Yeşil alanların varlığı
	Konutun sosyal konumu
Ekonomik durumlar	Gelir ve emeklilik durumu
	Şükür kavramı
	Ekonomik katılım
Aidiyet, iletişim ve katılım	Kültürel ve sosyal bağlar
	Ortak alanlarda ilişkiler
	Katılım ve temsil
	İletişim ağları
	Sosyal benzerlik
	İbadethanelerin topluluk bağındaki yeri

Konut ve Mekan

Konut ve mekana ilişkin bulgular incelendiğinde beş alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar konuta geliş ve konutu edinme, konut-çevre etkileşimi, fiziksel erişebilirlik, yeşil alanların varlığı ve konutun sosyal durumudur. Bu alt temalar birbirleriyle yakın ilişkili görüldüğünden tek temada toplanmıştır. Yaşlı bireylerin konutla ilgili deneyimleri hem evin fiziksel özelliklerini hem de çevresiyle ilgili deneyimlerini kapsadığından bütüncül bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır.

Katılımcılar, konutların ilk inşa edildiği dönemlerde evlerini çok düşük ücretler karşılığında aldıklarını, İstanbul'un yoğun nüfuslu bölgelerinde yaşamının kendilerini ekonomik olarak zorladığını ve bölgeye bu nedenlerle geldiklerini ifade etmektedir. Yasin Bey, evlerini çekilişle aldıklarını, bölgeye ilk taşındıklarında market dahi bulunmadığını, bölgeye alışmadan çekilişle kazanılan bu haktan vazgeçip geri dönenlerin olduğunu ifade etmektedir. Bölgeye ilk gelenlerin bölgeyi tercih etme nedeni barınma ihtiyacının düşük ücretle karşılanması iken bölgeye yeni gelenler farklı nedenlerle tercih edebilmektedir. Bulgulara göre, bölgeye yeni inşa edilen şehir hastanesi gibi yapılar, bölgeye üst sosyoekonomik gelir grubundan kimseleri de çekmektedir.

Araştırmanın bulgularından bölgeye ilk yerleşen sakinlerin, ekonomik güçlüklerin zorunlu bıraktığı bu yaşama alışmaları çok kolay olmamış, arkadaşlık ilişkileri kurulamamıştır ve bazıları için bu yalnızlık devam etmektedir. Sadık Bey de bölgeye

taşınmadan önce Halkalı’da yaşadığını, İstanbul da doğa ile iç içe olan alanların artık kalmadığını, bu bölgenin de doğa ile iç içe ve yeşil bir alan olması sebebiyle kendisi için tercih edilebilir bir alan olduğunu ifade etmektedir. Kayaşehir bölgesinin yeşil alanları barındırması ve doğa ile iç içe olması diğer katılımcıların da bölgeyi sevmesinde etkili bir durum olmaktadır.

Her yerimiz park yeşillik her yerde yürüyoruz (Hacer, 65, Kadın)

Seniha Hanım da benzer şekilde bölgeye çekiliş yoluyla kazandığı evde ikamet etmek üzere Erzurum’dan gelmiştir. Bölgeye şehir dışından gelenlerin, bölgeyi tercih etme nedenlerinden biri de “İstanbul’da ev sahibi olmak” olmuştur. Seniha Hanım’ın şehir dışından bu bölgeye taşınma hikayesi de katılımcıların ortaklaştığı “kira öder gibi ev sahibi olma” hayaliyle başlamıştır:

Erzurum’daydım çocuklar TOKİ’nin çekilişine katıldı burası çıktı. Kirada oturuyorduk, ev sahibi olabilmek için geldik. İlk zamanlar çok uygundu. Üç tane çocuğum hep buarda, hepsine çıktı, o zaman kim başvurduysa hepsi çıktı. ... Burası dört dörtlük. Rahat burası çok serbest orası çok sıkışık (Seniha, 68, Kadın)

Katılımcıların değerlendirmelerine göre çekilişlere başvuran neredeyse herkes gelir durumu fark etmeksizin ev alma hakkına sahip olmuştur. Çünkü bu konutlar, değerlendirmelere göre “başlangıçta rağbet görmemiştir.” Bu durum da çekilişlere başvuran ve ucuz konut sahibi olma hayali kuranların hayalinin gerçekleşmesine neden olmuş ve başvuran herkes ev alma hakkını elde etmiştir. Katılımcılar, ödeme koşullarının kendilerini zorlamadığını, bu sebeple devlete minnet duyduklarını ifade etmektedirler.

Bölgeye ilk yerleşenler, çekilişler aracılığıyla ucuz konut talebi doğrultusunda gelmiş olsa da ilerleyen süreçlerde bölgenin tercih edilmesinin nedenleri farklılaşmıştır. Yeni gelenlerden bazıları, bölgeyi burada yaşayan yakınlarının tavsiyesi üzerine tercih ettiklerini ifade etmektedir.

Bizim çocuk buradaydı. Dedi “burası sakindir burası hoştur burada huzur vardır. Buraya gelin.” (Hava, 67, Kadın)

Görüldüğü üzere yaşlıların bölgeyi tercih etme nedenlerinden birisi bölgenin sakinliği olmaktadır. Bölgeye yerleşim konutu edinme ve kiralama şeklinde iki şekilde olmaktadır. Bölgedeki konutları kiralama yoluyla tercih edenlerin nedenleri de edinme yoluyla tercih edenlerle örtüşmektedir. Bölgenin ekonomik olması, tercih edilmesindeki birincil neden olmaktadır. Bölgenin tercih edilebilir olmasındaki diğer nedenler ise ulaşım ve sağlık imkanlarının bulunmasıdır.

Katılımcıların değerlendirmelerine göre Kayaşehir sosyal konut alanı geleneksel ile modernin iç içe geçtiği bir yapıdadır. Artan konut ihtiyacının karşılanması için kırsalın gölgesinde inşa edilen yüksek katlı yapılar ile girift bir yerleşiklik bulunmaktadır.

Gonca Hanım, bu bölgede yaşarken kendisini köyündeymiş gibi hissettiğini, bu bölgenin ona huzur verdiğini ifade etmektedir.

Yaşlılar bu bölgeyi İstanbul'un hem içinde hem de dışında bir bölge olarak tanımlamaktadır. Öyle ki Kayaşehir'den başka bir yere gitmekten bahsederken "İstanbul'a gitmek" ifadesini kullanmaları dikkat çekmektedir.

Şu anda gitsem belki özleyebilirim çünkü İstanbul'dan buraya gelmeden önce aşağı yukarı 40-50 sene oturdum ama buraya geldim hiç aramadım İstanbul'u. Gittiğim zaman da 1-2 saat duruyorum, sıkılıyorum, kaçıyorum buraya geliyorum (Cengiz, 76, Erkek).

Bölgeye ilk gelen sakinlerin çoğunluğunun yaşlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yeni gelen sakinlerin profili farklılaşmaktadır. Katılımcıların değerlendirmelerine göre, bölgenin İstanbul'un görece ucuz bir bölgesi olması, genç nüfusun da burayı tercih etme nedenlerinden olmaktadır. Bölgenin genç nüfusu da içinde barındırması, eski sakinlerin aksine yeni sakinlerin çalışma yaşamının içinde olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Bakıyorum komşulara. Karı koca çalışıyorlar, çalışmasalar nasıl öderler? (Hülya, 65, Kadın).

Yapılan görüşmelerde konutun edinilmesinden sonra bazı sakinlerin evlerini ihtiyaçlarına uygun şekilde şekillendirdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılardan bazıları alafanga tuvaletlerin kendilerini zorladığını, bunu alaturkaya dönüştürdüklerini, lavaboların yüksekliklerinin abdest almayı güçleştirdiğini ve bununla ilgili düzenlemeler yaptıklarını ifade etmektedir. Yaşlı bireylerden bazıları balkon gibi alanları kapatarak evlere dahil etmiş ve yaşam alanlarını genişletecek düzenlemelerde bulunmuştur.

Ayağımı kaldıramıyorum ki, banyoda yıkıyorum (ayağımı). ... yaptırmayı düşündüm. Biraz pahalı olunca yaptıramadım (Basri, 70, Erkek).

Bölgenin konut piyasasının güncel durumunun anlaşılabilmesi için bu bölgede yaşayan bir emlakçı ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcı, İstanbul genelinde artan konut ücretlerinin bu bölgeyi de olumsuz etkilediğini, bölgenin eski 'ucuz' özelliğinden uzaklaştığını ifade etmektedir. Katılımcının ifadelerine göre bölgedeki kira ücretleri bir yılda üç kat artmıştır. Özellikle yaşlı nüfus ile daha çok temas halinde olduğu düşünülen bir imam ve cami temizlik personeliyle de görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca mahalle sakinlerini tanıması bakımından muhtar ile de görüşme sağlanmıştır. Yapılan görüşmelerde bölgenin eskiden alt ve orta gelir grubundan hanelerden oluştuğu ancak artık bölgenin profilinin değiştiği, üst gelir grubundan olan Arapların tercih ettiği bir bölge haline geldiği anlaşılmaktadır. Bölgeye yapılan ziyaretlerde de Arap nüfusun bölgede yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.

Eskiden biz vardık buralarda sadece. Bu evleri aldık geldik buraya. Bizim gibiler vardı. Şimdi bakıyorum çok insan var çok çeşitli. Bu hastanenin oralara bir sürü evler yapıldı. Onlar bizimkiler gibi sosyal konutlar değil. Zenginlere hitap eden lüks binalar yapıldı (Gonca, 73, Kadın).

Bölgenin değişen nüfus yapısına rağmen yaşlı bireylerin bölgeyle ilgili değerlendirmelerinin bu değişimden genel olarak etkilenmediği görülmektedir. Genel olarak katılımcıların bölgeyi tercih etme nedenlerinden olan ucuzluk, yeşil alanların varlığı, düzenli bir yapının bulunması, park ve bahçeler gibi ortak kullanım alanlarının bulunması, hastanelere ve eczanelere erişimin kolay olması, ulaşım ağlarına yakınlık, ibadet alanlarının ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte olması, alışveriş imkanlarının bulunması bölgeyi halen yaşlılar için cazip kılan nedenler arasındadır.

Konutların iç tasarımı da değerlendirmelere göre genel itibarıyla yaşlı bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterliliktedir. Konutların tasarımının pencere önlerinin hiçbir zaman kapanmayacak şekilde yapılması da yaşlı bireyler tarafından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Bu durum daha çok İstanbul'un yoğun nüfuslu bölgelerinden bu bölgeye göç etmiş yaşlılar tarafından ifade edilmektedir. Şehrin artan nüfusu, evlerin de iç içe olmasını beraberinde getirmiş ve bu durum da yaşlıların şehrin çeperindeki bu bölgelere göçüyle sonuçlanmıştır.

Yaşlı bireylerin konutlarında, site içinde ve bölgede önemsedikleri bir diğer konu ise güvenlik olmuştur. Katılımcılar, sitelerde güvenlik olmasına rağmen endişe duyduklarını, güvenliğin yabancıları içeri almadığını ama site içerisindeki marketten alışveriş yapmak üzere içeri girilebildiğini bunun da bir güvenlik zaafiyeti olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların güvenlik konusunda endişe yaşamalarının bir başka nedeni ise bölgeye ve sitelere çok fazla yabancı uyruklu kimselerin taşınmasıdır.

Bölgede yaşayan yaşlılar yabancıların varlığından dolayı can güvenlikleri konusunda endişe duymaktadır. Yaşlı bireyler, yaşadıkları bu endişeden kaçınabilecek alanlarının olmadığını, ekonomik güçlükler nedeniyle burada yaşamak durumunda kaldıklarını ifade etmektedirler.

Ekonomik Durum

Ekonomik durumlar teması üç alt temaya ayrılmıştır: Gelir ve emeklilik durumu, şükür kavramı ve ekonomik katılım. Araştırmalarda yaşlı bireylerin gelir bilgisiyle ilgili paylaşım yapma konusundaki endişeleri fark edildiğinden bu çalışmada yaşlıların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla gelir bilgisi doğrudan bir soru olarak sorulmamıştır. Yapılan görüşmelerden katılımcıların çoğunluğunun emekli olduğu, yan gelirlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Yaşlılar gelir durumlarıyla ilgili ifadelerinde şükür temelli bir yaklaşımla değerlendirmeler yapsalar da gelirlerinin giderlerini karşılama konusunda yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Eşimle yaşıyorum. 8500 alan arkadaşlarımız var burada devlete veryansın ediyor. Yav kardeşim ben senden az alıyorum geçiniyorum, sen niye geçinmiyorsun? Şükürsüzlük! (Kemal, 72, Erkek).

Yaşlıların ekonomik kaynaklarla ilgili değerlendirmelerinde ekonomik beklentilerinin az olduğu, “şükür” olgusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Katılımcıların ekonomik

kaynaklarının kısıtlı olması günlük yaşam pratiklerini güçleştirse de ekonomik beklentilerin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Biz şimdi burada yengenle oturuyoruz, ekmeğimiz de geldi mi güzel Mevla'mıza şükürler olsun. İlk önce şükür. Şükür bilmeyen adam katrilyon da olsa... Ben devletten para istemiyorum neden istemiyorum devlet iyi olsun gençler iyi olsun, vatan iyi olsun. Sen daha gençsin, biz tattık bu hayatı (Mustafa, 76, Erkek).

Yaşlıların ekonomik beklentileri düşük olsa da sosyal faaliyetlere katılımlarının ekonomik güçlükler nedeniyle azaldığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar genellikle ekonomik yeterliliklerini temel ihtiyaçlarının karşılanmasına göre değerlendirmektedir. Katılımcıların sosyal faaliyetlere, hobilere, sanatsal etkinliklere neredeyse hiç katılmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar bu durumu, gelirlerinin bu faaliyetlere katılım için yeterli olmamasıyla açıklamaktadır.

Hiçbir yere gittiğimiz yok ki hep buralarda dolaşıyoruz. Gaziosmanpaşa'ya gidiyorum. Gezmeye neyle gideceğiz? Maddiyat lazım. Biz hiç yemesek senede ne yapar? Senede 40 bin lira yapar. Dün akşam mıydı neydi çocuk diyor baba diyor bir yerde tatil için 45 milyar istediler diyor. Biz en fazla Tekirdağ'a memleketeye gidip Tekirdağ köftesi yiyip geliyoruz (Sadık, 69, Erkek).

Yaşlıların ifadelerinden temel harcamalarında da kısıtlama yaptıkları anlaşılmaktadır. "Ayağını yorganına göre uzatmak" yaşlı bireylerin harcamalarında esas aldıkları bir ilke konumundadır.

Aidiyet, İletişim ve Katılım

Araştırmanın bulgularından oluşan temalardan biri aidiyet, iletişim ve katılım temasıdır. Bu kavramlar araştırmanın bağlamında birbirini tamamlar nitelikte kavramlar şeklinde görülmüştür. Bireylerin bölgeye aidiyetlerinin, sosyal ilişkiler ve iletişimle ve sosyal katılımı ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu tema altı alt temaya ayrılmıştır: Kültürel ve sosyal bağlar, ortak alanlarda ilişkiler, katılım ve temsil, iletişim ağları, sosyal benzerlik, ibadethanelerin topluluk bağındaki yeri.

Yapılan görüşmelerde bölgenin tercih edilmesindeki öncelikli nedenin ucuz konut talebi olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmelerde bazı yaşlılar, Kayaşehir'e geldikten sonra arkadaşlık ilişkilerinin arttığını ve bu bölgeyi önceki yaşam alanlarından daha çok benimsediklerini ifade etseler de bazılarına göre bu yer değişikliği komşuluk ilişkilerine zarar veren bir durum olmuştur. Katılımcılardan bazıları, İstanbul'un farklı bölgelerinde ya da farklı şehirlerde yaşarken ucuz konut arayışıyla Kayaşehir'e taşınmış ve geride arkadaşlarını, komşularını ve sosyal yaşamlarını bırakmıştır.

Katılımcıların ifadelerinden mahalle kavramında bir dönüşümün olduğu, mahalle kavramının yerini site ya da bölge gibi kavramların aldığı anlaşılmaktadır. Yaşlı bireyler, komşuluk ilişkilerinin bu bölgede kısıtlı olduğunu; arkadaşlık ilişkilerinin camilerde, kahvehanelerde, parklar gibi ortak alanlarda sürdüğünü ifade etmektedir.

Bak burada komşuluk olmaz şimdi. Olmaz ya. Komşuluk nerede olur biliyor musun? Gaziosmanpaşa'da. Ya orada karşıda komşun vardır, der kardeş, abla, teyze ne yaptın? Burada, ee yeni geldiğin için de değil. Burada sistem daha farklı (Hacer, 65, Kadın).

Bölgenin komşuluk ilişkilerine imkan vermeyen bir doğasının olması yaşlı bireylerin eleştirdiği bir durumdur. Kayaşehir'de komşuluk ilişkilerinin olmadığını düşünen yaşlılar, bu bölgeye gelmeden önce yaşadıkları mahalledeki komşuluk kültürüne özlem duyduklarını ifade etmektedir. Geçmişte Alibeyköy'de yaşayan Şemsettin Bey, eskiden akşamları komşularına çay içmeye gittiklerini, bunların artık birer hatıra olduğunu, Kayaşehir'de bunun mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Ben şimdi gideceğim Tekirdağ'ına. Anahtarımı kime bırakacağım? Çiçeğim var bilmem neyim var. Komşuya bırakmam lazım ama biraz zor. Ama şeyde bırakırsın, Gaziosmanpaşa'da bırakırsın (Mustafa, 76, Erkek).

Görüşmeye katılan yaşlı kadınlar ise erkeklere göre sosyal ilişkiler bakımından bölgede dezavantajlı bir konumdadır. Cami avluları ve kahvehaneler, erkek yaşlıların sosyalleşmesine imkân tanırken kadın yaşlıların bir arada olabileceği alanlar bulunmamaktadır. Kadın katılımcılar birbirlerinin evlerine gidip gelmediklerini, komşuluk ilişkilerinin site bahçelerinde devam ettiğini ancak bu ilişkilerin yüzeysel kaldığını ifade etmektedir. Evin içerisinde vakit geçirilen kimseler, genellikle site sakinleri değil akrabalar olmaktadır.

Komşuluk ilişkilerinin güçlü olmaması bazı katılımcılar tarafından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. 67 yaşındaki Havva Hanım burada kimsenin birbirini tanımadığını, bu yüzden kendisini rahat hissettiğini, bu yabancılığın dedikodu gibi durumların önüne geçtiğini belirtmektedir.

Kayaşehir bölgesi katılımcıların ifadelerine göre pek çok etnik kökenden insanın bir arada yaşadığı bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Farklı etnik kökenden insanların bir arada yaşaması, yakın coğrafyalardan kimselerle karşılaşma olasılığını artırdığından bir avantaj olarak nitelendirilmektedir.

... mesela bazen, hani biz Mardinliyiz, Diyarbakırlıyız. Yani biz Kürtçe biliyoruz. O (komşu) bakıyor ben Türkçe bilmiyorum, o hemen ikinci kanala geçiyor (Kürtçe'ye). Mesela bazıları (komşular) diyor biz de Zaza'yız, biz de Kürdüz, gelip hemen benimle konuşuyorlar (Hava, 67, Kadın).

Bölgenin ilk sakinleri olan yaşlılar, ülkenin farklı bölgelerinden gelip bir arada yaşama tutunmayı bir "kader ortaklığı" olarak yorumlamaktadır.

Burada hepimiz aynı zamanda taşındığımız için birbirimizle kaynaştık. İyi bir komşuluğumuz da var. ... Aşağı yukarı fakir insanlar. Fakirlikten gelen insanlar. Yokluğu hep çekmiş insanlar. Burada kader birliği yaptık yani. İyi, güzel anlaşıyoruz (Cengiz, 76, Erkek).

Yaşlıların ifadelerinde sıklıkla tekrar eden ifadelerden biri “kendi gibi insanların varlığı” olmuştur. Bölgede yaşayan insan profiline aşinalık yaşlılar için bu bölgede yaşamayı cezbedici kılan bir özelliktir. Yaşlıların değerlendirmelerine göre bölgede yaşayan insanların birbirlerine benzer sosyal konumlardaki kimseler olması aidiyeti güçlendiren bir özelliktir. Öte yandan aidiyeti güçlendirdiği anlaşılan bir başka durum ise bölgenin yeşil alanlarının sık olması ve kırsal bir görünüme sahip olmasıdır. Bu alanlar yaşlı bireylerin sosyalleşmesine imkan sağlamaktadır.

Bölgede yaşayanların önemli bir bölümünün çalışma yaşamı sona ermiş yaşlı bireyler olmasıarkadaşlık ilişkilerini güçlendiren bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. 70 yaşındaki Basri Bey emekli olmadan önce Bağcılar’da yaşadığını, orada yaşarken sokağa çıktığında kimseyi tanımadığını, çalışma hayatının buna fırsat vermediğini, Kayaşehir’de kendisi gibi emekli olan pek çok arkadaşının olduğunu ifade etmektedir.

Bölgenin kırsal bir görünüme sahip olması, yaşlı bireylerin “memleketlerindeymiş gibi” hissetmelerine ve aidiyetlerinin güçlenmesine neden olmaktadır. Bazı katılımcılar bölgeye geldikten sonra buranın imkanlarının yaşamlarını çok kolaylaştırdığını, bu yüzden memleketlerine duydukları özlemin zamanla azaldığını ve hatta memleketlerine gittikten sonra Kayaşehir’i özlediklerini ifade etmektedir.

Tabii ki ben gittim zaten bu iki gündür bu memleketten geldim. Geldim ben dedim yav keşke ben gelmeseydim. İstanbul dedim daha hoştur evet dedim her şey pahalı evet pahalılığı çoktur ama hayat şartları zordur ama buradan şeydir yani serindir, hoştur dedim ya dedikodu yok şu yok bu yok (Hava, 67, Kadın).

Bulgulardan yaşlı bireylerin aidiyet kavramına ilişkin farklı değerlendirmelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlı bireylerden bazıları geçmişte yaşadıkları evlerinin geleneksel bir tasarıma sahip olduğunu, bu evlerdeki alafanga tuvalet ve Amerikan mutfak gibi yapıların kendi kültürlerine yabancı olduğunu düşünmektedir. Öte yandan geçmişte yaşanan evlerin dini hassasiyetlerine göre dizayn edildiği, bu evlerde dini hassasiyetlerin gözetilmediği değerlendirmesi de bir başka sorun olarak ifade edilmektedir.

Tuvalet banyoların yapılış sistemleri yanlış. Çoğunluğu kibleye geliyor. Banyo da olsun klozet var ya lavabo da tam kibleye geliyor. Salonun kapısıyla banyonun kapısı karşı karşıya. Bu yanlış. Adam tuvalete girecek, salonda misafir var (Seyfi, 67, Erkek).

Yaşlı bireylerin bu modern konutlarda aidiyet kuramadıkları bir başka husus ise evlerin tek tuvaletli olmasıdır. Değerlendirmelere göre bu durum misafirlerinin rahat etmesinin önüne geçen bir husustur. Öte yandan aynı anda birden fazla kişinin tuvalet ihtiyacını giderebilecek ortamın bulunmaması da yaşlıların eleştirdiği bir durumdur.

Katılımcılar yaşadıkları bu bölgede akranlarıyla vakit geçirebilme ve iletişim kurabilme fırsatı bulduklarını ifade etmektedir. Ancak bazı yaşlı bireyler, bu bölgede gençlerle iletişim kurma fırsatını elde edemediklerinden, sürekli yaşlılarla iletişim kurmaktan dolayı yaşlılıkla ilgili sorunlarını daha çok içselleştirdiklerinden yakınmaktadır.

Vallahi yaşlılar bana bir değişik geliyor. Cami cemaatiyle de birkaç kişiyle konuşuyorum. Yaşlarının insanları değil, boynu eğri bükükler (Cengiz, 76, Erkek).

Herkesin gidebileceği yer iyidir. Yaşlıların çok ortamına girmem ben. Yani ben ... yaşlılarla arkadaşlık etmeyi çok sevmem. ... Çökük yaşlıları sevmem ben. Dircini kaybetmiş insanlarla arkadaşlık olmaz. Bizde insanlar kendini çok çabuk bırakıyor yani. İş bıraktı; bütün hayatını kahvede, kafede geçiriyor. Benim sevdiğim bir hayat değil o. ... gençlerin olması gerekiyor çevremizde. Onları görünce biz de gençleşiyoruz (Yasin, 66, Erkek).

Yaşlılardan bazıları ise kendi akranlarıyla birlikte vakit geçirmekten keyif aldıklarını, gençlere ayak uyduramadıklarını ifade etmektedir. Yaşlıların genel olarak iletişim konusunda talepleri toplumsal yaşamda değerli hissetmektir. Karar alma süreçlerinde muhtarlıkların, belediyelelerin, milletvekillerinin kendileriyle fikir alışverişi yapmaları, yaşlıların beklenti içerisinde olduğu bir husustur.

Tartışma

Bu araştırma Kayaşehir bölgesi hakkında yaş dostu kent kavramı bağlamında bir değerlendirme yapma amacı taşımaktadır. Bu doğrultuda Kayaşehir’de ikamet eden yaşlı bireyler ve bu bölgeden birer imam, cami temizlik personeli, muhtar ve esnafla (emlakçı) görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

“Yaş dostu mekân”, yaşlanan tüm bireylerin aktif yaşlanmasına ve sosyal, mekânsal katılımı sağlıklı yaşamasına olanak tanımaktadır (Akyıldız, 2016, s. 58). Yaş dostu kent için, kentler çocuk, yaşlı, engelli ve tüm bireyler için ihtiyacına uygun tasarlanmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü’nün Yaş Dostu Kent projesi tüm yaştaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kentler idealini taşır. Yaş dostu kent yaşam kalitesini ve sağlık, katılım kavramlarını içeren bir süreci ifade etmektedir (Tutal ve Üstün, 2009, s. 3).

Yaşlı bireylerin bu bölgeye ve yaşadıkları konutlara ilişkin değerlendirmeleri sonucunda yapılan analizde konut ve mekan, ekonomik durumlar, aidiet, iletişim ve katılım temaları oluşmuştur. Yapılan görüşmelerden edinilen bulgulara göre Kayaşehir bölgesi, sosyal konutların ilk inşa edildiği yıllarda sakinlerini kura yoluyla kabul etmeye başlamış ve bu dönemde bölgeye talebin az olması dolayısıyla kuraya başvuru yapan herkese ev alma şansı verilmiştir. Bölgede inşa edilen konut fiyatlarının ucuz olması ve ödeme kolaylıkları yaşlılar için bu bölgeyi cazip kılmıştır. Öte yandan İstanbul’un kalabalık bölgelerinde ikamet eden yaşlılar için bu bölge doğa ile iç içe,

hem şehrin içinde hem de çeperinde olması özellikleri bakımından çekici olmuştur. 2005 yılında TOKİ tarafından hayata geçirilen Kayaşehir bölgesindeki uydu şehir projesi gerçekten de içerisinde yeşil alanları barındıran; eğitim, sağlık, kültürel alanları bulunan bir şehir görünümündedir (Şahin, 2016).

Bölge günümüzde de özellikle Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi gibi sağlık kuruluşlarını içinde barındırması, halen sosyal konut üretimine devam etmesi bakımından İstanbul'un gözde yerleşim yerlerinden biridir (TOKİ, 2024). Öte yandan bölgenin etrafından geçen otoyol projeleri, kamu yatırımları, yakın konumda bulunan havalimanı gibi projeler bölgeyi günümüzde de yatırım için cazip kılmaktadır (Ersoy ve Gümrükçüoğlu, 2017). Bölgenin bu özelliklerine DSÖ'nün yaş dostu kent kriterleri (2007) bakımından bakıldığında; açık alanları barındırması, ulaşım, sağlık, eğitim gibi imkanlar sağlaması bakımından yaş dostu kent görünümünde olduğu söylenebilmektedir. Yaşlılar da kentin bu imkanları bir arada barındırmasından dolayı memnun olduklarını ifade etmekte ve şehrin çeperinde bir bölgede olmalarına rağmen ulaşım imkanlarının şehirden kopmadan yaşamalarına elverdiğini ifade etmektedir. Ulaşım, yaşlılar için yalnızca bir yerden başka bir yerde erişebilmeyi ifade etmekle kalmayıp hareketlilik, bağımsızlık, refah ve yaşam kalitesi kavramlarıyla yakından ilişkilidir (Lin ve Cui, 2021). Ulaşım konusunda bir taşıta bağımlı olunan bu çağda, ulaşım imkanlarının bulunmaması yaşlılar için zorlayıcı ve güvensiz bir durum olabilmektedir (Lin ve Cui, 2021). Türkiye'de 65 yaş üzerindeki her birey için ulaşımın ücretsiz olması (Resmi Gazete, 2002) ve bölgenin ulaşım hatlarına yakın olması yaşlılar için bölgeyi erişilebilir kılmaktadır.

Bölge, sitelerden ve gökdelenlerden oluşan modern bir görüntü arasında kırsal alanların bulunduğu, yer yer kırdan beslenen hayvanların görüldüğü geleneksel ve doğal bir görünüme sahiptir. Yaşlıların değerlendirmeleri, bu görünümünden genel anlamda memnun olduklarını göstermektedir. Öyle ki bazı yaşlılar bu kırsal görüntünün kendilerine köylerindeymiş gibi hissettirdiğini belirtmektedir. Ancak kentin gelişen yapısı beraberinde konut üretimin artmasını da getirmekte ve bu durum söz konusu pastoral görünümün değişmesi konusunda endişe uyandırmaktadır. Güncel çalışmalar göstermektedir ki konut fiyatları ile yeşil alanlar arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yeşil alanlar arttıkça konutların fiyatları da artmaktadır (Chen, Lin, You ve Han, 2022). Nitekim bölgenin bu yeşil görüntüsü de kentte yaşayanların profillerini değiştirmiş ve bölgeye göç edenlerin yapısı üst gelir grubundan kimselere doğru kaymaya başlamıştır. Yeşil alanlar huzurlu hissettirmesinin yanı sıra bölgenin sakinlerine gayri resmi ilişkiler kurma fırsatı sağlamaktadır. Kurulan bu ilişkiler de yaşlı bireylerin yaşam kalitelerine ve sağlıklarına olumlu yönde etki etmektedir (Agost-Felip, Rua ve Kouidmi, 2021).

Arkadaşlık ilişkileri kurabilecek açık alanların, yürüyüş yapabilecek yeşilliklerin bulunması yaşlıların memnuniyetini artıran bir durumken konutların dikey mimariye

sahip olması ve birbirinden uzak konumlandırılması da açıklık ve ferahlık bakımından bölgeyi cazip kılmaktadır. Konutlar, dikey bir tasarımla inşa edilmiş olsalar da değerlendirmelere göre asansör ve rampalar gibi erişebilirliği artıran etkenleri barındırmaktadır. Konutların erişebilirliğini konu edinen araştırmalar da rampaların yaşlıların yaşamını kolaylaştırdığını göstermektedir (Mayordomo-Martínez ve García-Mateos, 2024; Safran-Norton, 2010).

Bölgede yaşayan yaşlılardan erkeklerin genellikle emekli, kadın yaşlıların ise ev hanımı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ülke genelinde de olduğu gibi hanenin temel geçim kaynağı erkeğin emekli maaşı olmaktadır (Tufan ve diğerleri, 2019). Bu gelir kaynağı, hanenin beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılasa da sosyal faaliyetlere katılım gibi ihtiyaçların karşılanması için yeterli olmamaktadır. Ancak yaşlıların ekonomik kaynaklar konusundaki yeterlilik değerlendirmeleri genellikle temel ihtiyaçların karşılanabilirliğiyle ilişkili olmaktadır. Yaşlıların ekonomik gelirlerinin az olmasına rağmen en büyük motivasyonlarının “şükür” olgusu olduğu anlaşılmaktadır. Yaşamın güçlükleriyle baş etmede şükür bir güç, kabul ve mana arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2018). Bu çalışmada da yaşlıların şükürü, ekonomik güçlükler karşısında bir baş etme mekanizması olarak kullandıkları anlaşılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde Kayaşehir bölgesinde yaşayan yaşlıların çoğunluğunun emekli olduğu ve iş yaşamlarını sürdürmedikleri anlaşılmaktadır. Bölgeye yeni yerleşen bireylerin genç olması bu tek tip profilin değişmesine neden olmuştur. Ancak bölgeye ilk yerleşenler genel olarak emeklilik sonrasında sakin bir yaşam arzusuyla bölgeyi tercih etmiştir.

Yaşlıların bir kısmı şehri sakin ve huzurlu bulurken bir kısmı şehrin değişen insan yapısının güvenlik konusunda endişe uyandırdığını belirtmektedir. Bölgede artış gösteren yabancılar nüfus yaşlılara konutlarında ve konut dışındaki mekanlarda güvensiz hissettirmektedir. Yaşlıların kaygılarının esas gerekçesi yabancı korkusu değildir, bilinmeyene ve daha önce iletişim kurulmayan bir yabancıya kendisine nasıl bir yaklaşımı olacağını bilmemesidir. İnsan, bilinmeyene karşı kaygı duyan bir canlı olarak karşımızdadır. O halde tanımak ve tanışmak bir arada yaşarken ihtiyaç duyulan önemli unsurlardan olacaktır. Yapılan saha araştırmalarına bakıldığında yaşlıların mekanlarındaki güvenlik endişelerinin çeşitli şekillerde ele alındığı görülmektedir (Van Hoof ve diğerleri, 2022). Konutlarda ve mekanlarda güvenliğin sağlanması DSÖ’nün yaş dostu kent ölçütlerinden biridir (DSÖ, 2007b). Bu araştırmada yaşlı bireyler arasında kaygıyı azaltan bir unsur olarak tanışma ve tanıma kavramları ortaya çıkıyor: Özellikle yabancı uyruklu ve Türkçe anlaşılamadığı kişilerin varlığı, birlikte yaşama zorunluluğu yaşlı bireylerin kaygılanmasındaki etkenlerdendir. Tanıma ve tanışık olma elbette güvenli yaşamın salt faktörlerinden değildir. Öyle ki kent, birbirini tanımayan birçok insanın barındığı bir küme olarak karşımızdadır. Buna

karşılık tanıdıklık ve aşinalık, yaşlı bireylerin güvende hissetmesindeki önemli etkenlerdendir (Wiles, Leibling, Guberman, Reeve ve Allen, 2012; Yılmaz, Dinçer, Akkaya ve Artan, 2023).

Yapılan görüşmelerde yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılım sağlama arzularının olduğu görülmektedir. Literatür de yaşlılık döneminde sosyal katılımın önemli olduğunu göstermektedir (Arı, Başer ve İlçin, 2024; Özbek, 2024). Nitekim yaş dostu kent inşa edilmek isteniyorsa ve bunun sürdürülebilir olması bekleniyorsa kentsel gündemin merkezinde yaşlıların da seslerine ve fikirlerine yer vermek gerekmektedir (Ma ve Joshi, 2023).

Görüşmelerde Kayaşehir bölgesindeki yaşlıların camiler, açık alanlar, parklar gibi mekanlarda iletişim kurdukları, arkadaşlık ilişkilerini daha çok buralarda sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Özellikle cami avluları, yaşlılar için ibadetin yanı sıra bir sosyal katılım ve paylaşım alanı rolündedir (Güngör, 2012). Yaşlılık döneminde katılım, yaşlı refahı için önemli bir etken olarak karşımıza çıkmakta ve yeterliliklerinin devamlılığı için gerekli görülmektedir (Durdubaş, 2015). DSÖ'nün kriterleri de sosyal katılımı, her yaş grubu için ve tüm engellere rağmen gerekli görmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Dünya nüfusunun giderek yaşlandığı gerçeği ile birlikte yaşlıların barındığı kentsel bölgelerin Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) belirlemiş olduğu “yaş dostu kent” kriterlerine uygun olarak düzenlenmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu çalışmada İstanbul'un Başakşehir ilçesine bağlı Kayaşehir bölgesi özelinde kamu toplu konutlarının yaş dostu kent kriterlerine uygunluğu değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda bölgede yaşayan yaşlıların DSÖ'nün kriterlerine göre konut, bina, ulaşım, yeşil ve açık alan, iletişim ve bilgiye erişim, sosyal katılım gibi imkanlarının olduğu ve bölgenin yaş dostu kent niteliğine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kayaşehir bölgesi sahip olduğu imkanlar ile hem kentin içinde hem de doğasıyla birlikte kentin çeperinde bir görüntü sergilemektedir. Öte yandan bölgenin değişen nüfus yapısı, yaşlıların güvenlikle ilgili endişeler yaşamasına neden olarak yaş dostu kent niteliğinin değişmesine yol açmaktadır. Ayrıca şehrin artan konut ihtiyacı, yeşil alanların da azalmasına ve kırsal görünümün bozulmasına neden olmaktadır.

Yaşanan konutların fiziksel şartları değerlendirildiğinde ise yaşlıların ihtiyaçlarına göre yeniden tasarlanmasında yaşlıların kendi imkanları yetersiz kalabileceğinden belediyelerin bu organizasyonda öncü olması gerekmektedir. Belediyelerin muhtarlıklar vasıtasıyla yaşlıların ihtiyaçlarını analiz edeceği keşif çalışmaları yapmaları yaşam standartlarının iyileştirilmesi adına önemlidir. Bu tespitlerin ardından yaşlıların

evlerinin yeniden organize edilebilmesi için bir mimari planlama yapılarak harekete geçilmesi ve yaşlı bireylerin maddi durumlarına göre maliyetlerin bir kısmının ya da tamamının kent belediyeçiliği kapsamında, il veya ilçe belediyeleri tarafından karşılanması uygun olacaktır. Böylelikle yaşlı bireyin konutunda daha sağlıklı ve iyi şartlarda ikamet edip zaman geçirmesi mümkün hale gelecektir.

Konut içinde kullanılan yapı malzemelerinin kaliteli olması, yaşlıların yakın ve orta vadede karşılaşılabilecekleri masrafların önüne geçmesi bakımından önemlidir. Ayrıca Kayaşehir’deki konutların tasarımı, yaşlıların gündelik yaşam aktiviteleri açısından önemli gördükleri balkon gibi mekanlar barındırması sayesinde yeterli memnuniyeti sağlamamaktadır. Evin sokağa açılan kapısı olarak nitelendirilen balkonlar, yaşlıların bazıları tarafından küçük olması sebebiyle kapatılarak mutfakla birleştirilmektedir. Bu ve bunun gibi tüm fiziksel düzenlemelerin bölgede yaşayacak yaşlının ihtiyaç analizleri gerçekleştirilerek yapılması önemlidir. Bunlarla birlikte yerel ve merkezi yönetim, refah artıran bir güç olarak yaşlıların iyi halini önceliklendirmelidir. Yaşlıların sosyal yaşama katılımları için sosyal donatı alanları, sivil toplum lokalleri, her yaşa uygun kafe ve mekanlar oluşturulması da yerel ve merkezi yönetim eliyle mümkün olacaktır.

Etik Onay: Bu çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan onay alınmıştır (Tarih: 28.06.2022; Sayı: 1001790).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethical Approval: Approval was received for this study from Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Committee (Date: 28.06.2022; Number: 1001790).

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants before the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Agost-Felip, R., Rua, M. J., & Kouidmi, F. (2021). An inclusive model for assessing age-friendly urban environments in vulnerable areas. *Sustainability*, 13(15), 8352.
- Akyıldız, N. A. (2016). *İnsan-Mekân İlişkisi Bağlamında “Yaşlı Dostu Mekânlar”*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arı, M., Başer, G., & İlçin, N. (2024). Yaşlılarda sarkopeni ve toplumsal katılım. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 494-499.
- Aydın, A. M. (2022). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından günümüz öğrenci ihtiyaçlarının incelenmesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 5(3), 234-251. doi: <https://doi.org/10.52848/ijls.1083692>

- BM. (2015). Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable. 20 Aralık 2024 tarihinde <https://sdgs.un.org/goals/goal11> adresinden erişildi.
- Braun, V., & Clarke, V. (2024). Thematic analysis. *Encyclopedia of quality of life and well-being research* içinde (ss. 7187-7193). Springer.
- Chen, K., Lin, H., You, S., & Han, Y. (2022). Review of the impact of urban parks and green spaces on residence prices in the environmental health context. *Frontiers in Public Health*, 10, 993801.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. Edam.
- Der, V. (2005). Konut uygulamalarında kaliteyi artırıcı bir yöntem olarak tasarımda kullanıcı katılımı: Düzce-Beyciler Evleri örneği. *İstanbul: YTÜ*.
- Doğan, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin travma sonrası gelişimlerinde içsel dini motivasyon, dini başa çıkma, sabır ve şükürün rolü. *Electronic Turkish Studies*, 13(25).
- DSÖ. (2007a). *Global Age Friendly Cities Project*.
- DSÖ. (2007b). Checklist of essential features of age-friendly cities. *Checklist of essential features of age-friendly cities* içinde.
- Durdubaş, K. (2015). Yaşlı dostu kentler için eşitlik ilkesinin sosyal politikalar için önemi.
- Dye, C. (2008). Health and Urban Living. *Science*, 319(5864), 766-769. doi:10.1126/science.1150198
- Hong, A., Welch-Stockton, J., Kim, J. Y., Canham, S. L., Greer, V., & Sorweid, M. (2023). Age-Friendly Community Interventions for Health and Social Outcomes: A Scoping Review. *International journal of environmental research and public health*, 20(3), 2554. <https://doi.org/10.3390/ijerph20032554>
- Ersoy, M., & Gümrükçüoğlu, Z. Z. (2017). Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Gayrimenkul Sertifikası: Park Maveria Iii Projesi Üzerine Bir İnceleme. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 5(2), 43-60.
- Gutman, G. M. (1997). Healthy population ageing. *World Health*, 50(4), 20-21.
- Güngör, Ö. (2012). Yaşlılar için cami temelli sosyal/dini hizmetler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 161-188.
- Heidegger, M. (2010). *Being and time*. SUNY press.
- Fitzgerald, K. G., & Caro, F. G. (2014). An overview of age-friendly cities and communities around the world. *Journal of aging & social policy*, 26(1-2), 1-18.
- Kadıköy Belediyesi. (t.y.). Dünya Sağlık Örgütü Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar Küresel Ağı. 22 Şubat 2025 tarihinde. <https://kadikoy.bel.tr/tr/dunya-saglikli-orgutu-yasli-dostu-sehirler-ve-topluluklar-kuresel-agi?utm> adresinden erişildi.
- Lin, D., & Cui, J. (2021). Transport and mobility needs for an ageing society from a policy perspective: Review and implications. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 11802.
- Ma, M., & Joshi, G. (2023). Age-friendly future cities. *The Palgrave encyclopedia of urban and regional futures* içinde (ss. 22-27). Springer.
- Mayordomo-Martínez, D., & García-Mateos, G. (2024). Evaluating accessibility solutions in collective residential buildings: field research in Southeast Spain. *Buildings*, 14(6), 1621.
- Özbek, İ. C. (2024). Yaşlılarda sarkopeninin klinik pratikte tanı ve değerlendirme yöntemleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(4), 500-502.

- Pope, C., & Mays, N. (2013). *Qualitative research in health care*. John Wiley & Sons, Hoboken.
- Resmi Gazete. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2002).
- Safran-Norton, C. E. (2010). Physical home environment as a determinant of aging in place for different types of elderly households. *Journal of Housing for the Elderly*, 24(2), 208-231.
- Şahin, H. (2016). *Kentsel Dönüşümde TKİ Faktörü: İstanbul Sulukule, Kayaşehir ve Ayazma Bölgeleri Örneğinde*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- World Health Organization. (2018). The global network for age-friendly cities and communities: Looking back over the last decade, looking forward to the next. In *The global network for age-friendly cities and communities: looking back over the last decade, looking forward to the next*.
- Taş, E. Z., Kırışık, H., Yıldız, F., Ata, Z., & Aktuğ, M. (2023). Yaşlı dostu kentin anlamı ve aktif yaşlanmaya katkıları: Cumhuriyetin 100. yılında İzmir kenti örneği. *Kent Akademisi*, 16(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı | Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye), 71-96.
- TOKİ. (2024). İstanbul Kayaşehir’de 2.450 sosyal konut hak sahiplerine teslim ediliyor. 23 Aralık 2024 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/haber/istanbul-kayasehirde-2450-sosyal-konut-hak-sahiplerine-teslim-ediliyor> adresinden erişildi.
- Tufan, İ., Kılavuz, A., Özgür, Ö., Ayan, F. S., Gürdal, F. Y., & Engin, B. (2019). Türkiye’de gerontoloji atlası: Yaşlı yoksulluğu ve yalnızlık üzerine bulgular. *Geriatik Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Tutal, O., & Üstün, B. (2009). Yaşlılık ve yaş dostu kentler: Eskişehir. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(1), 1-23.
- Van Hoof, J., Dikken, J., van Staalduinen, W. H., van der Pas, S., van den Hoven, R. F. M., & Hulsebosch-Janssen, L. M. T. (2022). Towards a better understanding of the sense of safety and security of community-dwelling older adults. the case of the age-friendly city of The Hague. *International journal of environmental research and public health*, 19(7), 3960.
- Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. E. S. (2012). The meaning of “aging in place” to older people. *The gerontologist*, 52(3), 357-366.
- Yılmaz, Y., Dinçer, R., Akkaya, N., & Artan, T. (2023). Evaluation of the expectations of elderly individuals towards public spaces and the residences they live in. *Turkish Journal of Applied Social Work*, 6(2), 140-153.
- Zengin Taş, E., Kırışık, H., Yıldız, F., Ata, Z., ve ark. (2023). Yaşlı dostu kentin anlamı ve aktif yaşlanmaya katkıları: cumhuriyetin 100. yılında İzmir kenti örneği. *Kent Akademisi*, 16(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı | Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye), 71-96. <https://doi.org/10.35674/kent.1352981>

Demans Köyleri Tasarımında Ölçekler Arası Parametrelerin Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi

Nisa Nur Göksel¹ , Nuriye Nida Çelebi Şeker²

Öz

Avrupa ülkelerinde, yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarına yönelik çeşitli politikalar ve projeler geliştirilip uygulanmaktadır. Bu projelerde, dezavantajlı gruplara dahil edilebilecek yaşlı demans hastalarının ihtiyaçlarına yönelik çözümler de araştırılmaktadır. Çözüm olarak, yaşlı demans hastalarının bir arada, kendi doğal yaşam alanlarından koparılmadan, kendi kendine yetebildiği, hastalığın gerilemesini veya stabil tutulmasını sağlayan demans köyleri tasarlanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, demans köyleri tasarımları üzerinden ölçekler arası tasarım ölçütlerinin belirlenmesi ve örnek projeler üzerinde görsel analizlerinin yapılmasıdır. Bu bağlamda gerçekleştirilen ilk proje olması nedeniyle Hogeweyk Demans Köyü incelenerek, bu modeli örnek olarak gerçekleştirilen on proje örnekleme dahil edilmiştir. Çalışma, dört aşamalı nitel araştırma deseniyle gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada literatür taraması, ikinci aşamada tasarım parametreleri oluşturulmuş, üçüncü aşamada içerik ve görsel analizler yapılmış, son aşamada ise bulgular sunulmuştur. Çalışmanın sonucunda, demans köylerinin uygun form, düşey/yatay sirkülasyon kurgusu, donatı ve fiziksel konfor şartları, güvenlik ve güvende olma hissi, estetik doyum, konforlu hissetme, özyeterlilik, sosyalleşme ve mahremiyet gibi kavramsal ihtiyaçların sağlanması gerektiği ve bu ölçütlerin karşılanmasının önem taşıdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demans Köyleri • Demans • Tasarım Ölçütleri • Dezavantajlı Bireyler • Hogeweyk Demans Köyü

Evaluation of Inter-Scale Parameters in Dementia Village Design Through Examples

Abstract

In European countries, various policies and projects are being developed and implemented to meet the needs of the aging population. These projects also explore solutions for elderly dementia patients as a disadvantaged group. Dementia villages are designed to enable elderly patients to live together, retain independence, and remain in familiar environments, which may help slow or stabilize disease progression. This study identifies inter-scalar design criteria through dementia villages and conducts visual analyses of selected projects. Since it was the first project of its kind, the Hogeweyk Dementia Village was examined, and nine other projects modeled after it were included in the sample. The study follows a four-stage qualitative research design. The first stage involved a literature review, the second stage established design parameters, the third stage conducted content and visual analyses, and the final stage presented the findings. The results indicate that dementia villages should meet design needs including spatial form, circulation planning, comfort conditions, safety, esthetics, autonomy, socialization, and privacy.

Keywords: Dementia Villages • Dementia • Design Principles • Disadvantaged People • Hogeweyk Dementia Village

¹ Sorumlu yazar: Nisa Nur Göksel (Arş. Gör.), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye / (Misafir Araştırmacı), Hasselt Üniversitesi, Mimarlık ve Sanat Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Hasselt, Belçika. E-posta: nisa.goksel@uhasselt.be ORCID: 0000-0001-5932-6548

² Nuriye Nida Çelebi Şeker (Dr. Öğr. Üyesi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık, İstanbul, Türkiye. E-posta: nida.celebi@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3965-5744

Atfı: Göksel, N. N., & Çelebi Şeker, N. N. (2025). Demans köyleri tasarımında ölçekler arası parametrelerin örnekler üzerinden değerlendirilmesi *Senectus* 3(1), 95-127. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0755>

Extended Abstract

Old age is a natural and expected part of human life. Like every stage of life, every individual desires to go through this process in the healthiest and most comfortable way possible. Housing is one of the most basic human needs, and homes, where people define themselves and feel a sense of belonging, become a part of their identity. Whether a person has dementia or not, every elderly individual wants to continue existing in a space to which they feel attached. It is also evident that elderly individuals who have to move to nursing homes due to increasing care need experience difficulties both physically and psychologically. In this context, different models such as common living units, nursing homes, contemporary elderly living centers, dementia villages, etc. have been proposed and implemented in the literature. This study focuses on dementia villages, particularly the increasing number of them in Europe. Some critics compare dementia villages to the movie “The Truman Show” arguing that they present an artificial, theater-like, and unreal world. However, these villages emphasize universal design principles without focusing solely on the “dementia” label, and they embody a design ideology built around this concern. This ideology can be read from the urban fabric to the scale of the living unit room. In this study, the analysis of the basic principles of dementia village design emphasizes the impact of physical and perceptual criteria on the quality of life and safety of patients with dementia. Design inputs were created under four headings: form, vertical circulation design, facilities, and physical comfort conditions. *Under the “form” heading*, the road, region, and signage elements emphasized for the realization of the urban scale must be readable in the urban layout of the dementia village. At the building scale, structures should expand horizontally, be arranged with a courtyard layout, not tall buildings, and should be constructed with familiar local materials and construction techniques. The horizontal expansion of the building, its design with a courtyard layout, and construction with familiar local materials help residents establish a strong connection with their environment. Open and flexible plan layouts, communal spaces that encourage social interaction, and functional areas designed to ease daily life are key components of dementia village design. At the interior scale, open and flexible plan arrangements should be made, and communal areas encouraging social interaction should be created. Under the two-dimensional form heading, for the material scale, durable, easy-to-maintain, non-slip surfaces, natural and warm textures (such as wood), contrasting colors, and materials that increase visual accessibility should be preferred. *Under the flexibility heading*, for the adaptability criteria, portable smart furniture, modular walls, customizable rooms, multifunctional spaces and furniture, smart lighting, and voice-guided systems should be used. To respect routine, a consistent and familiar schedule should be provided for residents’ daily activities, certain areas should have continuous and unchanging functions (e.g., kitchen, sitting area), and easily recognizable and understandable signage should be used (e.g., material and color codes, numbers, etc.).

The security heading requires individual rooms and common living areas to be properly separated to meet privacy needs. For readability or comprehensibility, clear and distinct signage (directional signs, symbols), easily recognizable and understandable color contrasts, and large and readable fonts should be used. Non-slip floors, rounded corners, removal of obstacles, and safe exit control should be ensured. Smart lighting, systems controlling temperature and sound levels, smart monitoring and alarm systems, motion-sensitive sensors, and systems that automatically respond in emergencies should also be integrated. *Under the vertical and horizontal circulation design heading*, for functionality, wide, obstacle-free corridors, rounded corners, and clear, unobstructed transitions should be provided. Horizontal circulation should be simple and understandable, dead ends should be avoided, and one-way paths providing easy access between rooms should be preferred. Wide, non-slip stairs and accessible elevators should be provided. Handrails should be placed on stairs, and the steps should be well-lit, and simple, understandable control panels with sufficient capacity should be provided for elevators. For accessibility criteria, level differences should not be used, floors should be flat, obstacle-free, and covered with non-slip materials, and circulation should be continuous. Doors should be designed to facilitate the passage of wheelchairs and other devices. Appropriate handrails and signs should be placed on every level of all interiors for accessibility. Well-contrast signs and directionals should be used to facilitate residents' perception of their environment. Colors and textures should be selected to help residents distinguish areas and functions. In terms of industrial product design and preferences, products should be easy to use, made from durable and low-maintenance materials, and should be familiar and comforting to support residents' independence. Furniture should be safe, ergonomic, easily accessible, and, when necessary, portable and modular, with materials and colors that evoke comfort, familiarity, and warmth. For the physical environmental conditions, smart lighting systems supporting the circadian rhythms should be used. Natural light should be emphasized, and the lighting level in the interiors should be adjustable. The lighting should be sufficient and balanced, avoiding harsh lighting that creates visual discomfort. Acoustic arrangements should be made to preserve privacy. Simple, understandable control panels and emergency shutdown systems should be installed for the electricity, water, and heating systems. When ten different dementia village models were examined based on the design criteria, it was found that in all examples, the criteria for form, vertical and horizontal circulation design, facilities, and physical environmental conditions were met. However, the "adaptability" subheading under the "form" heading is only met in the Hogeweyk, DVA Roma, Moberg, and Carpe Diem projects. Similarly, the smart systems criteria were only met in these four projects. In conclusion, dementia village design should adopt a comprehensive approach that provides a safe and accessible environment that facilitates the daily lives of the residents. These design principles bring together all the environmental and design elements necessary for

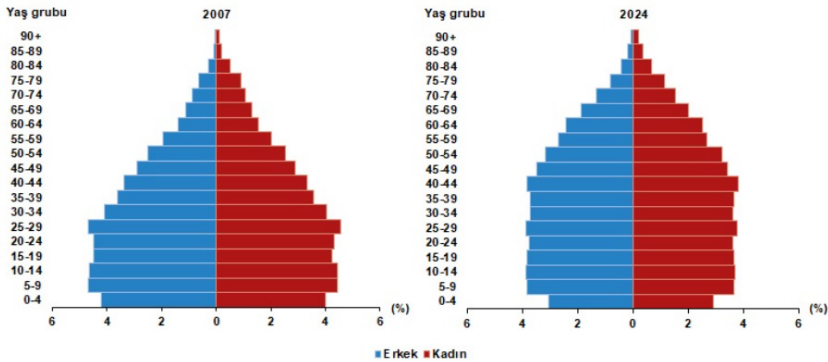
dementia patients to maintain their independence while living a safe and healthy life within the community. These design inputs can also be observed in the Hogeweyk example, which results in outputs such as a sense of security/safety, esthetic satisfaction, comfort, self-sufficiency/self-confidence, opportunities for socializing, and privacy. The study concludes that dementia villages should be designed to meet conceptual needs such as safety, esthetic satisfaction, comfort, self-sufficiency, socialization, and privacy. These findings highlight the importance of a design approach that supports the independence and security of residents while encouraging social interaction and harmony with the environment. In the dementia village models examined, it is observed that other criteria, excluding smart systems and adaptability, are common.

Demans Köyleri Tasarımında Ölçekler Arası Parametrelerin Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi

Yaşlılık insan yaşamının tıpkı bebeklik ve çocukluk döneminde olduğu gibi hassas ve olağan bir parçasıdır. İnsanın kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılamada zorlandığı, dışarıya daha bağımlı hale geldiği bu zaman diliminde fiziksel ve mental rahatsızlıklarının neden olduğu dezavantajların azaltılması gerekmektedir (Tutal, 2018). Demans hastalığı bu kırılgan dönemde oldukça yaygın görülen mental ve fiziksel yetileri etkileyen bir rahatsızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Kendi başına bir hastalık olarak kabul edilmemekle birlikte; Alzheimer hastalığı, vasküler demans, Lewy cisimcikli hastalık, Pick hastalığı ve frontal lob demansı gibi çeşitli hastalıklar tarafından tetiklenebilen bir durumdur. Demans, geri dönüşü olmayan ve tedavisi mümkün olmayan bir durumdur ve genellikle yavaş ilerleyen bilişsel gerileme ile fiziksel hastalıkların ortaya çıkması ile tespit edilmektedir. Demans hastalığı özellikle yaşlılıkta yaygın görülmekte ve bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir (Yorulmaz ve Dirik, 2021). Demans hastası bireyler yaşından beklenen beyin performansını göstermekte güçlük çekerken zaman, yer ve kişi oryantasyonunu da kaybetmektedirler. Dünya çapında özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde demans hastası sayısı oldukça fazladır. 20. yüzyılda hızla yaşlanmaya başlayan Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülkelerde bu oranın giderek artacağı da düşünülmektedir (Altuncu, 2023). Dünya genelinde yaklaşık 18 milyon demans hastası bulunmaktadır ve bu sayının 2025 yılına kadar 34 milyona çıkacağı öngörülmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Dünya Sağlık Örgütü raporuna göre ise demans hastalarının toplam sayısının 2030'da 82 milyona, 2050'de ise 152 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2002). Türkiye İstatistik Kurumu (2025) verilerinde yer alan nüfus piramidi grafiğine bakıldığında ise Türkiye'nin 2007 ve 2024 yılı nüfus piramitleri karşılaştırıldığında ortanca yaşın yükseldiği ve yaşlı nüfusunun giderek arttığı görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye Nüfus Piramidindeki Yapısal Değişim (TÜİK, 2025)

Nüfus piramidi, 2007, 2024

Dünya genelinde nüfus artışı yavaşlarken, yaşlanma eğilimi artmaktadır (Sakar, 2023). 2015'te %8 olan yaşlı nüfus oranının 2050'de %16 olması beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan On Birinci Kalkınma Planında bulunan “Nüfus ve Yaşlanma” başlığında da nitelikli insan güçlü toplum hedefine yönelik olarak yaşlı nüfus için çeşitli hedefler yer almaktadır. Nüfustaki yaşlanmanın görüldüğü gelişmiş ülkelerde işgücünün daralmasıyla ekonomiler yavaşlamakta, artan sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları sağlıklı ve aktif yaşlanma politikalarının geliştirilmesi ihtiyacını artırmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2023). Bu politikalar doğrultusunda oluşturulan hedefler şu şekildedir:

545. hedef: Yaşlıların kendi tercihleri doğrultusunda bağımsız, aktif ve sağlıklı yaşayabildikleri, ekonomik ve sosyal hayatın içinde yer aldıkları bir ortam oluşturularak yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesi

628. (1.) hedef: Engelli ve yaşlı bakımı hizmetlerine ilişkin standartlar geliştirilecek ve bu hizmetleri veren personelin niteliği ve niceliği artırılacaktır. Yaşlı vatandaşlara yönelik olarak aktif yaşlanma anlayışı esas alınarak bu kesimin sosyal çevre ile etkileşimini amaçlayan bakım modelleri geliştirilmesi

Toplum yaşlanmasının artması demans rahatsızlığı ile de daha fazla karşılaşılacağı anlamına gelmektedir. Bu sebeple demansın tanınması, teşhisi, erken dönemde tedavisi, demans hastasının bakımı konularında eğitim ve uygulamaların artırılması önem arz etmektedir (Cankurtaran ve Arıoğlu, 2011). Yaşlı nüfusuna yönelik konut ihtiyacı huzurevleri ve bakımevleri ile karşılanmaya çalışılırken, gelişmiş ülkelerde konut sorununa farklı yaklaşımlar ve çözümler getirildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında da ele alınan yaşlılara yönelik tasarlanan Demans Köyleri bu yenilikçi ve farklı paradigmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel bakım evlerinde yaşayanlara kıyasla demans köylerinde yaşayan kullanıcıların fiziksel sağlıklarının, sosyalleşme olanaklarının ve yaşam kalitesinin iyileşmesinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Krier vd.,2023). Ayrıca farklı demans köyü modellerinin farklılıklarının, tamamlayıcı veya benzer özelliklerinin daha iyi anlaşılması adına bu tasarım modellerinin değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Krier vd.,2023). Demans köyü modellerinin tasarlanmasındaki en büyük zorluklardan biri; bu hastalıktan muzdarip kişilerin fiziksel ve psikolojik olarak nasıl destekleneceğinin doğru tespit edilmesi ve hem onların hem de bakıcılarının bireysel ihtiyaçlarını ve yaşam kalitesini nasıl koruyup arttırılabileceğinin belirlenmesidir. Küresel ölçekte yaşlı insan sayısı artması ve yaşam alışkanlıklarımızın değişmesi mekânsal ihtiyaçları da etkilemektedir (Akan, 2023). Çalışmanın ana amacı dezavantajlı gruplar kapsamında demans hastalarının, barınma ihtiyacına yönelik ölçekler arası çözüm sunan “demans köyü” tasarım ölçütlerinin belirlenmesi ve demans köyü konsept projeleri üzerinde, belirlenen parametrelerin karşılıklarının değerlendirilmesidir. Ölçekler arası, farklı boyutlardaki

tasarım ve analiz düzeylerinin birbirleriyle olan ilişkisini ve etkileşimini inceleyen bir kavramdır. Çalışmada, demans köyleri kent dokusundan endüstriyel tasarım ürünlerine kadar geniş bir aralıkta ele alındığı için bu terim kullanılmaktadır. Demans köyleri şehir ve bölge planlama, peyzaj, mimarlık, iç mimarlık ve endüstri ürünleri başlıca olmak üzere birçok tasarım disiplininin ilgilendiği mekân ölçeğinde farklı duyarlılıkların ele alınması ile oluşturulmaktadır. Literatürde ulusal ve uluslararası demans dostu çevreye yönelik birçok tasarım kılavuzu yer almaktadır.

Çalışmada dezavantajlı gruplar kapsamında Demans hastaları örneklem olarak ele alınmaktadır. Demans köylerinin tasarımının uluslararası düzeyde ele alındığı, birçok Avrupa ülkelerinde uygulanmış örneklerine rastlandığı görülmektedir. İlk gerçekleştirilen proje Hollanda’da yer alan Hogeweyk Demans Köyü’dür. Proje künyesinde doğrudan “demans köyü” bilgisi yer alan, hali hazırda uygulanmış ve konsept projeler arasından plan, kesit, perspektif ve iç mekân görsellerine ulaşılabilen, model olarak Hogeweyk Demans Köyü’nden ilham alan tasarım yönünden en güçlü on örneğe öncelik verilmektedir. Çalışma kapsamında oluşturulan araştırma soruları şunlardır: “Demans köylerinin tasarım ölçütleri nelerdir? Demans köyleri hangi yöntemlerle tasarlanmakta ve inşa edilmektedir? Demans köylerinde alınan kararların arkasındaki etmenler ve nedenler nelerdir? Uygulanan ya da uyarlanan demans köyleri üzerinden tasarım ölçütleri belirlenerek, herhangi bir şehirde demans hastalarını da kapsayacak nasıl iyileştirmeler ve öneriler yapılabilir? Farklı ülkelerdeki demans köyü tasarımlarında ortak özellikler nelerdir?” Bu çalışma, demans köyü tasarımı için bir kılavuz oluşturulmasında destekleyici olmanın yanı sıra, Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Hedefler arasında yer alan Eşitsizliklerin Azaltılması ve Sağlıklı Bireyler başlıkları ile 12. Kalkınma Planındaki nüfus ve yaşlanma hedefleri açısından da önem taşımaktadır (Birleşmiş Milletler, 2015 ; T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Genel Tanım ve Kavramlar

Demans, bireyde oluşan fiziksel veya psikolojik durum bozuklukları ve bireyle ilgilenen kişilerde oluşturduğu sorumluluklar, sigorta sistemine getirdiği ekonomik vb. nedenlerle önemli bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilmektedir (Cankurtaran ve Arıoğlu, 2011). Demansın erken tespiti tedavi için kritik önem taşımaktadır. Erken tespit için bireyin aynı hikayeleri tekraren anlatması, aynı soruları tekraren sorması, düzgün ve sürekli yapılan günlük işlerde kazaların artması, hobilere olan ilginin azalması ve yakınların isimlerinin unutulması ipucu olarak kabul edilmektedir. Bu rahatsızlıkların genel olarak en fazla %5’inin iyileştirilebileceği veya stabil tutulacağı düşünülmektedir (Burton ve Mitchell, 2006). Çoğu kişi için orta ila hafif evrelerde uzun süreli bellek canlı kalırken kısa süreli bellekte sorunlar görülmektedir. Bu nedenle çocukluk dönemindeki olayları ayrıntılı olarak anlatabilirlerken, bir gün içerisinde ne yaptıklarını hatırlayamamaktadırlar. Aynı zamanda demans hastaları, yaşlanma

sürecinin getirdiği zayıflıklar, duyuşsal bozukluklar, hareket kabiliyetindeki azalma, güç ve dayanıklılıktaki düşüş gibi normal etkilerle başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Örnek olarak 2006 yılında yapılan araştırma çalışmasında katılımcılardan birisi röportajda yaşadığı problemi «*Kısa süreli anılarım, uzun süreli anılarıma göre çok daha kırılğan. Örneğin, yakın zamanda ne hakkında yazdığımı unutuyorum, çaydanlığı mutfak yerine yatak odasına koyuyorum*» şeklinde ifade ederken; diğer katılımcı ise yemek yerken dahi zorluk yaşadığını «*Yaşlanmak hakkında çok şey öğreniyorum ve işte bunlardan biri de... bir şeyi ağzına götürmek için bir yol bulmaya çalışıyorsun, biliyorsun ki orada bir yerlerde ama bir şekilde kaybolmuş.*» şeklinde ifade etmektedir (Burton ve Mitchell, 2006: s.27-29). Demansın orta evresinde olan bireylerin, şehirde yaptıkları yürüyüşte, bazı bina türlerinin ve özelliklerinin isimlerini unuttukları, ancak bunların ne amaçla kullanıldığını hatırladıkları belirtilmektedir. Örneğin, hastaneyi «*insanların hasta olduğu yer*», apartmanı «*insanların yaşadığı yer*» olarak ve alt geçidi «*altından geçebileceğimiz yer*» olarak tanımladıkları belirtilmektedir. Kısa süreli hafızada görülen zayıflıklar, isimleri, sokakları, yerleri, alternatif yolları veya yönleri hatırlama yeteneğini de azaltarak kaybolma riskini daha da artırmaktadır (van Buuren ve Mohammadi, 2022). Doğru tasarlanmamış çevrelerde, mekânsal yön bulma güçlüğü çekmekte olan demanslı bireyler çevrelerini anlamakta, nerede olduklarını tanımakta, yönlerini bulmakta, nereye gittiklerini hatırlamakta, kaybolduklarında bunu fark etmekte ya da doğru rotayı yeniden bulmakta oldukça zorlanmaktadırlar. Demansın erken veya orta evrelerinde bireyler genellikle dışarı çıkıp günlük işlerini başarıyla sürdürebilmektedirler, doğru tasarlanmış bir çevrede ise çok daha kolay sosyal yaşamlarına devam etmektedirler. Bunun yanında orta evrede, banyo yapma ve yemek pişirme gibi günlük yaşam aktivitelerinde yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Fiziksel ve zihinsel yeteneklerin azalmasıyla oluşan zorlukların üstesinden gelmek için liste tutmak, belirli bir rutine uymak ve tanıdık yerlerde kalmak gibi çeşitli başa çıkma teknikleri de kullanılmaktadır. Demans hastalarında son evrede ise sürekli bakım zorunluluk haline gelmektedir (Burton ve Mitchell, 2006). Yaşlılık dönemindeki fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler bireylerin gereksinimlerini ve beklentilerini değiştirirse de yaşlı bireyler kendilerini güvende hissettikleri mekânda, evlerinde yaşlanmak istemektedirler (Eyüboğlu ve Zorlu, 2021). Yapılan çalışmalar, yaşlıların evlerinde yaşama isteğinin güçlü olduğunu, ancak bu isteğin tanıdık ortam ve kontrol gibi faktörlere bağlı olduğunu, fiziksel engeller ve bakım zorluklarının ise bu durumu zorlaştırabileceğini göstermektedir (Phlix vd., 2025). Demans hastaları için tanıdık bir çevrede düzenli bir rutini sürdürmek tedavi için oldukça önemlidir ve özerklik, mahremiyet ve istikrar sağlamaya yardımcı olmaktadır. Demans hastalarının yaklaşık %80'i evde yaşamaktadır, bunların üçte biri ağır demanslı olup yaklaşık dörtte biri ise yalnız yaşamaktadır. Bununla birlikte demans hastalarının aşına olmadıkları mekanlara (bakım evleri veya hastaneler gibi) taşınmasının, ciddi oranda kaygı ve yönelim bozukluğu yarattığını tespit etmiştir ve bireylerin kendi evlerinde olduklarından daha

fazla yaralanma olasılığı taşıdıklarını ortaya koyulmuştur (Baragwanath, 1997 akt. Mitchell vd.,2003). Tanıdık bir çevrenin öngörülebilir ve güvenilir doğası, karışıklık ve stresi azaltmakta; ayrıca demans hastalarının tanıdık ev ortamında kalarak hayatlarının bir kısmında kontrol sağlamasına ve arkadaşlar ve komşularla bir ağ oluşturmaya olanak tanımaktadır. Demans hastalarının mekânsal ihtiyaçlarını karşılamanın önemli yolu, onların evde hissetmelerini sağlamaktan geçmektedir. Bu bağlamda tasarımcıların kapsayıcı tasarım yaklaşımdan yola çıkarak “yerinde yaşlanma” ve “aktif yaşlanma” kavramları odağında çözümler aradığı görülmektedir. Aktif yaşlanma kavramı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaşlı bireylerin yaşam kalitesini bireylerin güvenliği, sağlığı ve toplumsal katılımını en üst düzeye çıkararak artırmayı amaçlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2002). Aktif yaşlanma yaşlı bireylerin sağlıklarını korumalarına, yaşam zevklerini artırmalarına ve toplumsal katılımlarını sağlamalarına katkı sunmaktadır (Koçak vd., 2024; Konuk vd.,2018).

Demans hastalarının yüzde doksanda hastalığın bir noktasında nöropsikiyatrik (ajitasyon, saldırganlık, depresyon ve yaşama ilgisizlik gibi) semptomlar geliştiği için bu bireylerle ilgilenmek uzmanlık gerektirmektedir (Livingston vd., 2020). Demanslı bireyler fiziksel ve psikolojik olumsuzluklara karşı ölüm ve hastaneye kaldırılma riskleri daha yüksek olduğu için özellikle savunmasız grupta yer almaktadır. Demanslı yaşlı bireyler üzerine yapılan çalışmalarda bakıma ihtiyaçları olmaları nedeniyle fiziksel istismarın önemli ölçüde yüksek olduğu da görülmüştür (Fang ve Yan, 2018). Bu tür yaklaşımlar nedeniyle eşit olmayan yaşam olanakları ile mücadele etmelerinin yanında, dezavantajlı bireylerin yaşadıkları zorluklar giderek artmaktadır (Tsai, 2009). Kronik stres yönetimi, kaliteli uyku, sosyal bağlantı, fiziksel aktivite ve özerklik kavramları demanslı bireylerin iyi olma halleri için oldukça önem arz etmektedir. Yapılı çevre yaşlıların yaşadığı zorluklara çözüm getirmezse, işlevsel yeteneklerini daha da olumsuz etkileyecek zorluk yaratacaktır (Zorlu, 2017). 65 yaş ve üzeri insanların yaklaşık üçte biri yılda en az bir kez düşmekte, bu oran 80 yaş ve üzeri kişilerde ise oran yarısına çıkmaktadır. Birleşik Krallık’ta, düşmeler 75 yaş ve üzeri yaşlılar arasında ölümle sonuçlanan yaralanmaların en yaygın nedenidir (Öden ve Yavuz, 2021). Yaşanılan zorluklar fiziksel ve zihinsel olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir. Yaşlı insanlar fiziksel olarak güçlerinde, dayanıklılıklarında, hareketliliklerinde ve duyarlarında bir azalma yaşamaktadır. Halsall ve Macdonald (2015)’a göre demans dostu çevre “Aşinalık, Ayırt Edicilik, Okunabilirlik, Erişilebilirlik, Konfor, Uyarıcılık, Güvenlik” olmak üzere yedi başlık altında incelenmektedir. Aşinalık, demanslı bireylerin güvenliğini kazanarak rahat hareket etmelerini sağlamaktadır. Ayırt edici özellikler, mekânları diğerlerinden ayırarak benzersiz kılmakta ve kişiler bu alanlarda daha kolay yön bulabilmektedir. Okunabilir işaretler ve yazılar, anlayış ve yönlendirmeyi kolaylaştırmakta, erişilebilir tasarımlar ise fiziksel engelleri ortadan kaldırarak her bireyin mekâna rahatça ulaşmasını sağlamaktadır. Konforlu bir ortam, bireylerin stresini azaltmakta ve rahatlamalarını teşvik etmektedir. Uyarıcı özellikler ise insanların

dikkatini çekmekte ve zihinsel aktiviteyi artırmaktadır. Son olarak, güvenli bir çevre, kişilerin tehlikelerden uzak bir şekilde hareket etmelerini sağlamaktadır, bu da huzurlu ve sağlıklı bir yaşam alanı yaratmaktadır.

Demans dostu çevresel ortamlarının oluşturulmasına ilişkin çeşitli tasarım rehberleri bulunmaktadır. “*Universal Design Guidelines Dementia Friendly Dwellings for People with Dementia, their Families and Carers*” başlıklı tasarım rehberinde ise “Katılımcı Tasarım, Aşına Tasarım, Bireysellik, Kolay Yorumlanabilir ve Sakin Çevre, Güvenli ve Erişilebilir Dış Mekanlar, Ayırıştırılmış Alanlar, Gizli Güvenlik Önlemleri ve Yardımcı Yaşam Teknolojileri, Görsel Erişim” olmak üzere sekiz farklı tasarım ölçütü oluşturulmuştur (Grey vd., 2015) (Şekil 2).

Şekil 2. Demans Dostu Mekan Tasarım Ölçütleri (Grey, 2015)

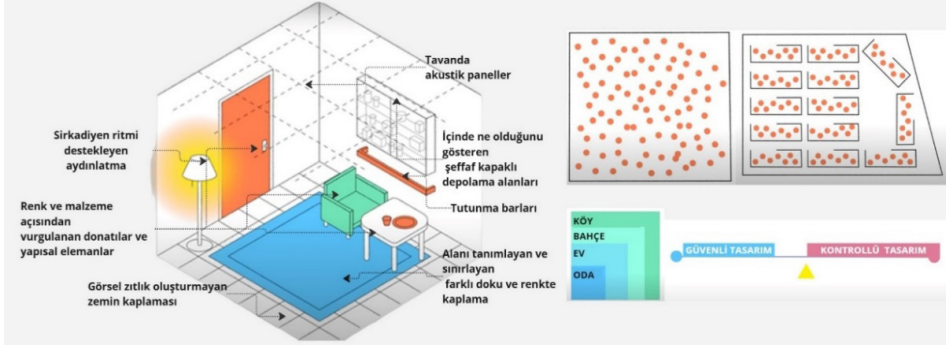

Katılımcı Tasarım, tasarım sürecine tüm ilgili paydaşları dahil etmek, sakinlerin konum ve yer içindeki dolaşım yolları ile ilgili ihtiyaç ve tercihlerinin anlaşılmasını ve dahil edilmesini sağlamaktadır. *Tanıdık Tasarım*, ulaşım yollarının konumunu ve tasarımını bilgilendirmeye yardımcı olmaktadır. *Kişiselleştirme*, konutları daha tanınabilir hale getirerek site içindeki ve bitişik kamusal alanlardan yönlendirmeyi ve gezinmeyi kolaylaştırmaktadır. *Kolay Anlaşılabilir ve Sakin Tasarım*, konut ile yerel alan arasındaki ilişkiyi sağlamak, evin aşırı rahatsızlıktan korunmasını sağlamaktadır. *Görsel Erişilebilirlik*, konutu ve konuta yaklaşımı, topluluktan yaklaşıldığında açıkça görülebilir olacak şekilde yerleştirmek gerekmektedir. *Güvenlik Önlemleri ve Yardımcı Yaşam Teknolojileri*, kişilerin topluluk içinde yönlendirmelerini ve gezinmelerini destekleyecek güvenlik önlemleri ve teknolojiler kullanılabilmektedir. *Ayrıştırılmış Alanlar*, kamusal alanlar ve yaklaşım yollarının planlanması ve tasarımında, belirgin

işlevlere sahip ayrı alanların oluşturulmasının, demansı olan bir kişinin yönlendirilmesine ve bilgilendirilmesine nasıl yardımcı olabileceğini göz önünde bulundurmaktadır. *Güvenli ve Erişilebilir Dış Mekânlar*, kamusal, yarı kamusal veya özel alanlarda, bu dış mekanların demansı olan kişileri, ailelerini ve bakım verenlerini nasıl destekleyebileceğini düşünmeyi kapsamaktadır (Andrews ve Molyneaux, 2013). Bir diğer çalışmada geliştirilen “bağımsız yaşam merkezi” oluşum sürecinde kullanıcının fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik tasarım girdi ve çıktıları oluşturulmuştur (Çelebi Şeker ve Aytis, 2022). Demans Köyleri daha geniş, doğal bir yaşam alanı sağlarken, demans yaşam merkezleri daha küçük, kontrollü ve bakıma dayalı bir çevre sunmaktadır. Yaşlı bireyler için sosyal yapılar olan ortak konutlarda ise, genellikle sağlıklı, bağımsız veya hafif bakım ihtiyacı olan yaşlı bireylerin yalnız hissetmemelerini ve toplumun bir parçası olduklarını görmelerini sağlayarak, sağlıklı ve aktif bir şekilde yaşlanmalarına katkıda bulunmaktadır (Sofuoğlu Demirbaş ve Çelebi Şeker, 2024). Demans köyleri, sakinlerin bağımsızlıklarını koruyarak sosyal etkileşimde bulunmalarına olanak tanırken, yaşam merkezleri sakinlerin günlük bakım ihtiyaçlarını daha profesyonel bir şekilde karşılamayı hedeflemektedir. Demans dostu bir odanın tasarımında sirkadiyen ritmi destekleyen aydınlatma, tavanda akustik paneller, zeminde görsel zıtlık ve illüzyon oluşmasını önleyen hem zemin ve malzeme kaplama, alanı tanımlayan, sınırlayan farklı doku ve renkte halı, renk ve malzeme açısından vurgulanan donatılar ve yapısal elemanlar kullanılması da önerilmektedir. İçinde bulunanların net şekilde görüldüğü şeffaf kapaklı depolama alanları, yüzey boyunca tutunma barları bulunması gerekmektedir. Tipik huzurevlerinin zemini koyu renkli fayanslarla döşenmesi önerilmektedir ancak demans hastaları bunları delik olarak algılayabileceğinden, zeminlerin zıt desenler olmadan görsel olarak tutarlı olması gerekmektedir (Li,2022). Parlak renkli kapılar ve tırabzanlar da sakinlerin etrafta dolaşmasına rehber olmaktadır ve renkli tabak çanakların demans hastalarının yemek yemesine yardımcı olduğu için tercih edilmesi gerekmektedir.

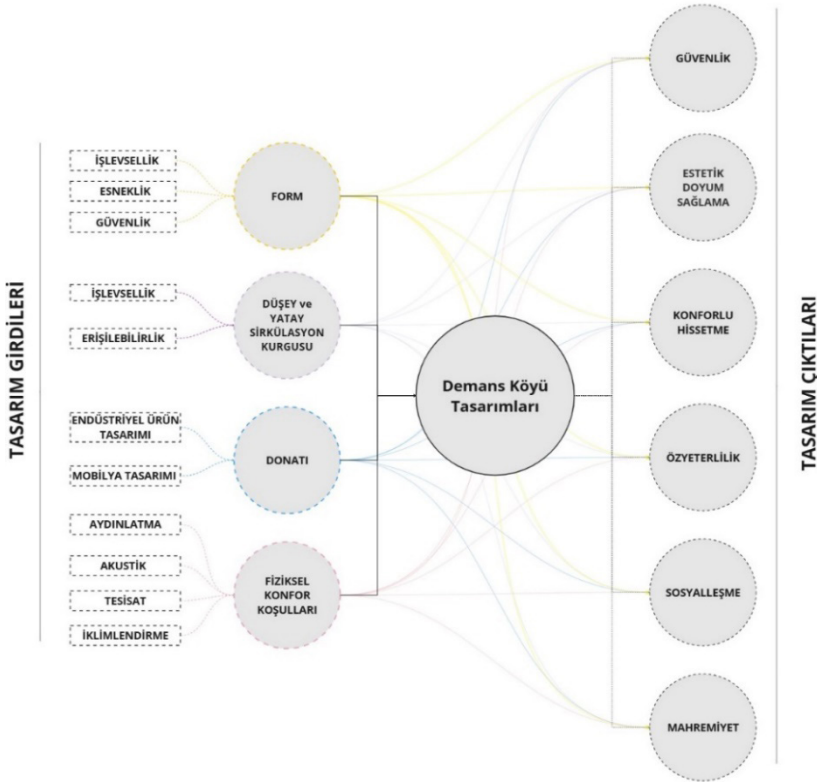
Gerçekleştirilen ilk demans köyü olarak, diğer köy modellerine öncülük eden Hogeweyk Demans Köyü bu standart tasarım ölçütlerini göz ardı ederek içten dışa doğru gelişen bir model önermektedir. Güvenli tasarım ve kontrollü tasarım arasında bir denge sağlayarak özel, yarı özel ve kamusal alanları belirli sistemlerde kurgulamaktadır. Kent ölçeğinde bakılacak olursa yapı adaları, yerel mimari dokuyu taklit edecek biçimde sokaklar oluşturulmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Demans Dostu Yaşam Birimi ve Planlama Yaklaşımları (Haubursin, 2022)

Literatürdeki bu ölçütlerden yola çıkarak demans köyü modelleri için tasarım girdileri ve çıktıları olmak üzere iki ayrı başlıkta geniş bir ölçekte ölçütler oluşturulmuştur (Şekil 4).

Şekil 4. Demans Köyü Modelleri İçin Oluşturulan Tasarım Ölçütleri (Yazarlar Tarafından Oluşturuldu)

Tasarım girdileri form, düşey ve yatay sirkülasyon kurgusu, donatı ve fiziksel konfor şartları olmak üzere dört ana başlıkla sınırlandırılmıştır. Oluşturulan ana başlıkların altında çeşitli alt başlıklar oluşturularak tasarım parametreleri detaylandırılmıştır. Bu girdilerin göz önüne alınması sonucunda demans köyü tasarım modellerinde kullanıcının algısal olarak ihtiyaç duyduğu güvenlik/ güvende olma, estetik doyum, konforlu hissetme, özyeterlilik/özgüven oluşturma, sosyalleşme imkânı ve mahremiyet gibi önemli göstergelerin karşılanacağı öngörülmektedir. Form başlığı altında işlevsellik, esneklik ve güvenlik alt parametreleri listelenmiştir. Formun işlevselliği demans köyünün küçük bir şehir ölçeği kaygısında tasarlanması, yapıların formlarının ve birbirleri ile ilişkilerinin planlanması, iç mekandaki üç boyutlu ve iki boyutlu formların kurgulanması önem arz ettiği için girdilere eklenmiştir. Benzer şekilde üç boyutlu formların duysal olarak algılanmasını sağlayan malzeme, renk ve doku gibi alt kriterler iki boyutlu form başlığı altında analiz edilmiştir. Esneklik başlığı altında kullanıcının değişen istek ve ihtiyaçlarına yönelik uyarlanabilir olma ve rutine saygı alt kriterleri oluşturulmuştur. Güvenlik başlığı altında ise mahremiyet, grafiksel anlatımlar, anlaşılabilirlik, bireysellik, akıllı sistemlerin olma durumları analiz edilmiştir. Düşey ve yatay sirkülasyon kurgusu, yatay ve düşey akslarda (merdiven, yürüyüş yolları, peyzaj tasarımı vb. gibi) işlevsellik başlığı altında incelenmektedir. Bu kurguların hemzemin olma, ulaşılabilir ve algılanabilir olma gibi kriterleri ise erişilebilirlik başlığı altında detaylandırılmıştır. Donatı başlığı altında ise mobilyalar, her türlü armatürler, aydınlatma elemanları, kapı ve pencere gibi yapı elemanları incelenmektedir. Fiziksel konfor şartları altında ise aydınlatma, akustik, iklimlendirme ve tesisat planlanmasını kapsamaktadır.

Araştırma Materyali ve Yöntem

Çalışmanın yöntemi, dört aşamalı bir nitel araştırma deseni üzerine kurulmuştur. İlk aşamada, demans köyü tasarım prensipleri ile ilgili literatür çalışması yapılmıştır. İkinci aşamada ise, tasarım rehberleri, standartlar, yönetmelikler ve bilimsel çalışmalar üzerinden sistematik bir literatür taraması gerçekleştirilerek tasarım girdileri oluşturulmuştur. Üçüncü aşama, literatür taraması sonucu elde edilen özgün tasarım parametrelerinin mevcut demans köyü projelerindeki karşılıkları ile içerik ve görsel analizler yoluyla incelenmesini kapsamaktadır. İkinci aşamada oluşturulan tasarım girdileri, örnekler üzerinde incelenerek tekrar detaylandırılmıştır. Son aşamada ise, içerik analizinden elde edilen bulgular, görsel analiz tablosu ve diğer çıktılar sunulmuştur. 2008 yılında uygulamaya konulan ‘De Hogeweyk’ modeli, ilk demans köyü olarak diğer köy modellerine öncülük etmekte ve uluslararası bir referans olarak değerlendirilmektedir (Vinick, 2019). Çalışma kapsamında, ‘De Hogeweyk’ modelinin yanı sıra, doğrudan bu modelden ilham alınarak geliştirildiği belirtilen, proje bilgilerine, plan ve iç mekân görsellerine erişilebilen, “demans köyü” olduğu belirtilen projeler örneklemeye dahil edilmiştir. Tablo 1’de, çalışmanın örneklemine oluşturan ve

halihazırda inşa edilen veya inşaat aşamasında olan demans köylerine sahip ülkeler listelenmektedir. Çalışmanın örneklemini, sekiz ülkede yer alan toplam on demans köyü oluşturmaktadır.

Tablo 1
Çalışmanın Örneklemini Oluşturan Demans Köyleri

Ülke Adı	Demans Köyü	Yıl	Ülke Adı	Demans Köyü	Yıl
Almanya	DVA Berlin	2018	İtalya	DVA Rome Monza	2018
Danimarka	Svendborg Demensby	2016	Hollanda	DVA De Hogeweyk	2008
	Aalborg	2018		Alliade Meriant	2020
Fransa	Landais	2020	İzlanda	Móberg Nursing Home	2022
Norveç	Carpe Diem	2020	Kanada	Village Langley	2019

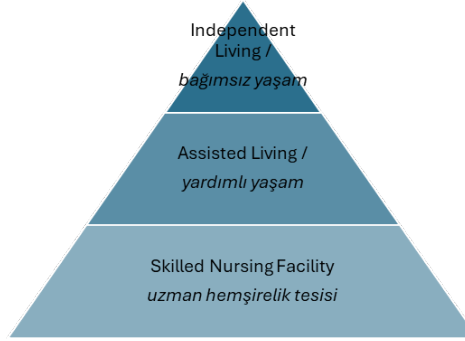
Bulgular ve Değerlendirme

Birçok ülke, kapsayıcı tasarıma dair planlama politikaları oluşturarak dezavantajlı bireylerin yaşamlarını iyileştirmeye çalışmaktadır. Almanya, Danimarka, Fransa, Norveç, İtalya, Hollanda, İzlanda ve Kanada’da bulunan yaşlılara yönelik tasarlanmış demans köylerinin ortaya çıkmasının temel nedenleri, yaşlanan nüfusun artışı ve geleneksel bakım modellerinin birey odaklı ihtiyaçlara yanıt vermede yetersiz kalmasıdır. Demans köyü, demans hastalarının özgürce dolaşabileceği, doğal çevreyle uyumlu, güvenli ve sosyal etkileşimi teşvik eden özel bir yaşam alanıdır. Diğer yaşlı bakım merkezlerinden farklı olarak bireysel ihtiyaçlara göre özelleştirilmiş bakım sunmakta ve daha bağımsız bir yaşam tarzı sağlamaktadırlar. Demans köylerinde bakım hizmetlerinin finansmanı genellikle devlet sübvansiyonları, emekli maaşları veya sigorta kapsamında sağlanmaktadır. Dünyada uygulanan ilk pilot proje Hogeweyk Demans Köyü’dür. Gerçekleştirilen diğer projeler ağırlıklı olarak bu projedeki tasarım kriterlerini uygulamaktadır. Dolayısıyla çalışmada ilk olarak Hogeweyk Demans Köyü detaylıca analiz edilmekte devamında ise örnekleme dahil edilen Demans Köyleri bulundukları ülkeye göre alfabetik sırada incelenmektedir. Avrupa genelinde *General Data Protection Regulation (GDPR)* kanunu, ABD’de *HIPPA (Health Insurance Portability And Accountability Act Of 1996)* kanunu, Hollanda’da ise *WGBO (Medical Treatment Agreement Act)* kanunu uygulanmakta, bu yasalar sağlık verilerinin gizliliğini ve güvenliğini sağlamaya yönelik kısıtları oluşturmaktadır (*Gezondheid Patiëntenrechten*, t.y; *Public Law*,1996) . Dolayısıyla demans köyü merkezlerine ait görseller oldukça kısıtlı bir şekilde internet veya basılı kaynaklarda yer almaktadır.

Literatürde yaşlı bakım evleri *bağımsız yaşam* (Independent Living), *yardımlı yaşam* (Assisted Living), *uzman hemşirelik tesisi* (Skilled Nursing Facility) olmak üzere üç ayrı başlıkta sınıflandırılmaktadır (Şekil 5). Bağımsız yaşam birimlerinde, kendi başına yaşamaya devam eden yaşlılar için minimum destek yer almakta; yardımlı yaşam

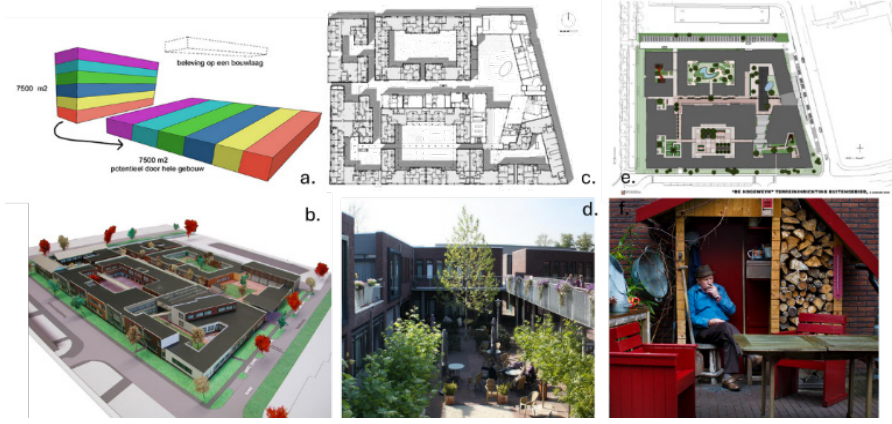
birimlerinde, yardıma ihtiyaç duyan yaşlılar için, günlük yaşam aktivitelerinde destek sunulmakta; uzman hemşirelik tesisinde ise, sürekli tıbbi bakıma ihtiyaç duyan bireyler için, kesintisiz uzman bakım hizmetleri sunulmaktadır (National Institute on Aging, t.y.). Hogeweyk Demans Köyü de her ne kadar bağımsız bir yaşam ortamı sunuyor olsa da sürekli tıbbi bakım gözetimi sağladığı için uzman hemşirelik tesisi (Skilled Nursing Facility) altında yer almaktadır.

Şekil 5. Yaşlı Bakımı ve Yaşlılar İçin Konaklama Seçeneklerinin Sınıflandırılması (Yazarlar Tarafından Oluşturuldu)

Hogeweyk Demans Köyü (De Hogeweyk) Hollanda'nın Weesp kentinde yer alan ve dünyanın ilk demans köyü olarak kabul edilen bir yaşam alanıdır (Jenkins v.d.,2013). Molenaar & Bol & Van Dillen Architecten tarafından tasarlanan ve 2009 yılında kullanıma açılan bu yenilikçi köy, demans hastalarının bakımını, bağımsızlıklarını koruyarak ve kendilerini güvende hissedebilecekleri bir topluluk ortamı sunmaktadır (Van Lieshout, 2017). Köyde toplamda 188 sakini barındırabilecek kadar 27 ayrı ev bulunmaktadır ve her biri farklı yaşam tarzlarına göre dekore edilmiştir (Godwin, 2015). Kullanıcının tercih ettiği yaşam stiline göre köyde şehirli (*Gooisch tarzi, Hollanda elit / sosyetik bölgesi*), kırsal, geleneksel, kozmopolitan olmak üzere farklı konseptlerde yaşam birimleri bulunmaktadır. Bu yaklaşım, kullanıcıların ait oldukları geçmiş yaşamlarına uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Süpermarket, kafe, restoran, tiyatro, bahçeler ve yürüyüş yolları gibi tesisler, hastaların günlük yaşamlarına devam etmelerini ve sosyal bağlarını güçlendirmelerini sağlamaktadır. Köy tamamen kapalı bir alanda yer almakta, bu da sakinlerin güvenle serbestçe dolaşabilmelerine olanak tanımaktadır (Şekil 6). Hogeweyk Demans Köyü'nün maliyeti yaklaşık 19 milyon sterlin olup, bunun 17 milyon sterlini Hollanda hükümeti tarafından finanse edilmiştir ve Uzun Vadeli Bakım Yasası'ndan (WLZ) finanse edilmeye devam etmektedir (Be the Care Concept, n.d.). Bakım maliyetleri aylık yaklaşık 8.000 dolar olmakla birlikte, Hollanda hükümeti sakinlerin bakımını çeşitli oranlarda sübvans e etmektedir. Tüm sakinlere özel odalar sağlanmaktadır ve her ailenin ödeyeceği miktar gelir düzeyine göre belirlenmekte, ancak bu miktar hiçbir durumda 3.600 doları aşmadığı belirtilmektedir (Planos, 2014).

Şekil 6. Hollanda De Hogeweyk Demans Köyü (https://www.detail.de/de_en/dementia-village-de-hogeweyk-in-weesp-16433?srsId=AfmBOooTaEeWgAzNdDse8qTw4dEy9mDIDqztI-v8SgTfkiuIKFfHyr2V)

Şekil 6'da yer alan planlara bakıldığında yapıların gerçek bir mahalle ve sokak hissi yaratacak şekilde planlandığı görülmektedir. Büyük ve tanımlanmamış alanlar yerine, bireylerin kendilerini rahat hissedeceği küçük ve özelleştirilmiş mekanlar bulunmaktadır. Hastaların mekânda kolayca yön bulmasını sağlamak için basit ve anlaşılır plan kurgusu sağlanmıştır. Restoran, kafe, market gibi mekanların bulunmaktadır, kullanıcılar burada denetimlendiğini fark etmeden bireysel olarak alışverişini yapmakta ve zaman geçirmektedirler. Bahçelerde peyzaj, sanat atölyesi, spor alanları vb. gibi aktiviteleri teşvik eden 25 farklı aktivite kulübüne ait mekanlar kurgulanmış ve bireysel kültürü yaşatan etkinlikler düzenlenmektedir. İç ve dış mekânda tutunma korkulukları süreklilik göstermekte, böylelikle kullanıcıların yürüteç kullanmaları tercihlerine bırakılmıştır. Köyden giriş ve çıkış yalnızca tek bir kapıdan sağlanmaktadır ve bu çıkış noktası 24 saat gözetim altındadır. Yaşam birimleri ve ortak alanlara ayrılan hacim neredeyse eşittir ve yürüme yolları kenarlar, bölgeler kolayca takip edilebilmektedir. Tiyatro, market, kuaför gibi mekanların kolayca bulunması için çeşitli işaret öğeleri (landmark) tercih edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Hogeweyk Demans Köyü Vaziyet Planlarına Ait Görseller
(<https://www.bethecareconcept.com/de-hogeweyk/>)

Yaşam birimlerinde oturma odası (70-100 m²), mutfak, özel yatak odası (17-20 m²), banyo, depolama alanı ve kurutma makinesi ve çamaşır makinesi içeren çamaşır odası ve özel dış mekân alanı (teras/balkon) bulunmaktadır (Be the Care Concept, t.y.). Kişisel yaşam alanları istedikleri konseptte göre tasarlanmış, aidiyet ve ev hissi sunulması sağlanmıştır (Şekil 8). Hastaların doğayla etkileşim kurabilecekleri güvenli dış mekanlar bulunmaktadır. Sağlık çalışanları sakinlerin hastane ortamında olmadıklarını hissetmelerine yardımcı olmak için günlük giysilerle hizmet vermektedirler.

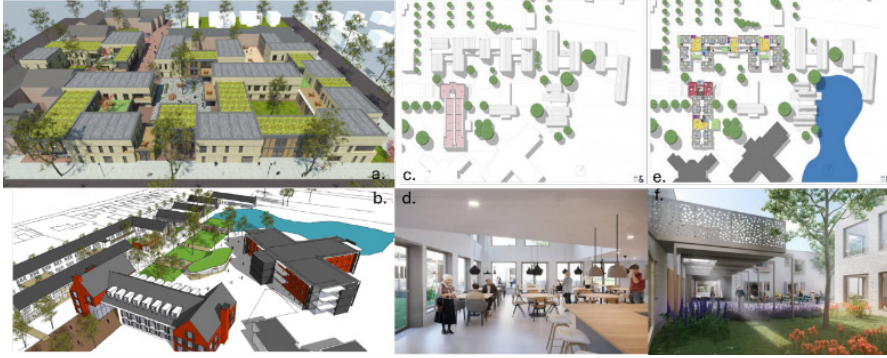
Şekil 8. Hogeweyk Demans Köyü İç Mekanlarına Ait Görseller
(<https://www.bethecareconcept.com/de-hogeweyk/>)

Hogeweyk'teki bakım anlayışı, tıbbi bir modelden ziyade sosyal bir modele dayanmaktadır. Hastaların ihtiyaçlarına göre kişiselleştirilmiş bakım sağlanmakta ve zihinsel aktiviteleri teşvik etmek için sosyal etkileşimler önceliklendirilmektedir (Goldwin, 2015). Bu yaklaşım, ilaç kullanımını azaltmayı ve sakinlerin yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. De Hogeweyk, dünya çapında birçok demans köyü ve topluluk modeli için ilham kaynağı olmuştur. Model, hastaların yaşam kalitesini artırırken, aynı zamanda maliyet etkinliği açısından da dikkate değerdir. Araştırmalar, bu tür köylerin geleneksel bakım evlerinden daha fazla psikolojik ve sosyal fayda sağladığını göstermektedir (Vinick, 2019).

Hollanda'da bulunan bir diğer demans köyü Alliade Meriant, sakinleri demans öncesi yaşam tarzlarına yeniden bağlanmaya teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, tanıdık ortamları kullanarak güven ve huzur hissi aşılamakta, sakinlere hem dinlenme hem de aktif katılım için çeşitli alanlar sunmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Hollanda Alliade Meriant Demans Köyü
(<https://www.dementiavillage.com/projects/dva-alliade-meriant/>)

DVA Berlin Demans Köyü (Demenzdorf), Almanya'nın Berlin şehrinde yer alması planlanmakta ve demans hastalarının yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan özel bir bakım konsepti sunmaktadır. Toplamda 110 birimden oluşan 23 konut, tiyatro, süpermarket, poliklinik ve restoran gibi olanaklara sahip olması planlanmaktadır. Henüz konsept projesi olan köy, demans hastalarının günlük yaşamlarını sürdürebilecekleri gerçek bir mahalle gibi tasarlanmıştır. Evler, sokaklar, kafeler, marketler, parklar ve hatta sosyal etkinlikler için kullanılan ortak alanlar bulunmaktadır. Tüm bu unsurlar, sakinlerin kendilerini tanıdık bir ortamda hissetmelerini sağlamak için düzenlenmiştir. Köyde görev yapan sağlık ve bakım personeli, sakinlerin ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli hizmet vermektedir. Bununla birlikte, personel “görünmez bir güvenlik ağı” rolündedir; yani, hastaların özgürlüğünü hissetmesini engellemeden onların güvenliğini sağlamaktadır. Köy, her bireyin geçmiş deneyimlerine, kişisel tercihlerine ve sağlık durumuna uygun bir yaşam tarzını desteklemektedir. Demans hastalarının ilgilerini çeken etkinliklere katılmaları, günlük rutinlerini sürdürmeleri ve toplumsal bağlarını güçlendirmeleri teşvik edilmektedir. DVA Berlin, demans hastalarının yön bulma zorluklarını aşmalarını kolaylaştırmak için açık tabelalar, tanıdık semboller ve sakinleştirici bir çevre tasarımı kullanmaktadır. Ayrıca, köydeki alanlar, dolaşma özgürlüğünü desteklerken dışarıya çıkmayı kısıtlayan fiziksel düzenlemelere sahiptir. Köyde düzenlenen etkinlikler ve sosyal faaliyetler, hastaların zihinsel ve duygusal sağlığını desteklemektedir. Müzik terapisi, bahçecilik ve el sanatları gibi aktiviteler sıkça sunulmaktadır. DVA Berlin Demans Köyü, hastaların yaşamlarını sadece sağlık odaklı bir perspektifle değil, aynı zamanda insana değer veren bir yaklaşım çerçevesinde iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu model, demanslı bireylerin topluma katkıda bulunabilecek birer birey olarak görülmesine vurgu yapmaktadır. DVA Berlin, Avrupa'da demans bakımında insan odaklı bir dönüşümü temsil etmekte ve bu alanda küresel bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. DVA Berlin Demans Köyü
(URL <https://www.dementiavillage.com/projects/dva-berlin/>)

Svendborg Demensby Danimarka’da, Funen Adası’nda yer almakta olup, ülkenin ilk demans köyü olarak dikkat çekmektedir. Hollanda’daki Hogeweyk modelinden esinlenilerek tasarlanan bu köy, demans hastalarına güvenli, rahat ve sosyal bir yaşam alanı sunmayı amaçlamaktadır. Köyde; restoran, kütüphane, alışveriş caddesi, hobi merkezi ve fitness alanı gibi günlük yaşam aktivitelerine olanak tanıyan birçok tesis bulunmaktadır. Köy, demans hastalarının bağımsızlıklarını teşvik ederken, onlara yapılandırılmış bir ortamda sosyal etkileşim fırsatları sunmaktadır. Ayrıca, kişisel becerileri desteklemek ve korunmalarını sağlamak için özel bakım programları da uygulanmaktadır. Proje, demanslı bireylerin yakınlarının da talepleri doğrultusunda geliştirilmiş ve topluluk desteğini ön planda tutmaktadır. Ayrıca, Aalborg ve Odense gibi diğer Danimarka şehirlerinde benzer projelerin geliştirilmekte olduğu ve ülkenin 2025 yılına kadar demans dostu bir ulus olmayı hedeflediği belirtilmektedir (Kjolberg, 2016). Güvenli ve Kontrollü Alanlar: Demans hastalarının serbestçe dolaşmalarına olanak tanıyan ancak kaybolma risklerini minimize eden tasarımlar önceliklidir. Svendborg’da, köy içindeki sokaklar ve alanlar kapalı bir sistem içinde yer alır. Marketler, restoranlar, kütüphaneler gibi günlük hayata dair unsurlar, hastaların tanıdık bir çevrede hissetmelerini sağlar. Açık alanlar ve bahçeler, hastaların hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarını desteklemeye yönelik olarak tasarlanır. Köy, demanslı bireylerin yalnızlık hissini azaltmak için sosyal aktivitelere uygun şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca hobi merkezleri gibi alanlar, bireylerin becerilerini sürdürebileceği alanlar sunar. Köyler, hastaların ailelerini de sürece dahil etmek için düzenli ziyaretlere olanak tanır. Tabelalar, renk kodlamaları ve tanıdık semboller kullanılarak sakinlerin yön bulma problemleri çözülür (Şekil 11).

Şekil 11. Danimarka Svendborg Demans Köyü
(<https://www.landplus.dk/demensbyen-svendborg/>)

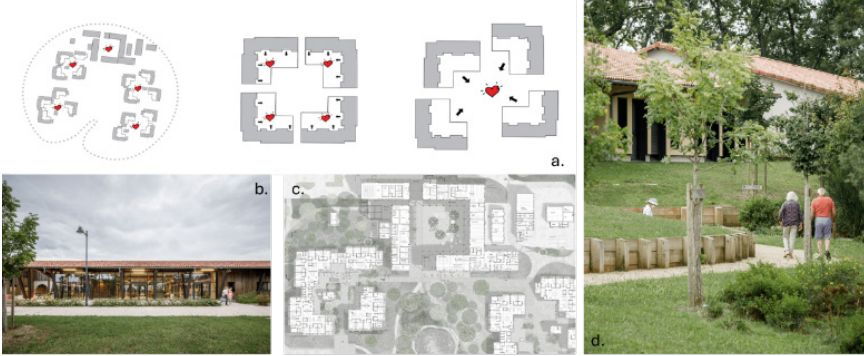
Henüz konsept proje aşamasındaki bir tasarım yarışması için tasarlanan Aalborg Demans Köyü projesine bakıldığında da 72 üniteden oluştuğu görülmektedir. Ev ortamı hissi vermekte, netlik, tanıdıklık ve basit yapı odaklı bir tasarımda, sakinlere günlük yaşamla başa çıkmaya çalışırken rehberlik ve destek sağlanmaktadır. Kurum havasından uzak, küçük bireysel evlerden oluşan bir köy tasarlanmıştır ve geniş açık alanlar sayesinde çeşitli aktiviteler yapılabilir. Bu aktiviteler, sakinlerin zihinsel ve fiziksel sağlıklarını iyileştirmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca, sakinler için anlamlı sosyal etkinlikler düzenlenebilecek kulüpler aracılığıyla sosyal toplumlar kurulabilmektedir; bu da yaşamlarına içerik ve değer katmaktadır. Bahçe ile etkileşim içinde olan yapının fiziksel çevresi, topluluk hissini kucaklamakta, her bireye ise kişisel ve anlamlı bir şey hissetme fırsatı sunmaktadır. Bakım evinin her unsuru, demans hastalarının dünyası göz önüne alınarak tasarlanmış bulunmaktadır: bireysel konutlardan konut birimlerinin etrafındaki topluluk hissine, açık alanlardan hizmet merkezine kadar her detay düşünülmüştür. Fiziksel çevre, tedavi ve bakımı desteklemekte, demans hastalarının memnuniyet ve refahını sağlayacak bir ortam yaratmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Danimarka Aalborg Demans Köyü
(<https://www.dementiavillage.com/projects/dva-aalborg/>)

Landais Fransa'nın güneybatısında, Dax kenti yakınlarında bulunan Village Landais Alzheimer, demans hastaları için özel olarak tasarlanmış 10.700 metrekairelik bir yaşam köyüdür. 2020 yılında tamamlanan bu köy, Demanslı bireylere özgürlük, bağımsızlık ve toplumsal bağlarını koruma imkânı sunmaktadır. Köy, 2020 yılında açılmış olup yaklaşık 120 sakin ve aynı sayıda gönüllü ile sağlık çalışanına ev sahipliği yapmaktadır. Köy, geleneksel Landes bölgesi mimarisine uygun olarak tasarlanmıştır. Yerleşim birimleri dört mahalleye ayrılmış olup, her bir mahallede 7-8 kişinin kaldığı evler bulunmaktadır. Mahalleler, yerel toplulukları yansıtan isimler taşır ve sakinlerin daha kolay yön bulmasını sağlamak için açık alanlar ve yeşil yürüyüş yollarıyla birbirine bağlanmıştır. Merkezde market, kütüphane, restoran, kuaför, spor salonu gibi tesisler yer alır. Tıbbi personel, sade giysilerle çalışmakta ve sakinlerin günlük hayatlarını desteklemektedir. Kompleks, doğayla uyumlu bir şekilde tasarlanmış olup, karakteristik eski çam ağaçlarıyla çevrili mevcut manzarayı sakinler için bir rekreasyon alanına dönüştürmektedir. Bu alan hem dinlenme hem de yürüyüş için çeşitli imkanlar sunmaktadır. Manzaranın içinden geçen yol, kendi döngüsünü oluşturarak sakinlerin çıkmaz sokaklarla karşılaşmasını veya yol boyunca kaybolmasını engellemektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Fransa Landais Demans Köyü
(<https://www.nordarchitects.dk/projects/alzheimers-village-dax/>)

DVA Roma, resmi olarak Villaggio Emanuele olarak bilinen, İtalya'nın Roma şehrinin Bufalotta bölgesinde yer alan yenilikçi bir demans köyüdür. Hollanda'daki başarılı model olan Hogeweyk'ten ilham alarak tasarlanmıştır ve Alzheimer hastalarına, normal günlük yaşamı yansıtan bir ortam sunmayı amaçlamaktadır. 2019 yılında açılan bu köy, İtalya'daki ilk demans köyüdür ve sakinlerinin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarını kapsayan bütünsel bir bakım yaklaşımını benimsemektedir. Köyün tasarımında evler, sokaklar, bahçeler ve restoran gibi ortak alanlar yer almakta olup, sakinlerin tanıdık, teşvik edici ve güvenli bir atmosferde yaşamalarını desteklemeyi amaçlar. Bu ortam, sakinlerin bilişsel yetilerini mümkün olduğunca uzun süre korumalarına yardımcı olmak için terapötik bir yaklaşım kullanır ve geleneksel bakım

modellerinden kaçınır. Köy, 100 birime sahiptir ve tasarımı yalnızca demans hastalarının ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda diğer gruplar için de esneklik sağlar. DVA Roma, demans hastalarının yaşam kalitesini artırmayı hedeflemekte ve güvenlik ile huzur sağlarken, sakinlerinin normal bir aile ortamına yakın bir şekilde yaşamalarını sağlamaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. *İtalya DVA Roma Demans Köyü ;*
(<https://www.dementiavillage.com/projects/dva-rome/>)

Móberg Nursing Home, İzlanda'nın Selfoss kasabasında yer alan bir uzun süreli bakım evi olarak, demans hastaları için tasarlanmış yenilikçi bir tesis olarak öne çıkmaktadır. LOOP Architects ve Urban Arkitektar tarafından tasarlanan bu bakım evi, 50 odadan oluşan iki katlı bir yapıya sahiptir. İzlanda'nın güneyinde, Ölfusá Nehri kıyısında yer alan Selfoss'un manzaralı arazisi arasında, silindirik bir bina alanın bir parçası olarak şekillenmektedir. Huzur dolu yeşilliklerin ve dağların oluşturduğu doğal bağlamda yer alan bu huzurevi, çevresindeki diğer yapılardan mimari dili ve ölçeğiyle ayrılmaktadır. Móberg Huzurevi'nde, mimarlar dairesel bir plan benimseyerek yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Bu planda, merkezi alan bir dinlenme bahçesi olarak tasarlanmış ve yapı, bu alanı çevreleyen koruyucu bir duvar işlevi görmektedir. Bu şekilde oluşturulan hacim, bina içe dönük işlev görürken dışarıya görsel bağlantılar sunmaktadır. Cephe tasarımında ahşap bir görünümle balkonlar yer almakta, bu da yapının çevresiyle bütünleşmesini ve yakın çevresiyle diyalog kurmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, bu yapı içinde farklı bir dünya barındırırken dışarıya da açıklık sunmaktadır. Yapının dairesel planı, sakinlerin bağımsız bir şekilde hareket etmelerini sağlarken, aynı zamanda her zaman kendi odalarına geri dönmelerini güvence altına alır. Böylelikle kaybolma riskini azaltırken, sosyal etkileşimi teşvik eden merkezi bir alan da sunar. Yapı, yerel volkanik kül gibi malzemelerle inşa edilmiş olup, çevreye olan etkisini en aza indirmek amacıyla yerel kaynaklar kullanılmıştır. Ayrıca, yeşil bir çatıya sahip olup, yağmur suyu toplama sistemine sahiptir. Bu sürdürülebilir unsurların yanı sıra, sakinlerin doğayla bağlantı kurmasını sağlayan güzel manzaralar ve bahçeler de tasarıma dahil edilmiştir. Móberg Nursing Home, sadece demans

hastalarına değil, yaşlı sakinlere de onurlu ve bağımsız bir yaşam sunmayı amaçlayan bir ortam yaratmaktadır. Bu tasarım, yaşlı bakımında yeni bir standart oluşturmayı hedeflemektedir (Şekil 15).

Şekil 15. İzlanda Möberg Demans Köyü (<https://www.dezeen.com/2022/07/03/loop-architects-dementia-nursing-home-iceland/#/>)

Village Langley, Kanada’da bulunan ilk demans köyüdür (Sturge, 2024). 2019 yılında açılan köy, Hollanda’daki Hogeweyk modelinden ilham alınarak tasarlanmıştır. 5 dönümlük bir alana yayılan köy, 12-13 odadan oluşan altı evden oluşmaktadır. Burada yaşayanlar, “köylüler” olarak adlandırılır ve güvenli bir ortamda serbestçe hareket edebilecekleri, ev benzeri bir toplumda yaşama olanağı sunulmaktadır. Köy, normal yaşamı ve toplumsal etkileşimi teşvik eden çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bir topluluk merkezi, market, kafe, güzellik salonu ve hatta bir çiftlik gibi çeşitli mekanlar bulunmaktadır. Köylüler, bireysel yetenek ve tercihlerine göre düzenlenmiş egzersiz programları, el işleri ve sosyal etkinliklere katılabilmektedirler. Village Langley’deki en önemli yaklaşımlardan biri “serbest dolaşım”dır, bu sayede sakinler köyde istedikleri gibi hareket edebilmekte ve bu sayede geleneksel bakım evlerinde görülen kapalı ortam hissi Hogeweyk örneğine benzer şekilde önlenmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Kanada Langley Demans Köyü (<https://dementiasolutions.ca/the-village-langley-levelling-up-the-care-for-those-with-dementia/>)

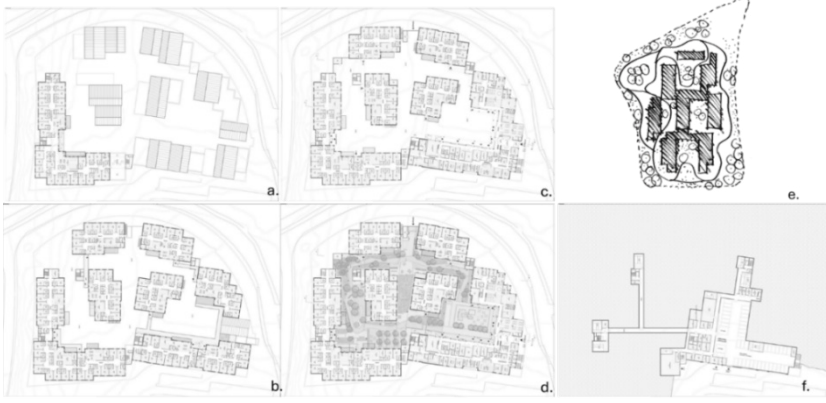
Carpe Diem, Norveç'in Bærum belediyesinde yer alan ve 2020'de açılan bir demans köyüdür. Bu proje, demans hastalarına özgürlük ve güvenli bir yaşam alanı sunmayı amaçlayan yenilikçi bir tasarıma sahiptir. 200,000 metrekarelik alanda inşa edilen köy, Hollanda'daki Hogeweyk köyünden ilham alarak, demans hastalarına normal yaşamlarını sürdürebilecekleri bir ortam sunmayı hedeflemiştir. Köyün tasarımında, mekanlar "yumuşak sınırlar" kullanılarak düzenlenmiştir, böylece açık alanlar güvenli bir şekilde dolaşılabilir ve doğa ile iç içe bir yaşam sağlanır. Alanlar, çeşitli peyzaj unsurlarıyla, sakinlerin kimlik ve yön bulma ihtiyaçlarını destekleyecek şekilde tasarlanmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. Norveç Carpe Diem Demans Köyü
(<https://nordicarch.com/project/carpe-diem-dementia-village>)

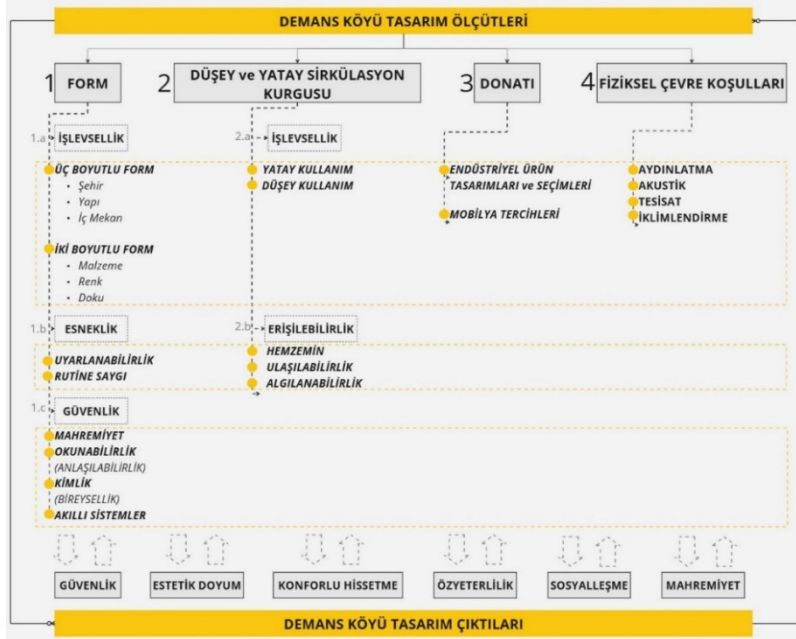
Örneğin, dış mekanlar «su bahçesi» veya «sera» gibi temalı alanlarla zenginleştirilmiştir. Carpe Diem, sakinlerinin sosyal hayatlarını teşvik etmek için çok sayıda ortak kullanım alanı sunmaktadır. Bu alanlar arasında kafe, pub, kültürel salon ve sanat atölyesi bulunmaktadır. Ayrıca, sakinlerin alışveriş yapabildiği kendi marketi de vardır. Her konut birer yuva gibi tasarlanmış, iç mekanlar sakinlerinin kimliklerine ve ihtiyaçlarına göre kişiselleştirilmiştir. Ödüllü Carpe Diem Demans Köyü, demans hastalarının gerekli bakımı alırken normal yaşamlarını sürdürmelerine ve yerel toplulukla bağlantılarını korumalarına olanak tanıyacak şekilde tasarlanmıştır. Köy, 136 ortak yaşam birimi ve 22 yüksek bakım gerektiren demans biriminin yanı sıra ortak alanlardan oluşmaktadır. Carpe Diem Demans Köyü, iki ila üç katlı binalardan oluşmaktadır. Yapılar, her katta 8 kişilik odalar içeren küçük birimler halinde düzenlenmiştir. Bu birimler, sakinlerin bireysel odaları çevresinde ortak yaşam alanlarına bağlanarak hem bireysellik hem de topluluk hissini destekleyen bir yerleşim sunmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18. *Carpe Diem Demans Köyü Kat Planları* (<https://www.archdaily.com/955466/carpe-diem-dementia-village-nordic-office-of-architecture>)

Bu çalışmada, demans köyü tasarımının temel prensipleri üzerine yapılan analiz, fiziksel ve algısal ölçütlerin demans hastalarının yaşam kalitesi ve güvenliği üzerindeki etkilerini vurgulanmaktadır. İncelenen örnek demans köyü projelerinde ve literatürde tekrarlayan ve benzerlik gösteren tasarım girdilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda görsel ve içerik analizi sonucu form, düşey sirkülasyon kurgusu, donatı ve fiziksel konfor koşulu olmak üzere dört başlıkta tasarım girdileri oluşturulmuştur (Şekil 19).

Şekil 19. *Tasarım Ölçütleri ve Çıktıları (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)*

Form başlığı altında işlevsellik, esneklik, güvenlik alt ölçütleri, düşey ve sirkülasyon kurgu başlığı altında ise işlevsellik ve erişilebilirlik alt ölçütleri, donatı başlığı altında endüstriyel ürün tasarımı, aydınlatma ve mobilya gibi her türlü tasarım öğeleri incelenmiştir. Fiziksel konfor şartları altında ise aydınlatma, akustik, tesisat ve iklimlendirme ölçütleri oluşturulmuştur. İncelenen on demans köyü örneğinde bu tasarım ölçütleri karşılanmakta, tasarım çıktısı olarak belirtilen güvenlik, estetik doyum, konforlu hissetme, özyeterlilik, sosyalleşme ve mahremiyet kavramları ise proje künyelerinde tasarım çıktısı olarak okunabilmektedir.

Sonuçlar

Yaşlılık insan yaşamının doğal ve beklenen bir parçasıdır. Bu sürecin yaşamın her döneminde olduğu gibi en sağlıklı ve konforlu şekilde geçirilmesi her insan tarafından arzulanmaktadır. Barınma insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biridir ve insanın kendini tanımladığı, ait hissettiği “yuva” kavramını yüklediği konutlar, kimliğinin bir parçası haline dönüşmektedir. Demans hastası olsun veya olmasın her yaşlı birey kendini ait hissettiği mekânda var olmayı sürdürmek ister. Bakıma ihtiyaç arttıkça bakımevlerine gitmek ve orada yaşamak zorunda kalan yaşlı bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak zorluk yaşadıkları da oldukça aşikardır. Bu bağlamda ortak yaşam birimleri, bakımevleri, çağdaş yaşlı yaşam merkezleri, demans köyleri vb. gibi literatürde birçok farklı modelin önerildiği ve uygulandığı da görülmektedir.

Çalışma kapsamında Avrupa’da özellikle sayısının giderek artmaya başladığı demans köyleri üzerinde durulmuştur. Demans köyleri, bazı eleştirmenler tarafından “Truman Show” filmine benzetilerek, yapay ve bir tiyatro sahnesine benzer şekilde, gerçeklikten uzak sahte bir dünya sundukları gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Ancak bu köylerin, “demans” etiketini göz ardı ederek evrensel tasarım ilkelerini vurgulayan ve bu kaygı ile inşa edilen bir tasarım ideolojisine sahip olduğu görülmektedir. Bu ideolojiyi, oluşturulan şehir parçası dokusundan, yaşam birimine ait oda ölçeğine kadar okumak mümkündür (Şekil 20).

Şekil 20. *Tasarım Ölçütlerine Göre Projelerin Analizine Ait Baloncuk Grafiği (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)*

ÖLÇÜTLER				ALMANYA		HOLLANDA		DANİMARKA		İTALYA	FRANSA	İZLANDA	NORVEÇ	KANADA
				DVA Berlin	DVA De Hogeweyk	Alliade Meriant	Svendborg Demensby	Aalborg	DVA Rome Monza	Landais	Möberg	Carpe Diem	Village Langley	
FORM	İŞLEVSELLİK	Üç Boyutlu Form	Şehir											
			Yapı											
			İç Mekan											
		İki Boyutlu Form	Malzeme											
			Renk											
			Doku											
	ESNEKLİK	Uyarlanabilirlik												
		Rutine Saygı (Aşinalık)												
	GÜVENLİK	Mahremiyet												
		Okunabilirlik												
Kimlik														
Bireysellik														
İŞLEVSELLİK	Akıllı Sistemler													
	Yatay Kullanım													
	Düşey Kullanım													
ERİŞİLEBİLİRLİK	Hemzemin													
	Ulaşılabilirlik													
DONATI	Endüstriyel Ürün Tas.													
	Mobilya Tercihleri													
FİZİKSEL ÇEVRE KOŞULLARI	Aydınlatma													
	Akustik													
	Tesisat													

Form başlığında yer alan “esneklik” alt başlığını oluşturan uyarlanabilirlik kriterinin yalnızca Hogeweyk, DVA Roma, Moberg ve Carpe Diem projelerinde karşılandığı görülmektedir. Benzer şekilde, akıllı sistemler kriterinin de yalnızca bu dört projede karşılandığı tespit edilmiştir. Demans köylerini birbirinden ayıran en baskın özellik yerel ve kültürel dokunun izleridir. Kimlik (bireysellik), rutine saygı (aşinalık) kriterleri her demans köyü projesinde karşılanmakla birlikte, bulunan ülkenin ve toplumun kültürel bağlamına göre şekillenmektedir.

Form üst başlığı altında yer alan şehir ölçeğinin sağlanması için vurgulanan yol, bölge ve işaret öğelerinin demans köyünün şehir kurgusunda okunabilmesi gerekmektedir. İncelenen demans köylerinin tamamı mahalle, sokak düzenine sahip olmakla birlikte avlu kurgusu ile sosyal etkileşim alanlarına olanak tanımaktadır. Kanada’daki Langley Demans köyü dağınık yerleşme ve İzlanda’daki Móberg Nursing Home dairesel yerleşme dokusuna sahiptir. Bu iki proje, diğer projelerden farklı olarak modüler ve doğrusal bir biçimlenmenin aksine, daha organik bir formda kurgulanmıştır. Yapı ölçeğinde ise yapılar Hogeweyk örneğinde olduğu gibi yatayda genişlemeli, avlu düzeni ile kurgulanmış olmalı, yüksek yapı olmamalı, aşına olunan yerel malzeme ve

yapım teknikleri ile yapılmalıdır. Yapının yatayda genişlemesi, avlu düzeni ile kurgulanması ve aşına olunan yerel malzemelerle inşa edilmesi, sakinlerin çevreyle güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Ayrıca, yüksek yapıların yerine alçak ve yayılmacı yapılar tercih edilerek, sakinlerin daha güvenli ve tanıdık bir ortamda yaşamaları sağlanmalıdır. Village Langley'in örneğindeki tasarım kurgusunu oluşturan açık ve esnek plan düzenlemeleri, sosyal etkileşimi teşvik eden ortak alanlar ve sakinlerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak şekilde tasarlanmış fonksiyonel alanlar, demans köyü tasarımının önemli unsurlarındandır. Herhangi bir şehirde demans hastalarını da kapsayacak iyileştirmelerde form başlığı altındaki gerekliliklerin göz önüne alınması gerekmektedir. Demans hastalarının bağımsız hareket edebileceği, kontrollü ve güvenli mahalle tasarımlarının geliştirilmesi, yönlendirme ve erişilebilirlik önlemlerinin artırılması, kamusal ve bireysel alanların mekânsal olarak erişilebilir hâle getirilmesi form, düşey-yatay sirkülasyon kurgusu altındaki ölçütler ile doğrudan ilişkilidir. İç mekân ölçeğinde ise açık ve esnek plan düzenlemeleri yapılmalı ve sosyal etkileşimi teşvik eden ortak alanlar kurgulanmalıdır. İki boyutlu form başlığı altında malzeme ölçeğinin sağlanması için dayanıklı, bakımı kolay, kaymaz yüzeyler, doğal ve sıcak dokular (ahşap gibi), kontrast renkler, görsel erişilebilirliği artıran malzemeler tercih edilmelidir. Renk ölçeği için yüksek kontrast renkler, sakinleştirici ve huzur verici tonlar (örneğin mavi, yeşil ve pastel renkler), tanıdıklık hissi uyandıran doğal renk paletleri ve farklı alanları ayırt etmek için net renk blokları kullanılmalıdır. Doku ölçeği için yüzeylerde ve mobilyalarda sıcak, rahatlatıcı dokular tercih edilmelidir. Dokunma duyusunu tetikleyen yumuşak dokulu yüzeyler tasarlanmalıdır. Bu gereklilikler incelenen örneklerin iç mekanlarının tamamında okunabilmektedir. Esneklik başlığı altında uyarlanabilirlik kriteri için taşınabilir akıllı mobilyalar, modüler duvarlar, özelleştirilebilir odalar, çok işlevli alanlar ve mobilyalar, akıllı aydınlatma, sesli rehberler kullanılmalıdır. Almanya, Fransa ve Danimarka'daki örneklerde akıllı mobilya ve sesli rehberlerin tercih edildiğine yönelik doğrudan bir açıklama bulunmamaktadır. Rutine saygı için sakinlerin günlük aktiviteleri için tutarlı ve tanıdık bir düzenin sağlanması, belirli alanların sürekli ve değişmeyen işlevlere sahip olması (örneğin, mutfak, oturma alanı), kolayca tanınan ve anlaşılan işaretlerin kullanılması (örneğin malzeme ve renk kodları, numaralar vb.) gerekmektedir. Güvenlik başlığı altında yer alan mahremiyet ihtiyacını karşılayacak şekilde bireysel odalar ve ortak yaşam alanlarının doğru şekilde ayrılması gereklidir. Cepheye güneş kırıcılar ve iç mekânda zıtlık yaratmayacak ton ve dokuda perdeler kullanılmalıdır. Okunabilirlik veya anlaşılabilirlik için net ve belirgin işaretler (yönlendirme tabelaları, simgeler), kolayca tanınabilen ve anlaşılabilen renk kontrastları büyük ve okunabilir yazı tipleri kullanılmalıdır. Kaymaz zeminler, yuvarlatılmış köşeler ve engellerin ortadan kaldırılması, çıkışların güvenli bir şekilde kontrol edilmesi gerekmektedir. İncelenen tüm örneklerin planlarında kontrol edilen tek bir ana giriş ve çıkış kapısı yer almaktadır. Akıllı aydınlatma, sıcaklık ve ses düzeyini kontrol eden sistemler, akıllı izleme ve

alarm sistemleri, hareket duyarlı sensörler ve acil durumlarda otomatik yanıt veren sistemler de entegre edilmelidir.

Düşey ve yatay sirkülasyon kurgusu altında yer alan işlevsellik başlığı için geniş, engelsiz koridorlar, yuvarlatılmış köşeler ve açık, net geçişler sağlanmalıdır. Yatay sirkülasyon basit ve anlaşılır olmalı, çıkmaz sokaklardan kaçınılmalı odalar arasında kolay erişim sağlayan tek yönlü yolların tercih edilmelidir. Geniş kollu, kaymaz zeminli merdivenler ve erişilebilir asansörler sağlanmalıdır. Merdivenlerde tutunma kolları ile basamaklar iyi aydınlatılmalı, asansörler için basit, anlaşılır kontrol panelleri ve yeterli kapasite sağlanmalıdır. Erişilebilirlik ölçütü için kot farkı kullanılmamalı, zeminlerin düz, engelsiz ve kaymaz malzemelerle kaplanması, herhangi bir engel veya yüksekliğe sahip olmaması, sirkülasyonun kesintisiz olması gerekmektedir. Kapıların genişliği, tekerlekli sandalye ve cihazların geçişini kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır. Tüm iç mekanlara ulaşımında, her seviyede, uygun yerlerde tutunma kolları ve işaretler yer almalıdır. İyi kontrastlarla tasarlanmış işaretler ve yönlendirmeler kullanılarak sakinlerin çevreyi algılaması kolaylaştırılmalıdır. Renkler ve dokular, sakinlerin alanları ve işlevleri ayırt etmelerine yardımcı olacak şekilde seçilmelidir.

Endüstriyel ürün tasarım ve tercihlerinde ürünler, kolayca kullanılabilir olmalı, dayanıklı ve bakım gerektirmeyen malzemelerden üretilmeli, sakinlerin bağımsızlığını destekleyecek şekilde ürünlerin tanıdık ve rahatlatıcı olması gerekmektedir. Mobilyalar güvenli, ergonomik ve kolayca erişilebilir nitelikte olmakla birlikte gerektiğinde taşınabilir ve modüler özellikte, rahatlık, tanıdıklık ve sıcaklık hissi uyandıran malzemeler ve renkler kullanılmalıdır.

Fiziksel çevre koşullarının sağlanması için sirkadiyen ritmi destekleyen akıllı aydınlatma sistemleri kullanılmalıdır. Doğal ışık kullanımı ön planda tutulmalı ve iç mekanlarda aydınlatma seviyesi ayarlanabilir olmalıdır. Aydınlatma, yeterli ve dengeli olmalı, görsel rahatsızlık yaratacak sert ışıklardan kaçınılmalıdır. Ayrıca, akşam saatlerinde her alan için uygun aydınlatma noktaları (yatak başlıkları, koridorlar, sosyal alanlar) sağlanmalıdır. Ses mahremiyetini koruyacak akustik düzenlemeler yapılmalıdır. Özel ve ortak alanlarda akustik çözümler kurgulanmalıdır. Elektrik, su ve ısıtma sistemleri için açık, anlaşılır kontrol panelleri ve acil durum kapanma sistemleri yer almalıdır. Ayrıca, kablolar ve borular gizlenmeli, sakinlerin bunlara takılma riski ortadan kaldırılmalıdır. Sonuç olarak, demans köyü tasarımı, sakinlerinin günlük yaşamlarını kolaylaştıran, güvenli ve erişilebilir bir çevre sunmayı amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımı benimsemelidir. Bu tasarım ilkeleri, demans hastalarının bağımsızlıklarını korurken, aynı zamanda topluluk içinde güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan tüm çevresel ve tasarımsal unsurları bir araya getirmektedir. Bu tasarım girdileri sonucunda güvenlik/ güvende olma hissi, estetik doyum sağlama, konforlu hissetme, özyeterlilik /özgüven sağlama, sosyalleşme imkânı ve mahremiyet

gibi çıktıların elde edildiği Hogeweyk örneği üzerinde de okunabilmektedir. Çalışmanın sonucunda, demans köylerinin uygun form, düşey ve yatay sirkülasyon kurgusu, donatı ve fiziksel konfor şartları, güvenlik ve güvende olma hissi, estetik doyum, konforlu hissetme, özyeterlilik, sosyalleşme ve mahremiyet gibi kavramsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanması gerektiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, demans köyü tasarımlarında sakinlerin bağımsızlıklarını ve güvenliklerini destekleyen, aynı zamanda çevreyle uyum içinde ve sosyal etkileşimlerini teşvik eden bir tasarım anlayışının önemini vurgulamaktadır. İncelenen demans köyü modellerinde akıllı sistemler ve uyarlanabilirlik haricindeki diğer ölçütlerin ortak olarak yer aldığı görülmektedir. Gelecek çalışmalarda, demans köylerinin finansal erişilebilirliği, özellikle devlet sübvansiyonları, emekli maaşları ve sigorta kapsamının farklı gelir gruplarındaki bireyler üzerindeki etkisi incelenebileceği önerilmektedir. Demans köylerindeki bakım hizmetlerine erişimle ilgili potansiyel ekonomik eşitsizliklerin araştırılması ve bu tür eşitsizlikleri azaltmaya yönelik politikaların incelenmesi, demans bakımı alanında eşitliği artırmaya yönelik bilgiler sunacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: N.N.Ç.Ş., N.N.G.; Veri Toplama: N.N.G.; Veri Analizi /Yorumlama: N.N.Ç.Ş., N.N.G.; Yazı Taslağı: N.N.G.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: N.N.Ç.Ş.; Son Onay ve Sorumluluk: N.N.Ç.Ş., N.N.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: N.N.Ç.Ş., N.N.G.; Data Acquisition: N.N.G.; Data Analysis/Interpretation: N.N.Ç.Ş., N.N.G.; Drafting Manuscript: N.N.G.; Critical Revision of Manuscript: N.N.Ç.Ş.; Final Approval and Accountability: N.N.Ç.Ş., N.N.G.

Conflict of Interest: The authors declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Akan, E. (2023). Toplumun Yaşlanması ve Yaşlılıkta Barınma Problemi Bağlamında Kurumsal Yaşlı Yaşam Alanları Tasarımı. *Senectus*, 1(2), 145-184. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.2.0013>
- Altuncu, D. (2023). Toplumsal Bütünleşme Modeli Olarak Yeni Mekânsal Örgütlenmeler: Çağdaş Yaşlı Yaşam Merkezleri. *Senectus*, 1(2), 185-206. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.2.0012r>
- Andrews, J., ve Molyneaux, P. (2013). *Dementia: Finding housing solutions*. London: National Housing Federation. Retrieved from http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pub.housing.org.uk/Dementia_-_Finding_housing_solutions.pdf
- Baragwanath A, (1997). Bounce and balance: a team approach to risk management for people with dementia living at home, in *State of the Art in Dementia Care* Ed. M Marshall, Centre for Policy on Ageing, 1923 Ironmonger Row, London EC1V 3QP, pp 102-105
- Be the Care Concept. (n.d.). De Hogeweyk. Retrieved from <https://www.bethecareconcept.com/de-hogeweyk/>

- Birleşmiş Milletler (2015). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. <https://sdgs.un.org/goals#icons>
- Burton, E., & Mitchell, L. (2006). *Inclusive urban design: Streets for life*. Amsterdam Heidelberg: Elsevier.
- Cankurtaran, M., & Arıoğlu, S. (2011). *Demans ve Alzheimer Hastalığı*. Retrieved from http://www.teb.org.tr/images/upld2/ecza_akademi/makale/20110113040255demans_alzheimer.pdf
- Çelebi Şeker, N., Aytıs, S. (2022). Zihin farklı bireyler için bağımsız yaşam merkezi tasarım parametreleri. *Mimarlık ve Yaşam*, 7(1), 65-93.
- DiverCity Magazine. (n.d.). *Germany: The ideal city for seniors*. DiverCity Magazine. Retrieved from <https://www.divercitymag.be/en/germany-the-ideal-city-for-seniors/>
- Eyüboğlu, H., & Zorlu, T. (2021). Yerde yaşlanma ve konutlarda yaşama mekanlarının tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 14(2), 59-69. <https://doi.org/10.46414/yasad.974658>
- Fang B, Yan E. (2018). Abuse of Older Persons With Dementia: A Review of the Literature. *Trauma Violence Abuse*. 19(2):127-147. doi: 10.1177/1524838016650185. Epub 2016 May 31. PMID: 27247138.
- Gezondheid Patiëntenrechten (t.y). Belgisch Staatsblad. Retrieved from <https://www.belgium.be/nl/gezondheid/gezondheidszorg/patientenrechten>
- Godwin, B. (2015). Hogewey: A 'home from home' in the Netherlands. *Journal of Dementia Care*, 23(3), 28-31.
- Grey, T. (2015). Universal Design and Dementia. *Housing Ireland*. Spring. 12-14.
- Grey, T., Dyer, M., Pierce, M., & Cahill, S. (2015). *Universal design guidelines: Dementia friendly dwellings for people with dementia, their families and carers*.
- Hallsall, T., Macdonald, S. (2015). Volume 1: *Design for dementia - A guide provides helpful guidance in the design of exterior and interior environments*.
- Haubursin, C.(2022). How "dementia villages" work. Retrieved from: <https://www.vox.com/videos/23311747/dementia-villages-elderly-care-senior-home>
- Jenkins, Catharine & Smythe, Analisa. (2013). Reflections on a visit to a dementia care village. *Nursing older people*. 25. 14-9. 10.7748/nop2013.07.25.6.14.e478.
- Kjolberg, T. (2016). Dementia village in Denmark. *Daily Scandinavian*. <https://www.dailyscandinavian.com/dementia-village-denmark/>
- Koçak, H., Keskin, M., & Canatan, A. (2024). Aktif yaşlanma konusunda bibliyometrik bir analiz: Mevcut durum ve eğilimler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 17(1), 1-20.
- Konuk, M., & Kaya, A. (2018). Huzurevleri ve tasarım ölçütlerinin irdelenmesi: Bolu ve Düzce örnekleri. *Tyke Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 3(5), 271-294.
- Krier, D., de Boer, B., Hiligsmann, M., Wittwer, J., & Amieva, H. (2023). Evaluation of dementia-friendly initiatives, small-scale homelike residential care, and dementia village models: A scoping review. *Journal of the American Medical Directors Association*, 24(7), 1020–1027.e1. <https://doi.org/10.1016/j.jamda.2023.03.024>
- Li, Z. (2022). What Are 'Dementia Villages' And How Do They Work?. Retrieved from: <https://archinspires.com/2022/11/16/what-are-dementia-villages-and-how-do-they-work/>
- Livingston, G., Huntley, J., Sommerlad, A., Ames, D., Ballard, C., Banerjee, S., Mukadam, N. (2020). Dementia prevention, intervention, and care: 2020 report of the Lancet Commission. *The Lancet*, 396(10248), 413-446. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30367-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30367-6)

- Mitchell, Lynne & Burton, Elizabeth & Raman, Shibu & Blackman, Timothy & Jenks, Mike & Williams, Katie. (2003). Making the outside World Dementia-Friendly: Design Issues and Considerations. *Environment and Planning B: Planning and Design*. 30. 605-632. 10.1068/b29100.
- National Institute on Aging. (t.y.). Long-Term Care Facilities: Assisted Living, Nursing Homes, and Other Residential Care. Retrieved from <https://www.nia.nih.gov/health/assisted-living-and-nursing-homes/long-term-care-facilities-assisted-living-nursing-homes>
- Nordic Office of Architecture. (2020). *Carpe Diem Dementia Village*. ArchDaily. Retrieved from <https://www.archdaily.com/955466/carpe-diem-dementia-village-nordic-office-of-architecture>
- Öden, T. N., Yavuz Van Giersbergen, M. (2021). Düşme ve Düşmelere Bağlı Yaralanmaların Azaltılması için Kanıt Temelli Uygulama Önerileri. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 18(1), 17-40.
- Planos, J. (2014). The Dutch village where everyone has dementia. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/health/archive/2014/11/the-dutch-village-where-everyone-has-dementia/382195/>
- Phlix, M., Vanrie, J., Petermans, A. *et al.* The (Im)Material Home: Exploring Older Migrants' Home Experiences Situated within Material and Immaterial Settings of Home. An Exploratory Study in Belgium. *J Cross Cult Gerontol* (2025). <https://doi.org/10.1007/s10823-025-09522-3>
- Public Law. (1996). Health insurance portability and accountability act of 1996, Retrieved from: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-104publ191/pdf/PLAW-104publ191.pdf>
- Sakar, Z. M. (2023). İstatistikler ışığında yaşlı bakım hizmetleri alanında ülkemizde uygulanan politikalar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 179-203. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1206746>
- Sofuoğlu Demirbaş, Ü., Çelebi Şeker, N. N.(2024). Yaşlı bireyler için entegre yaşam alanları: Ortak konutlar. *IDA: International Design and Art Journal*, 6(2), 334-351.
- Sturge, J. (2024). The adaptation of the dementia village model: Comparing design features of a Dutch and Canadian dementia village. In *Design for dementia, mental health and wellbeing* (1st ed., pp. 11). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003318262>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). Alzheimer hastalığı ve bakım hizmetleri çalıştay 2015: Çalıştay raporu. <https://www.aile.gov.tr/media/5595/alzheimer-hastaligi-ve-bakim-hizmetleri-calistayi-2015-calistay-raporu.pdf>
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- Tsai, Daniel Fu Chang. (2009). A Confucian two-dimensional approach to personhood, dementia and decision-making, in: O'Connor D & Purves B (Eds), *Decision Making, Personhood, and Dementia: Examining the Interface*. Jessica Kingsley Publishes.
- Tutal, O. (2018). *Yaşlılık, yaşam çevresi ve evrensel tasarım*. In V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar ve çözümler* (pp. 489-502). Nobel Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2024 (Sayı: 53783). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>
- van Buuren, L. P. G., ve Mohammadi, M. (2022). Dementia-friendly design: A set of design criteria and design typologies supporting wayfinding. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 15(1), 150-172. <https://doi.org/10.1177/19375867211043546>

- Van Lieshout, F. (2017). Designs for life. Discover Benelux, 43, s. 22. Retrieved from https://issuu.com/scanmagazine/docs/discoverbenelux_43_july_2017/22
- Vinick, D. (2019). Dementia-friendly design: Hogeweyk and beyond. *The British Journal of General Practice: The Journal of the Royal College of General Practitioners*, 69(683), 300. <https://doi.org/10.3399/bjgp19X703949>
- Yorulmaz, E., ve Dirik, G. (2021). Demans tanısı olan kişilere bakım verenler ve bilişsel davranışçı terapi: Sistematiik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 170-191. <https://doi.org/10.18863/pgy.732086>
- World Health Organization. (2002). *Men Ageing and Health, Achieving Health Across The Life Span*. Geneva: World Health Organization.
- Zorlu, T. (2017). Yaşlılar için konutta iç mekân tasarımı ve ergonomi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 40-53. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/347168>

Türkiye’de Yaşlıların Dijital Teknoloji Kullanımı: Nicel Bir İnceleme

Selin Dizbay¹

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri bireylerin dijital teknolojilere erişim, kullanım, dijital beceri düzeylerini inceleyerek dijital bölünmenin yaşlı bireyler üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2023 yılında gerçekleştirilen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA) mikro verileri kullanılarak yürütülmüş; 2.623 katılımcı verisi betimsel analiz ve Ki-kare testi yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, yaşlı bireylerin dijital cihazlara erişimlerinin ve internet kullanım oranlarının genç yaş gruplarına kıyasla belirgin şekilde düşük olduğunu göstermektedir. Dijital beceri düzeyleri yaş, cinsiyet ve eğitim gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte; özellikle eğitim düzeyi yükseldikçe dijital yetkinlik de artmaktadır. Dijital ortamda gerçekleştirilen alışveriş ve kamu hizmeti işlemlerinden faydalanma düzeyleri oldukça sınırlıdır. Sonuç olarak, dijital bölünmenin yalnızca erişim değil; kullanım ve dijital fayda boyutlarıyla derinleştiği ve yaşlı bireylerin dijital dışlanma riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bulgular, dijital kapsayıcılığı artırmaya yönelik bütüncül politika geliştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık • Bilgi ve iletişim teknolojileri • Dijital teknoloji kullanımı • Dijital bölünme • Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA)

Digital Technology Use of the Elderly in Türkiye: A Quantitative Study

Abstract

This study aims to reveal the effects of the digital divide on older adults by examining the access to, frequency of use, and digital skills related to information and communication technologies (ICT), as well as their engagement with e-government services in Türkiye. The research is based on the Information and Communication Technology (ICT) Usage Survey in Households and by Individuals microdata conducted by the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT), analyzing responses from 2,623 participants using descriptive statistics and chi-square tests. The findings indicate that older adults have significantly lower levels of access to digital devices and internet use compared to younger age groups. Digital skills vary significantly by age, gender, and education level, with higher education correlating with increased digital competence. Participation in utilization of digital platforms for commercial transactions and access to public services are notably limited. In conclusion, the digital divide among the elderly deepens not only in terms of access but also in use and the benefits derived from digital technologies. The findings underline the necessity of developing inclusive digital policies to enhance participation and reduce digital exclusion among older populations.

Keywords: Elderly • Information and communication technologies • Digital technology use • Digital divide • Household Information Technologies Usage Survey (HBTKA)

¹ Sorumlu yazar: Selin Dizbay (Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: 0310130058@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7791-7560

Atıf: Dizbay, S. (2025). Türkiye’de yaşlıların dijital teknoloji kullanımı: Nicel bir inceleme. *Senectus* 3(1), 129-153. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0772>

Extended Abstract

In the 21st century, societies are undergoing two simultaneous transformations: rapid digitalization and significant demographic aging. While information and communication technologies (ICTs) increasingly permeate everyday life, a growing proportion of the population is entering old age. This intersection has made the issue of older adults' participation in digital environments an important topic of research. As digital services become more integrated into daily routines—ranging from information access to communication and public service delivery—older individuals' digital competencies are becoming critical to their well-being and social inclusion.

The concept of the digital divide has evolved to encompass more than just access. While the first-level digital divide refers to disparities in physical access to technology, the second-level divide addresses differences in digital skills and usage purposes. The third-level divide, more recently emphasized in the literature, concerns disparities in the outcomes or benefits individuals derive from digital participation. These divisions are particularly acute among older adults, who often face multiple layers of digital exclusion due to factors such as lower education levels, gender, geographic location, and age-related cognitive and physical challenges.

This study investigates the digital divide among individuals aged 65 and above in Türkiye, focusing on access to digital devices, internet use frequency, digital skills, and engagement with e-government and e-commerce platforms. The research is based on microdata from the Information and Communication Technology (ICT) Usage Survey in Households and by Individuals conducted by the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). A total of 2,623 older participants were analyzed using descriptive statistics and chi-square tests to uncover relationships between demographic variables and digital behaviors.

The findings reveal substantial age-based digital inequalities. While 92.3% of older adults reported using mobile phones in the last three months, only 39.5% had used the internet in the same period. Internet use frequency also declined with age: daily use was highest among the 25–44 age group and dropped significantly among those aged 65+. Similarly, the use of advanced devices such as tablets, desktop computers, or smart TVs remained minimal among older adults, with smartphones serving as the primary access point.

In terms of digital skills, basic tasks such as file transfer or installing mobile applications showed notable age gradients. For instance, 43.9% of the 16–24 age group had transferred files between devices, compared to only 10.7% among those aged 65+. Advanced digital tasks such as editing media files, using word processors or spreadsheets, creating presentations, or programming were rarely performed by older adults. For example, only 3.2% of individuals aged 65+ had created a digital

presentation, and a mere 0.3% had written code in the past three months. Education level emerged as a significant factor: older adults with higher education were much more likely to engage in both basic and advanced digital activities.

Regarding e-government use, 36.5% of older respondents reported not having engaged in any online public service activity. Among those who had, the most common tasks included checking personal records (34.9%) and obtaining information on rights or benefits (19.2%). Active participation—such as submitting official forms, making complaints, or declaring taxes—was rare. E-commerce usage was even lower: only 8.6% of older participants had made online purchases in the last three months, primarily limited to clothing, food, or health products.

Statistical analyses confirmed that age, gender, and education were all significantly associated with differences in digital behavior. For example, chi-square tests showed strong associations between age group and internet use frequency ($\chi^2 = 831.811$, $df = 15$, $p < 0.05$), e-government use ($\chi^2 = 6401.486$, $df = 15$, $p < 0.05$), and engagement with digital skills (all p -values < 0.05). Education level was particularly predictive of advanced digital activities, suggesting a compounding effect of age and formal learning on digital inequality.

These findings are consistent with previous research in both global and Turkish contexts. Studies by Helsper and Reisdorf (2017) and van Dijk (2013) highlight that older adults often experience digital exclusion not only due to lack of access but also due to lower digital confidence, limited skillsets, and a perceived lack of usefulness. Turkish studies (Görgün Baran et al., 2020; Açıkıllı et al., 2018) also point to structural and cultural barriers limiting elderly digital participation, particularly among women and those living in rural areas.

In conclusion, the study illustrates that digital inequality among older adults in Türkiye is multidimensional, reflecting gaps in access, skills, and benefits. While smartphone ownership is widespread, this does not translate into meaningful or diverse digital participation. To mitigate the third-level digital divide and reduce the risk of digital exclusion, policy efforts should prioritize inclusive digital literacy programs, age-friendly interface designs, and targeted support for the elderly in navigating online services.

The results emphasize the need for holistic digital inclusion strategies, especially as digital platforms become integral to healthcare, civic engagement, and social interaction. Without such measures, older adults risk being marginalized in an increasingly digital society.

Türkiye’de Yaşlıların Dijital Teknoloji Kullanımı: Nicel Bir İnceleme

Yirmi birinci yüzyıl, hem bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) hızla geliştiği hem de küresel ölçekte yaşanan bir nüfus yapısının ortaya çıktığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Artan yaşam süresi ve azalan doğurganlık oranları, toplumların demografik yapısında köklü değişimlere yol açmakta ve yaşlı nüfusun toplam içindeki oranını her geçen yıl artırmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2017). Bu demografik dönüşüm, yaşlı bireyleri yalnızca sağlık ve bakım politikalarının değil, aynı zamanda dijital dönüşüm süreçlerinin de odak noktalarından biri hâline getirmiştir. Diğer yandan, dijitalleşme bireylerin günlük yaşam pratiklerini, bilgiye erişim biçimlerini, iletişim tarzlarını ve kamusal hizmetlere katılım olanaklarını derinden etkilemektedir (OECD, 2019). Akıllı cihazlar, sosyal medya, internet temelli hizmetler ve e-devlet uygulamaları, bireylerin yaşamlarının merkezine yerleşmiştir.

Bu iki büyük toplumsal dönüşümün kesişim noktasında, yaşlı bireylerin dijital dünyaya katılım biçimleri önemli bir tartışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Dijital hizmetlerin yaygınlaştığı ve temel yaşam faaliyetlerinin dijital ortamda yürütüldüğü bir çağda, yaşlı bireylerin dijital bilgi ve becerilere erişimi hem bireysel refah hem de toplumsal bütünleşme açısından kritik bir konudur. Avrupa Komisyonu’nun 2024 yılı Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (DESI) raporuna göre, Avrupa Birliği genelinde internet kullanım oranı 2017’de %79,17 iken 2023’te %90,27’ye yükselmiştir. Aynı dönemde 65 yaş ve üzeri bireylerde bu oran %44,16’dan %69’a çıkmıştır (DESI, 2024). Bu artış, yaşlı bireylerin dijitalleşmeye yönelik ilgisinin ve katılımının arttığını gösterse de, hâlen genç yaş gruplarına kıyasla önemli bir farkın bulunduğu işaret etmektedir.

Benzer bir eğilim Türkiye’de de gözlemlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK, 2024) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması verilerine göre, 16-74 yaş aralığında internet kullanım oranı 2018 yılında %72,9 iken 2023’te %87,1’e yükselmiştir. Buna karşılık, 65-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanımı 2018’de yalnızca %17 iken, 2023’te %40,7’ye çıkmıştır. Bu veriler, Türkiye’de yaşlı bireylerin dijital teknolojilerle etkileşim düzeyinde kayda değer bir artış olduğunu göstermekle birlikte, yaşlı nüfusun dijitalleşme sürecinde hâlen belirli yapısal ve bireysel engellerle karşı karşıya olduğunu da ortaya koymaktadır.

Dijital Bölünme

Dijital bölünme, bireyler ve toplumsal gruplar arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişim, bu teknolojileri kullanma becerileri ve elde edilen dijital faydalar bakımından ortaya çıkan çok katmanlı eşitsizlikleri tanımlayan bir kavramdır (DiMaggio ve Hargittai, 2001). Kavram, başlangıçta dijital teknolojilere erişimi olanlarla bu imkânâ sahip olmayanlar arasındaki farkı ifade etmek için kullanılmıştır. Birinci düzey dijital bölünme olarak adlandırılan bu dönemde yapılan çalışmalar,

internet erişiminin yaş, cinsiyet, sosyoekonomik statü, etnik köken ve coğrafi konum gibi demografik değişkenlere göre eşitsiz bir biçimde dağıldığını ortaya koymuştur (Helsper, 2010; Mossberger ve ark., 2004). Zaman içerisinde, dijital teknolojilere fiziksel erişimin sağlanmasının, bu teknolojilerin etkin kullanımı için yeterli olmadığı görülmüş; bu durum çalışmaların ikinci düzey dijital bölünme olarak adlandırılan yeni bir düzeyde ele alınmasını gerekli kılmıştır. İkinci düzey, bireylerin sahip oldukları dijital beceriler ve teknolojiyi nasıl ve ne amaçla kullandıkları üzerine odaklanmaktadır (van Dijk, 2013; van Deursen ve van Dijk, 2011). Son olarak, dijital bölünme literatüründe giderek daha fazla önem kazanan üçüncü düzey dijital bölünme, bireylerin dijital teknolojilerden ne ölçüde fayda sağladıkları ve bu faydaların yaşamlarına nasıl yansıdığı üzerine odaklanmaktadır. Bu düzey, bireylerin teknolojik erişime sahip olmalarına ve yeterli dijital becerilere sahip bulunmalarına rağmen, dijital araçlardan elde ettikleri çıktıların ve toplumsal getirilerin ne ölçüde farklılaştığını incelemektedir (van Dijk, 2013).

Dijital bölünme, toplumda farklı sosyal gruplar arasında dijital teknolojilere erişim ve kullanım açısından belirgin bir eşitsizlik yaratmaktadır. Özellikle yaşlı bireyler, dijital dünyaya entegrasyon noktasında önemli zorluklarla karşılaşmakta; bu da onları dijital bölünmenin en kırılgan gruplarından biri haline getirmektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, kullanım ve becerilerinde azalma gözlemlenmekte; dijital ortamlara aşinalık düzeyi giderek azalmaktadır. Bu durum, yaşlı bireylerin dijital teknolojileri etkin biçimde kullanmalarının önünde çeşitli güçlükler oluşturmakta ve dijital dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Paul ve Stegbauer (2005), yaşlı bireylerin dijital teknolojilerle etkileşiminde karşılaştıkları güçlükleri sınıflandırırken, öncelikli engelin teknik zorluklar olduğunu belirtmektedir. Küçük ekranlı cihazların kullanımında yaşanan güçlükler, düşük çözünürlüklü görsellerin ayırt edilememesi, görme bozuklukları nedeniyle metinlerin okunamaması ve fiziksel kısıtlılıkların klavye ya da dokunmatik ekran kullanımı üzerindeki olumsuz etkileri bu teknik engeller arasında yer almaktadır. Milward (2003), yaşlı bireylerin internet kullanımına ilişkin algılarını, karşılaştıkları dışlanma biçimlerini ve deneyimledikleri engelleri incelediği çalışmada, dijital teknolojilere erişimin yalnızca teknik donanımın varlığıyla açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre, internetin yaşlı bireyler tarafından kullanılabilirliği, teknolojinin fiziksel olarak mevcut olmasından çok, bireyin dijital ortamla kurduğu bilişsel ve kültürel ilişkilere bağlıdır. Çalışmada, yaşlı bireyler arasında yaygın olan dijital beceri eksikliğinin, internetin genç kuşaklara ait bir alan olarak algılanmasına yol açtığı; bu algının ise yaşlı bireylerin dijital teknolojilere yönelik ilgisini ve katılım motivasyonunu uzun vadede olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Benzer şekilde Helsper ve Reisdorf (2017), yaşlı bireylerin dijital dışlanmasının yalnızca fiziksel erişimle sınırlı olmadığını, aynı zamanda dijital beceri eksikliği, düşük öz yeterlik ve teknolojiyi anlamlı biçimde

kullanamama gibi sosyal ve kültürel engellerle derinleştiğini ortaya koymuştur. Çalışmalarında, internet erişimi olsa bile dijital ortamları etkin biçimde kullanamayan bireylerin, dijital faydalardan dışlandığını göstermiş ve bu grubu “dijital alt sınıf” (digital underclass) olarak tanımlamışlardır.

Dijital bölünmenin yaşlı bireyler üzerindeki etkisi yalnızca yaş faktörüyle sınırlı değildir; bu etki, çoğu zaman diğer toplumsal kimlik öğeleriyle kesişerek daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Bu öğelerden biri de cinsiyettir. Kadınların, özellikle ileri yaşlarda, erkeklere kıyasla interneti daha az kullandığı; bu durumun kültürel roller, öz yeterlik düzeyi ve teknolojiye karşı tutumlarla bağlantılı olabileceği ifade edilmektedir (Cooper, 2006; König ve ark., 2018).

Dijital bölünmenin önemli belirleyicilerinden bir diğeri bireylerin eğitim düzeyidir. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin, hem dijital araçlara erişim hem de bu araçları etkin biçimde kullanma açısından avantajlı konumda oldukları; buna karşın düşük eğitilmiş yaşlı bireylerin dijital ortamlardan daha fazla uzak kalmaları söz konusu olmaktadır (Chopik ve ark., 2019; Niehaves & Plattfaut, 2014; Macedo, 2017; Kämpfen & Maurer, 2018; Davari ve ark., 2020).

Coğrafi konum, dijital bölünmenin biçimlenmesinde belirleyici bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan yaşlı bireyler, hem dijital teknolojilere fiziksel erişim bakımından hem de bilgiye ulaşma ve dijital içerikleri kullanma becerileri açısından ciddi dezavantajlar yaşayabilmektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan yaşlı bireyler, dijital bölünmenin hem teknik altyapı eksikliği hem de düşük dijital beceri düzeyi gibi çok katmanlı boyutlarından etkilenmektedir. Bu bağlamda Reddick ve arkadaşları (2000), kırsal ve uzak bölgelerdeki yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürme sürecinde karşılaştıkları zorlukları incelemiştir. Yaşlıların dijital teknolojilere sınırlı erişimlerinin yanı sıra dijital okuryazarlık düzeylerinin de yetersiz olduğunu ortaya koyan araştırmacılar bu durumu “çift dijital uçurum” kavramı çerçevesinde ele almışlardır. Araştırmacılar bu durumun bilgiye erişimi, sosyal katılımı ve psikolojik iyi oluşu olumsuz yönde etkilediğini göstermişlerdir. Benzer şekilde Li ve arkadaşları (2024) Çin’de yaptıkları çalışmada, dijital bölünme kırsal bölgedeki yaşlı insanların öznel refahını önemli ölçüde olumsuz etkileyebileceğini göstermiştir. Dijital bölünmenin zihinsel yaşam kalitesi üzerindeki olumsuz etkileri doğrulanmış ve sınırlı bilgi edinme, sosyal katılım engelleri ve artan psikolojik baskı gibi faktörlere ışık tutulmuştur. Bunun yanı sıra, bulgular, dijital bölünme ile zihinsel yaşam kalitesi arasında temel bir aracı olarak bilgi edinme yeteneğini vurgulamıştır.

Benzer şekilde, Nimrod (2018) çevrimiçi etkinlikleri dört temel kategoriye ayırarak - yerel içeriklere erişim, geleneksel medya kullanımı, kişilerarası iletişim ve dijital eğlence- yaşlı bireylerin dijital katılım örüntülerini analiz etmiştir. Bu çalışma, sosyodemografik değişkenlerin her çevrimiçi etkinlik türü üzerinde aynı etkiye sahip

olmadığını; örneğin bazı etkinlik türlerinde yaşı, bazılarında ise cinsiyetin daha belirleyici olduğunu göstermiştir.

Yaşlı bireylerin dijital teknolojilerle ne ölçüde etkileşim kurdukları, büyük ölçüde interneti ne sıklıkla ve ne amaçla kullandıklarıyla şekillenmekte; bu durum dijital beceri düzeylerini ve dolayısıyla dijital katılım imkanlarını doğrudan etkilemektedir. Literatürde, interneti daha uzun süredir ve daha sık kullanan bireylerin dijital ortamlarda daha yetkin oldukları ve daha yüksek düzeyde dijital öz yeterlik geliştirdikleri ifade edilmektedir (Van Deursen & Van Dijk, 2011; Hargittai, 2010). Bu çalışmalar, dijital becerilerin büyük ölçüde pratik yapmaya ve düzenli kullanım alışkanlığına bağlı olarak geliştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle yaşlı bireyler söz konusu olduğunda, geçmişte internet kullanmış olma durumu ile mevcut dijital yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir (Schehl ve ark., 2019). Ayrıca, yaşlı bireylerin dijital teknolojilere daha erken yaşta maruz kalmaları, hem teknolojiden duydukları güveni hem de teknolojiyi problem çözme, bilgi edinme ve iletişim kurma gibi amaçlarla kullanabilme kapasitelerini artırmaktadır (Xie, 2011).

Türkiye’de yapılan dijital bölünme çalışmaları, uluslararası literatürle paralel bulgular ortaya koymaktadır. Türkiye’de yaşlı bireylerin dijital teknoloji kullanımına ilişkin araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, mevcut araştırmalar genellikle kuşaklar arası farklar, eğitim düzeyi ve gelir gibi yapısal eşitsizliklere odaklanmaktadır (Öztürk, 2005; Yıldırım Becerikli, 2013; Kalınkara ve ark. 2016; Baştürk Akça & Kaya, 2016).

Türkiye’de yaşlı bireylerin dijital ortamlara katılımı arttıkça, internet kullanım biçimleri ve çevrimiçi etkinliklerin çeşitliliği de dikkat çeker hâle gelmiş; bu durum, yaşlıların dijital deneyimlerini daha ayrıntılı biçimde inceleyen çalışmalara zemin hazırlamıştır. Tekedere ve Arpacı’nın (2016) çalışmasında, orta yaş ve yaşlı bireylerin internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, yaşlı bireyler dijital teknolojilere erişme konusunda belirli imkânlarla sahip olsalar da, interneti ve sosyal medya platformlarını kullanım düzeyleri oldukça sınırlıdır. Katılımcılar, dijital araçları özellikle bilgi edinme, gündemi takip etme ve yakın çevreyle iletişim kurma gibi temel amaçlarla kullanmakta; ancak teknolojiye karşı duydukları güven eksikliği ve öğrenmeye yönelik çekinceler nedeniyle bu araçları daha aktif ve üretken biçimde kullanma konusunda isteksizlik göstermektedir.

Açıkdilli ve arkadaşları (2018), 55 yaş üstü kadın bireylerin sosyal medya kullanımı ile satın alma davranışları arasındaki ilişkiyi, teknoloji kabul modeli çerçevesinde incelemişlerdir. Çalışmada, yaşlı kadınların sosyal medya ve internet kullanım düzeylerinin tüketim alışkanlıklarını etkilediği; ayrıca bu grubun teknoloji kullanımının giderek artan ekonomik önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Araştırma, yaşlı bireylerin teknolojiye yönelik tutumlarının ve kullanım düzeylerinin yalnızca iletişimle sınırlı

olmadığını, aynı zamanda günlük yaşam pratiklerini ve tüketici davranışlarını da etkilediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Binark ve arkadaşları (2020) tarafından yürütülen ve TÜBİTAK destekli bir araştırma projesine dayanan çalışmada, Covid-19 sürecinde yaşlı bireylerin dijital ortamlarda enformasyon arayışları ve bu bilgileri değerlendirme pratikleri incelenmiştir. Çalışma, dijital bilgi kaynaklarına erişimin yalnızca teknik donanım veya bağlantı imkânıyla sınırlı olmadığını; aynı zamanda bireyin dijital okuryazarlık düzeyi, eleştirel düşünme kapasitesi ve medya içeriklerine yönelik güven düzeyinin de bilgiye ulaşma ve değerlendirme süreçlerini etkilediğini göstermektedir. Bulgular, pandemi gibi kriz dönemlerinde dijital bilgiye erişimin yaşlı bireyler açısından hayati önem taşıdığını; ancak dijital beceri eksiklikleri ve bilgi kirliliği karşısında bu grubun kırılgan bir pozisyonda olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaşlı bireylerin internet kullanım biçimleri, bireylerin dijital becerileriyle doğrudan ilişkilidir ve interneti etkili ve verimli kullanma yetkinlikleri, dijital katılım düzeylerini belirlemede kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin internet kullanım amaçlarını ve dijital becerilerini geliştirme süreçlerini ele alan çalışmaların sayısı sınırlı olmakla birlikte (Atakişi & Orhan, 2020), yaşlı bireylerin dijital becerilerini dijital okuryazarlık perspektifinden değerlendiren ve dijital beceri düzeyi ile teknolojiyi benimseme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar olduğunu söylemek mümkündür.

Bu alanda yapılan nitel çalışmalar da, yaşlı bireylerin dijital teknolojilerle kurdukları ilişkileri, deneyim temelli ve bağlamsal bir yaklaşımla ele almaktadır. Ağaoğlu, Önen ve Tokatlı (2020) tarafından yürütülen nitel araştırmada, Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Yaşlılar ve Gençler Bilgi Erişim Merkezi (BEM) örneğinde, yaşlı bireylerin dijital teknoloji eğitimleriyle nasıl ilişkilendikleri incelenmiştir. Görgül veriler yoluyla elde edilen bulgular, yaşlı bireylerin dijital eğitimlere yüksek düzeyde ilgi gösterdiğini, öğrenme motivasyonlarının güçlü olduğunu ve bu tür destekleyici ortamların dijital becerilerin gelişiminde olumlu katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak çalışmada, dijital beceri kazanımına rağmen bazı katılımcıların bu bilgileri gündelik yaşam pratiklerine entegre etmekte zorlandıkları ve bu nedenle teknolojiye karşı güvensizlik veya kaygı duydukları da vurgulanmıştır.

Demir Erbil ve Hazer'in (2021) çalışması, yaşlı bireylerin dijital okuryazarlık deneyimlerini kuşaklararası dayanışma perspektifinden incelemektedir. Araştırmada, yaşlıların dijital teknolojilere erişim ve kullanım süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, bu teknolojilere yönelik tutumları ve dijital becerilerini geliştirme ihtiyaçları ele alınmıştır. Bulgular, yaşlı bireylerin dijital teknolojilere adaptasyonunda genç kuşakların desteğinin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

TÜİK tarafından yürütülen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, bireylerin dijital teknolojilere erişimi ve kullanım pratiklerine dair nicel veriler sunmakta ve bu verileri esas alarak yapılan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların Türkiye’de internet erişimini ve kullanımını (Anıl & Köksal, 2016; Coşkun & Bülbül, 2019; Ay ve Kılıç, 2023; Selim & Balyaner, 2017; Görgün Baran & Erdem, 2017), e-ticaret kullanımını (Çılan & Kuzu, 2013; Akyazı, 2018) ve e-devlet hizmetlerine erişimi (Demir, 2018; Alkan & Ünver, 2020) esas aldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmaların büyük bölümü yaşlılık özelinde ele alınmamış; dijital bölünmenin yaşlı bireyler üzerindeki etkisini irdeleyen araştırmalar ise sayıca sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda, Görgün Baran ve ark. (2020) tarafından 2016 yılı HBTKA verilerine dayanan çalışmaları karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada dijital göçmen olarak tanımlanan 60–74 yaş arası bireylerin yeni iletişim teknolojileriyle kurdukları ilişki incelenmiştir. Bu araştırmada, yaşlı bireylerin dijital araçları hangi sıklıkta ve hangi amaçlarla kullandıkları, kullanım becerileri ve tercih ettikleri platformlar üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, yaşlı bireylerin internet teknolojilerine büyük ölçüde hâkim olduklarını göstermekte; ancak dijital yeterlilik düzeylerinin yaş, cinsiyet, eğitim gibi demografik değişkenlere bağlı olarak anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Literatürde, TÜİK tarafından yürütülen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA) veri seti kullanılarak yaşlı bireylerin dijital teknoloji kullanımına ilişkin yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa HBTKA, örnekleme yöntemi ve kapsadığı demografik çeşitlilik sayesinde Türkiye genelini temsil eden güçlü ve güvenilir bir veri seti sunmaktadır. Araştırma, bireylerin dijital teknolojilere erişimi, kullanım sıklığı ve dijital becerileri gibi konulara dair kapsamlı ve karşılaştırılabilir nicel bilgiler sağlamaktadır. HBTKA’nın geniş ölçekli ve temsiliyet gücü yüksek yapısı, farklı yaş gruplarının dijital katılım düzeylerini analiz etmede önemli bir avantaj sunmaktadır. Bu nedenle, 65 yaş ve üzeri bireylerin dijital bölünme bağlamındaki konumunu anlamaya yönelik bu çalışmada söz konusu veri setinin kullanılması hem yöntemsel açıdan anlamlı hem de temsiliyet bakımından gereklidir. Nitekim yaşlı nüfusun giderek arttığı ve dijital teknolojilerin kamusal hizmetlerden sosyal iletişime kadar pek çok alanı dönüştürdüğü günümüz koşullarında, böylesi kapsayıcı veri kaynakları üzerinden yapılacak analizler, yaşlılık ve dijital eşitsizlik ilişkisini daha sağlıklı ve bütüncül bir şekilde değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, kullanım amacı ve dijital beceri düzeylerini analiz ederek, dijital bölünmenin yaşlı bireyler üzerindeki yansımalarını ortaya koymaktır. TÜİK tarafından yürütülen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA) 2023 yılı mikro veri seti kullanılarak gerçekleştirilen bu analiz, yaşlı bireylerin dijital katılım düzeylerini sosyo-demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim vb.) ışığında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, hem dijital bölünme

tartışmalarına hem de yaşlılık ve teknoloji ilişkisine dair güncel ve temsiliyet gücü yüksek verilerle katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, yaşlı bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kullanma düzeylerini inceleyerek, dijital bölünmenin yaşlılık bağlamındaki yansımalarını ortaya koyma amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın verileri 2024 yılında TÜİK tarafından yürütülen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na dayanmakta olup veri seti kullanılan araştırma için TÜİK'ten 29.12.2024 tarihinde izin alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Çalışmanın veri kaynağı olarak, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen 2023 Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA) mikro veri seti kullanılmıştır. Söz konusu araştırma, 16-74 yaş aralığındaki bireylerin bilişim teknolojilerine erişim ve kullanım durumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu çalışma, yalnızca 65 yaş ve üzeri bireyleri kapsamakta, dolayısıyla veri setinde yer alan 65-74 yaş aralığındaki bireyler analiz kapsamına alınmıştır.

TÜİK 2023 verilerine göre, HBTKA örnekleminde toplam 24.771 birey yer almakta olup, bu bireylerin 2.623'ü (%10,58) 65 yaş ve üzerindedir. Bu çalışmanın analizleri, söz konusu 2.623 birey üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yürütülen 2023 Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA) mikro veri seti kullanılmıştır. Bu veri seti, bireylerin dijital teknolojilere erişim, kullanım ve dijital beceri düzeylerine ilişkin kapsamlı ve güncel bilgiler sunmaktadır. Verinin temsil kabiliyeti ve güncelliği nedeniyle 2023 yılına ait mikro veri tercih edilmiş ve TÜİK'ten resmi izin alınarak analiz süreci yürütülmüştür.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, SPSS 22.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada betimsel analiz yöntemi benimsenmiş; katılımcıların demografik ve dijital teknoloji kullanımına ilişkin özellikleri frekans ve yüzde dağılımlarıyla tablo halinde sunulmuştur. Araştırma kapsamında verilerin betimsel tanımlamalarında frekans tabloları ve çapraz tablolar kullanılmıştır. Kategorik olan değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Kikare testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1, 65 yaş ve üstü katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, işgücü durumu kapsayan demografik özelliklere göre dağılımını göstermektedir. Toplam katılımcılar arasında kadınlar (%51,7) erkeklere (%48,3) kıyasla biraz daha fazladır. Bu, çalışmanın cinsiyet dağılımının dengeli olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%76) ilkokul ve öncesi eğitim düzeyine sahiptir. Bunu takiben lise (%8,8), yükseköğretim (%7,7) ve lisansüstü (0,8) mezuniyeti yer almaktadır. Eğitim durumu cinsiyete göre incelendiğinde, ilköğretimden lisansüstü düzeye kadar tüm eğitim kademelerinde erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek oranlarda temsil edildiği; özellikle lise ve üzeri eğitim düzeylerinde bu farkın daha da belirginleştiği dikkat çekmektedir. Çalışma durumlarına ilişkin verilen yanıtlarda, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%94,1) çalışmadığı görülmektedir. Çalışmama nedenleri arasında emeklilik (%54,7) ve ev işleriyle meşgul olma (%40,3) öne çıkmaktadır. Ev işleri nedeniyle çalışmadığını belirten 994 katılımcının %98’ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı geleneksel iş bölümünün yaşlılık döneminde de sürdüğünü ve kadınların ev içi bakım ve sorumlulukları erkek bireylere kıyasla daha fazla üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1
Demografik Özellikler

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Erkek	1268	48,3
	Kadın	1355	51,7
Eğitim Düzeyi	Bir okul bitirmede	686	26,2
	İlkokul	1308	49,9
	Ortaokul	174	6,6
	Lise	232	8,8
	Lisans	21	7,7
	Lisansüstü	202	0,8
Çalışma Durumu	Çalışmadı	2467	94,1
	Çalıştı	154	5,9
Çalışmama Nedeni	Emekli veya işi bırakmış	1350	54,7
	Ev işleriyle meşgul (çocuk, yaşlı, hasta vb. kişilerin bakımı dahil)	994	40,3
	Engelli veya hasta (çalışamaz halde)	108	4,4
	İş bulamama/ işsiz olup iş arıyor	10	0,4
	Eğitim/Öğretime devam ediyor	3	0,1
İşteki Durum	Kendi hesabına	78	50
	Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli	55	35,3
	Ücretsiz aile işçisi	14	9
	İşveren	9	5,8

Tablo 2’de katılımcıların yaş grupları ile dijital teknoloji kullanımları arasındaki ilişki çok boyutlu olarak incelenmiştir. Katılımcıların son üç ayda cep telefonu kullanıp kullanmadıkları yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, cep telefonu kullanımı genç yaş gruplarında oldukça yaygınken, ileri yaşlarda bu oranın düştüğü görülmektedir. 25–34 yaş grubunda bu oran %98,8 iken, 65 yaş ve üzeri bireylerde %92,3’tür. Yapılan Pearson Ki-kare testi sonucunda bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2 = 324,653$; $sd = 5$; $p < 0,05$). Bu bulgu, mobil iletişim araçlarına erişimde de yaşla birlikte dijital dışlanmanın güçlendiğini göstermektedir.

Katılımcıların interneti en son ne zaman kullandıklarına ilişkin verilere bakıldığında, interneti son üç ay içinde kullandığını belirtenlerin oranı 25–34 yaş grubunda %97,0 iken, bu oran 55–64 yaş grubunda %66,4’e, 65 yaş ve üzeri grupta ise yalnızca %39,5’e düşmektedir. Öte yandan, hiç internet kullanmadığını belirtenlerin oranı 65 yaş ve üzeri bireylerde %58,3 ile en yüksektir. Pearson Ki-kare testi sonucu, yaş grupları ile internet kullanım zamanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2 = 6401,486$; $sd = 15$; $p < 0,05$).

Son üç ay içerisinde internet kullandığını belirten katılımcıların internet kullanım sıklığına bakıldığında da benzer bir yaş etkisi görülmektedir. “Günde birkaç defa” internet kullanan bireylerin oranı genç gruplarda oldukça yüksekken, yaş arttıkça bu oran düşmektedir: 16–24 yaş grubunda %63,8 olan bu oran, 65 yaş ve üzeri bireylerde %46,8’e düşmektedir. Öte yandan, haftalık veya daha seyrek kullanım ise yaşla birlikte artmaktadır. 65 yaş ve üzeri grupta interneti “haftada bir defadan az” kullananların oranı %5,0, “haftada en az bir defa” kullananların oranı ise %12,7’dir. Bu bulgular da anlamlı düzeyde farklılık göstermekte olup Pearson Ki-kare testi sonuçları bu ilişkiyi doğrulamaktadır ($\chi^2 = 831,811$; $sd = 15$; $p < 0,05$).

Katılımcıların dijital teknoloji kullanımına ilişkin beceri düzeylerini daha yakından incelemek amacıyla, son üç ay içerisinde gerçekleştirdikleri dijital faaliyetlere ilişkin veriler aşağıda iki kategori altında sunulmuştur. Bu kategoriler, temel dijital beceriler ve ileri düzey yazılım becerileri olarak sınıflandırılmıştır.

Temel beceriler arasında yer alan; dosya transferi (klasörler arası ya da bulut), mobil uygulama indirme/yükleme ve cihaz ayarlarını değiştirme gibi işlemler, yaş grupları arasında ciddi fark göstermektedir. 16–24 yaş grubunda bu becerilere katılım sırasıyla % 43,9, % 55,6 ve % 38,0 düzeyindeyken; 65 yaş ve üzeri bireylerde oranlar % 10,7, % 9,9 ve % 5,5’e kadar düşmektedir. Katılım oranlarındaki bu belirgin fark, yaşla birlikte işlevsel dijital yeterlilikte keskin bir düşüşü göstermektedir. Yapılan Pearson Ki-kare testleri, her üç temel beceri ile yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (sırasıyla: $\chi^2 = 1141,839$; $sd = 5$; $p < 0,05$ / $\chi^2 = 1837,021$; $sd = 5$; $p < 0,05$ / $\chi^2 = 1215,956$; $sd = 5$; $p < 0,05$).

İleri düzeydeki yazılımsal beceriler arasında; medya dosyası düzenleme, kelime işlemci ve tablolar yazılımı kullanma, sunum/doküman hazırlama ve programlama gibi işlemler yer almaktadır. Bu becerilere katılım oranı, tüm yaş gruplarında görece düşük olmakla birlikte, yaş arttıkça azalmaktadır. 16–24 yaş grubunun % 50,3’ü medya düzenlemesi, % 31,5’i kelime işlemci, % 26,3’ü tablo yazılımı ve % 30,1’i sunum hazırlama gerçekleştirmiştir. 65 yaş ve üzeri bireylerde bu oranlar sırasıyla % 7,1, % 3,8, % 3,4 ve % 3,2’ye düşmektedir. En ileri düzey beceri olarak kabul edilebilecek programlama ise, genç yaş grubunda bile oldukça sınırlı olup (% 5,3), 65 yaş ve üzeri bireylerde yalnızca % 0,3 oranında gerçekleştirilmiştir. Yaş grupları ile bu ileri düzey yazılımsal becerilerin tümü arasında yapılan Ki-kare analizleri de anlamlı farklılıkları ortaya koymuştur (sırasıyla: $\chi^2 = 1901,153$; $\chi^2 = 1013,234$; $\chi^2 = 913,632$; $\chi^2 = 1089,068$; $\chi^2 = 224,823$; tümü için $sd = 5$; $p < 0,05$).

Erişim, kullanım sıklığı ve beceri düzeyinde ortaya konan yaş grupları düzeyinde incelemeden sonra, 65 yaş ve üzeri bireylerin dijital teknolojileri hangi cihazlar üzerinden kullandıkları da ele alınmıştır. Tablo 3’te 65 yaş ve üzeri katılımcıların son üç ayda internet erişimi sağladıkları cihaz türlerine bakıldığında, internet kullanımının büyük ölçüde mobil cihazlar üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Katılımcıların %75,2’si interneti cep telefonu ya da akıllı telefon aracılığıyla kullandığını belirtmiştir. Bu bulgu, yaşlı bireylerin dijital dünyaya en çok taşınabilir ve kolay erişilebilir cihazlar üzerinden bağlandığını göstermektedir. Bunun dışında, interneti diğer akıllı cihazlar (akıllı TV, hoparlör, oyun konsolu, e-kitap okuyucu vb.) aracılığıyla kullananların oranı %8,8, dizüstü bilgisayar kullananların oranı %8,2, tablet bilgisayar kullananların oranı %4,3 ve masaüstü bilgisayar kullananların oranı ise yalnızca %3,5 olarak bulunmuştur.

Tablo 4’te 65 yaş ve üzeri bireylerin son üç ay içinde özel amaçlarla internette gerçekleştirdikleri faaliyetler incelendiğinde, bu yaş grubunun interneti en yoğun olarak iletişim kurma amaçlı kullandığı görülmektedir. Katılımcıların %20,3’ü internet üzerinden sesli veya görüntülü arama yaptığını, %19,3’ü mesajlaştığını ve %14,8’i sosyal ağlara katıldığını belirtmiştir. Bu veriler, yaşlı bireylerin dijital etkileşimlerinin daha çok kişilerarası iletişim ihtiyacını karşılama yönünde şekillendiğini göstermektedir. İkinci sırada bilgiye erişim odaklı kullanım biçimleri öne çıkmaktadır. Katılımcıların %11,4’ü çevrimiçi haber takibi yaparken, %9,6’sı internet bankacılığı hizmetlerinden yararlandığını, %9,2’si ise sağlıkla ilgili bilgi aradığını ifade etmiştir.

Tablo 2
Katılımcıların yaş grupları ile dijital teknoloji kullanımları

		Yaş Grupları						
		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
Son Üç ay içerisinde Cep Telefonu Kullanımı	Evet	f	3835	4741	5053	4371	3588	2422
		%	%95,7	%98,8	%98,3	%98,0	%96,0	%92,3
	Hayır	f	174	57	89	89	151	201
		%	%4,3	%1,2	%1,7	%2,0	%4,0	%7,7
$(\chi^2 = 324,653, sd = 5, p=0,000)$								
En Son İnternet Kullanımı	Son üç ay içinde	f	3818	4655	4840	3905	2484	1036
		%	%95,2	%97,0	%94,1	%87,6	%66,4	%39,5
	Üç ay ile bir yıl arasında	f	29	29	28	27	39	20
		%	%,7	%,6	%,5	%,6	%1,0	%,8
	Bir yıldan çok	f	36	22	35	41	46	39
		%	%,9	%,5	%,7	%,9	%1,2	%1,5
	Hiç kullanmadı	f	126	92	239	487	1170	1528
		%	%,3,1	%,1,9	%,4,6	%,10,9	%,31,3	%,58,3
$(\chi^2 = 6401,486, sd = 15, p=0,000)$								
İnternet Kullanım Sıklığı	Günde birkaç defa	f	2435	3017	2926	2307	1293	485
		%	%63,80	%64,80	%60,50	%59,10	%52,10	%46,80
	Hemen her gün	f	1266	1551	1748	1385	895	367
		%	%33,20	%33,30	%36,10	%35,50	%36,00	%35,40
	Haftada en az bir defa	f	86	68	145	171	246	132
		%	%2,30	%1,50	%3,00	%4,40	%9,90	%12,70
	Haftada bir defadan az	f	31	19	21	42	50	52
		%	%0,80	%0,40	%0,40	%1,10	%2,00	%5,00
$(\chi^2 = 831,811 sd = 15, p=0,000)$								

Tablo 2
Devamı

		Yaş Grupları							
		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+		
Son üç ay içinde gerçekleştirilen dijital faaliyetler	Dosyaları klasörler, cihazlar arasında veya bulut üzerinde kopyalama ya da taşıma	Evet	f	1678	1815	1424	871	339	111
			%	43,9%	39,0%	29,4%	22,3%	13,6%	10,7%
		Hayır	f	2140	2840	3416	3034	2145	925
			%	56,1%	61,0%	70,6%	77,7%	86,4%	89,3%
	(χ ² = 1141,839 sd = 5, p=0,000)								
	Yazılım veya mobil uygulamaları indirme veya yükleme	Evet	f	2124	2435	1970	1098	433	103
			%	%55,6	%52,3	%40,7	%28,1	%17,4	%9,9
		Hayır	f	1694	2220	2870	2807	2051	933
			%	%44,4	%47,7	%59,3	%71,9	%82,6	%90,1
	(χ ² = 1837,021 sd = 5, p=0,000)								
Yazılım, uygulama veya cihaz ayarlarının değiştirilmesi	Evet	f	1451	1548	1174	652	225	57	
		%	%38,0	%33,3	%24,3	%16,7	%9,1	%5,5	
	Hayır	f	2367	3107	3666	3253	2259	979	
		%	%62,0	%66,7	%75,7	%83,3	%90,9	%94,5	
(χ ² = 1215,956 sd = 5, p=0,000)									
Son üç ay içinde gerçekleştirilen yazılım faaliyetler	Evet	f	1920	1972	1447	791	268	74	
		%	%50,3	%42,4	%29,9	%20,3	%10,8	%7,1	
	Hayır	f	1898	2683	3393	3114	2216	962	
		%	%49,7	%57,6	%70,1	%79,7	%89,2	%92,9	
(χ ² = 1901,153 sd = 5, p=0,000)									

Tablo 2
Devamı

		Yaş Grupları							
		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+		
Son üç ay için- de gerçekleştiril- tirilen yazılım faaliyetler	Kelime işlemci yazılımı kullanma	Evet	f	1201	1371	1035	591	168	39
			%	%31,5	%29,5	%21,4	%15,1	%6,8	%3,8
	Hayır	f	2617	3284	3805	3314	2316	997	
		%	%68,5	%70,5	%78,6	%84,9	%93,2	%96,2	
	(χ² = 1013,234 sd = 5, p=0,000)								
	Tablolama yazılımı kullanma	Evet	f	1005	1290	933	518	134	35
			%	%26,3	%27,7	%19,3	%13,3	%5,4	%3,4
		Hayır	f	2813	3365	3907	3387	2350	1001
			%	%73,7	%72,3	%80,7	%86,7	%94,6	%96,6
	(χ² = 913,632 sd = 5, p=0,000)								
Metin, belge, resim, video, animasyon, tablo veya grafik ekleyerek sunum veya doküman oluşturma	Evet	f	1151	1197	909	458	118	33	
		%	%30,1	%25,7	%18,8	%11,7	%4,8	%3,2	
	Hayır	f	2667	3458	3931	3447	2366	1003	
		%	%69,9	%74,3	%81,2	%88,3	%95,2	%96,8	
(χ² = 1089,068 sd = 5, p=0,000)									
Bir programlama dilinde kod yazma	Evet	f	201	244	145	62	17	3	
		%	%5,3	%5,2	%3,0	%1,6	%7	%3	
	Hayır	f	3617	4411	4695	3843	2467	1033	
		%	%94,7	%94,8	%97,0	%98,4	%99,3	%99,7	
(χ² = 224,823 sd = 5, p=0,000)									

Tablo 3
Katılımcıların İnternet Kullanımının Sağlandığı Cihazlar¹

Son üç ay içinde İnternet kullanımını sağlandığı cihazlar	<i>f</i>	%
Cep telefonu ya da akıllı telefon	1026	%75,2
Akıllı TV, akıllı hoparlör, oyun konsolu, e-kitap okuyucu, akıllı saat vb. internet kullanılabilen diğer cihazlar	120	%8,8
Dizüstü bilgisayar (laptop, netbook vb.)	112	%8,2
Tablet bilgisayar	58	%4,3
Masaüstü bilgisayar	48	%3,5

¹ İnternet kullanımının sağlandığı cihazlara ilişkin soruya, 65 yaş ve üzerindeki 1036 birey tarafından yanıt verilmiştir.

² Yanıtlar çoklu yanıt kategorileri (multiple response) şeklinde analiz edildiğinden, bu tabloda verilen yüzdeler anketlerin değil yanıtların dağılımını yansıtmaktadır.

Tablo 4
Son Üç Ay İçinde Özel Amaçla İnternette Yapılan Faaliyetler

Gruplar	<i>f</i>	%
İnternet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma	874	%20,3
Mesajlaşma	830	%19,3
Sosyal ağlara katılım	636	%14,8
Çevrimiçi haber takibi	490	%11,4
İnternet bankacılığı hizmetlerinden yararlanma	413	%9,6
Sağlıkla ilgili bilgi arama	396	%9,2
Mal ve hizmetler hakkında bilgi edinme	335	%7,8
E-posta gönderme/ alma	182	%4,2
Web sitesi veya içerik paylaşımı	93	%2,2
Mal veya hizmet satışı	28	%,6
Çevrimiçi oylama ve kamuoyu yoklamalarına katılım	28	%,6
İş arama	4	%,1

65 yaş ve üzeri bireylerin internet üzerinden alışveriş (e-ticaret) yapma durumuna ilişkin bulgular incelendiğinde, bu yaş grubunun dijital ekonomik faaliyetlere katılımının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Tablo 5’deki verilere göre, katılımcıların yalnızca %8,6’sı son üç ay içinde, %2,8’i üç ay ile bir yıl arasında, %3,7’si ise bir yıldan daha uzun bir süre önce internet üzerinden alışveriş yaptığını belirtmiştir. Buna karşılık, katılımcıların büyük çoğunluğu (%84,8) hayatında hiç internette alışveriş yapmadığını ifade etmiştir. Bu oran, e-ticaret gibi dijital ekonominin temel unsurlarından birine yaşlı bireylerin ne ölçüde uzak kaldığını açıkça göstermektedir.

Tablo 5

Katılımcıların İnternet Üzerinden E-ticaret Faaliyetlerinde Bulunma Durumu

Katılımcıların En Son E-ticaret faaliyetlerinde bulunma Süresi	f	%
Son üç ay içinde	91	%8,6
Üç ay ile bir yıl arasında	30	%2,8
Bir yıldan çok	39	%3,7
Hiç kullanmadı	896	%84,8
Katılımcıların İnternet Üzerinden Gerçekleştirdikleri E-Ticaret Faaliyetleri	f	%
Giyim, ayakkabı ve aksesuar	42	%22,1
Gıda ürünleri	28	%14,7
İlaç veya gıda takviyeleri	21	%11,1
Lokantalardan, fast food zincirlerinden, catering şirketlerinden yapılan teslimatlar	18	%9,5
Mobilya, ev aksesuarları, bahçe malzemeleri	17	%8,9
Temizlik ürünleri, kişisel bakım malzemeleri	15	%7,9
Kozmetik, güzellik ve sağlık malzemeleri	11	%5,8
Basılı kitap, dergi, gazete	8	%4,2
Spor malzemeleri	7	%3,7
Çocuk oyuncakları veya çocuk bakım ürünleri	7	%3,7
Bilgisayar, tablet, cep telefonu veya aksesuarları	5	%2,6
Bisiklet, motosiklet, araba veya diğer araçlar ile bu araçların yedek parçalar	5	%2,6
Elektronik araçlar veya beyaz ev eşyaları	3	%1,6
CD, plak gibi müzik ürünleri	1	%0,5
Diğer	2	%1,1

Tablo 7’de Katılımcıların e-Devlet hizmetleri aracılığıyla gerçekleştirdikleri faaliyetler incelendiğinde, %34,9’unun kamu kurumları tarafından kendileri hakkında tutulan bilgilere eriştiği, %19,2’sinin çeşitli konularda bilgi edindiği ve %9,4’ünün kamuya açık veri tabanlarından yararlandığı görülmektedir. Buna karşılık, %36,5’lik önemli bir oran herhangi bir e-Devlet faaliyetinde bulunmadığını belirtmiştir. Bu durum, dijital kamu hizmetlerinden faydalanma açısından belirgin bir eşitsizlik olduğunu ve dijital bölünmenin “üçüncü düzey” boyutuyla, yani dijital araçlardan elde edilen fayda düzeyinde derinleştiğini göstermektedir (van Dijk, 2013).

e-Devlet uygulamaları özelinde en yaygın faaliyet, kamu kurumlarından randevu veya rezervasyon almadır (%45,3). Bunu, resmi form indirme/yazdırma (%17,0), sosyal güvenlik/emeklilik hesap bilgisi alma (%12,5) ve resmi belge talebi (%9,2) gibi işlemler izlemektedir. Daha karmaşık ve etkileşimli işlemlerde (kişisel vergi beyanı %8,8; yasal şikâyetle bulunma %4,0; hak talebinde bulunma %3,2) oranların daha da düştüğü görülmektedir.

Tablo 6
Katılımcıların E-devlet Kullanımı ve Faaliyetleri

E-devlet Kullanımı	f	%
Resmi makamlar veya kamu hizmetleri tarafından hakkımda saklanan bilgilere eriştim (e-Devlet Kapısı (turkiye.gov.tr), e-Nabız, Hayat Eve Sığar vb. üzerinden emeklilik, sağlık, dava, tapu, bordro, trafik cezası vb. hakkında)	511	%34,9
Bilgi edindim (hizmetler, yardımlar, haklar, yasalar, çalışma saatleri vb. hakkında)	282	%19,2
Kamuya açık veri tabanlarından veya kayıtlardan bilgilere eriştim (halk kütüphanelerindeki kitap mevcudiyeti, kadastro kayıtları, işletme kayıtları vb. hakkında)	138	%9,4
Bahsedilen faaliyetlerin hiçbirini gerçekleştirmedim	535	%36,5
E-devlet Faaliyetleri	f	%
Kamu kurumlarından veya kamu hizmetlerinden herhangi bir randevu veya rezervasyon yaptıрма	344	%45,3
Resmi form indirme/yazdırma	129	%17,0
Hesap bilgisi alma (örn. sosyal güvenlik ve emeklilik bilgileri)	95	%12,5
Resmi belge veya sertifika talebi	70	%9,2
Kişisel vergi beyanı	67	%8,8
Başka taleplerde, iddialarda veya şikayetlerde bulunma (hırsızlığı polise bildirme, yasal şikayette bulunma, adli yardım talep etme, dava açma vb.)	30	%4,0
Yardım veya hak talebinde bulunma	24	%3,2

Tablo 7’de 65 yaş ve üzeri bireylerin dijital becerileri, cinsiyet ve eğitim durumu değişkenleri açısından incelenmiştir. Yapılan Ki-kare testi sonuçlarına göre, cinsiyet değişkeni temelinde anlamlı fark görülen dijital faaliyetler şunlardır: mobil uygulama indirme veya yükleme ($\chi^2 = 4,426$; sd = 1; p = 0,035), medya dosyası düzenleme ($\chi^2 = 10,413$; sd = 1; p = 0,001), kelime işlemci yazılımı kullanma ($\chi^2 = 8,150$; sd = 1; p = 0,003), tablolama yazılımı kullanma ($\chi^2 = 12,886$; sd = 1; p = 0,000) ve sunum/doküman hazırlama ($\chi^2 = 9,240$; sd = 1; p = 0,002). Bu faaliyetlerde erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek oranlarda katılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Buna karşılık, dosya aktarımı ($\chi^2 = 3,549$; sd = 1; p = 0,060), cihaz ayarlarının değiştirilmesi ($\chi^2 = 2,094$; sd = 1; p = 0,148) ve programlama ($\chi^2 = 0,068$; sd = 1; p = 0,794) faaliyetlerinde cinsiyet temelinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Eğitim durumu açısından yapılan analizlerde ise tüm dijital faaliyetlerde anlamlı farklılık tespit edilmiştir (tüm p değerleri < 0,05). En düşük eğitim düzeyine sahip gruplarda dijital faaliyetlere katılım oldukça sınırlı iken, özellikle lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylerin dijital becerilere daha yüksek oranda sahip oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin, yazılım veya mobil uygulama indirme faaliyetine katılım oranı ilkökul mezunlarında %4,8 iken, lisans mezunlarında %20,9, lisansüstü mezunlarda ise %33,3’tür. Benzer şekilde, tablolama yazılımı kullanımı ilkökul düzeyinde %0,4 iken, lisansüstü grupta %38,1 düzeyindedir.

Tablo 7
Katılımcıların Dijital Becerilerinin Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Göre Durumu

		Cinsiyet		Eğitim Durumu						
		Kadın	Erkek	İlkokul ve Öncesi	İlköğretim	Lise	Lisans	Lisansüstü		
Son üç ay içinde gerçekleştirilen dijital faaliyetler	Dosyaları klasörler, cihazlar arasında veya bulut üzerinde kopyalama ya da taşıma	Evett	f	36	75	35	8	17	39	9
			%	%8,5	%12,2	%6,8	%7,7	%10,0	%10,7	%42,9
	Hayır	f	386	59	521	96	153	143	12	
		%	%91,5	%87,8	%93,2	%92,3	%90,0	%89,3	%57,1	
			(χ² = 3,549 sd = 1, p=0,060)							
	Yazılım veya mobil uygulamaları indirme veya yükleme	Evett	f	32	71	27	1	19	38	7
		%	%7,6	%11,6	%4,8	%11,5	%11,2	%20,9	%33,3	
	Hayır	f	390	543	532	92	151	144	14	
		%	%92,4	%88,4	%95,2	%88,5	%88,8	%79,1	%66,7	
			(χ² = 4,426 sd = 1, p=0,035)							
Son üç ay içinde gerçekleştirilen yazılım faaliyetler	Yazılım, uygulama veya cihaz ayarlarının değiştirilmesi	Evett	f	18	39	12	4	7	7	27
		%	%4,3	%6,4	%2,1	%3,8	%4,1	%33,3	%14,8	
	Hayır	f	404	575	547	100	163	14	155	
		%	%95,7	%93,6	%97,9	%96,2	%95,9	%66,7	%85,2	
			(χ² = 2,094 sd = 1, p=0,148)							
	Fotoğraf, video veya ses dosyalarını düzenleme	Evett	f	17	57	18	5	16	29	6
		%	%4,0	%9,3	%3,2	%4,8	%9,4	%15,9	%28,6	
	Hayır	f	405	557	541	99	154	153	15	
		%	%96,0	%90,7	%96,8	%95,2	%90,6	%84,1	%71,4	
			(χ² = 10,413 sd = 1, p=0,001)							
		(χ² = 50,889 sd = 4, p=0,000)								

Tablo 7
Devamı

			Cinsiyet			Eğitim Durumu							
			Kadın	Erkek		İlkokul ve Öncesi	İlköğretim	Lise	Lisans	Lisansüstü			
Son üç ay içinde gerçekleştirilen yazılım faaliyetler	Kelime işlemci yazılımı kullanma	Evet	f	7	32	3	2	5	23	6			
			%	%1,7	%5,2	%50,0	%1,9	%2,9	%12,6	%28,6			
		Hayır	f	415	582	556	102	165	159	15			
			%	%98,3	%94,8	%99,5	%98,1	%97,1	%87,4	%71,4			
				(χ² = 8,15 sd = 1, p=0,003)					(χ² = 92,591 sd = 4, p=0,000)				
	Tablolama yazılımı kullanma	Evet	f	4	31	2	1	1	23	8			
			%	%0,9	%5,0	%0,4	%1,0	%0,6	%12,6	%38,1			
		Hayır	f	418	583	557	103	169	159	13			
			%	%99,1	%95,0	%99,6	%99,0	%99,4	%87,6	%61,9			
				(χ² = 12,886 sd = 1, p=0,000)					(χ² = 146,877 sd = 4, p=0,000)				
	Metin, belge, resim, video, animasyon, tablo veya grafik ekleyerek sunum veya doküman oluşturma	Evet	f	5	28	4	1	3	18	7			
			%	%1,2	%4,6	%0,7	%1	%1,8	%9,9	%33,3			
Hayır		f	417	586	555	103	167	164	14				
		%	%98,8	%95,4	%99,3	%99,0	%98,2	%90,1	%66,7				
			(χ² = 9,240 sd = 5, p=0,002)					(χ² = 102,260 sd = 4, p=0,000)					
Bir programlama dilinde kod yazma	Evet	f	1	2	1	0	0	1	1				
		%	%2,0	%0,3	%0,2	%0,0	%0	%5,0	%4,8				
	Hayır	f	421	612	558	104	170	181	20				
		%	%99,8	%99,7	%99,8	%100,0	%100,0	%99,5	%95,2				
			(χ² = 0,068 sd = 1, p=0,794)					(χ² = 16,006 sd = 4, p=0,003)					

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, dijital bölünmenin özellikle yaşlı bireyler üzerindeki etkisini, Türkiye örneğinde Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması 2023 mikro verileri aracılığıyla incelemiştir. Literatürde vurgulanan üzere dijital bölünme yalnızca teknolojik erişime dayalı bir farklılık değil; dijital beceri düzeyleri, kullanım amacı ve dijital fayda gibi çok katmanlı boyutlar içermektedir (DiMaggio & Hargittai, 2001; van Dijk, 2013).

Araştırma bulguları, 65 yaş ve üzeri bireylerin dijital teknoloji kullanımında hem niceliksel hem niteliksel bir farklılaşma yaşadığını göstermiştir. En son internet kullanım zamanına ilişkin verilerde, bu grubun %58,3'ünün hiç internet kullanmadığı ortaya çıkmış ve bu oran diğer tüm yaş gruplarından belirgin derecede yüksek çıkmıştır. İnternet kullanım sıklığı ve cihaz tercihleri de benzer şekilde bu yaş grubunda en düşük seviyededir. Bu bulgular, yaşlı bireylerin dijital teknolojiye fiziksel erişimlerinin sınırlı olduğunu ve dijital ortamlara entegrasyonlarının düşük düzeyde kaldığını göstermektedir (Helsper & Reisdorf, 2017).

Dijital beceri düzeyleri incelendiğinde, 65 yaş ve üzeri bireylerin dosya aktarımı, mobil uygulama yükleme veya cihaz ayarı değiştirme gibi temel dijital becerilere sahip olma oranlarının %10'un altında seyrettiği görülmüştür. Daha ileri düzey yazılım becerileri (kelime işlemci kullanma, medya düzenleme, programlama vb.) neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu durum, literatürde tanımlanan ikinci düzey dijital bölünmeyle örtüşmektedir (van Deursen & van Dijk, 2011).

Cinsiyet ve eğitim durumu gibi sosyodemografik değişkenler incelendiğinde ise, erkeklerin kadınlara göre daha çok dijital beceriye sahip olduğu, eğitim seviyesi yükseldikçe dijital becerilerin anlamlı ölçüde arttığı gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyi ile dijital beceriler arasındaki tüm Ki-kare testleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ($p<0,05$) ve bu da dijital bölünmenin sadece yaş değil, eğitimsel ve toplumsal yapılarla da derinleştiğini göstermektedir (Niehaves & Plattfaut, 2014). Bu bulgular, Türkiye'deki mevcut literatürle de örtüşmektedir. Örneğin, Görgün Baran ve Erdem (2017), yaşlı bireylerin internet teknolojilerine erişimlerinin belirli düzeyde olduğunu, ancak kullanım pratiklerinin sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Tekedere ve Arpacı'nın (2016) çalışmasında yaşlı bireylerin dijital araçlara sahip olmalarına rağmen bu araçları aktif ve üretken biçimde kullanma konusunda istekli olmadıkları tespit edilmiştir. Açıkıdilli ve arkadaşları (2018) ise yaşlı kadınların dijital teknolojilere yönelik tutumlarında sosyal medya kullanımı ile tüketici davranışları arasında ilişki olduğunu saptamıştır. Bu çalışmalarda da görüldüğü üzere, dijital becerilerin geliştirilmesi bireylerin teknolojiye olan güvenini ve kullanım motivasyonunu doğrudan etkilemektedir.

Öte yandan, bu çalışmada elde edilen bazı bulgular, daha önceki Türkçe literatürle kısmen çelişmektedir. Örneğin, Görgün Baran ve Öztekin (2020)'in 60–74 yaş grubunda dijital becerilerin büyük ölçüde gelişmiş olduğunu belirten çalışmasının

aksine, bu çalışmada 65 yaş ve üzeri bireylerin hem temel hem ileri dijital becerilerde oldukça düşük düzeyde katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu fark, örneklem grubunun daha ileri yaş aralığını kapsamasından ve kullanılan verinin temsil gücünden kaynaklanıyor olabilir.

E-ticaret ve dijital kamu hizmetlerinden faydalanma gibi dijital fayda boyutları ise çok düşük seviyededir. Örneğin, 65 yaş ve üzeri bireylerin %84,8’i internetten hiç alışveriş yapmadığını belirtmiştir. Bu bulgu, literatürde vurgulanan üçüncü düzey dijital bölünme ile uyumludur; yaşlı bireyler teknolojiye fayda sağlamada ciddi anlamda geri kalmaktadır (van Dijk, 2013).

Bu çalışmanın sonuçları, yaşlı bireylerin dijital dünyaya entegrasyonunun teşvik edilmesi için politikalar geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dijital eğitim programları, yaşlılara yönelik sadeleştirilmiş teknolojik arayüzler ve kuşaklararası dijital dayanışma mekanizmaları, bu bölünmenin azaltılmasında etkili olabilir. Yaşlı bireylerin dijital ortamlara dahil olması, yalnızca bireysel yaşam kalitelerini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda kamusal hizmetlere erişim, sosyal katılım ve dijital kapsayıcılık açısından da toplumsal dönüşümü destekleyecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Açıkdilli, G., Atalay, K. D., Işın, F. B., & Cıdam, E. (2018). Yaşlı pazarının sosyal medya kullanımlarının satın alma davranışları üzerindeki etkisinin teknoloji kabul modeli kapsamında incelenmesi: 55 yaş üstü kadınlara yönelik bir çalışma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 317-336.
- Ağaoğlu, E., Önen, N., & Tokatlı, P. (2020). Yaşlıların dijital teknoloji eğitimleriyle ilişkilene biçimleri: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yaşlılar ve Gençler Bilgi Erişim Merkezi örneği. İçinde Y. Özdemir & M. Fiğan (Ed.), *Dijital kültür, dijital eşitsizlik ve yaşlanma*. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.
- Akyazı, A. (2018). Dijitalleşen ticaret: yaşlı dostu e-ticaret siteleri üzerine bir araştırma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(4), 602-614.
- Alkan, Ö., & Ünver, Ş. (2020). Türkiye’de e-devlet hizmetlerinin kullanımını etkileyen faktörlerin analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(4), 1431-1453. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.757571>
- Anıl, B., & Köksal, E. (2016). Türkiye’de interneti kimler, ne için kullanıyor?. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 1-13. <https://doi.org/10.14780/iibd.61602>
- Arıcıgil Çılan, Ç., & Kuzu, S. (2013). Kişisel e-ticaret uygulamalarının kategorik veri analizi yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Alphanumeric Journal*, 1(1), 27-32.

- Atakışi, B., & Orhan, Ş. F. (2020). Orta yaş ve üstü yetişkinlerin günlük yaşamda internet kullanma durumlarının incelenmesi. *Yıldız Journal of Educational Research*, 5(1), 1-26.
- Ay, S., & Kılıç, T. (2023). Coğrafi Dijital Uçurum: Türkiye’de dijital dönüşümün kentsel-kırsal bölgesel ve cinsiyet eşitsizlikleri. *Journal of Geography*, 46, 111-122. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2023-1169477>
- Baştürk Akça, E., & Kaya, B. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden dijital bölünme ve farklı yaklaşımlar. *Intermedia International e-Journal*, 3(5), 301-319.
- Binark, M., Arun, Ö., Özsoy, D., Kandemir, B., Şahinkaya, G. (2020). *Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirmesi: TÜBİTAK SOBAG 120k613 no’lu araştırma projesi*. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Chopik, W. J., Edelstein, R. S., & Grimm, K. J. (2017). Longitudinal changes in attachment orientation over a 59-year period. *J Pers Soc Psychol*, 116(4), 598-611. <https://doi.org/10.1037/pspp0000167>
- Cooper, J. (2006). The digital divide: the special case of gender. *Journal of Computer Assisted learning* 22(5), 320-334. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2006.00185.x>
- Coşkun, A., & Bülbül, H. (2019). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanımının veri madenciliği teknikleri ile analizi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 12(2), 1-17.
- Davari, S., Choudrie, J., & Pheeraphuttrangkoon, S. (2020). The digital divide and older adult population adoption, use and diffusion of mobile phones: A quantitative study. *Information Systems Frontiers*, 22, 673-695. <https://doi.org/10.1007/s10796-018-9875-2>
- Demir, O. (2018). E-devlet kullanımına etki eden faktörler ve vatandaşların e - devlet algısı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1-25. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2018.4.1.01>
- Demir Erbil, D., & Hazer, O. (2021). Kuşaklararası dayanışma açısından yaşlıların dijital okuryazarlık deneyimleri üzerine nitel bir çalışma. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 271-297. <https://doi.org/10.1616/basbed.vi.897599>
- DiMaggio, P., & Hargittai, E. (2001). From the ‘digital divide to digital in equality’: Studying internet use as penetration increases. Princeton University Center for Arts and Cultural Policy Studies, Working Paper Series, 15.
- Görgün Baran, A., & Erdem, A. (2017). Bilgi toplumunda dijital bölünme: Bilişim ve iletişim teknolojileri kullanım yetenekleri üzerinden bir tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 1505-1518.
- Görgün Baran, A. ve Öztekin Alpaydın, M. (2020). A qualitative study on skills of elders to use digital technology products from digital divide perspective. *Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 13(2), 107-122.
- Hargittai, E. (2010). Digital na(t)ives? Variation in internet skills and uses among members of the “net generation”. *Sociological Inquiry*, 80(1), 92-113. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2009.00317.x>
- Helsper, E. J. (2010). Gendered internet use across generations and life stages. *Communication Research*, 37(3), 352-374.
- Helsper, E. J., & Reisdorf, B. C. (2017). The emergence of a “digital underclass” in Great Britain and Sweden Changing reasons for digital exclusion. *New Media & Society*, 19(8), 1253-1270. <https://doi.org/10.1177/1461444816634676>
- İştar Işıklı, E. (2024). Dijitalleşme sürecinde yaşlı bireylerin karşılaştığı zorluklar ve çözüm önerileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(92), 1773-1788. <https://doi.org/10.17755/esosder.1537052>
- Kalınkara, V., Tunç, G. I., & Demir, A. (2016). Yaşlıların geronteknolojik ürünleri kabule yönelik tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 9(2), 1-9.

- Kampfen, F., & Maurer, J. (2018). Does education help “old dogs” learn “new tricks”? The lasting impact of early-life education on technology use among older adults. *Research Policy*, 47(6), 1125-1138.
- König, R., Seifert, A., & Doh, M. (2018). Internet use among older Europeans: An analysis based on SHARE data. *Universal Access in the Information Society*, 17(3), 621–633.
- Li Y, Liu C, Sun J, Zhang J, Li X, & Zhang Z. (2024). The digital divide and cognitive disparities among older adults: community-based cohort study in China. *J Med Internet Res.*, 26, e59684. <https://doi.org/10.2196/59684>.
- Macedo, I. M. (2017). Predicting the acceptance and use of information and communication technology by older adults: An empirical examination of the revised UTAUT2 model. *Computers in Human Behavior*, 75, 935–948.
- Millward, P. (2003). The ‘grey digital divide’: Perception, exclusion and barriers of access to the Internet for older people. *First Monday*, 8(7). <https://doi.org/10.5210/fm.v8i7.1066>
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & Stansbury, M. (2004). Virtual inequality: Beyond the digital divide. *Online Information Review* 28(4). <https://doi.org/10.1108/14684520410553886>
- Niehaves, B., & Plattfaut, R. (2014). Internet adoption by the elderly: Employing IS technology acceptance theories for understanding the age-related digital divide. *European Journal of Information Systems*, 23, 708–726.
- Nimrod, G. (2018). Technophobia among older Internet users. *Educational Gerontology*, 44(2–3), 148–162.
- Öztürk, A. (2005). Türkiye’de dijital eşitsizlik: Tübitak-Bilten anketleri üzerine bir değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 111-132.
- Paul, G., & Stegbauer, C. (2005). Is the digital divide between young and elderly people increasing? *First Monday*, 10(10). <https://doi.org/10.5210/fm.v10i10.1286>
- Reddick, A., Boucher, A., & Groseilliers, C. (2000). The dual digital divide: The information highway in Canada. Ottawa: Public Interest Advocacy Centre.
- Schehl, B., Leukel, J., & Sugumaran, V. (2019). Understanding differentiated internet use in older adults: A study of informational, social, and instrumental online activities. *Computers in Human Behavior*, 97, 222-230.
- Selim, S., & Balyaner, İ. (2017). Türkiye’de hanehalkının sahip olduğu bilişim teknolojileri ürünleri sayısını belirleyen faktörlerin araştırılması: Bir sayma veri modeli. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 428-454.
- Tekedere, H., & Arpacı, F. (2016). Orta yaş ve yaşlı bireylerin internet ve sosyal medyaya yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(2), 377–392.
- van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2011). Internet skills and the digital divide. *New Media & Society*, 13(6), 893–911. <https://doi.org/10.1177/1461444810386774>
- van Dijk, J. A. G. M. (2013). A theory of the digital divide. In M. Ragnedda & G. W. Muschert (Eds.), *The digital divide: The internet and social inequality in international perspective* (pp.29–51). Routledge.
- Xie, B. (2011). Experimenting on the impact of learning methods and information presentation channels on older adults’ e-health literacy. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(9), 1797–1807.
- Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası iletişim açısından yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı: İleri yaş grubu üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi / İstanbul University Faculty of Communication Journal*, 44, 19-31. <https://doi.org/10.17064/iüifhd.85167>

Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş

Death at Intervals

Saramago, J. (2015). Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Merve Ayar Yılmaz¹

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Ölümlülük, Ölümsüzlük, Medya, Salgın

Keywords: Death, Mortality, Immortality, Media, Epidemic

Çağdaş Portekiz edebiyatının önemli bir eseri olan Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş kitabı, José Saramago tarafından yazılmıştır. Orijinal ismi Portekizce “As Intermitências da Morte” yani “ölümün kesintileri” ya da “ölümün aralıkları” olan kitap Türkçeye çok güzel bir tercümeyle “Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş” şeklinde çevrilmiştir. Nobel ödüllü yazar, kendine has anlatım dili ve ironik üslubuyla “ölüm”ün bir var, bir yok olarak ölümlülere oyun oynadığı bir dünyayı ustalıkla betimler.

Kitap genel olarak üç bölüme ayrılır; ölümün, görevini yapmayı bırakıp hiç kimsenin ölmediği, ilk bölüm, ölümün yeniden görevine başlamaya karar verip “ama önceden size mektup gönderip, bir hafta sonra öleceğinizi bildireceğim” dediği ikinci bölüm ve mektuplardan birinin geri dönmesi üzerine ölümün bizzat mektubu vermeye karar vermesiyle yaşananların anlatıldığı üçüncü bölüm. Bu bölümlerin içinde en dikkat çekici olanı Saramago’nun insanlar ölmediğinde neler olduğunu anlattığı ilk bölümdür.

José Saramago romanına aynı cümleyle başlar ve bitirir: “Ertesi gün kimse ölmedi”. Böylelikle yazar, roman boyunca doğum-ölüm döngüsünü sorgulatırken, kendisi de roman içerisinde aynı cümle ile başlayıp bitirerek bir döngü içerisine girmiş olur. Eğer o döngüde bir aksama olursa, neler olacağını okuyucuya muzip bir üslupla gösterir.

Romandaki olayların akışı, kraliçenin ölmemesi, hatta ölememesiyle başlar. Ancak sadece kraliçe değil, ölmesi gereken hiç kimse ölemez ve pek çok sektörde aksamalar

¹ Sorumlu yazar: Merve Ayar Yılmaz (Araştırmacı yazar), Private Tutoring and Mentoring Ltd, Londra, Birleşik Krallık. E-posta: merveyayar@gmail.com ORCID: 0000-0003-2998-6638

Atf: Ayar Yılmaz, M. (2025). Ölüm bir varmış bir yokmuş [J. Saramago’nun “Death at Intervals” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 3(1), 155-158. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0757>

olur. Hastaneler, sigorta şirketleri, cenaze levazımatçıları, yaşlı bakım hizmeti veren kurumlar, bu yeni gerçeklikle başa çıkmakta zorlanır. Bir süre sonra ölemeyen yaşlılardan biri, güç bela bir fikir fısıldar; sınırın dışarısına götürülmeyi ister. Böylelikle “ölememeye” bir çözüm bulunur. Bu çözümle birlikte sınırların korunması, mafyanın devreye girmesi, devletin bunlara göz yumması gibi meseleler ortaya çıkar. Daha önce hiç karşılaşılmamış bu yeni sorunlara çözümler üretilirken olağan düzen ustaca analiz edilir ve sorgulanır.

Roman boyunca kitle iletişim araçlarının hayatın olağan akışını üzerindeki etkisi çarpıcı bir şekilde işlenir. Haberlerin televizyonda ya da gazetelerde servis edilme biçimi, halkın harekete geçirilmesi, bazı haberlerin bilinçli bir şekilde abartılması Saramago’nun romanında önemli bir yer tutar. Romanında farklı vesilelerle medyanın manipüle etme gücünü gözler önüne seren Saramago, “ölüm”ün göndereceği mektubu duyurmak için ulusal televizyon müdürünü seçer.

Böylelikle kitabın ilk bölümünde ölüm olmasaydı neler olacağını görülür. İkinci bölümde ise, ölüneceği bir hafta önceden bilseydi, insanların hayatında neler değişirdi sorusu ele alınır. Başta insanların yakınlarıyla vedalaşması, küslerin barışması, borçların ödenmesi beklenirken ama aslında kimsenin kayda değer bir şey yapmadığı ortaya çıkar. Sonuçta hiçbir şeyin değişmeyip 7 günlük sürenin hemen bittiği fark edilir. Yine de “ne kadar korkunç değil mi” diye birbirlerine söylenir insanlar. 7 ay boyunca kimse ölmediğinde yaşanan zorluklar unutulmuş gibidir.

Son bölümde ise kitabın seyri iyice değişir. Ölümün bir ölümlü haline gelmesini adım adım okunur. Mektubu alması gereken kişi, sürekli karşısına çıkan ve onu etkileyenin ölüm olduğunu bilmeden onu beklemeye ve arzulamaya başlar. Böylece ölümlülerin farkında olmadan ölmeye can atarcasına yaklaştığını, onu beklediğini hatırlatır Saramago.

Kitap yazarın ölüm ve yaşamın anlamını sorgulayan derin bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Eser, her bir sayfasında okuyucuya varoluşsal bir keşif sunar. Kısaca eser, ölümün insan yaşamındaki yerini sorgular. “Ölüm”ü sadece donuk bir şekilde biyolojik bir son değil, aynı zamanda dönüşüm ve döngünün bir parçası olduğunu hatırlatır. Roman içerisinde kiliseye uzunca söz hakkı vererek yeniden doğuşu ve yaratıcının düzenini de sorgular. Yazar, ölüm ve yaşam kavramlarını birbirlerinin içerisine geçirerek, sonluluğu sorgular ve insanoğlunun en temel sorularına hem bireysel hem de toplumsal açıdan yaklaşır.

Eser, başarısını işlediği temaların derinliğinin yanında dilinin zenginliğinden alır. Modern bir anlatıma sahip olsa da klasik edebiyatın derinliklerinden de beslenir. Bu açıdan dünya edebiyatından Marquez, Türk edebiyatından da Yaşar Kemal’e benzetilebilir. Böylece okuyucu edebi açıdan leziz bir metin okurken, içten içe toplumsal ve bireysel sorunlara dair pek çok soru sorar.

Kitabın en temel teması yaşam ve ölümün birbirine bağlı, iç içe geçmiş iki kavram olduğudur. Yazar, ölümün bir son değil, hayatın doğal bir parçası olduğu savunur. Kitap boyunca ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu, insanın varoluşunun bir sonucu olduğu sürekli vurgulanır. Hatta ölüm bir noktada özlenir, arzulandır. Ölüm olmadığında yaşamın anlamı ortadan kalkar. Yaşam, ölümün farkında olduğunda daha anlamlı hale gelir.

Yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiyi sorgulayan kitap, kitabı ölüm korkusuyla yüzleşmeye davet eder. Ölüm artık korkulan bir şey değil, bir fırsattır. Her ne kadar roman boyunca öleceğini öğrenen insanlar için bu bir hüsrans olsa da hayatlarında hiçbir şey değişmemesi aslında korkunun yaşamlarında bir şey değiştirmediklerini gösterir. Öte yandan kitabın ilk bölümünde ölemeyen insanların dramı dantel gibi işlendiği için insan ölümsüzlüğü artık arzulamaz. Bunlarla beraber Saramago, okuyucusuna sürekli ölüm ve hayatın birbirini tamamlayan süreçler olduğunu hatırlatır ve her iki kavramın da içsel bir anlam taşıdığını gösterir.

Yazar, karakterlerin sadece dışsal dünyada değil, içsel dünyalarında da sorgulattır. Kitapta çok fazla unvan, makam, mevki görülür; kraliçe, rahip, televizyon müdürü... Öte yandan sıradan insanlar da vardır. Ölüm mektubunu almayan kişi de bir piyanisttir. Nasıl yaşadığı, hayat tarzı, toplumsal statüsü detaylı bir şekilde verilir okuyucuya. Böylelikle toplumsal statülerin ölüme karşı işe yaramadığı da ortaya konmuş olur. Ayrıca kitaptaki karakterlerin ölümle ilişkileri, günlük hayatta ölümle ne kadar temas ettiklerine bağlı olduğu söylenebilir. Örneğin cenaze levazımatçıları için ölümün işlevini yerine getirmemesi çok kötü bir şeydir. Aynı şekilde hastane personelleri, yaşlı bakım hizmetleri ya da sigortacılar için de durum böyledir çünkü üzerine kurulu olan ekonomik sistem çökmek üzeredir. Böylelikle aslında ilk başta korkutucu bir durum olarak algılanan ölümün aslında pek çok sektör için ne kadar da “kurtarıcı” olduğu anlaşılır.

Kitaptaki karakterlerin içsel çatışmaları, onların ölümle yüzleşme biçimleri, aynı zamanda birer toplumsal eleştiri olarak okunabilir. Karakterlerin ölümle ilişkisi, toplumsal normlarla ve kültürel alışkanlıklarla şekillenir. Yazar ölümü ve ölümlülüğün etrafında şekillenmiş toplumsal düzeni ters yüz ederek toplumun ölüm karşısındaki tutumunu eleştirir. Toplumda ölüm, genellikle bir tabu olarak görülür ve bu tabu bireylerin ölümle ilişkisini zorlaştırır. Kitap, bu tabu hakkında derin düşüncelere sevk eder ve ölümle yüzleşmenin bireysel bir özgürlük olduğu fikrini işler. Hatta kitabın sonunda “ölüm”ün ölümlü olmasıyla beraber okuyucu içerisinde bir endişe hisseder. Okuyucunun derinlerde hissettiği “Peki ya şimdi ne olacak?” sorusuyla biter kitap.

Bilinç akışı tekniğiyle kitaplarını yazan Saramago’nun bu kitabı yer yer şiirsel bir üsluba sahipken, genellikle çok sade ve akıcı bir metin olarak okuyucunun karşısına çıkar. Burada, dil oyunlarını ustalıkla Türkçe’ye aktaran Mehmet Necati Kutlu’nun

hakkını teslim etmek gerekir. Hem kitapta kullanılan teknik hem de konunun ustaca ele alınış tarzı okuyucunun kitabı elinden bırakmasını zorlaştırır. Aynı zamanda yazarın dilindeki bu akıcılık, zor konuların rahatlıkla anlaşılmasına ve üzerine düşünülmesine olanak sağlar. Hem edebi bir zenginlik hem de düşünsel bir hazine haline gelir böylece kitap. Yazar sürekli bir düşünsel uyanış yaşayan okuyucuyu zıpır yorumlarla rahatlatır. Böylelikle okuyucu kitabı okuyup bitirdiğinizde ölüm hakkında ciddi bir kitap okumuş gibi değil ancak muzip bir makale okumuş kadar yorulmuştur. Ancak arka planda pek çok felsefi soruya muhatap olduğu için okurun zihni sorularla doludur artık.

Kitap boyunca ölümün varlığı sorgulanır, sonra ustalıkla kabul ettirilir okuyucuya. Böylelikle daha anlamlı bir yaşam sürmeye sevk edilir okuyucu. Ama bu kitabın en önemli özelliği kitabın ölümün bireyselliğinden ziyade ölümün toplumsallığına vurgu yapmasıdır. Eserin hem felsefi hem de sosyal derinliği, güçlü karakteri, zengin dili ve toplumsal eleştirisi, *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* kitabını, sadece edebi bir eser değil, aynı zamanda insanın varoluşsal anlamını sorguladığı derin bir düşünsel yolculuk haline getirir.

1922 yılında doğan, 2010 yılında aramızdan ayrılan Saramago, hayatı boyunca küresel çapta bir salgınla karşılaşmamış olsa da hem *Körlük* hem de *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* romanlarında salgın temasını işler. Covid-19 sürecinde salgını bizzat yaşamış kişiler olarak, bazı sektörlerin hayatta kalmak için yaptıkları, medyanın salgın üzerindeki etkisi, ekranlardan yapılan açıklamalar, adeta romandan tekrar okunur. Saramago, ölümün hem sosyal hem de psikolojik etkilerini gösterirken insanoğlunun ölüm karşısındaki çelişkilerini de gözler önüne serer. Roman özellikle ölüm kavramını felsefi ve toplumsal açıdan incelemek isteyenler için etkileyici bir deneyim sunar.

Çağdaş Büyük Ebeveynliğin Şekillenmesinde Yapısal Özellikler ve Bireysel İnisiyatifler

Structural Features and Individual Initiatives in Shaping Contemporary Grandparenting

Arber, S., & Timonen, V. (Eds.). (2012). *Contemporary grandparenting: Changing family relationships in global contexts*. The Policy Press.

Hayriye Sena Çelik¹

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Büyük ebeveynlik, Kuşaklar arası dayanışma, Refah devleti, Aile

Keywords: Ageing, Grandparenting, Intergenerational solidarity, Welfare state, Family

Contemporary Grandparenting kitabı, 2010 yılında Uluslar Arası Sosyoloji Derneği Konferansı'nda sunulan bildirilerin Sara Arber ve Virpi Timonen editörlüğünde hazırlanan bir derlemesidir. 2012 yılında yayımlanan kitapta “Büyük Ebeveynlerin Ekonomik ve Ailevi Dönüşümlere Tepkileri” ve “Büyük Ebeveyn Kimlikleri ve Failliği” iki ana bölüm yer almaktadır. İlk bölümde sosyoekonomik koşullar, refah devleti, demografik dönüşümler ve kadının çalışma hayatında daha aktif yer alması gibi yapısal süreçlerin büyük ebeveyn-torun ilişkisine yansımaları makro bir bakışla ele alınırken; ikinci bölümde mikro bir perspektif ile büyük ebeveynlerin kuşaklar arası ilişkiler ağı içinde failliğine dikkat çekilmektedir. Kitap boyunca çağdaş büyük ebeveynlik çeşitli ülkelerden saha araştırmaları ile tartışılmaktadır.

Katharina Herlofson ve Gunhild O. Hagestad büyük ebeveynliği refah devletlerindeki dönüşümler bağlamında tartışmaktadır. Değişen ölüm ve doğurganlık oranlarının kuşaklar arası bağlarda dönüşüme neden olduğu vurgulanmaktadır. Orta ve üçüncü yaştaki büyük ebeveynlerin genellikle boş ev sendromuyla karşı karşıya bulundukları

¹ **Sorumlu yazar:** Hayriye Sena Çelik (Yükse Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, E-posta: hayriyesenasahin@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0009-0000-0079-6780

Atfı: Çelik, H. S. (2025). Çağdaş büyük ebeveynliğin şekillenmesinde yapısal özellikler ve bireysel inisiyatifler [S. Arber ve V. Timonen'in “Structural Features and Individual Initiatives in Shaping Contemporary Grandparenting” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 3(1), 159-164. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.1.0756>

dönemde torun sahibi olduklarına dikkat çekilmektedir. Boş ev sendromundayken, tipik olarak sağlıklı ve görece varlıklı olan ebeveynler için torun sahibi olmanın, alt nesillerle kuvvetli bağlar geliştirme yönünde yeni bir potansiyel meydana getirdiği öne sürülmektedir (s. 30). Diğer yandan, devletlerin ailelere yönelik hizmetlerde “ikame” veya “tamamlayıcılık” düzenlemelerinde bulunmasının, çalışan annelerin büyük ebeveynin desteğine duyduğu ihtiyaç açısından belirleyici olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, büyük ebeveynler “anne kurtarıcı” (mother savers) veya “aile kurtarıcı” (family savers) olarak tanımlanmaktadır (s. 41).

Küçük çocuklu ebeveynler için kamu hizmetlerinin az olduğu toplumlarda, annelerin çalışma hayatında aktif olabilmeleri için “anne kurtarıcı” (mother savers) olarak büyük ebeveynlerin desteği önem taşırken; bu tür kamu hizmetlerinin sağlandığı toplumlarda ise büyük ebeveynlere duyulan ihtiyaç acil durumlarda yardım almak ile sınırlanmaktadır. Bu durumdaki büyük ebeveynler “aile kurtarıcı” (family savers) rolüyle tanımlanmaktadır. Ebeveynler tarafından çocuğun ihmal veya istismar edilmesi sonucunda devreye giren büyük ebeveynler ise “çocuk kurtarıcı” (child savers) olarak adlandırılmaktadır.

“Çin Kırsalında ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Torunlarına Bakmakta Olan Büyük Ebeveynlerin İyi Oluşu” bölümünde Lindsey Baker ve Merril Silverstein tarafından Çin’in kırsal kesimlerinde torunlarına bakan büyük ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları incelenmektedir. Çin’in kırsal kesimlerindeki ebeveynler çalışmak için kentlere göç ederken yasal düzenlemeler gereği çocuklarını ikametgahlarının bulunduğu bölgede bırakmaktadırlar. Çocukların geride bırakılmasında büyük ebeveynlerin varlığı devreye girmektedir. “Aile refahını yükseltenler” (family maximisers) olarak tanımlanan bu büyük ebeveynler torunlarının bakımını üstlenirken kentteki çocuklarının gönderdikleri paradan faydalanabilmektedirler. Dolayısıyla büyük ebeveyn desteği kendileri dahil tüm ailenin yaşam standartlarının yükselmesini sağlamaktadır. Ayrıca araştırmacılar, Çin’in kırsal kesimlerindeki bu durum ile ABD’li Afro-Amerikan, torununa devamlı bakan büyük ebeveynler üzerinde yapılan araştırmaları karşılaştırmaktadırlar. Çinli büyük ebeveynlerin aksine Amerika örneğinde büyük ebeveynlerin, orta kuşakta(ebeveynler) yaşanan bir kriz sonucu “çocuk kurtarıcı” veya “anne kurtarıcı” olarak çocuğa bakmaya mecbur kaldıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca Çinli ailelerdeki gibi kuşaklar arası karşılıklı faydalanma yerine kaynaklar üst nesilden alt nesle doğru akmaktadır. Araştırmacılar Çin örneği için bu durumu stratejik bir tercih olarak değerlendirirken; Amerika örneğinde çocuk bakımında kamu hizmetinin eksikliğinden doğan mecburiyeti vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla büyük ebeveynlik sosyal, ekonomik ve ailevi koşullar tarafından şekillenmektedir (s. 65-68).

Madonna Harrington Meyer ise “Amerika Birleşik Devletleri’nde İş ve Torunlarını Dengeleyen Büyükanneler” bölümünde, Amerika’da aktif olarak çalışan ve aynı

zamanda torunlarının bakımına destek olan büyükannelerin deneyimlerine odaklanmaktadır. Araştırmacı büyükannelerin iş ve torunlarını bir arada yürütürken “günlük yaşamlarını, ekonomik güvenliklerini, ilişkilerini ve diğer aile üyelerine bakma kapasitelerini nasıl şekillendirdiğini incelemek için” yaşam boyu perspektifini kullanmaktadır (s. 72). Hükümetin sağladığı bazı hizmetler olsa da bu hizmetlere erişim için uzun listelerde sıra gelmesinin beklenmesi, ücretli iznin eksikliği ve özel kreşlerin pahalılığı gibi nedenler büyük ebeveyn desteğini kaçınılmaz hale getirmektedir (s. 74). Büyük ebeveynlerin deneyimlerinde hem torunlarıyla vakit geçirmeyi hem de “veda anını” çok sevdikleri anlaşılmaktadır. Araştırmadaki büyükanneler genellikle haftanın 3-4 günü işten çıktıkları andan itibaren torunlarına bakmakta veya istisnai durumlarda işe onlarla beraber gitmektedirler. Bazı katılımcıların tüm bu koşturmacada kendi ebeveynlerinin bakımlarıyla da ilgilendikleri görülmektedir. Bu durum hem üst hem alt nesillere bakım sağlayan sandviç kuşağına işaret etmektedir. Ayrıca zaman içerisinde her bir çocuğundan olan tüm torunlarına bakım vermiş büyükanneler için “ardışık bakıcı büyükanneler” (sequential grandmother carers) adlandırmasına başvurulmaktadır (s. 77). Çalışan ve bakım veren büyükannelerin birçoğunun haftanın hiçbir günü dinlenemedikleri ve kendi emeklilikleri için birikim yapmaktansa “borç biriktirerek” emekliliklerini ertelemek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır (s. 86).

“Hong Kong’da Dayanışma, Kararsızlık ve Kuşaklar Arası Birlikte Yaşam” bölümünde Lisanne S.F. Ko, “kuşaklar arası dayanışma” (intergenerational solidarity) ve “kararsızlık” (ambivalence) kavramlarını merkeze alarak Hong Kong’da hanelerin geniş aile şeklinde birlikte yaşamaya dair algılarına ve deneyimlerine odaklanmaktadır. Bu bölümde detaylıca açıklanan Bengston’un kuşaklar arası dayanışma modeline, teorik tartışmayı beslemesi itibarıyla, kitabın ilerleyen bölümlerinde de sıklıkla başvurulmaktadır. Ko, üç kuşaklı birlikte yaşamaya dair algıları ve deneyimleri dayanışmanın boyutları üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre çok kuşaklı birlikte ikamet evlat sevgisi ve erdemle ilişkili olarak normatif dayanışmayı içerse de birlikte yaşam kendi başına, her türlü dayanışmanın yerine getirilmesine yol açmayabilir (s. 107).

“Yabancı Ev İşçileri Tarafından Torun Bakımı Bağlamında Büyük Ebeveynlik” bölümünde Shirley Hsiao-Li Sun; dayanışma ve kararsızlık kavramlarından hareketle, çocuk bakımının büyükanne, anne ve ev işçileri arasında bölüştürülmesine odaklanmaktadır. Singapur’da yürütülen çalışmada kadınların çalışma hayatında aktif yer almasıyla birlikte büyük ebeveynin çocuk bakımına dair görüşlerle ilgili ‘varsayılan’ rızaya dayalı dayanışma, genç nesilden (19-24 yaş) elde edilen veriler ile ele alınmaktadır (Sun, 2012, s. 119). Katılımcıların ücretli bakıcı yerine, güven sorunları ve ebeveyn yükümlülüklerine ilişkin normatif beklentiler nedeniyle, ebeveynlerinin (öncelikle büyükanneler) sağladığı çocuk bakımını tercih ettikleri görülmektedir (Sun, 2012, s. 124). Diğer yandan bunun büyük ebeveynler için adil olup olmayacağı ve

torunların gelişimsel, eğitimsel ihtiyaçlarının uygun şekilde karşılanıp karşılanamayacağı konusunda endişelidirler. Çalışan annenin çocuğuna büyükanne ve ücretli bakıcının beraber bakması ise Connidis ve McMullin'in (2002) günlük hayatta kararsızlığın, rolleri yeniden tanımlayarak aşılabileceğine dair savından hareketle değerlendirilmektedir (s. 124-131). Ayrıca bu durum diğer araştırmalarda benzer şekilde görüldüğü gibi, yalnızca annenin çalışmasıyla değil büyükanne de çalışma hayatına devam etmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Kitabın “Büyük Ebeveyn Kimlikleri ve Failliği” başlıklı ikinci kısmı büyük ebeveynlerin paradokslarını konu edinen “Orada Olmak Ama Müdahale Etmek: Büyük Ebeveynliğin Paradoksları” bölümü ile başlamaktadır. Daha önce bahsedilen kararsızlık kavramı bağlamında İngiltere’de büyük ebeveynlerle yapılan 46 normatif konuşmanın analizinden hareketle “orada olmak” ve “müdahale etmemek” temalarına odaklanılmaktadır. Konuşmalar sonucunda iyi bir ebeveyn olmanın “müdahale etmemek” anlamına gelmekle beraber, bazen torunlara karşı sorumluluk hisleriyle çelişebildiği açığa çıkmaktadır. Diğer yandan büyük ebeveynlerden beklenen “orada olmak” genellikle çocuklar tarafından belirlenirken bu durumun büyük ebeveynlerin bağımsızlıklarıyla çelişebildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca çağdaş büyük ebeveynlik normlarının, büyük ebeveynler için önemli olan başka normlarla çatıştığı üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda iyi ebeveynlik, bağımsızlık ve öz-belirlenim normları vurgulanmaktadır (s. 139-159).

“Yetişkin Çocukların Boşanmasının Ardından Büyük Ebeveyn Failliği” bölümünde ise orta nesildeki çiftlerin ayrılmasının ardından büyük ebeveyn-torun ilişkisi ele alınmaktadır. “Orta nesilde boşanma veya ayrılık sonrasında baba tarafından büyük ebeveynlerin torunlarıyla iletişimde azalma veya kopma yaşama olasılığı(nın) anne tarafından büyük ebeveynlere göre daha yüksek” olduğu görülmektedir (Cherlin and Furstenberg, 1992’den akt., Timonen ve Doyle, 2012, s. 160). Bu durum “anne odaklı önyargı” (Chan ve Elder, 2000) ve “akraba yapısındaki kadın eğilim” (Aldous, 1995, s. 108) şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrılığın ardından kadınların akraba koruyucu sosyal ilişkiler yürütmeleri ve çocukların genellikle anneleriyle beraber kalmalarının sonucu olarak açıklanan durum kuşaklar arası ilişkiye yansımaktadır. Ayrıca cinsiyete ve soya yapılan vurgu ile beraber büyük ebeveynlerin cinsiyetinin de süreçte belirleyici olduğu söylenmektedir (s. 160). Timonen ve Doyle literatürdeki bu tartışmalardan yola çıkarak, İrlanda’da ayrılmış ailelerde büyük ebeveynlerin rolünü nitel yöntemle incelemektedir. Araştırmacılar bulgulardan hareketle, orta nesildeki parçalanmanın ardından büyük ebeveynlerin çabalarını kayıpları telafi etmek, sınırlar çizmek, stratejiler geliştirmek şeklindeki üç madde ile açıklamaktadır. Büyük ebeveyn kendi çocuğuna ebeveynliğin nasıl olacağını göstermek, aile temasını kolaylaştırıcı rol sergilemek, ayrılan çift arasında arabuluculuk yapmak, torunu akraba bağlarına dahil etmek gibi çok çeşitli davranışlar ile sürece dahil olabilmektedir. Ancak kimi katılımcıların

ifadelerinden de görüldüğü üzere büyük ebeveynler kendilerinden beklenenler aşırıya kaçtığına veya orta nesilde zamanla gelişmesini bekledikleri ebeveyn davranışını göremediklerinde sınır çekme ihtiyacı duymaktadır (s. 163-178).

Anna Tarrant nitel yöntemle, İngiltere’deki kendisi boşanmış veya orta nesilde boşanma gerçekleşmiş ailelerdeki büyükbabaların, yeni kimlikler ve erkeklikler bağlamında büyükbabalık deneyimine odaklanmaktadır. Büyükbaba kimliğinin inşasını Butler’ın performatiflik kavramı ile analiz ederek kuşaklar arası ilişkiler, cinsiyet, kişisel ve ailevi koşullar çerçevesinde ortaya koymaktadır. Bazı büyükbabaların ifadelerinde, damatları ve kendi oğullarında gördükleri davranışlardan etkilenecek erkeklik ve kadınlığa dair daha geleneksel anlayıştan uzaklaştıkları görülmektedir. Diğer yandan boşanmış kızı tarafından büyükbaba olan bazı katılımcılar torunları için erkek rolünü üstlenmenin öneminden söz etmektedir (s. 189). Kendi hikayelerindeki bu değişimler de büyükbabalıkta yeni kimlikler ve erkekliklerin oluşmasıyla ilişkilendirilmektedir.

“Ergen Torunların Büyük Ebeveynleri Üzerindeki Etkisini Anlamak” ve “Büyük Ebeveynler ile Büyük Torunlar Arasındaki Sosyal Temas: Üç Kuşaklı Bir Perspektif” bölümlerinde araştırmalar torunların gözünden şekillenmektedir. Alice Delerue Matos ve Rita Borges Neves, ergen torunların büyük ebeveynler üzerindeki etkisini 12-18 yaş arasındaki çocuklarla yapılan araştırmalar ile tartışmaktadır. Bu bağlamda ilişkinin karşılıklı yapısından ve Bengston’un dayanışma modelinden hareket edilmektedir. Araştırmacılar, çocukların büyük ebeveynler üzerindeki etkisi ve kuşaklar arası dayanışmanın boyutlarından yola çıkarak dördü bir torun tipolojisi geliştirmiştir. Torunlar büyük ebeveynlerinin rutin hayatlarına dahil olup olmadıkları, ilişkilerinin samimi veya resmi oluşuna göre “dostlar, arkadaşlar, bakıcılar, oyun arkadaşları” (Buddies, companions, carers, playmates) olarak kategorize edilmektedir (s. 220). Katharina Mahne ve Oliver Huxhold ise Almanya’daki büyükanne ve büyükbabaların 16 yaş ve üzeri torunlarıyla ne sıklıkta etkileşime girdiklerini Alman Yaşlanma Araştırması’ndan (DEAS) alınan veriler ile analiz etmektedir. Her iki araştırmada da diğer bölümlerde işaret edilen cinsiyet ve soyun belirleyiciliği savıyla örtüşecek biçimde, büyük ebeveyn torun ilişkisinde (özellikle boşanma durumunda) cinsiyet ve soyun şekillendirmesi, kadının akraba koruyucu rolleri öne çıkmaktadır. Ayrıca kuşaklar arası dayanışmada, orta neslin rolü vurgulanmaktadır (s. 203-225).

Contemporary Grandparenting’de sosyoekonomik koşulların ve kamusal hizmetlerin boyutunun yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaklar arası dayanışmayı şekillendirdiği görülmektedir. Diğer yandan boşanma, yeniden evlenme, ömrün uzaması gibi aile ve nüfus yapısındaki değişimlerin kuşaklar arası ilişkilere yansıması dikkat çekicidir. Bu bağlamda büyük ebeveynliğe dair adlandırmalar, çocuk bakımında büyük ebeveyne duyulan ihtiyacın meydana geldiği çeşitli sosyal, ekonomik ve ailevi

koşulları anlamak için oldukça elverişlidir. Bununla beraber, kitapta büyük ebeveynlerin “çocuk kurtarıcı” rolü üzerinde yeterince durulmamaktadır. Ayrıca aktif yaşlanma, üçüncü yaş, yaşlı istihdamı gibi kavramlar ve çocuk yetiştirmede kuşakların tutum farklılıkları göz önünde bulundurulunca, büyük ebeveynlerin bağımsızlıklarının ve alt nesillerle çatışma alanlarının anlaşılmasına dair ihtiyaç artmaktadır. Kitapta büyük ebeveynlerin torunların bakımını üstlenmek ile diğer sorumluluklar arasında mekik dokudukları görülmektedir. Her ne kadar büyük ebeveyn-torun ilişkisinin, boş ev sendromunu aşmak veya yenilikleri takip etmek gibi üst nesil için azımsanmayacak faydaları bulunsa da büyük ebeveynlerin aşırı yük altına girerek birçok fedakarlıkta bulundukları anlaşılmaktadır. Diğer yandan, bakım verme sürecinde büyük ebeveynler birtakım sınırlar çizmeye ve stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, büyük ebeveynleri mağdur olarak konumlandırmaktan kaçınarak kendi inisiyatiflerine vurgu yapılması önemlidir. Tüm bu tartışmalar etrafında yararlanılan kavram seti ve işaret edilen konular yeni çalışmalar için yol göstericidir. Son olarak *Contemporary Grandparenting* küresel bir kapsama işaret etse de bu iddiası daha ziyade ABD, İngiltere, Almanya, Çin gibi ülkelerden sunduğu araştırmalarla sınırlıdır.

Senectus

BİRİKİMLER / CLASSICAL ARTICLE

Yaşlanmak ve Ölmek: Bazı Sosyolojik Sorunlar¹

Ageing and Dying: Some Sociological Problems

Norbert Elias

Genç yaşlarımda edindiğim bir tecrübe, ki artık hayli yaşlandım, benim için büyük anlam kazandı. Cambridge’de ünlü bir fizikçinin konferansına katılmıştım. Çok yaşlı bir adam ayaklarını sürüye sürüye içeri girdi. Kendimi düşünürken buldum: Bu adam ayaklarını neden sürüyor? Niçin doğru düzgün yürümüyor? Hemen kendime çekidüzen verdim. Bunda bir kabahati yok, dedim kendi kendime. Çok yaşlı, zaten.

Yaşlı bir insanın görünüşüyle ilgili bu anlık-kendiliğinden gençlik tepkim, günümüzdeki ve belki de eski zamanlardaki yaşlı insanların görünüşünün, normal yaş grubundaki sağlıklı insanlarda uyandırdığı anlık-kendiliğinden hislerle ilgili karakteristik bir özelliktir. Bilindiği üzere yaşlı insanlar, pekâlâ sağlıklı olsalar bile, çoğunlukla, bebekler hariç, diğer tüm yaş gruplarındakilerin hareket ettiği gibi hareket etmekte zorlanırlar. Bu bilinen bir şeydir. Ancak, uzak bir bilgidir. İnsan, kendi bacaklarının ya da gövdesinin artık normalde olacağı gibi kendi iradesine itaat etmediğini tam olarak kavrayamaz. Bu bağlamda normal ifadesini özellikle kullanıyorum. İnsanların ileri yaşlarda karşılaştıkları değişimler, genellikle toplumsal normlardan gayriihtiyari bir uzaklaşma olarak anlaşılır. Diğerleri, yani normal yaş gruplarına mensup olanlar, diğer insanların yaşlanma tecrübesiyle empati kurmada anlaşılır bir şekilde zorlanırlar; zira çoğu gencin, kas dokusunun yavaş yavaş sertleşmesi ve belki yağlanması, lif dokusunun güçlenmesi ve hücre yenilenmesinin azalmasının insana neler hissettirdiğine dair hiçbir tecrübesi yoktur. Fizyolojik süreçler, bilimsel olarak yeterince bilinir ve kısmen de iyi anlaşılmıştır. Bununla ilgili geniş bir literatür mevcuttur. Bizzat yaşlıların yaşlanmayı nasıl yaşantıladığı ise, literatürde çok az anlaşılmış ve işlenmiştir. Bu, nispeten az ele alınan bir konudur. Şüphesiz bu konu,

¹ Bu metin Norbert Elias’ın *Ölmekte Olanların Yalnızlığı Üzerine* adlı eserinden alıntılanarak ve İletişim Yayınları’nın izniyle yayımlanmıştır.
Elias, N. (2023). Yaşlanmak ve ölmek: Bazı sosyolojik sorunlar. *Ölmekte olanların yalnızlığı üzerine* içinde (2. basım, s. 79-82, O. Ekinci, çev.). İletişim Yayınları.
Yayımlamamıza izin veren İletişim Yayınları’na teşekkür ederiz.

yaşlı insanların, yaşlı olmayanlar veya henüz yaşlanmamış olanlar tarafından -sadece tıbbi yönden değil- bakım görmeleri bakımından değil; yaşlanma süreci ve akabindeki ölüm sürecinin yaşantı/deneyim tarafının da daha kat'ı anlaşılması için oldukça önemlidir. Ancak belirttiğim üzere, empati kurma çabasının bazı çok özel zorlukları vardır. İnsan, diri ve çoğu zaman sağlıklı bedeninin halsiz, yorgun ve hantal hale gelebileceğini hayal edemez. Bunu gerçekten hayal edemez ve esasen hayal etmek de istemez. Başka bir deyişle, yaşlananlar ve ölmekte olanlar ile özdeşleşmek, diğer yaş gruplarına anlaşılır biçimde özel zorluklar çıkarır. İster bilinçli ister bilinçsiz olsun, insan yaşlılığı, kendi ölümüyle ilgili düşünceleri, mümkün olduğu kadar kendisinden uzaklaştırmaya çalışır.

Bu savunma, bu bastırma süreci, birazdan bahsedeceğim nedenlerden ötürü, az gelişmiş toplumlara kıyasla gelişmiş sanayi toplumlarında daha belirgindir. Şimdi, kendim de yaşlandığım için öteki tarafa geçmiş biri olarak, gençlerin veya orta yaştaki insanların, yaşlı insanların hal ve tecrübelerini anlamalarının ne kadar zor olduğunu biliyorum. Birçok tanıdığım insan bana şu samimi yorumlarda bulunuyor: “Hayret! Bu kadar sağlıklı kalmayı nasıl başarıyorsunuz? Hem de bu yaşta.” Ya da “Hâlâ yüzmeye mi gidiyorsunuz? Harika!” İnsan kendisini, yaşam tarzının risklerini çok iyi bilen, ipin diğer ucundaki merdivene ulaşacağından ve kendi temposuyla sakince toprağa geri döneceğinden emin olan bir ip cambazı gibi hissediyor. Ama aşağıda seyreden insanlar, her an düşebileceğini bilir ve onu gergin ve biraz da endişeyle izlerler.

Gençlerin yaşlılarla özdeşleşememelerine örnek gösterebilecek başka bir anımı daha hatırlıyorum. Bir Alman üniversitesinde misafir öğretim görevlisiydim ve orada en güzel zamanlarını yaşayan bir meslektaşım tarafından akşam yemeğine davet edildim. Akşam yemeğinden önce aperatif bir şeyler ikram edildi ve arkadaşım iyice alçak, kumaş kaplı modern bir nesneyi oturmam için bana uzattı. Karısı, akşam yemeği için bize seslendi. Ayağa kalkınca arkadaşım şaşkınlıkla, belki biraz da hayal kırıklığına uğramışçasına bana baktı: “Eh, kendinize gayet iyi bakmışsınız,” dedi. “Geçen gün akşam yemeği için ihtiyar Plessner’ı davet ettik. O da bu alçak sandalyede oturuyordu ama ne kadar gayret etse de ayağa kalkmayı başaramadı. Görmeliydiniz. En nihayet ona yardım etmek zorunda kaldık.” Sonra da gülmesini durduramadı: “Hahahahaha! Yerinden kalkamadı.” Ev sahibim kahkahalara boğuldu. Açık ki bu durum bile yaşlı olmayanların kendilerini yaşlılarla özdeşleştirmelerinde güçlükler neden oluyor.

“Belki bir zaman ben de yaşlanacağım” duygusu, bu olayda görüldüğü üzere bütünü eksik olabilir. Yaşlılarla ilgili olarak gençlere kalan, yalnızca kendi üstünlük ve güçlerinden aldıkları anlık zevktir. Çirkin yaşlı kadın ve erkeklerden iğrenme şeklinde tezahür eden, biçare yaşlılarla alay etme zulmü, muhtemelen günümüze nazaran geçmiş zamanlarda çok daha fazlaydı. Fakat bu zulüm, şüphesiz tamamen

ortadan kalkmadı. Bu durum, insanların yaşlandıklarında veya ölüm döşeğindeyken gerçekleşen beşeri ilişkilerdeki değişimin şu karakteristik yapısıyla yakından ilgilidir: İnsanlar yaşlandıkça potansiyel olarak ya da fiilen gençlere nazaran daha güçsüz hale gelir, fark edilir bir şekilde diğer insanlara daha fazla bağımlı olurlar. İnsanların yaşlanmayla birlikte artan ve her zaman bir güç kaybı sayılan bağımsızlık kaybının üstesinden gelme şekli, kişiden kişiye farklılık arz eder. Bu, büyük ölçüde yaşamlarının genel seyrine ve buna bağlı olarak kişilik yapılarına bağlıdır. Fakat belki de yaşlı insanların yaptıklarının, özellikle de bazı tuhaflıkların, güçlerini ve bağımsızlıklarını, bilhassa kendi üzerindeki güçlerini kaybetme korkusuyla ilgili olduğunu hatırlamakta fayda var.

Bu duruma uyum sağlama biçimlerinden biri de çocuksu davranış biçimlerine geri dönmektir. Yaşlı insanlarda bu çocuksu davranışların nüksetmesinin sadece fiziksel dejenerasyonun bir semptomu veya bu durumun yaşlı insanların bilinçsiz bir şekilde erken çocukluk davranışlarına kaçması ile ilgisinin olup olmadığını belirlemeye çalışmıyorum: Her halükârda bu durum, kendine özgü zorlukları olan ama kendine özgü zevkler de kazandıran bir tam bağımlılık durumuna uyumu temsil eder. Gerçek şu ki huzurevlerinde adeta küçük çocuklar gibi beslenmesi, lazımlıklara götürülmesi ve temizlenmesi gereken birçok insan var. Bunlar, iktidar mücadelelerini bile küçük çocuklar gibi yönetirler. Kendilerine nazik davranmayan nöbetçi hemşireleri gece boyunca her saat başı acil düğmesiyle odalarına çağırabilirler. Bu durum, *yaşlanma sürecinin genellikle bir kişinin toplumdaki konumunda, yani bir kişinin diğer insanlarla olan ilişkisinde derin bir değişimi içerdiğinin farkına varmaksızın*, yaşlanan insanların deneyimini anlayamayacağımızın pek çok örneğinden sadece biridir. İnsanların güç araçları ve statüleri, altmış, yetmiş, seksen veya doksan yaşına geldiklerinde, yavaş ya da hızlı, er ya da geç, değişir.

